



# Varietas delectat

A pápai-magyar kapcsolatok sokszínűsége  
a 11–14. században

Szerkesztette: Kiss Gergely

Fiók Judit szerkesztővel BTK TTI  
Közhasznú és Közművelődési Egyesület, Tapolca

Varietas delectat  
A pápai-magyar kapcsolatok sokszínűsége  
a 11-14. században



Varietas delectat  
A pápai-magyar kapcsolatok sokszínűsége  
a 11–14. században

Szerkesztette: Kiss Gergely

Pécsi Tudományegyetem BTK TTI  
Középkori és Koraiújkori Történelmi Tanszék

Pécs, 2019

DeLegatOnline Könyvek 1.

A kutatást és a kötet megjelenését támogatták az

NKFIH NN 124763 „Pápai megbízottak a 14. századi  
Magyarországon (1294–1378) – Online adattár”



NKFIH NN 109690 „Pápai megbízottak a 11–13. századi  
Magyarországon – Online adattár”



DE-FIK "Magyarország a középkori Európában" (NKFIH-1150-6/2019)

kutatási projektek

Borítókép: Fülöp fermói püspök ábrázolása a Képes Krónikában

Forrás: [Képes Krónika \(Chronicon Pictum\) I. Magyar Helikon, Budapest, 1964, 129. old. \(f. 65a\).](#)  
Országos Széchényi Könyvtár, Budapest.

ISBN: 978-963-429-394-1

ISSN: 2676-9050

© Kiss Gergely  
© Barabás Gábor  
© Kovács Viktória  
© Maléth Ágnes

A mutatót készítette:  
Bandi Kristóf Bálint

Tördelés, nyomdai munkálatok:  
Molnár Nyomda Kft.  
Pécs, Légszeszgyár u. 28.

# TARTALOMJEGYZÉK

Előszó .....	7
<b>I. ÁLTALÁNOS RÉSZ (Kiss G.)</b>	
<b>A pápai képviselet .....</b>	<b>11</b>
<i>A kora középkor.....</i>	11
<i>A reformpápaság időszaka: a pápai képviselet megújulása.....</i>	19
<i>A 12. század eleje –13. század közepe: pápai képviselet differenciálódása.....</i>	23
<i>A 13. század közepe – 14. század vége.....</i>	35
<b>A pápaság és Magyarország kapcsolatrendszere a 11–14. században – áttekintés.....</b>	<b>59</b>
<i>A képviselet formái.....</i>	61
<i>A pápai megbízottak tevékenységének jellemzői.....</i>	64
<b>II. ESETTANULMÁNYOK A 11–14. SZÁZADBÓL</b>	
Kiss Gergely: <i>Gregorius de Sancto Apostolo. Egy 12. század végi magyarországi pápai legátus pályafutása.....</i>	81
Barabás Gábor: <i>Gregorius de Crescentio bíboros élete és magyarországi legációi.....</i>	93
Kovács Viktória: <i>Alter ego domini papae Nicolai III. Fülöp fermói püspök, szentszéki legátus magyarországi tevékenysége (1279–1281).....</i>	117
Kiss Gergely: <i>Altegradus de Cataneis de Lendenaria. Egy legátusi ügyhallgató a 14. század eleji Magyarországon.....</i>	167
Maléth Ágnes: <i>Gui de Boulogne magyarországi legációja.....</i>	175
<b>Rövidítések .....</b>	<b>201</b>
<b>Források.....</b>	<b>203</b>
<b>Szakirodalom .....</b>	<b>208</b>
<b>Személy- és helynévmutató.....</b>	<b>229</b>



## ELŐSZÓ

Az utóbbi évek kutatásai során fogalmazódott meg ez a sajátos cím több okból is. Egyrészt abból adódóan, hogy a pápai-magyar kapcsolatok egy-egy újabb szeletének feltárása, vagy a korábban is ismert események részleteinek tisztázása zavarba ejtő problémákat hozott felszínre. Ezek először akkor jelentkeztek komolyabban, amikor 2014-ben megindult a már meglévő és folyamatosan gyűjtött információk adatbázisba szerkesztése. Az ekkor elindult DeLegatOnline kutatási program első szakasza az Árpádkort fedte le.<sup>1</sup> 2017-től a vizsgálatokat kiterjesztettük az 1294 és 1378 közötti időszakra.<sup>2</sup> A szereplők és az események rögzítésének egyenes következménye volt, hogy egy bizonyos rendszer szerint különböző kategóriákba és típusokba soroljuk be őket. Egy ilyen rendszert ellenben nem könnyű megfelelően rugalmassá tenni ahhoz, hogy az események egészen eltérő variációi mind megtalálják az őket megillető helyüket. Nehéz volt kialakítani azt az egyensúlyt, ami még megfelel a kereshetőség kívánalmainak, ugyanakkor nem túlságosan sematikus vagy „szürke”, azaz kellően visszaadja a kapcsolatok változatosságát. A sokszínűség tehát alapvetően tartalmi jellegű, amelynek jelentőségét különösen fontos hangsúlyozni. A hagyományosnak tekinthető, a pápai-magyar kapcsolatokat leginkább politikai-diplomáciai síkon kezelő felfogás mellett ugyanis léteznek olyan, egy-egy különleges részterület (eszme- és jogtörténet, egyházpolitika, gazdaságtörténet) felölő munkák, amelyek e változatosság meglétét igazolják.

Másrészt a sokrétűség a kapcsolattartás jellegében is megmutatkozik. Talán itt nagyobb a lemaradás: a pápai képviselő változatos formáinak a kutatás a legutóbbi időig nem szentelt olyan nagy figyelmet, mint a tartalmi kérdéseknek. Eddig leginkább a pápai legátusok álltak a reflektorfényben, de ha csak őket vennénk számításba az itt most kijelölt időbeli keretek (11–14. század) között, akkor bizony csupán elég vékony szeletét látnánk a pápai-magyar kapcsolatoknak. Eltekintve olyan – egyébiránt nagyon is fontos – részterületektől, mint a legátusok fajtáinak elkülönítése, a többi lehetséges pápai megbízott eddig inkább háttérbe szorult. Pedig ők – a pápai kiküldött bírók, pápai adószedők, adminisztrátorok, stb. – épp olyan fontosak, mint maguk az oldal-, kiküldött, ill. született pápai követek.

Harmadrészt maguk a szereplők is változatosak, abban az értelemben, hogy azonosításuk sokszor vet fel problémákat: egy-egy gyakori keresztnév

---

1 <http://delegatonline.pte.hu/index/project1> – NKFIH NN 109690 „Pápai megbízottak a 11–13. századi Magyarországon – Online adattár”.

2 <http://delegatonline.pte.hu/index/project2> – NKFIH NN 124763 „Pápai megbízottak a 14. századi Magyarországon (1294–1378) – Online adattár”

mögött olykor több személy is meghúzódhat, és elkülönítésük nem mindig volt sikeres.

A tevékenységüket vizsgálva hasonló, a legkevésbé sem egysíkú kép bonthatozik ki. Jóllehet egy-egy pápai megbízott szerepét a „nagypolitikában” jól ismeri a kutatás, de a magyarországi tartózkodás egyéb, olykor „hétköznapiabb” eseményei eddig nem kerültek igazán előtérbe. Ugyanakkor ezek épp annyira hozzátartoznak az adott személy itteni tevékenységéhez, legyen szó zsinatról, egyházi bíraskodásról vagy éppen javadalmak betöltéséről. A kiküldő, azaz az egyházfő, igyekezett is minél inkább kihasználni a megbízott jelenlétéből fakadó lehetőségeket, vagy célzottan, egy-egy ügyre vonatkozóan, vagy egy korábbi felhatalmazás kiegészítésével, módosításával. De az is megfigyelhető, hogy a pápa helyett tevékenykedő teljhatalmú megbízottak olyan ügyekben is eljártak, amelyek nem szerepeltek az általános megbízólevelekben. Fontos tanulság, hogy az egy személyhez kapcsolódó *események egésze* alapján lehet összefoglaló véleményt formálni az illető magyarországi tevékenységéről.

Ám még mindezek alapján is úgy érezhetjük, mintha egy kulcslyukon keresztül próbálnánk képet alkotni egy egész szoba belső elrendezéséről. Éppen ezért a kutatás során igyekeztünk a pápai megbízottak teljes élettörténetét rekonstruálni. Így nagyobb eséllyel helyezhető el az adott személy a pápai képviselő rendszerében, és ezáltal elkerülhetővé váltak a szövegkörnyezet hiányából fakadó értelmezési nehézségek, problémák is.

Végül, de nem utolsósorban a rendelkezésre álló forrásanyag maga is nagyon változatos. Az oklevelek mellett olykor sokat elárulnak az elbeszélő források – különösen a megbízottak nem magyarországi tevékenységét illetően – vagy a gazdasági dokumentumok, kérvények, esetenként a képi ábrázolások.

A jelen kötet célja, hogy ízelítőt adjon ebből a sokszínűségből általánosságban és kézzelfogható eseti példák segítségével is, ezért tagolódik két nagyobb egységre, egy *Általános részre*, és *Esettanulmányokra*. Arra a jelen keretek között nem vállalkozhatunk, hogy minden részletét feltárjuk annak a bonyolult kapcsolatrendszernek, ami a pápaság és Magyarország között fennállt, inkább annak legjellemzőbb vonulatait igyekszünk bemutatni, ezáltal is érzékeltetve azok sokszínűségét.

# **I. ÁLTALÁNOS RÉSZ**



## A PÁPAI KÉPVISELET

### *A kora középkor*

A pápai képviselet, tömör megfogalmazással élve, egyidős magával a névadó intézménnyel. Első alkalommal Kelemen római püspök idején (88–97) hallunk pápai képviselőkről. Megbízottjai (Claudius Ephebus, Valerius Bito és Fortunatus) azzal a feladattal érkeztek Korinthoszba, hogy a helyi közösség papjainak ügyében eljárjanak és erről a római püspöknek jelentést tegyenek.<sup>1</sup> Az ezt követő időszakot illetően azonban teljes a bizonytalanság: az első századok római püspökeiről tulajdonképpen a nevükön kívül alig tudunk valamit, ennél fogva a képviseletükről sem állnak rendelkezésre információk.<sup>2</sup>

A keresztényekre vonatkozó türelmi rendelet idejéből azonban már vannak szórványos adatok a pápai képviselet különböző formáira. Az első ezek között a 343. évi szerdikai zsinat, amely az arianizmus körül kialakult vita mélypontját jelentette. Az Euszebiosz és Athanasziosz közötti disputa lényegében szakadást idézett elő a keleti és nyugati egyháziak között.<sup>3</sup> Éppen ezért nagy jelentőségű a zsinat 7. kánonja. E szerint az a püspök, akit a tartományi zsinaton letesznek hivatalából, a római püspökhöz fellebbezhet, aki vagy a szomszédos püspökökre bízta az ítéletet, vagy maga, esetleg megbízottja útján ítélkezik. Ez utóbbi lehetőséggel kapcsolatban a zsinat külön is hangsúlyozta, hogy az így meghatalmazott személy ugyanazzal a hatalommal bír, mint aki kiküldte. A megfogalmazásban felbukkan egy igen szemléletes, korporatív kifejezés: az „oldalkövet” utal a közte és római püspök között fennálló szoros a kapcsolatra. A rendelkezés egyúttal arról is árulkodik, hogy a pápai primátus és a képviselet kérdése milyen szoros összefüggésben álltak egymással.<sup>4</sup> A zsinat azonban nem csupán elméleti szinten jelentett mérföldkövet a pápai képviselet kialakulásának útján, hanem a gyakorlatban is. I. Gyula (337–352) ténylegesen is küldött képviselőket Szerdikába Vincentius de Capua, Januarius de Benevento, ill. Osius személyében.<sup>5</sup>

---

1 BLET 1982. 1–3.

2 GERGELY 1982. 22–25; SZÁNTÓ 1987. 128–131; ZIMMERMANN 2002. 15–26.

3 SZÁNTÓ 1987. 152–153; ADRÁNYI 2001. 107–109.

4 „*per presbyterum de latere suo [...] habentes eius auctoritatem a quo destinati sunt*”. BLET 1982. 6–11; RUESS 1912. 16; SCHMUTZ 1972. 461. Ehhez további adalékul szolgál I. Gyula reakciója Athanasziosz 340-ben történt elűzése kapcsán. A pápa által összehívott zsinat döntését összefoglaló levélben ugyanis I. Gyula kifejtette, hogy ilyen horderejű vitás kérdést mindenképpen elé kell terjeszteni, és a döntés joga is őt illeti meg. SZÁNTÓ 1987. 152.

5 BLET 1982. 6–11.

Az újra és újra kiújuló krisztológiai vitákban rendre megjelennek a pápai megbízottak, akiket a római püspök rendszerint maga helyett küldött a különböző zsinatokra, olykor pedig az ott hozott határozatok végrehajtását szabta feladatukul.<sup>6</sup> Az ilyen pápai képviselő mellett a Szerdikában meghozott bírászkodási határozat a gyakorlatban is érvényesülni látszik, sőt, azt mondhatjuk ez lett a pápai képviselő legtöbbszőr megvalósuló formája. Erről tanúskodik az Eutyches konstantinápolyi archimandrita letétele körül kialakult vita. Az ügymenet a korábbi zsinati határozat szellemében zajlott le: a pápához történt fellebbezést követően Róma püspöke az újabb tárgyalásra maga helyett három követet küldött a 431-es II. Efezusi Zsinatra.<sup>7</sup> Húsz évvel később I. Leó (440–461) nem csak képviselőket küldött maga helyett a Khalkédoni Zsinatra, hanem egyiküket, Paschaniuszt egyenesen arra hatalmazta fel, hogy a zsinaton elnököljön.<sup>8</sup> Személye jó választásnak bizonyult: míves beszédben méltatta a pápa jogát arra, hogy *legátusai útján legfőbb döntéshozóként* rendelkezzen.<sup>9</sup> A képviselő ilyen határozott érvényesítése mellett Róma püspökének vezető szerepét igazolta néhány további elem. A zsinat a monofizita irányzatot a Leó pápa követői által tolmácsolt érvelés alapján ítélte el, bár tiltakozásuk ellenére a résztvevők egy része mégis kikényszerített egy újabb hitvallást. A zsinat ezen kívül biztosította az első helyet Rómának a patriarchátusok között,<sup>10</sup> és megfogalmaztak egy olyan korporatív felfogást is, amely azután később számos alkalommal megjelent a pápaság történetében<sup>11</sup>.

6 Így pl. I. Celesztin (422–432) „*aucitoritate igitur tecum nostrae sedis ascita vice nostra usus hanc exsequeris destricto vigore sententiam ...*” hagyta meg Alexandriai Cirillnek a nesztorianus eretnység ellen hozott pápai zsinat döntésének fogantatását, a konstantinápolyi zsinatot pedig értesítette Cyrill elküldéséről: „*vicem nostram propter marina vel terrena spatia ipso sancto fratri meo Cyrillo delegavimus*”. PL L. 463, 497. – idézi: BLET 1982. 18. Ennek eredményeként ült össze egy újabb egyetemes zsinat (Efezus, 431), ahol Cyrill mellett – elvileg – még további három pápai küldött is részt vett, igaz, ők végül késve érkeztek meg a helyszínre. RUESS 1912. 5; BLET 1982. 17–19.

7 Jellemző a követek pápai ajánlásának a szövege: „*qui ad vicem praesentiae meae pro negotii qualitate sufficerent*”, ill. „*quos ex latere meo vice mea misi*”. PL LIV. 783, 802. – idézi: BLET 1982. 20; RUESS 1912. 5.

8 „*qui vicem praesentiae meae possit implere*”, „*Praedictum fratrem et coepiscopum meum vice mea synodo convenit praesidere*”. PL LIV. 931. – idézi: BLET 1982. 22–23.

9 BLET 1982. 25.

10 A zsinat ugyanakkor Konstantinápolyt tette a második helyre, kimondva Rómával való egyenjogúságát, ami aligha tekinthető Róma egyértelmű sikerének. Vö. BLET 1982. 25; [‘Kalkedoni zsinat’](#). MKL (Magyar Katolikus Lexikon, online változat – letöltés ideje: 2017. november 5.)

11 A zsinat szerint az Egyházat szimbolizáló test feje a pápa, hozzá folyamodnak a zsinati határozatok megerősítéséért. JEDIN 1962. 28; ULMANN 1972. 15; BLET 1982. 25–26; [‘KALKEDONI ZSINAT’](#). MKL (Magyar Katolikus Lexikon, online változat – letöltés ideje: 2017. november 5.)

E példák jól mutatják milyen fontos szerep hárult a római püspököt képviselő egyháziakra a pápai hatalom vezető szerepének elismertetésében. E szempontból rendkívül fontos, hogy a megbízottak a pápa helyett, annak közvetlen környezetéből kerültek ki, legalábbis a legfontosabb ügyekben, és nem egyszerűen csak küldöttek vagy hírvivők voltak, hanem bíraskodási, egyházfegyelmi, dogmatikai ügyekben jártak el. A fenti példákban ugyanakkor csak az eseti jellegű pápai képviselő jelenik meg: meghatározott személyek adott esetekben egy bizonyos helyen jártak el a pápa helyett.

Bármennyire csábító is lenne, az eseti felhatalmazottakat nem nevezhetjük egyszerűen legátusnak. Maguk a források is igen ritkán alkalmazzák a *legatus* kifejezést, amely így távolról sem tekinthető univerzális fogalomnak. Sokkal inkább jellemző az, hogy a megbízott egyházi rangját és a pápa helyettesítését használják az illető azonosítására és a felhatalmazás jellegének megjelölésére, ahogy azt a fenti példák is mutatják. Úgy tűnik, hogy a pápaság a császári követeekre alkalmazott kifejezéseket tette magáévá és alkalmazta, így egymást változtatva használta a *legatus*, *orator*, *missus* elnevezéseket.<sup>12</sup> Ebben az időszakban még egyáltalán nem beszélhetünk olyan differenciált legátus fogalomról, mint amilyen majd a 11. század második felében lassan kezd kialakulni. Ekkor, a korai évszázadokban a lehető legszélesebb értelemben használták e kifejezéseket a Róma püspökét képviselő személyek megjelölésére, és nem tettek különbséget a diplomáciai, egyházkormányzati vagy éppen igazságszolgáltatási feladatok között, ezek mind jól megfértek egymás mellett egy adott személy meghatalmazása esetében. Ily módon a későbbi, meglehetősen bonyolult rendszert (ld. a következő fejezetet) nem is lehet a kora középkori képviselői formákból levezetni. Különösen félrevezető a *legatus a (vagy de) latere* titulussal megjelenő megbízottakat egybemosni az azonos elnevezésű 13. századi pápai küldöttekkel. A korai időszakban a kifejezés ugyanis csupán helyhatározói értelemben szerepelt, célja az volt, hogy megkülönböztesse azokat, akiket a pápa valóban a saját közvetlen környezetéből, a római egyházból küldött ki, szemben azokkal, akiket más egyházak kötelékéből választott ki és bízott meg.<sup>13</sup> A szigorú szabályoknak a kereszténység egész területén egységesen megfelelő intézményt tehát az első ezredforduló előtt hiába is keressük, legyen szó az alkalmi vagy a tartós képviselőletről. A 9. század második felét leszámítva a pápai meghatalmazottak esetében az eseti képviselői jelleg, ill. az önálló joghatóság hiánya a meghatározó. Ez utóbbi határait épp csak feszegetni kezdik az I. Miklós (858–867), II. Hadrián (867–872) és VIII. János (872–882) idején megjelenő legátusok, akiknél már felsejlik a pápai teljhatalom gyakorlásának halvány körvonala.<sup>14</sup>

12 RUESS 1912. 40–41; SCHMUTZ 1972. 443.

13 SCHMUTZ 1966. 112–113.

14 SCHMUTZ 1966. 110–116, 137–158; SCHMUTZ 1972. 446; KYER 1979. 24; BLET 1982. 72–79, 83; 16bis. jz., 89–90. Erre utal halványan az I. Miklós által a Karoling uralkodókhoz követségbe

Visszatérve a kora középkorra, ebben az időszakban jelent meg a pápai képviselet egy másik, tartós formája is. A 4. század végén először Thesszalonikiben találunk rá példát. A római birodalom közigazgatási reformja a görög és makedón területeket 379-ben Konstantinápoly alá rendelte, majd a két évvel később a császári fővárosban megtartott zsinaton az egyházi igazgatást is az új beosztáshoz kívánták hozzáigazítani. Nem meglepő, hogy Róma, amely a nyugati birodalom érdekeinek sérülését látta ebben, igyekezett ezt megakadályozni. Ennek eszköze lett Thesszaloniki püspöke, Acholius, akit Damasus pápa (366–384) még ebben az évben apostoli vikáriussá nevezett ki. A sor később tovább folytatódott: Damasus utóda, Siriacus (384–399) szintén kinevezett egy püspök-vikáriust, Anysius, akire mindjárt egy rendkívül fontos feladatot bízott: neki kellett felügyelnie az illyricumi püspökválasztásokat. Thesszaloniki jelentősége tartós pápai képviselőként az 5. század közepén tovább nőtt. I. Leó immár nem csupán a választáshoz adandó eseti beleegyezés jogát erősítette meg Anasztaziosz számára, hanem vitás esetben az ő belátására bízta, hogy maga dönt-e az ügyben, vagy a pápa elé terjeszti azt.<sup>15</sup> Más szóval a pápa saját joghatóságának gyakorlását engedte át az apostoli vikáriusnak egy adott ügyre vonatkozólag. Ez azonban nem jelentette a hatalom teljességének átruházását, ahogy a megbízottjához intézett levele külön ki is emeli.<sup>16</sup> A későbbi gyakorlat ugyanakkor világossá teszi, hogy a püspök valójában ennél szélesebb és általánosabb pápai felhatalmazást élvezett, hiszen pl. a terület egyházi előjárói számára zsinatot hívhatott össze.<sup>17</sup> A thesszaloniki vikárius jelentősége az 5–6. század fordulóján azonban hirtelen lecsökkent,<sup>18</sup> miután az Akakiosz-skizma<sup>19</sup> idején a konstantinápolyi pátriárka képviselte egységesítő irányzat oldalára állt. A vikáriátus az egység 519. évi helyreállta után sem nyerte vissza korábbi tekintélyét: I. Jusztinianosz 535-ben létrehozta Justiniana Prima érseki központját,<sup>20</sup> ezzel Thesszaloniki joghatósága lényegében megszűnt az Illyricumban. Ezután a vikáriusi megnevezés címmé vált, majd megszűnt, mivel Leó (717–741) császár Illyriát a konstantinápolyi patriarchátus alá rendelte. Bár I. Miklós (858–867) megpróbálta ujjaszervezni 860-ban, ez a kísérlet kudarcba fulladt.<sup>21</sup>

---

küldött Arsenius megítélése Reginónál: „Anno dominicae incarnationis 866 Arsenius episcopus, apocrisarius [!] et consiliarius Nicolai papae vice ipsius directus est in Franciam, quo perveniens tanta auctoritate et potestate usu est ac si idem summus praesul advenisset”. [Regino 573.](#)

15 SCHMUTZ 1966. 116–118.

16 „ecclesiarum quas tibi vice nostra committimus [...] vices enim nostras ita tuae credidimus caritati ut in partem sis vocatus sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis”. PL LIV. 615, 671–672; SCHMUTZ 1966. 119–121; BLET 1982. 31–33; CHADWICK 1999. 225–226.

17 RUESS 1912. 49–50.

18 SCHMUTZ 1966. 118–119., részletek nélkül általánosságban.

19 [‘Akakiosz 3.’](#) MKL (Magyar Katolikus Lexikon, online változat, letöltés ideje: 2017. 11. 20.)

20 TURLEJ 2016. 135–192.

21 RUESS 1912. 49–52.

Hasonló, évszázadokon átívelő jelentőségű volt az arles-i püspököknek adott vikáriusi felhatalmazás. 417-ben Zozimosz pápa (417–418) Patroklosz püspöknek egész Gallia feletti joghatóságot biztosított azáltal, hogy a dél-franciaországi főpapot tette meg a három nagy ottani érsekség (Vienne, Narbonne I és Narbonne II) és az Apostoli Szék közötti köztes fórumnak. A háttérben a század első éveiben a város közigazgatási-katonai jelentőségében bekövetkezett radikális változás állt: átvette Trier (Augusta Treverorum) szerepét. A pápai döntés jelentős ellenkezést váltott ki az érintett érsekekből és más galliai püspökökből, és mintegy másfél évtizedig sikerült is megakadályozni, hogy Arles püspöke a ténylegesen gyakorolja vikáriusi jogait. Hilarius (429–449) azonban felelevenítette a korábbi széles jogkört (több püspököt is felszentelt az említett érseki tartományokban), majd az újabb felháborodás hatására I. Leó 445-ben köztes megoldást keresett: a leghevesebben tiltakozó vienne-i érsek saját tartománya mellett Valence, Tarantaise, Genf és Grenoble felett élvezett joghatóságot, a többi dél-franciaországi terület felett pedig Arles gyakorolt felügyeletet. Néhány évvel később, a karizmatikus Hilarius halála után Leó pápa ismét vezető szerepet juttatott a térségben Arles-nak, azáltal, hogy előírta: a teljes dél-franciaországi régió az itteni zsinatok illetékessége alá tartozik. A 6. század első éveiben Symmachus pápa Cesarius püspöknek megadta a *pallium* viselésének jogát, és jelentősen kibővítette a vikáriusi tevékenység hatókörét kiterjesztve azt egész Galliára, sőt Hispániára is. I. Gergely idejétől (590–604) a 9. század közepéig nem hallunk az arles-i vikáriusról, 878-ban találkozunk ismét vele, ekkor erősíti meg VIII. János Rostagnus arles-i érseket vikáriusi méltóságában. Az erősen hullámzó „fejlődés” Arles esetében minden bizonnyal abból fakad, hogy az egyes pápák minden esetben egy-egy karizmatikus vagy ambiciózus főpapnak adták meg a vikáriusi felhatalmazást, amely így csak időről-időre volt a gyakorlatban is érvényesülő delegált pápai joghatóság.<sup>22</sup> Nem jelentett ugyanakkor teljes felhatalmazást abban az értelemben, hogy – akárcsak Thesszaloniki esetében – a vikárius csak a kisebb ügyekben ítélezhetett önállóan, a *causae maiores* esetei a pápai saját bíraskodási illetékességéhez tartoztak továbbra is.<sup>23</sup>

A vikáriusi felhatalmazás sok más területen is felbukkant az 5–10. század folyamán, de ahogy a korábban idézett esetekben, itt is elsősorban egy-egy személyre korlátozódott, azaz térben és időben meglehetősen lehatárolt volt. Így nyert vikáriusi megbízást Szimpliciusztól (468–483) Zenon de Hispalis, Sevilla püspöke Hispániára, Hormisdasztól (514–523) Johannes de Illici Tarragonára, I. Gergelytől Maximianus de Syracus Szicíliára, I. Theodórosztól (642–649) és I. Mártontól (649–653) Stephanus de Dor és Johannes de Philadelphia Palesztinára vonatkozóan. Canterbury érsekének, Tatwinnak a felhatalmazása III. Gergely (731–741) részéről ellenben kétes hitelű. Egy évszázaddal később, 844-ben

22 RUESS 1912. 52–59; BLET 1982. 33–34; CHADWICK 1999. 226–227.

23 SCHMUTZ 1966. 127–129.

Drogo metzi püspök Gallia, 876-ban Ansegis sensi főpap Germania *vicarius*aként szerepel. A 10. század közepén, második felében pedig megjelenik több mainzi érsek (Frigyes, Willigis) esetében is e különleges pápai felhatalmazás, bár ez valószínűleg még Szt. Bonifác idejére megy vissza. E felhatalmazások sokkal rövidebb ideig tartottak, és mint látható, egy-egy személyre korlátozódtak a fentebb említett thesszalóniki és arles-i esettel szemben.<sup>24</sup>

E példából nyilvánvaló, hogy a vikáriusi intézmény korántsem volt egy tervszerűen, hosszú időszakra kialakított pápai képviseleti intézmény, létrejöttét sokkal inkább az aktuális okok és körülmények határozták meg. Ezek között természetesen vannak visszatérő motívumok (dogmatikai viták, közigazgatási változások, személyes főpapi ambíciók), és összeköti őket két mindig kimutatható, egymásba fonódó elem: a pápai főhatalom és annak részleges delegálása az adott főpap részére.

A *vicarius* mellett Nyugaton sokkal gyakrabban találkozunk a *rector* és *defensor* tisztséget viselő pápai megbízottakkal.<sup>25</sup> Jellemzően olyan területek kormányzatában jelennek meg, amelyeket Róma püspöke Szt. Péter örökségének (*patrimonium Petri*) tekintett, mint Szicíliát, Campaniát, Korzikát, vagy kisebb vidékeket Gallia, Afrika és az Ibériai-félsziget területén. Ám míg a *rector patrimonii* állandó pápai megbízottnak tekinthető,<sup>26</sup> addig a *defensor* inkább alkalmi, konkrét egyházkormányzati feladatokat látott el, felhatalmazása pedig adott időre szólt.<sup>27</sup> Szicília helyzete sajátosan alakult. Itt 590-ben bukkan fel egy *vicarius* – akinek hatalma az egész szigetre kiterjedt, de ez különlegesnek és egyedinek tekinthető, mivel a szigeten ekkor nem létezett olyan egyházi előljáró, mint Illyricum esetében Thesszalóniki vagy Galliában Arles.<sup>28</sup> Igencsak beszédes, hogy a következő években az épp’ megválasztott Maximianus syracusai püspök nyert vikáriusi felhatalmazást, ám ez személyre szólt, és jóval korlátozottabb volt: csak a kisebb jelentőségű ügyekben (*causae minores*) intézkedhetett önállóan, míg a nagyobbakat (*causae maiores*) a pápa ítéletére kellett bízni.<sup>29</sup> Maga az intézmény meg is szűnt Maximianus halálával (594), ez mutatja igazán a felhatalmazás személyi jellegét.<sup>30</sup> Helyette előbb egy, majd két *rector*

24 RUESS 1912. 56–59.

25 RUESS 1912. 47–48; BLET 1982. 52.

26 BLET 1982. 53.

27 BLET 1982. 52.

28 590-ben I. Gergely ilyen szellemben írt Péter római *subdiaconus*nak, Szicília vikáriusának. Neki engedte át maga helyett az egész sziget kormányzását (*Quamobrem Petro subdiacono sedis nostrae intra provinciam Siciliam vices nostras [...] commisimus*), amelyet a római egyház atyai örökségének tekintett (*patrimonium*). A levél fő motívumát, a *subdiaconus*nak átengedett hatalmat Gratianus is átvette (*etiam subdiacono vices suas committit apostolica ecclesia*), igaz, tévesen Symmachius pápának tulajdonította. A neves bolognai kánonjogász esetében a pápai teljhatalom átruházásának igazolására szolgált. SCHMUTZ 1966. 125: 35. jz.

29 SCHMUTZ 1966. 126–127.

30 BLET 1982. 56.

*patrimonii*, ill. több *defensor* látta el a pápai képviseletet.<sup>31</sup> Maximianus idején a *rector* feladatát Péter *subdiaconus* nyerte el (591–593?), ugyanakkor 593-tól feltűnt egy másik *rector* is, Cyprianus. Ez utóbbit már két *defensores* követte, Romanus kapta a sziget dél-keleti, míg Fantinus a dél-nyugati részét. 599-ben rajtuk kívül még megjelenik egy Sergius és egy Bonifatius nevű *defensor* is.<sup>32</sup> A pápai hivatalnokok alapvetően a vagyonkezelésért voltak felelősek, az egyházigazgatásba csak akkor avatkozhattak be, ha az egyháziaknak és az egyházi tisztségviselőknek egymással voltak peres ügyeik, de nem akadályozhatták a rendes egyházigazgatási intézmények működését.<sup>33</sup> Az Ibériai-félszigeten *defensor*, Afrikában *cartularius* működése mutatható ki, akik a pápai és a helyi egyházi érdekeket védték.<sup>34</sup>

A krisztológiai és egyházkormányzati viták elhúzódása, az egyre nyilvánvalóbb rivalizálás Róma és Konstantinápoly között tette szükségessé az új császári fővárosban a tartósabb pápai képviseletet.<sup>35</sup> Róma püspöke számára elengedhetetlen volt ugyanis a folyamatos jelenlét biztosítása az „Új Rómában”, különösen a birodalom kettéválása, majd a Nyugat-római Birodalom bukását követően. Ettől persze az *apocrisiarius* tisztség nem tekinthető római „találmánynak”, hiszen itt is egy kelet-római diplomáciai modell átvételéről volt szó. Eredetileg ugyanis a különböző egyháziakat a konstantinápolyi udvarban képviselő személyek megjelölésére volt használatos.<sup>36</sup> Jól mutatja ezt a görög szó latin megfelelője a *responsarius*, mely világosan utal arra, hogy itt a pápa helyett eljáró személy csupán tolmácsolta a megbízó véleményét, ill. a pápai döntést igénylő ügyekről beszámolt neki.<sup>37</sup> Az *apocrisiarius* mindig szerep rangú személy volt, erre jó példa a már említett Bonifatius, akit külön ezért emel a diakónusok sorába a pápa.<sup>38</sup>

Az első ismert, Róma püspöke által Konstantinápolyba huzamos időre küldött megbízott Julianus volt, aki évekig időzött a császárvárosban (451–457). Szerepe hasonló lehetett Thesszaloniki püspökéhez: a pápa képviseletében járt el a keleti császári fővárosban, jóllehet ebben az esetben a vikáriusi címzés nem jelent meg. Megbízása szorosan kapcsolódott a Khalkédoni Zsinat munkájához. A zsinat többek között elítélte a monofizita irányzatot, amelynek forrása

31 BLET 1982. 55.

32 BLET 1982. 56–60. Nem világos, hogy az 599-es adat egyedi szervezetet mutat, vagy valóban négy *defensor* igazgatta Szicíliát.

33 Legalábbis erre utal, hogy I. Gergely 599-ben megfeddte Romanus *defensort*, amiért az *ordinarius* helyett beleavatkozott az egyházi igazgatásba. Ítélnie csak akkor volt szabad, ha a klerikusok vagy laikusok magával a püspökkel álltak perben. BLET 1982. 61.

34 BLET 1982. 63–65.

35 Vö. RUESS 1912. 41–42.

36 RUESS 1912. 43–45; SCHMUTZ 1966. 129–130; BLET 1982. 38, 41–51.

37 SCHMUTZ 1966. 129–132.

38 RUESS 1912. 42; SCHMUTZ 1966. 132; BLET 1982. 49.

részben I. Leó pápa útmutatása volt. E mellett kimondta, hogy Konstantinápoly második a patriarchátusok között, és egyenrangú Rómával. Mint ismeretes, a zsinat összehívását és munkáját több pápai megbízott készítette elő és felügyelte, amit kellően indokol az említett kérdések súlya, jelentősége. Az ő távozásuk után nyilvánvalóan szükséges volt e döntő jelentőségű dogmatikai és szervezeti határozatok megvalósításának ellenőrzése; ezt feladatot kellett Julianusnak teljesítenie.<sup>39</sup>

536-ban Agapét pápa (536–537) konstantinápolyi látogatása alkalmával nevezte ki az első tényleges pápai *apocrisiarius*t, Pelágusz diakónust, akinek az lett a feladata, hogy Róma „állandó jelenlétét” biztosítsa a császári udvarban. Ez különösen fontos volt, hiszen a III. Félix pápa idején kialakult, már említett Akakiosz-skizma lezárulta (519) után a thesszaloniki *vicarius* jelentőségének csökkenésével Róma lényegében képviselő nélkül maradt Konstantinápolyban.<sup>40</sup>

Pelágusz korától a mindenkori pápa így többé-kevésbé folyamatos képviselővel rendelkezett a császári udvarban. Peláguszt (utóbb pápa, 556–561) Sándor követte, majd Gergely – a későbbi I. (Nagy Szent) Gergely pápa.<sup>41</sup> A korábbi gyakorlatot folytatva ő maga is küldött *apocrisarius*okat: 590–592 között Honorátusz, majd 593-tól 597-ig Szabiniánusz, 597-től 607-ig Anatóliusz, 603 és 604 között pedig Bonifác töltötte be ezt a tisztséget.<sup>42</sup>

A 7. századtól az *apocrisarius* tisztség már egyre ritkábban tűnik fel. 639-ben Szeverinusz pápa (638/640–640) megerősítését az ő *apocrisarius*ai kérték Hérakleiosz császártól.<sup>43</sup> I. Theodórosz (642–649) és I. Márton (649–653) idején találkozunk velük egy-egy esetben, sőt I. Márton vélhetőleg korábban szintén *apocrisarius* volt.<sup>44</sup> A *Liber pontificalis* szerint 657-ben Vitaliánosz pápa (657–672) választását *apocrisarius*ok útján jelentette be Konstantinápolyban, de ezek nem állandó követek voltak, a feladat végeztével visszatértek Rómába.<sup>45</sup> 680–681-ben Agaton pápa (678–681) képviselői részt vettek a konstantinápolyi zsinaton (monotheizmus elítélése),<sup>46</sup> ezután IV. Konstantin II. Leó pápától (682–683) *apocrisarius* küldését kérte.<sup>47</sup> A 692-es konstantinápolyi zsinaton megjelentek a pápa, Szergiusz (687–701) követei is, de nem egyértelmű, milyen minőségben.<sup>48</sup> 715-ben – a konstantinápolyi pátriárka megválasztásáról szóló jegyzőkönyvben – felbukkan egy *apocrisarius* neve (Mihály), de nem világos,

---

39 RUESS 1912. 42–43; BLET 1982. 28, 31.

40 BLET 1982. 35–37.

41 BLET 1982. 38.

42 BLET 1982. 39–41.

43 BLET 1982. 67.

44 BLET 1982. 67–68.

45 BLET 1982. 68.

46 Teodor és György papok, János diakónus és Konstantius képviselték Agaton pápát. RUESS 1912. 6.

47 BLET 1982. 69–70. Felmerült azonban, hogy az erről szóló levél hamisítvány.

48 BLET 1982. 70.

hogy ő II. Gergely (715–731) megválasztását volt-e hivatott bejelenteni, ott maradt-e Konstantinápolyban, valamint jelen volt-e III. Theodosiosz és III. Leó császárok megválasztásánál.<sup>49</sup> A VI. Leó császár kormányzata alatt kezdődő képromboló mozgalom idején aligha valószínű állandó pápai képviselő jelenléte Konstantinápolyban. Ennek ellenére II. és III. Gergely (731–741) is küldött megbízottakat Konstantinápolyba, György és más római klerikusok személyében.<sup>50</sup> 741-ben Zakariás pápa (741–752) megválasztását *apocrisarius* útján tudatta, de a bizánci belharcok miatt a kapcsolattartás nehézkes volt. Miután V. Konstantin visszaszerezte a hatalmat, helyreállította a kapcsolatot Rómával, de sem a pápai képviselők száma, sem tevékenységük jellege nem ismert.<sup>51</sup> A 7–8. században tehát már hanyatlás figyelhető meg, pontosabban az intézmény egyre általánosabb értelmet, jelentést nyer, amolyan általános, „pápai diplomata”, ügyvivő értelemben volt használatos. Erre mutat az is, hogy immár nem csupán Konstantinápolyban, hanem a keleti pátriárkáknál, a ravennai érseknél és a Ravennai Exarchátusban is találkozunk velük, de *apocrisarius* feltűnt később a Karoling udvarban is, tisztán diplomáciai feladatokkal.<sup>52</sup> A későbbiekben már csak igen szórványosan fordul elő, megbízóját, a pápát egyházi udvarokban, zsinatokon, stb. képviselő személyek jelentéseiben volt használatos.<sup>53</sup>

#### *A reformpápaság időszaka: a pápai képviselet megújulása*

Az ezredfordulót követő időszakban a megelőző korszakhoz képest két területen volt érezhető mélyreható változás: a képviseleti formák egyre határozottabban elkülönültek egymástól, és a megbízottak jogállása is alapvetően megváltozott. A korai századokban, mint láthattuk, a pápai megbízottak, legyenek azok alkalmi vagy tartósabb jellegűek, egyszerre szolgáltak a pápa helyett képviselőként, közvetítőként vagy éppen egyházkormányzati, -fegyelmi és más igazgatszolgáltatási ügyben intézkedtek, gondoskodtak az egyházi vagyon kezeléséről, mindezt úgy, hogy nem saját jogon cselekedtek, hanem Róma püspöke delegálta számukra saját apostoli hatalmának egy részét. Éppen ezért a megbízottakra használt elnevezések (*legatus, nuncius, vicarius, apocrisarius, responsalis, procurator, familiaris, lator, cursor, porlitor, religiosus vir*) a legtöbb esetben gyakorlatilag szinonimaként szolgáltak.<sup>54</sup> A megbízót fizikai értelemben (*vice mea*) helyettesítették, és csak néhányuk intézkedett a maga kezdeményezéséből (*vicarius, procurator, delegatus*), szemben legtöbbünkkel, akik mindig konkrét pápai felkérésre jártak el a különböző ügyekben. Ettől azonban még egyikük

49 BLET 1982. 71.

50 BLET 1982. 71.

51 BLET 1982. 71.

52 RUESS 1912. 45; SCHMUTZ 1972. 446–447; BLET 1982. 72; RESS 2002. 147. Ld. még KYER 1979. 24.

53 SCHMUTZ 1966. 55–56, 133–137.

54 SCHMUTZ 1966. 55.

sem rendelkezett a pápát megillető teljhatalommal, hanem annak csak bizonyos elemeivel, amellyel Róma püspöke ruházta fel őket.<sup>55</sup>

A reformpápaság, és különösen VII. Gergely pontifikátusa döntő változást hozott a pápai képviselő történetében, egyrészt mennyiségi, másrészt minőségi tekintetben. A korábbi időszakhoz képest robbanásszerűen megnőtt a küldöttek száma, a megbízások földrajzi-politikai keretei nem csak egy-egy szűkebb régiót, hanem az egész keresztény világot lefedték.<sup>56</sup> Ekkor alakultak ki a pápai képviselő azon alapvető formái, amelyek a középkor további részében meghatározónak bizonyultak, jóllehet fejlődésük nem zárult le a 11. században. E formák természetesen nem választhatók el attól a jogi-eszmei környezettől, amely létrehozta azokat. Ezt tekinthetjük az igazán döntő fordulatnak: ekkor történt meg a képviselő jogi alapjainak és a megbízási formáknak az újrafogalmazása.

A változás első jelei Petrus Damiani 1063-as franciaországi megbízása esetében már jól látszanak. II. Sándor (1061–1073) ugyanis a személyes akadályoztatás miatt küldte maga helyett Pétert, aki mint a pápa „szeme” intézkedett. A felhatalmazás jogi tartalma egészen új megfogalmazást nyert: Péter ugyanis teljes jogon (*pleno jure*) járhatott el, és a pápa előre megerősítette legátusa minden esetleges döntését.<sup>57</sup> A pápai teljhatalom ilyen jellegű átruházására eddig nem volt példa, de az esetek innentől kezdve egyre szaporodtak, és ez hozott döntő minőségi változást a pápai képviselőben.<sup>58</sup> VII. Gergely ugyanezen a nyomvonalon haladt tovább, csak sokkal határozottabban, és a pápai képviselő

---

55 SCHMUTZ 1966. 48–57.

56 ZEY 2008. 91–92.

57 „*Quoniam igitur pluribus Ecclesiarum negotiis occupati, ad vos ipsi venire non possumus, talem vobis virum destinare curavimus quo nimirum post nos maior in Romana Ecclesia auctoritas non habetur, Petrum videlicet Damianum Ostiensem episcopum, qui nimirum et noster est oculus et apostolicae sedis firmamentum. Huic itaque vicem nostram pleno iure commisimus, ut quidquid in illis partibus, Deo auxiliante, statuerit, in ratum teneatur et firmum ac si speciali nostri examinis fuerit sententia promulgatum. Quapropter [...] monemus, et insuper apostolica vobis auctoritate praecipimus ut talem tantumque virum, tamquam nostram personam, digna studeatis devotione suscipere, ejusque sententiis atque iudiciis, propterea beati Petri apostolorum principis reverentiam, humiliter obedire.*” PL CXLVI. 1295–1296. Vö. ZEY 2008. 81.

58 SCHMUTZ 1966. 161–163. Ugyanakkor a pápa által kiküldött többi legátus, Hugo Candidus (Ibér-félsziget /1064 vagy 1065–1068?, 1071/, Dél-Franciaország /1072/), ill. utóda VII. Gergely első megbízottjai még inkább az átmenetet képviselték, azaz egy nagyobb területre meglehetősen általános, sokszor bizonytalan tartalmú felhatalmazást kaptak, olykor saját belátásuk szerint intézkedtek. Pl. ugyanezen Hugó 1072-ben újabb franciaországi felhatalmazást kapott. De ide sorolható a prágai Cosmas híradása szerint Bratislav cseh fejedelemhez küldött Rudolf nevű legátus. Hasonló eset Geraldus de Ostia megbízása Burgundia, Franciaország és az Ibér-félsziget területére (1072–1073). Az utóbbi eset azért is tanulságos, mert amikor 1073-ban a frissen megválasztott pápa, VII. Gergely megújította Geraldus (és mellette Raimbald) megbízását, kijelölte azt a működési területet, amelyen belül teljhatalommal járhattak el, ill. valamennyi döntésüket előre is érvényesnek ismerte el a pápa. Uo. 163–171. Vö. SCHMUTZ 1972. 448; BLET 1982. 92.

horizontját is jelentősen kiszélesítette. Ennek alapja az egyházi és világi szférára egyaránt kiterjedő, univerzalizisztikus pápai hatalomfelfogás volt, az érvényesítés eszköze pedig az újrafogalmazott pápai képviselő lett.

Egyfelől következetessé vált a teljhatalmú felhatalmazás (*pleno jure*), másfelől, ennek logikus következményeként a pápai legátusok maguk ítélkezhettek nagyobb jelentőségű ügyekben (*causae maiores*). A *Dictatus pape* még egy lépéssel tovább is ment, amikor kimondta, hogy a pápai legátus a püspöki zsinatokon megelőzi a többi főpapot, még akkor is, ha alacsonyabb rangú, és püspököket tehet le hivatalukból.<sup>59</sup> Ugyancsak VII. Gergely idején vált gyakorlattá, hogy a megbízott a pápa fizikai énje helyett (*vice nostra*) tevékenykedik, és ennek során egyre gyakrabban nem csak a kisebb, hanem immár nagyobb, sőt egyenesen minden ügyben önállóan eljárhat. Mint láthattuk, az ilyen teljeskörű felhatalmazás nem szerepelt még a korábbi, nagy területre joghatóságot nyert megbízottak (vikáriusok) „portfóliójában” sem. Most azonban megtörtént az átörökítés. VII. Gergely korától egy pápai legátus immár teljes joggal intézkedhetett egy *causae maiores* körébe tartozó ügyben, mivel a pápa helyett járt el.<sup>60</sup>

A markáns változás jeleként bizonyos formulák egyre gyakrabban jelentek meg: az Ő- és az Újszövetségből vett két klasszikus elem,<sup>61</sup> továbbá az az apostoli tekintélyre való világos, egyértelmű utalás.<sup>62</sup> VII. Gergely Manasses reimsi érsekkel folytatott vitájában megteremtett egy új fogalmat, ez volt a *legatus Romanus*. A „római” itt nem csupán földrajzi származásra, hanem a pápa helyettesítésére, a teljhatalomra utalt, annak analógiájára, ahogy a világi befolyástól mentes egyház szabadságát is gyakorta „római szabadságnak” nevezte a pápa leveleiben.<sup>63</sup> VII. Gergely a római legátust magasabb rendűnek tekintette azoknál, akiket a helyi egyháziak közül bízott meg, hiszen az előbbi ténylegesen a pápa személyéhez kötődött, személyesen tőle nyerte el megbízatását.<sup>64</sup> Azon-

59 „*Quod legatus eius omnibus episcopis praesit in concilio etiam inferioris gradus et adversus eius sententiam depositionis possit dare*”. RG VII. II. 55a. sz.; SCHMUTZ 1966. 173–174; SCHMUTZ 1972. 449; BLET 1982. 97; ZEY 2008. 86–87. A *Dictatus pape* megfogalmazása nem csupán rangbeli előséggként értelmezhető, hanem úgy is, hogy a legátus elnökölt az ilyen zsinatokon.

60 SCHMUTZ 1966. 174–176.

61 Az előbbi Jeremiás próféta könyvéből való: „*Lásd, én a mai napon népek és országok fölé rendellek, hogy gyomlálj és irts, pusztíts és rombolj, építs és plántálj*”. Jer 1,10. Az Újszövetségből két ide vonatkozó, eltérő megfogalmazású, de azonos tartalmú rész ismert: „*Aki titeket befogad, az engem fogad be, és aki engem fogad be, az azt fogadja be, aki engem küldött.*” Mt 10,40; „*Aki titeket hallgat, engem hallgat, és aki titeket elutasít, az azt utasítja el, aki engem küldött.*” Lk 10,16.

62 Leggyakrabban az „*ex auctoritate apostolica / nostra*” kifejezés formájában. RG VII. Liber II. 74. sz. Vö. SCHMUTZ 1966. 176–177.

63 A *libertasra* ld. SZABÓ-BECHSTEIN 1985.

64 A pápa Manasses érsekhez intézett levelében részletesen elmagyarázza a „római legátus” jelentését: „*Quodsi vos Romanos legatos intelligere videremini quoslibet cuiuslibet gentis, quibus Romanus pontifex aliquam legationem iniungat vel, quod maius est vicem suam indulgat, et laudaremus sane petita et petitis libenter annueremus. Sed quia premittendo 'Romanis'*

ban az utóbbiak segítségét sem nélkülözhetette volna a pápa, hiszen hely- és nyelvismerettel bíró megbízottak nélkül aligha működött volna hatékonyan a pápai reformpolitika és annak kommunikációja.<sup>65</sup>

Az egységes jogi alap ellenére már VII. Gergely pontifikátusa idején megjelentek a különbségek az immár teljes jogú felhatalmazással kiküldött megbízottak között. Egyesek a pápa helyett nyertek olyan általános legátusi felhatalmazást (*legatus generalis*), amely minden – a gyakorlatban leginkább egyházi – ügyre kiterjedt, és amelynek behatárolt földrajzi kerete volt. Az általános megbízatás mellett azonban időről-időre kaphattak eseti ügyekre vonatkozó felhatalmazásokat is. Ezzel szemben voltak olyan megbízottak, akik eseti megbízást teljesítettek szintén teljes jogú felhatalmazással. Ők viszont nem saját jogon cselekedtek, hanem a pápa eseti, egy-egy ügyre szorító megbízását teljesítették: leginkább a pápa véleményét tolmácsolták, tájékoztattak, vizsgálatokat folytattak, és az általános legátusoknál gyakrabban foglalkoztak világi ügyekkel (*legatus specialis*).<sup>66</sup> A harmadik típus képviselői leggyakrabban az általános legátusokkal együtt jelennek meg, akik meglehetősen összetett és nagy földrajzi kiterjedésű megbízatásukból adódóan egyedül sokszor nem voltak képesek feladataikat ellátni, így segítőkre volt szükségük. Az ilyen egyháziak az általános legátus, vagy esetenként a pápa megbízásából végeztek el konkrét feladatokat (vizsgálat lefolytatása, ítélet kihirdetése).<sup>67</sup> Szigorúan kimunkált következetes rendszerről itt még nem beszélhetünk. Az egyes típusok közötti különbségtétel VII. Gergely kiterjedt levelezésében már tetten érhető, amelynek célja az

---

*continuo subiungitis 'non ultramontanis,' ostenditis vos tantum eos velle Romanos habere legatos, qui vel Rome nati vel in Romana ecclesia a parvulo edocati vel in eadem sint aliqua dignitate promoti.*" RG VII Liber VI. 2. sz. Az eset érdekessége, hogy Manasses arra alapozta különleges jogosítványát, hogy magának tulajdonította az elődeit egykor megillető vikáriusi felhatalmazást. Ám VII. Gergely válaszában kifejtette, hogy az a hely, az idő, és a személy vonatkozásában korlátozott volt, és így csak eseti megbízást jelentett (*legatus ad causam*). SCHMUTZ 1966. 178–181; SCHMUTZ 1972. 448–451; ZEY 2008. 85, 88–90.

65 Erre jó példa Amatus d'Oléron és Hugues de Die megbízása Franciaországban. ZEY 2008. 87–88. Személyükre részletesen: SCHMUTZ 1966. 189–193 (Hugues de Die), 200–203 (Amatus d'Oléron). A nyelvismeret fontosságára érzékletes példa VII. Gergely III. Olaf dán királyhoz intézett levele: „*Quod quia nobis tum propter longinquitatem terrarum et maxime propter ignaras linguas valde difficile est, rogamus vos, sicut et regi Danarum denuntiavimus, ut de iunioribus et nobilibus terre vestre ad apostolicam aulam mittatis, quatenus sub alis apostolorum Petri et Pauli sacris et divinis legibus diligenter edocti apostolice sedis ad vos mandata referre non quasi ignoti, sed cogniti et, que christiane religionis ordo postulaverit, apud vos non quasi rudes aut ignari, sed lingua ac scientia moribusque prudentes digne Deo predicare et efficaciter ipso adiuvante excolere valeant.*” RG VII. VI/13, 416; ZEY 2008. 88.

66 SCHMUTZ 1966. 238–239; SCHMUTZ 1972. 451.

67 A kutatás elől sokáig rejtve maradtak, feltehetően azért, mert maguk a források sem használnak egységes megnevezést: a skála a „megfelelő, alkalmas férfiú” és más hasonlóan általános kifejezéstől kezdve a legátuson át a *nuntius*ig kiterjed. SCHMUTZ 1966. 238–239; SCHMUTZ 1972. 443–446.

volt, hogy a megbízatás jellege az aktuális helyzethez, lehetőségekhez igazodjon.<sup>68</sup> Másként megfogalmazva: VII. Gergely számára mindig az adott szituáció határozta meg, hogy éppen római, vagy helyi klerikust bízott meg azzal, hogy ténylegesen személyében, mindenre kiterjedőleg, vagy konkrét ügyben esetileg intézkedjen. Éppen ezért a későbbi – alább részletesen bemutatandó – osztályozást nem is lehet megfeleltetni ennek a VII. Gergely-kori sajátos „általános” és „speciális” felosztásnak.<sup>69</sup>

#### *A 12. század eleje –13. század közepe: pápai képviselet differenciálódása*

A korszak első felében bizonyos értelemben maradt a korábbi megoldás: a megbízottak megnevezésére továbbra is számos kifejezést használtak egyidejűleg. Két fontos változást azonban ki kell emelni. Egyfelől VII. Gergely újítása, a megbízás és a pápai teljhatalom összekapcsolása immár szilárd alaptétellé vált. Másfelől a képviselet különböző formái tartalmukban és jogállásukban is kezdtek differenciálódni. Az elnevezések sokszínűsége ellenére a megbízatások tartalma egyre jobban elkülöníthetővé vált. Ez a letisztulási folyamat azzal járt, hogy a reformpápaság idején újrafogalmazott, pápai teljhatalomra épülő megbízotti intézmény, lényegében egy új funkcionális-jogi elkülönülés kiindulópontja lett.

A legátus lett az, aki élvezte a teljes pápai felhatalmazást, egyszerre volt a pápa képviselője és *ordinarius*ként egyúttal bírói feladatokat is ellátott, és mivel gyakorta szólt kinevezése egy-egy egyházmegyénél jóval nagyobb területre, így funkcióiban könnyen felfedezhetők az egykori apostoli vikáriusok és az *apocrisarius*, ill. a VII. Gergely-kori *legatus generalis* jellemzői. Ilyen összetett feladatra jellemzően gyakrabban küldtek ki megbízottat a pápai kúriából. Ezzel a szemben a pápa és a vele kapcsolatban álló egyháziak és világi előljárók közti kapcsolattartás és információcsere feladata alapvetően a *nuntius*okra hárult. Mellettük a 12. században már több alkalommal is találkozunk a pápai képviselet és a helyi egyházi hierarchia egy-egy vezető tisztségének összekapcsolódásával, amit nevezhetünk tartós, folyamatos pápai képviseletnek is, a született pápai követi intézmény előfutárának (*legati nati – legati pretextu ecclesiarum*).<sup>70</sup> Ezen felül a korszakban a pápához fellebbezett, vagy egyenesen az ő ítélszéke elé bocsátott peres ügyek intézését a pápai kiküldött bírók végezték.<sup>71</sup>

A legátusok fajtái közül talán az első kettő (*legatus, nuntius*) elkülönítése a legnehezebb, mivel a korabeli források szóhasználata cseppet sem volt következetes. Az egyes forrástípusokban olvasható kifejezések pontossága, szabatos-

---

68 SCHMUTZ 1966. 181–184, 188, 213, 219.

69 SCHMUTZ 1966. 184–186. Vö. KYER 1979. 24–25.

70 SCHMUTZ 1972. 452–455; RESS 2002. 148–149.

71 SCHMUTZ 1966. 50; SCHMUTZ 1972. 447, 452–455.

sága meglehetősen nagy szóródást mutat.<sup>72</sup> A különböző megnevezések cserélgetése az elbeszélő források esetében például igen jellemző.<sup>73</sup> Ezzel szemben a dekretális forrásokban érthetően erősebb volt az igény a pontosabb megfogalmazásra, definiálásra.<sup>74</sup> A 12. század közepén Gratianusszal meginduló rendszerezés egy hosszú, évszázados folyamat eredményeként elvezetett a legátusok három fő típusának elkülönítéséhez, és a további változások kiindulópontjává vált. Meg kell azonban jegyezni, hogy a kánonjogi irodalom a 13. század közepéig alapvetően a legátus és delegált bíró intézményével, jellemzőivel foglalkozott, a *nuntius* ezekben a munkákban gyakorlatilag még nem jelenik meg.<sup>75</sup>

A legátus egyik szinonimája, az *apocrisarius* az első ezredfordulót követően gyakorlatilag már csak alkalmasszerűen volt használatos, latin megfelelőjét, a *responsalist* pedig csak egyházi udvarokban működő képviselő értelemben alkalmazták.<sup>76</sup> A *missus* terminus egyaránt szolgált a legátus és a *nuntius* alternatívájaként, fontos azonban megjegyezni, hogy ilyenkor a hangsúly az információ-cserén volt, azaz a kifejezést „hírvivőként” kell értelmeznünk.<sup>77</sup> Ami a delegált bírókat illeti, ezen a néven találkozunk velük a legritkábban, így az adott eset szövegtörzseiből kiindulva tudjuk kideríteni, hogy az illető éppen *iudex delegatus*ként működött vagy esetleg egy másik típusú pápai képviselővel van dolgunk.<sup>78</sup>

A legátus legfőbb jellemzője, hogy a saját belátása szerint tárgyalhatott meg ügyeket, intézkedhetett, és *ordinarius*ként ítélkezhetett. Ez különítette el leginkább a *nuntius*októl és a delegált bíraktól, akik konkrét felhatalmazás alapján intézkedtek egy-egy ügyben. Más megfogalmazásban: egy legátus olyan ügyben

72 SCHMUTZ 1966. 51–52; SCHMUTZ 1972. 456; KYER 1979. 5, 9–12. Minden bizonnyal ennek tudható be egyébiránt a modern történetírásban is sokszor megjelenő tendencia, hogy a szerzők a különböző rendű és rangú, funkciójú pápai megbízottakat mind legátusoknak nevezik.

73 A narratív források gyakorta *nuntius* kifejezést használták, de természetesen a *legatus*, *apocrisarius*, *missus* terminusokra is van példa. Ld. pl. ASC, SRH, passim.

74 Ellenpéldák is akadnak, amikor a *legatus* és a *nuntius* lényegében szinonimaként szerepelnek. III. Ince egy 1199-es, eredetileg a milánói papsághoz intézett levele hosszasan értekezik arról, hogy Bernátnak, a S. Petrus ad Vincula áldozópap-bíborosának is jár a legátusokat és *nuntius*okat megillető ellátás. A pápai dekretális teljes szövegében bekerült a *Liber Extrába*. X,3,39,17. (DColl 627–628.). A IV. Lateráni Zsinat 33. kánonja a vizitációt végző főpapok ellátásáról rendelkezvén egymástól *nem* elválasztva említi meg a *legatust* és a *nuntium*. Vö. SCHMUTZ 1966. 52. Szerinte itt tetten érhető a különbségtétel a két típus (*legatus*, *nuntius*) között, de ennek a szövegben semmi jele: minden esetben egymás párházasztva szerepelnek.

75 Ld. alább részletesen is. A rendszerezés során a sokféle kánonjogi forrás felmerülhetett: eseti pápai döntések éppúgy szóba jöhettek, mint partikuláris és egyetemes zsinati határozatok. Pl. III. Ince egyik ide vonatkozó dekretálisa bekerült a *Liber Extrába* (X,3,39,17), a másik a IV. Lateráni Zsinat 33. kánonja. Mindkettőre ld. SCHMUTZ 1966. 52–53.

76 SCHMUTZ 1966. 55–56; SCHMUTZ 1972. 446–447.

77 SCHMUTZ 1966. 56.

78 SCHMUTZ 1966. 56–57.

is ítélezhető, amelyre nem kapott egyedi felhatalmazást vagy megbízást, így akár egy peres ügyet is magához vonhatott bármely kiküldött bírótól.<sup>79</sup> Ez az általános jellegű, mindenre kiterjedő jogosítvány (*plenum jus*), mint láthattuk, VII. Gergely idején jelenik meg, hogy azután rendszerszerűvé váljék.<sup>80</sup> A legátusok esetében a pápa és a legátus személyének megfeleltetése természetesen a kor szimbolikus felfogásának megfelelően korporatív formában jelentkezett. Így lett a pápa helyében (*vicis*), hasonmásaként (*alter ego*) ténykedő legátus annak „karja”, „szeme”, „füle”, „szája”.<sup>81</sup> Róma püspöke általa, személyén keresztül volt jelen az adott helyen, cselekedett, értesült és nyilvánította ki véleményét.<sup>82</sup> Innét pedig már csak egy kis lépés volt, hogy a pápa fizikai testére utaló kifejezés formulaként rögzüljön (*legatus a latere*).<sup>83</sup> Más kérdés, hogy ez éppenséggel a legátusok között is külön csoportot alkotó, általában bíborosoknak fenntartott terminus lett a 13. századi kánonjogban.<sup>84</sup>

A *nuntius* kifejezés eleinte igen széles jelentéstartományt ölelt fel, ahogyan a magyar megfelelőik, a „követ” vagy „küldött” is teljesen általános értelműek. Könnyen érthető, hogy a miért használhatták a legátus megnevezésére is, hiszen ez utóbbi megbízatása is lehetett adott esetben egyszerű információ továbbítás, híradás.<sup>85</sup> Az a tény azonban, hogy a legátusok önállóan, általános felhatalmazás alapján tevékenykedtek, egyelőre inkább elválasztották őket a *nuntius*októl, akik megmaradtak a hírek továbbításánál, az információszerezésnél. Ezt az egyes esetekben a megbízólevélben megjelenő hitelességi formula tette egyértelművé, mely szerint a hírvivő a pápa saját szavait adja elő szó szerint a címzettnek (*verba nostra refert*). Abban az esetben, ha ez a kitétel nem

79 SCHMUTZ 1966. 58–62.

80 SCHMUTZ 1966. 74–75.

81 FIGUEIRA 1986a; ZEY 2008.

82 SCHMUTZ 1966. 76. Petrus Damiani esetében bukkan fel a szem-motívum. ZEY 2008. 81–83. Ennek szemléletes példája Amatus d’Oléron és Hugues de Die esete a bordeaux-i papsággal 1081-ben. Utóbbiak ugyanis nem fogadták őket a körmenet alkalmával arra hivatkozva, hogy egyik kiváltságuk szerint csak a pápát és Tours érsekét kötelesek személyesen a *processio* alkalmával fogadni, utóbbit is csak egyszer életében. A legátus, Amatus azonban kiközösítette bordeaux-i papokat arra hivatkozva, hogy az ő személyében maga a pápa van jelen, őt pedig még az említett kiváltság alapján sem utasíthatják el. Kettejük tevékenységéről összefoglalóan: SCHMUTZ 1966. 189–193 (Hugues de Die), 200–203 (Amatus d’Oléron); SCHMUTZ 1972. 448, 455. és 44. jz. (Amatus d’Oléron); BLET 1982. 94–95, 102–110;

83 SCHMUTZ 1966. 75–77. A szoros kapcsolatot elvileg jól kifejezné a pápa ruházatát mintázó bíborosi viselet. Csakhogy az erre vonatkozó egyetlen korai adat az 1001. évi pöhldei zsinat, de a következő hasonló információk csak a 13. századból állnak rendelkezésre (Vita Bernwardi, Annales Ecclesiastici (1213), IV. Lateráni Zsinat 5. kánon (1215)). A 11. századi megjelenés magyarázata az akkor intenzív Nyugat–Kelet kapcsolat lehet, így valószínű, hogy a ruházat és a színek szimbolikájának eredeti mintája is Bizánc lehetett. Uo. 78–83. Ld. még: WASNER 1958. különösen 300–307.

84 Ezt a tényezőt Schmutz nem emelte ki. SCHMUTZ 1966. 76–77.

85 SCHMUTZ 1966. 87–90; SCHMUTZ 1972. 457–458.

szerepelt – és ez igen gyakran így volt – más módon adták a címzett tudomására a megbízó és a megbízott szoros kapcsolatát: az adott személy hűségét, elkötelezettségét (*devotissimus, fidelissimus*), vagy éppen rátermettségét (*discretus, providus, probus*) hangsúlyozták. A legátusok és *nuntius*ok közötti sok hasonlóság ellenére nagyon lényeges különbség, hogy ami megvan ez előbbieket esetében (a pápa helyettesítése, a teljes jogú felhatalmazás és az önálló eljárás joga), az az utóbbiaknál hiányzik.<sup>86</sup> Az egyszerű hírvivői és -szerzői szerepnek köszönhetően nagy horderejű, kényes ügyekben is előnyös volt *nuntius* alkalmazása, hiszen így a döntés joga teljes egészében a megbízót illette meg, nem kellett attól tartania, hogy – amint az legátusok esetében előfordult – a megbízott önállóan olyan döntésre jut, ami ellenkezik Róma püspökének szándékával.<sup>87</sup> Mindez azonban a 12–13. század fordulóján megváltozott. A korabeli források tanúsága szerint immár a nem általános, hanem eseti megbízással tevékenykedő legátusok megnevezésére használták leggyakrabban a *nuntius* kifejezést, azaz a korábbi elválasztó vonalak egyre inkább elmosódtak. Ugyanakkor érdekes, hogy ez a gyakorlati fejlődés a kánonjogi irodalom szóhasználatában nem hozott érdemi változást.<sup>88</sup>

A pápai kiküldött bírói intézmény szórványosan már a 11. század közepétől kimutatható. Bíraskodási feladatot természetesen VII. Gergely általános legátusai is végeztek, de az ügyek növekvő száma miatt már itt is felbukkannak kiküldött bírók. Azonosításukat azonban rendkívül nehézkessé teszi, hogy hiányzik a pontos, egyértelmű megnevezés, sőt néha még őket is legátusnak nevezik.<sup>89</sup> A pápai kiküldött bírói intézmény tényleges elkülönülése a 12. század végére tehető, egyfelől a pápai döntést igénylő ügyek tömegessé válásával, másfelől azzal, hogy felkeltette egyes kánonjogi szerzők figyelmét.<sup>90</sup>

A pápai kiküldött bírók felhatalmazása annyiban hasonlít a legátusokéra, hogy a pápa helyett járnak el, és bíraskodási joggal rendelkeznek. Ugyanakkor nem tévesztendő össze ez utóbbi a legátusok *ordinariusi* állásából következő bíraskodási jogával. De a helyzet fordítva is igaz: a legátusok általános felhatalmazása mellett gyakran kaptak eseti, tehát delegált bíraskodási felhatalmazást. Egy ilyen megbízás azonban önmagában nem jelenti azt, hogy az a személy, aki elnyerte, legátusnak tekintendő. Más szóval, minden legátus lehetett delegált bíró, de az utóbbi a kirendelés okán még nem minősült legátusnak.<sup>91</sup>

A kiküldött bírói intézmény kialakulása a pápai ítélőszék elé kerülő ügyek tömeges megjelenésével függ össze. Az elvi alap visszavezethető a 343. évi

86 SCHMUTZ 1966. 90–96.

87 SCHMUTZ 1966. 96–98; SCHMUTZ 1972. 458–460.

88 Így pl. a *Liber Extrá*ban csak a *kisebb* legátus fogalmát találjuk, a *nuntium* nem. X 1,30,8. [DColl 185](#). Vö. MALECZEK 2003. 41–42.

89 SCHMUTZ 1966. 235–238.

90 SCHMUTZ 1966. 53–54. Első alkalommal Bernardus Papiensis *Compilatio Prima* c. munkájában.

91 SCHMUTZ 1966. 98–99, 235–238; SCHMUTZ 1972. 460–461.

szerdikai zsinat 7. kánonjára, amely a letett püspök esetében biztosította azt a jogot, hogy Róma püspökéhez forduljon jogorvoslatért. Persze nem közvetlenül, hiszen az eredeti rendelkezés értelmében az ügyet a szomszédos püspökök elé terjesztették, a pápát pedig az „oldala mellől kiküldött áldozópap” (*per presbyterum a latere suo*) képviselte, hogy a püspökökkel együtt döntsön az ügyben. A nyugati egyházjog utóbb ezt döntést a maga képére formálta, azaz bizonyos elemeket megváltoztatott, vagy kihagyott, míg végül Gratianusnál már a minden ügyre kiterjedő általános fellebbezési jogként került meghatározásra.<sup>92</sup> Az ügyek nagy száma miatt volt szükség erre az intézményre, amely azonban jól elkülöníthető a vele egy töről fakadó legátusi intézménytől. A kiküldött bírók esetében olyan jellegzetes elemek jelennek meg, ha nem is kötelező jelleggel – legalábbis a 12–13. század fordulójától –, mint az alapos és gondos vizsgálat, az apostoli felhatalmazás (*apostolica scripta, auctoritate nostra*), a bizalom és a megfelelő jogi felkészültség, a fellebbezést tiltó záradék (*appellatione remota, sine appellationis obstaculo*), az intézkedés szükségességének kifejezése és tanúságtétel tényleges megtörténte.<sup>93</sup> A fokozatos elkülönülés azzal magyarázható, hogy III. Sándor és III. Ince pontifikátusának idejére vitathatatlaná vált, hogy a pápa valamennyi egyházi peres ügyben rendes bíróként (*iudex ordinarius omnium*) járhat el, ez párosult az ügyek tömegessé válásával és vezetett el a kúriai bíraskodás és kancellária reformjához az utóbbi pápa idején. A delegált bírók így a pápát megillető bíraskodási jogot testesítették meg egyedi felhatalmazásuk alapján, és ők lettek a *ius commune* egyik legfontosabb gyakorlati közvetítői.<sup>94</sup>

A pápai képviselő kérdés sokat foglalkoztatta a kánonjogászokat is, akik általában a pápai hatalom felől közelítették meg a témát. A kiindulópont az egyház egészéért viselt felelősség (*sollicitudo*) volt, amely választ adott arra a kérdésre, miért rendelkezik teljhatalommal Róma város püspöke. A gondolat magja kora középkori eredetű, forrása I. Leó Anastasiushoz, Thesszaloniki püspökéhez intézett levele, amelyben azt fejtegeti, hogy a pápa az egész egyházért visel felelősséget (*sollicitudo*) és ezért teljhatalommal jár el a különböző ügyekben. E közben szükségszerűen megosztja a felelősséget másokkal – így

92 A III. Sixtus (432–440) nevére hamisított gyűjteményben már „minden ügy” szerepel, tehát nem csak a püspök letétele, és a „presbyter” helyére a „vicarius” került. Chartres-i Ivónál elmarad a püspökökkel együttes ítéletkezés, míg végül Gratianus fogalmazza meg a lehető legáltalánosabban a pápai széket illető fellebbezési jogot: „*Si quis vestrum pulsatus fuerit in aliqua adversitate, licenter hanc sanctam et apostolicam sedem appellet, et ad eam quasi ad caput suffugium habeat, ne innocens dampnatur aut ecclesia sua detrimentum patiatur.*” DG II, 2,6,4. „*Ad Romanam ecclesiam ab omnibus [...] est appellandum [...] quasi ad matrem.*” DG II, 2,6,8. Vö. SCHMUTZ 1966. 99–103. és 137: 138. jz; SCHMUTZ 1972. 461.

93 SCHMUTZ 1966. 103–104, 235–238; SCHMUTZ 1972. 462.

94 HERDE 1970; DUGGAN 1998; HERDE 2002; MÜLLER 2008a; MÜLLER 2008b. Rövid magyar összefoglalás az előbbieken alapján: BARABÁS 2013.

Anastasiusszal is mint pápai megbízottal – de a teljhatalmat nem adja át, hanem csak egy részét.<sup>95</sup> A pápai teljhatalom és az egyetemes egyház feletti felelősség oksági kapcsolatát mégis legplasztikusabban III. Ince pápának a poitiers-i Szt. Hilarius-egyházhoz intézett levele fejezi ki. Ám ez kiemeli, hogy a megbízottakra (legátusok, delegált bírák) a pápa csupán teljhatalma egy részét ruházza át.<sup>96</sup> De ugyanezt a felfogást fejezi ki szimbolikusan a pápa által az érseknek küldött *pallium* is, amely szintén a felelősség megosztását jeleníti meg, és nem biztosítja az illető számára a teljhatalmat.<sup>97</sup>

Ugyanígy a pápai *plenitudo potestatis* felől közelítette meg a képviselőt a *Decretum Gratiani* is, igaz egyelőre adós maradt annak pontos meghatározásával. Gratianus csupán egyes kérdések mentén érintette a legátusokat: így pl. kifejtette, hogy a pápa személyét helyettesítő, őt képviselő legátus megsértése lényegében egyenlő az Apostoli Szék, tágabb értelemben magának az Egyház megsértésével, és ezért esik az ilyen személy kiközösítés alá.<sup>98</sup> A zsinatok kapcsán pedig megjegyezte, hogy azok törvényessége a pápai tekintélyen alapul, amelyet adott esetben a legátus jelenléte fejez ki. Ezt aztán más kánonjogászok, így pl. Huguccio (†1210),<sup>99</sup> vagy Johannes Teutonicus (1170 k. – 1245),<sup>100</sup> kiegészítették azzal, hogy ez a tekintély is csupán a pápai felhatalmazáson alapszik.<sup>101</sup> Gratianus egy másik szöveghelye lett azonban a pápai felhatal-

95 PL 54. 614, 1261; Ez a levél azután utat talált a különböző kánonjogi gyűjteményekben, igaz nem mindig a pápa és a legátus viszonyrendszerében. Felbukkan pl. a Pseudo-Isidorus-i gyűjteményben, ám ott éppen a püspöki *ordinariusi* hatalom illusztrálására szolgál. Chartes-i Ivo az univerzalisztikus pápai hatalom alátámasztására használta fel. A későbbi szerzők – így Gratianus is – a pápai *plenitudo potestatis* melletti példaként, érvként használták, megkülönböztetendő azt a püspöki *ordinariusi* hatalomtól. SCHMUTZ 1966. 68–70, és 60–62. jz., ill. uo. 72–73.

96 „*Quia conditionis humanae naturae lex hominem simul in diversis locis existere [...] non permittit, [...] sua videlicet onera dispensando per alios, et quae per se ipsum non posset, per legatos suos vel delegatos iudices exsequendo, ut sic multis vocatis in partem sollicitudinis penes eum plenitudo consistet potestatis.* PL 216, col. 795A–795B. Vö. SCHMUTZ 1966. 54.

97 SCHMUTZ 1966. 73–74.

98 „*Ius gentium est sedium occupatio, edificatio, munitio, bella, captiuitates, seruitutes, postliminia, federa pacis, induciae, legatorum non uiolendorum religio, conubia inter alienigenas prohibita.*” D 1,9. „*Legatum uero apostolicae sedis quicumque inpedierit, usque ad satisfactionem excommunicetur. Si quis autem legationem inpedit, non unius, sed multorum profectum auertit, et sicut multis nocet, ita a multis arguendus est, et bonorum societate priuandus. Et quia Dei causam inpedit, et statum conturbat ecclesiae, ideo ab eius liminibus arceatur. Ab omnibus itaque talis est cauendus, et non in communionem fidelium usque ad satisfactionem recipiendus.*” D 94,2. Vö. FIGUEIRA 1980. 13–18.

99 BRUNDAGE 1995. 215–216.

100 BRUNDAGE 1995. 219–220.

101 „*Porro canonum alii sunt decreta Pontificum, alii statuta conciliorum. Concillorum vera alia sunt universalialia, alia provincialialia. Provincialialia alia celebrantur auctoritate Romani Pontificis, presente videlicet legato sanctae Romanae ecclesiae; alia vera auctoritate patriarchum, vel primatum, vel metropolitanorum eiusdem provinciae*” D 3,2. „*Non est ratum concilium, quod*

mazás, és így a legátusi megbízás értelmezésének tényleges kiindulópontja. A bolognai kánonjogász által tévesen Symmachus pápának tulajdonított, valójában I. (Nagy Szt.) Gergely által Péter szubdiakónusnak írt levél szerint, mivel a pápa személyesen nem lehet jelen, ezért maga helyett (*vices nostras*) bízta meg Pétert, hogy a *Patrimonium Petrine*nek tekintett Szicília egyházi ügyeiben eljárjon.<sup>102</sup> És bár a szövegben a pápai legátus kifejezés nem szerepel, a későbbi glosszátoroknál már rendre így értelmezték Péter megbízását, és ebből vezették le a pápai legátus általános felhatalmazását (*generalis legatio – generalis mandatum*). Abban viszont vita bontakozott ki, hogy mi mindenre is terjed ki a megbízás. Általában az a vélemény alakult ki, hogy minden ügyre kiterjedhet, a *temporalia* mellett a *spiritualiára* is, kivéve a szentségi ügyekre.<sup>103</sup>

Hasonlót tapasztalunk a korábban már említett szerdikai zsinati határozattal kapcsolatban. Gratianus ezt még csupán a pápát megillető legfőbb bírói hatalom alátámasztására használta fel,<sup>104</sup> ám a későbbi kánonjogászok, az itt említett, a pápa oldaláról kiküldött szerpapot (*per presbyterum a latere suo*) már egyértelműen a legátusokkal azonosították, ill. vitatkoztak azon, hogy az ilyen felhatalmazás általános, mindenre kiterjedő, *ordinariusi* jellegű, avagy különleges, egyedi jogosítvány-e. A legtöbben az utóbbi mellett foglaltak állást,<sup>105</sup> míg végül azután a 13. század második felére tisztázódott, hogy a legátusok

---

*auctoritate Romanae ecclesiae fultum non fuerit. [...] Regula vestra, nullas habet vires, nec habere poterit, quoniam nec ab orthodoxis episcopis hoc concilium actum est, nec Romanae ecclesiae legatio interfuit; canonibus precipientibus, sine eius auctoritate concilia fieri non debere, nec ullum ratum est, aut erit unquam concilium, quod fultum non fuerit auctoritate eius.”* D 17,2. FIGUEIRA 1980. 23–35.

- 102 „*Subdiacono etiam summus patriarcha uices suas committere ualet. Unde Simacus ait: Valde necessarium esse perspeximus, ut sicut decessorum nostrorum fuit iudicium, ita uni eidemque personae omnia committamus, et ubi nos presentes esse non possumus, nostra per eum, cui precipimus, representetur auctoritas. Quamobrem Petro subdiacono sedis nostrae intra prouinciam Siciliam uices nostras auxiliante Deo commisimus. Nec enim de eius actibus dubitare possumus, cui Deo auxiliante totum nostrae ecclesiae noscitur patrimonium commisisse.”* D 94,1.
- 103 Ezzel szemben Johannes Teutonicus szerint épp az egyházi hivatalokra, tisztségekre nem terjed ki a pápai megbízás. FIGUEIRA 1980. 47–60, és uo. 106. jz.
- 104 „*Si episcopus accusatus fuerit, et omnes iudicauerint congregati episcopi regionis ipsius, et de gradu suo deiecerint eum, si appellauerit qui deiectus uidetur et confugerit ad beatissimum Romanae ecclesiae episcopum, et uoluerit se audiri, si iustum putauerit ut renouetur examen, scribere episcopis dignetur episcopus Romanus his, qui in finitima et propinqua altera prouincia sunt, ut episcopi diligenter omnia requirant et iuxta fidem ueritatis diffiniant. Quod si is, qui rogat causam suam iterum audiri, deprecatione sua mouerit episcopum Romanum, ut de latere suo presbiteros mittat, erit in potestate eius quid uelit, et quid estimet. Et si decreuerit mittendos esse qui presentes cum episcopis iudicent, ut habeant etiam auctoritatem personae illius, a quo destinati sunt, erit in eius arbitrio. Si uero crediderit sufficere episcopos prouinciales, ut negotio terminum inponat, faciet quod sapientissime consilio suo iudicauerit.* D 6 q 36 c.
- 105 FIGUEIRA 1980. 63–83.

egyik típusát (*legatus a latere*) rendes bírói joghatóság illeti meg.<sup>106</sup> Ezzel el is érkeztünk a kánonjogászokat leginkább foglalkoztató kérdésig, a delegált bírók és a legátusok elkülönítéséig, amely éppen az általános és az egyedi megbízás közötti különbség meghatározására irányult, és hozzájárult a pápai megbízotak pontosabb kánonjogi osztályozásához.

A kiindulópont itt már nem a *Decretum Gratiani*, amely nem említ különböző legátus fajtákat (sőt mint láthattuk maga a kifejezés is gyakorta hiányzik a szövegből), hanem a IX. Gergely által összeállított *Liber extravagantium decretalium* vagy rövidebben *Liber Extra* (1234).<sup>107</sup> Ebben az első könyv 30. titulusa foglalkozik behatóbban a legátusi hivattal (*De officio legati*), összesen tíz fejezetben. Elsőként megállapítja, hogy a legátus (minden további jelző nélkül) jogosult egy érseki tartomány valamennyi püspökségének peres ügyeit meghallgatni (azaz megítélni), legyen az fellebbezés vagy egyszerű panasz.<sup>108</sup> A második fejezet meghatározza, hogy a pápa által adott eseti bírói meghatalmazásba egy, az adott területen működő legátus nem avatkozhat be, hacsak erre nincs különleges jogosítványa.<sup>109</sup> A harmadik már kicsit árnyaltabb. Arról értekeznek ugyanis, hogy egy pápai oldalkövet még általános megbízatás keretében sem helyezhet át egy püspököt más egyházmegye élére, nem változtathatja meg egy székesegyház jogállását, nem adományozhat prímási jogot, és nem vonhat össze két püspökséget sem, ellenben klerikusok elleni erőszak miatt kiközösített személyeket feloldozhat. Hasonlóképpen rendelkezik a következő, negyedik fejezet is.<sup>110</sup> Az ötödik fejezet újra általánosságban értekeznek a legátusi hivatalról. E szerint egy pápai ítéletre váró ügyben – jelen esetben a trani püspökválasztás megerősítéséről volt szó – a legátus közbevetőleg nem intézkedhet.<sup>111</sup> A ha-

106 KYER 1979. 1; FIGUEIRA 1986b. 128–129; MALECZEK 2003. 41–42.

107 [DColl IX–LXXII](#); KUTTNER 1937. 447–452; BRUNDAGE 1995. 196–197.

108 „*Sane licet forte idem archiepiscopus metropolitico iure audire non debeat causas de episcopatus vestris, nisi per appellationem deferantur ad eum, legationis tamen obtentu uniuersas causas de ipsis episcopatus, quae per appellationem vel querimoniam aliquorumperveniant ad suam audientiam, audire potest et debet, sicut qui in provincia sua vices nostras gerere comprobatur*” X 1,30,1. [DColl 183](#). Az eredeti forrás III. Sándornak a canterburyi érsekhez intézett levele volt.

109 „[...] *quum mandatum speciale derogat generali, legatus commissionem alii vel aliis factam specialiter impedire non debet nec potest, unde, et si secundum formam expressam mandati nostri sententia iam fuerit promulgata, non poterit ipse legatus, nisi super hoc mandatum speciale receperit, eam quomodolibet irritare. Ipsam tamen, si rationabiliter lata fuerit, confirmare valebit et executioni mandare.*” X 1,30,2. [DColl 183](#). Az eredeti forrás III. Celesztin pápa dekretálisa volt.

110 „*Legatus etiam de latere ex generali legatione non potest transferre episcopos, vel unam ecclesiam cathedralem alteri subicere, et alteri concedere ius primatiae, vel duos episcopatus unire, vel unum dividere; excommunicatos tamen propter manuum iniunctionem in clericos absolvere potest.*” X 1,30,3. [DColl 183–184](#). Az eredeti forrás III. Incének a S. Laurentius in Lucina áldozópap-bíborosához intézett parancsa volt. A 4. fejezet: X 1,30,4. [DColl 183](#).

111 „*Ex quo legatus retulit causam Papae, illius desinit esse iudex.* [...] *De communi consilio*

todik rész szintén általános értelemben szól a legátusról. Egyházi javadalmat adományozhat, még ha arra egy másik egyházinak prezentálási joga van is.<sup>112</sup> A következő fejezet III. Incének egy a francia királyhoz intézett dekretálisából emelte ki azt a jellemző esetet, hogy az országra kimondott egyház tilalom annak ellenére érvényes, hogy bár a legátus Franciaország határait elhagyta, de továbbra is felhatalmazási területén belül maradt. A fejezet összefoglaló címe még ennél is általánosabban fogalmaz, amikor megállapítja, hogy a legátus több helyen is gyakorolhatja joghatóságát, döntését más helyen is érvényesítheti.<sup>113</sup> A nyolcadik rész a harmadikhoz és a negyedikhez hasonlóan feltár bizonyos rangbeli különbségeket az egyes legátus fajták között. Kimondja ugyanis, hogy a *kisebb* legátus nem gyakorolhatja hivatalát egy pápai oldalkövet jelenlétében.<sup>114</sup> Az utolsó előtti, kilencedik fejezet szintén fontos megállapításokat tesz. Azok a pápai legátusok, akik nem oldalkövetek, ill. egyházuk miatt viselnek legátusi hivatalt egyházmegyénkön kívül nem közösihetnek ki olyan személyt, aki klerikusra emelt kezet, még abban az esetben sem, ha az érintett személyek távoztak a kérdéses egyházmegyéből.<sup>115</sup> Végül a tizedik fejezet ismét az igazságszolgálat

---

*fratrum nostrorum examinationem secundam, tanquam a non suo iudice factam, postquam negotium ad nostrum fuerat translatum examen, censuimus irritam et inanem.* X 1,30,5. [DColl 184–185.](#)

- 112 „*Legatus de latere confert beneficium vacans, licet illud spectet ad praesentationem alicuius clerici. Hoc dicit et est casus notabilis. [...] Quum igitur plus iuris habeat in concessione praelatus, quam in praesentatione patronus, nec praeiudicetur praelato, si quando per apostolicae sedis legatum eo inconsulto ecclesia concedatur, discretioni vestrae per apostolica scripta mandamus quatenus dictum archidiaconum, ut ab eius super hoc indebita molestatione desistat, monitione praemissa per censuram ecclesiasticam appellatione remota cogatis.*” X 1,30,6. [DColl 185.](#)
- 113 „*Legatus in pluribus locis potest in quolibet dictorum locorum iurisdictionem suam exercere ita, quod facta unius loci potest in alio explicare. [...] Ceterum ad ea, quae contra cardinalem obierant, et eis respondimus, et Tuae magnificentiae respondemus, quod etsi fines regni Francorum exierat, nondum tamen fuerat terminos suae legationis egressus, quum non solum in regno Francorum, sed in Viennensi, Lugdunensi et Bisuntinensi provinciis iniunctam sibi a nobis legationis sollicitudinem suscepisset.*” X 1,30,7. [DColl 185.](#)
- 114 „*Praesente legato de latere minor legatus executionem officii sui dimittere debet. [...] Fraternalitati tuae legationis officium in provincia tua duximus committendum, ita tamen, quod, si legatum ad partes illas de latere nostro contigerit destinari, executionem ipsius officii, quamdiu legatus ipse ibi fuerit, pro sedis apostolicae reverentia omnino dimittas*” X 1,30,8. [DColl 185.](#) A rendelkezés eredetileg IX. Gergelynek a jeruzsálemi pátriárkához intézett parancslevele volt.
- 115 „*Legatus, non de latere sed ratione personae, extra provinciam sibi decretam absolvere nequit excommunicatos pro iniectioe manuum in clericos, nec etiam in provincia, si tales excommunicati aliunde veniant. Legatus vero ratione dignitatis nullos tales absolvit. H. d. secundum communem intellectum. [...] Excommunicatis pro iniectioe manuum violenta ecclesiae Romanae legati, qui de ipsius latere non mittuntur, extra provinciam sibi commissam, vel ibidem, si huiusmodi manuum iniectores illuc contingat aliunde accedere, et qui ecclesiarum suarum praetextu legationibus sibi vendicant dignitatem, etiam subditis, quamvis in provincia sua exsistentes, beneficium absolutionis impertiri non possunt, nisi de speciali gratia illis et*

tást érinti. Kifejti, hogy a legátus határozata távozása után is érvényben marad. Ellenben, ha valamely ügyet másnak kirendel, akkor a távozással e delegáció is érvényét veszti, hacsak a peres ügyben nem történt időközben idézés.<sup>116</sup>

A legátusi hivatalról szóló cikkelyeket két jól elhatárolható csoportba lehet sorolni. Az egyik az általános rendelkezéseké (1, 2, 5, 6, 7, 10), amelyek a) nem részletezik, pontosan milyen legátusról van szó, b) a megbízás általános és/vagy delegált jellegéről értekeznek. A kérdések itt leginkább a körül sűrűsödnek, hogy hol is húzódnak a legátusi általános és eseti meghatalmazás határai, milyen esetekben rendelkezhetett egyedül a pápa, és miben különült el a legátusi és delegált bíraskodás.

A többi négy (3, 4, 8, 9) rendelkezés alapján ugyanakkor az is biztosan megállapítható, hogy a 13. század derekán már három jól elkülöníthető legátusi csoportról beszélhetünk: pápai oldalkövetek (*legati de/a latere*), egyházuk jogán tevékenykedő követek (*legati pretextu ecclesie*), kisebb, vagy inkább egyszerű legátusok (*legati minores*).<sup>117</sup> Jellemző, hogy e négy fejezet a két első esetben III. Ince, a másik kettőben pedig IX. Gergely egy-egy dekretálisára megy vissza. Ezzel szemben az első csoport rendelkezései részben még a 12. századi pápai döntvényeket veszik alapul (III. Sándor, III. Celesztin).

A *Liber Extra* egy későbbi helyen visszatér a már említett kilencedik fejezethez, a kiközösítés kérdéséhez. Itt az előbbihez képest úgy merül fel a kérdés, hogy a legátus által adott kiközösítés alóli feloldozás akkor is érvényes-e, ha erre megbízása kifejezetten nem tér ki. A III. Kelemen döntvényén alapuló fejezet nem csupán ezt erősíti meg, hanem – új elemként – egy szintre emeli a pápai oldalköveteket és a bíborosokat.<sup>118</sup> A későbbi kánonjogászok azután ezen a nyomvonalon haladva lényegében letisztázták az 1234-ben lefektetett alapelveket. Így jutottak el a klasszikus kánonjog hármasság felosztáshoz. Vita leginkább abban mutatkozott, ami a *Liber Extra* két, a kiközösítettek feloldására vonatkozó részében olvasható különbség lényege, ti. az, hogy a pápai oldalkö-

---

*istis amplius a sede apostolica concedatur.*" X 1,30,9. [DColl 185](#).

116 „*Durant legati statuta etiam legatione finita, finitur tamen sui delegati iurisdictio, si citatio non praecessit. [...] Nemini dubium esse volumus, quin legatorum sedis apostolicae statuta edita in provincia sibi commissa durent tanquam perpetua, licet eandem postmodum sint egressi; secus autem, si causas duxerint aliquibus delegandas, quum iurisdictio istorum exspiret, si ante illorum discessum horum citatio non praecessit.*" X 1,30,10. [DColl 185](#).

117 Vö. FIGUEIRA 1983. 214.

118 „*Legati de latere absolvere possunt excommunicatos pro iniiectione manuum in clericos. [...] Sicut autem ex parte tua nostris est auribus intimum, tibi exstat dubium, utrum absolutiois beneficium assequantur qui pro iniiectione manuum in clericos vel alias religiosas personas excommunicationem incurrerunt, et a legatis cardinalibus, qui a latere Romani Pontificis destinantur pro tempore, absolvuntur, quum iidem legati mandatum sibi super hoc non ostendant expressum. Super quo id a te ac tuis suffraganeis volumus observari, ut eos habeas absque omni haesitationis scrupulo absolutos, quos constiterit a talibus beneficium fuisse absolutiois adeptos.*" X 5,39,20. [DColl 896](#).

vetek kizárólag a bíborosok közül kerülnek ki, vagy sem. A szakirodalommal és a közvélekedéssel szemben<sup>119</sup> az előbbi vélemény<sup>120</sup> nem egyöntetű, számos kánonjogász vélekedett úgy, hogy a bíborosokon kívül a pápai kúriából kiküldött más egyházi személy is lehetett pápai oldalkövet.<sup>121</sup> Ezt a képlékeny helyzetet tükrözi vissza egyébiránt maga a gyakorlat is: nem egy példa akad arra, amikor a pápa oldala mellől küldött követ nem bíboros, de a pápai kúria tagja volt.<sup>122</sup>

A kánonjogászok tehát a legátus meghatározására két irányból tettek kísérletet: a pápa és képviselője viszonyának (általános és eseti felhatalmazás, pápának, ill. a pápai oldalkövetnek fenntartott esetek), ill. a legátusok és a kiküldött bírák elkülönítése mentén. A 13. század második felének kánonjogi fejlődése igyekezett formalizálni a pápai képviselet intézményét és jutott el a *Liber Extra*-ban már tetten érhető hármass rendszer megszilárdításához. Ehhez jelentős lökést adott az I. Lyoni Zsinat 1245-ben, amely az egyházi javadalmak adományozása esetén megkülönböztette a pápa által küldött és az egyházuk jogán maguknak legátusi felhatalmazást igénylő követeket, ill. a bíboros-legátusokat. Csak az utóbbiak voltak ugyanis jogosultak arra, hogy különleges felhatalmazás nélkül intézkedjenek egyházi javak betöltéséről. Ez a felosztás lényegében megfelel a *Liber Extra* első és ötödik könyvében alkalmazott osztályozásnak azzal a különbséggel, hogy a legmagasabb rangú legátus itt immár egyenértékű a bíborosokkal. A nyugati egyetemes zsinat határozatának jelentőségét mutatja, hogy VIII. Bonifác idején bekerült a *Liber Sextus*-ba.<sup>123</sup>

119 FIGUEIRA 1983. 214–215, és 215: 14. jz.

120 Az egyik legmeghatározóbb kánonjogász, Goffredus már kifejezetten egyenlőnek tekintette a pápai oldalköveteket és a bíborosokat. FIGUEIRA 1983. 216–217.

121 Pl. Bernardus Papiensis ingadozó álláspontot foglal el. Alapvetően elfogadja Goffredus vélekedését, ill. IV. Ince egy dekretálisa alapján maga is így foglal állást, ugyanakkor megengedő annyiban, hogy a kiszélesíti a pápai udvar egészére. A különbséget az adja, hogy a *Liber Extra* két helyét (X 1,30,9 és 1,30,6) eltérően kommentálta, előbbinél megengedően nyilatkozik, míg az utóbbinál már a pápai oldalkövet csak a bíborosok közül kerülhet ki. Az egyik legmeghatározóbb kánonjogász, Hostiensis *Summájában* nyitva hagyja a kérdést, itt a bíboros az egyik nyilvánvaló példája, de nem modellje a *legatus a latere* körének. Ellenben a *Commentariában* már egyértelműen Bernardus Parmensisnek azt a véleményét fogadja el, amely a pápai oldalkövetet és a bíborosokat egynek tekintette. FIGUEIRA 1983. 216–220.

122 Magyar vonatkozású példa Fülöp fermói püspök, akinek tevékenységét ld. részletesen a jelen kötetben. Vö. FIGUEIRA 1983. 226–227.

123 „*Proinde praesenti decreto statumus, ut ecclesiae Romanae legati, quantumcunque plenam legationem obtineant, sive a nobis missi fuerint sive suarum praetextu ecclesiarum legationis sibi vendicent dignitatem, ex ipsius legationis munere conferendi beneficia nullam habeant potestatem, nisi hoc alicui specialiter duxerimus indulgendum. Quod in fratribus nostris legatione fungentibus nolumus observari, quia sicut honoris praerogativa laetantur, sic eos auctoritate fungi volumus ampliori.*” VI 1,15,1. [DColl. 983–984](#). SCHMUTZ 1972. 453: 35. jz. (tévesen a II. könyvet adja meg!); RESS 2002. 149.

A 13. század végére nagyjából a fenti hármas felosztás szilárdult meg, amely szerint voltak a) pápai oldalkövetek (*legati a* vagy *de latere*), akik általános felhatalmazással bírtak, ordinariusként, azaz az illetékességi körükbe tartozó területen belül rendes bíróként ítélezhettek (amennyiben a felek nem fellebbeztek időközben a pápához, vagy nem olyan ügy volt, amelyben csak a pápa hozhatott döntést /főpapok áthelyezése, egyházmegyék jogi helyzetének megváltoztatása, stb./). A pápai oldalkövetek leginkább bíborosok közül kerültek ki, de a pápai kúria más tagjai is kaphattak ilyen megbízást. Mellettük voltak b) a pápa általi felhatalmazással kiküldött legátusok, akiket a *Liber Extra* *kisebb* (*legati minores*) vagy mindenféle pontosítás, kiegészítés nélkül legátusoknak nevez. Ezeket a szakirodalomban – nyilvánvalóan a gyakorlat alapján – egyszerű, kiküldött stb. legátus néven találjuk meg (*legati missi, constituti*, stb.). És végül ismeretes c) az egyháza jogán (*pretextu ecclesie*) legátusként eljáró típus, amelyet ismét csak a későbbi gyakorlat szóhasználata alapján szokás született pápai követnek (*legatus natus*) nevezni.<sup>124</sup>

Egy, a gyakorlatban rendre megjelenő megbízott típussal, a *nuntius*szal viszont alig foglalkoztak a kánonjogászok, holott a korabeli forrásokban gyakorta szerepel. A VII. Gergely-kori általános legátusok egyik iskolapéldájának számító Hugues de Die-t például éppen egy pápai forrás nevezi *nuntius*nak.<sup>125</sup> De később sem ritka, hogy a *nuntius* a *legatus apostolice sedis* szinonimájaként jelenik meg.<sup>126</sup> Amint a *Liber Extra* ide vonatkozó fejezeteiből kiolvasható, a legátusok között nagyjából IX. Gergely időszakára különült el a *kisebb* legátus a pápai oldalkövettől és az „egyháza jogán” legátusi felhatalmazást bíró másik típustól. A korabeli források tanúsága szerint e *kisebb* legátusra használták leginkább, ha nem is kizárólag a *nuntius* kifejezést.<sup>127</sup> Természetesen ez nem jelenti azt, hogy automatikus megfeleltethetők lennének egymásnak, hiszen a *nuntius* kifejezés továbbra is használatos volt joghatóság nélküli hírvivői, küldötti értelembe is.

A VII. Gergely-féle radikális reform tehát újrafogalmazta a pápai képviselő intézményét, ám ez közelről sem jelentette azt, hogy a folyamat itt megállt volna. A 12–13. században további fejlődés következett be: megjelentek a különböző legátus fajták (a korábbi általános legátusok szerepkörét átvevő, teljes felhatalmazással tevékenykedő pápai oldalkövetek /*legatus a latere*/, az eseti megbízást teljesítő kiküldött követek /*legatus missus*/ vagy esetenként *nuntius*ok, ill. a született pápai követek /*legatus natus*/). A peres ügyek tömegessé válásával szintén e korszakban formálódott ki a kiküldött bírák intézménye, amely

124 Összefoglalólag: FIGUEIRA 1983. 214–215, 226–227. Meglehetősen leegyszerűsítve ld. KYER 1979. 25.

125 „*nuntiis papae ad Gallias ituris*”. BLET 1982. 102.

126 SCHMUTZ 1972. 456. Ennek mintájára lehet akár *nuntius apostolice sedis*. RESS 2002. 149.

127 MALECZEK 2003. 41–42.

az előzőekhez hasonlóan a pápai képviselő részét volt.<sup>128</sup> Jóllehet a kánonjogi irodalomban a korszak végén – a 13. század közepén – megszületett a legátusok típusainak formális elkülönítése, aligha állíthatjuk, hogy ez lett volna az intézményi fejlődés végkifejlete.

### A 13. század közepe – 14. század vége

E korszakhatár valamelyest magyarázatra szorul. Egyrészt az elméleti, kánonjogi fejlődés az 1240-es évektől – IV. Ince pontifikátusától (1243–1254) – részben új elemekkel gazdagodott a pápai képviselő értelmezését illetően. Másrészt a gyakorlatban is mélyreható változások következtek be: a legátusok szerepe csökkent, a *nuntiusok* egyik fajtájának jelentősége viszont ezzel arányosan jelentősen megnövekedett.

A kánonjogi irodalomban ekkortól tűnnek fel a legátusok három típusa mellett a *nuntiusok* is. Az átmenetet jól mintázza, hogy míg Hostiensisnél (*Summa aurea, Commenta super decretalibus*) alapvetően a legátusokról (és a bíborosi hatalomról) van szó, addig IV. Ince és Guillaume Durand esetében (*Speculum legatorum, Speculum iudicale*<sup>129</sup>) már megtaláljuk a *nuntiusok* osztályozását is.<sup>130</sup>

Ez utóbbi elsőként 1243-ban IV. Ince egyik levelében bukkan fel, mégpedig annak kapcsán, hogy eltérő ellátás illeti meg az egyszerű hírvívót és a „tiszteltetelműt” *nuntium*-ot, ill. a pápai oldalkövetet.<sup>131</sup> A két évvel később, az I. Lyoni Zsinaton hozott rendelkezések egyike alapján Durand már kissé másként festette le a pápai képviselő rendszerét. Szerinte ugyanis a legalacsonyabb rangú volt a *nuntius* vagy *cursor*, ennél magasabbak szintet képviseltek a *legati nati*, felettük álltak rangban a *legati constituti*, míg végül a képzeletbeli piramis csúcsán foglaltak helyet a *legati laterales*.<sup>132</sup> A három utóbbit tekintve a felosztás

128 SCHMUTZ 1966. 212; SCHMUTZ 1972.

129 A *Speculum legatorum* 1278 augusztusa és 1279 ősze között készült Latino Malabacra, Ostia és Velletri püspök-bíborosának észak-itáliai legációja idején, és ebből kerültek be bizonyos részek a *Speculum iudicale* átdolgozásába. Ez utóbbi eredetileg 1272–1276 között készült, majd Durand később, 1287–1291 között átdolgozta. A szerzőre és a művekre bővebben: KYER 1979. 183–193; KYER 1980; PERRET 2018.

130 FIGUEIRA 1983. 219–221.

131 „*Ceterum licet legatus a nostro latere ac nuntios honorabiles a Sede Apostolica destinatos velimus a vobis et aliis Christi fidelibus decenter prout convenit honorari, quia tamen quidam minores, et humiles presertim cursores nostri, ut accepimus, impensis sibi gratis necessariis non contenti, adeo insolescunt, quod non nuntii vel cursores, sed predones vel exactores potius videantur, nos volentes vobis honorificentiam debitam exhiberi, mandamus quatinus cum tales ad vos venire contigerit, victui necessaria eis pro personis et equitaturis in litteris sibi datis expressis in domibus vestris tatummodo, et nihil amplius tribuatis, cum alias a nobis ispis congrue sit provisum.*” [RLIV](#). 43. sz. Értelmezésére ld. KYER 1979. 60.

132 „*Dici ergo potest, quod legatorum alii sunt minimi, ut nuntii et cursores, et alii magni ut nati, alii maiores, ut constituti, alii maximi, ut laterales.*” Durantis: *De legato*, 3,3. – idézi KYER 1979. 56: 37. jz.

lényegében megfelel a 13. század közepi általános kánonjogászai felfogásnak. Az itt megjelenő *legatus praetextu ecclesiae* Durandnál már modernebb szóhasználattal (*legatus natus*) szerepel, a *legatus missus* megfelelője a *legatus constitutus*, míg a *legatus lateralis* a *legatus de lateré*vel azonosítható. Az utóbbi kettővel kapcsolatban Durand egyértelműen úgy foglal állást, hogy a pápai követek kizárólag a kardinálisok közül kerülnek ki.<sup>133</sup>

A neves kánonjogász szóhasználata ugyanakkor árulkodó: a legátusok sorrendjében a legelső helyen a *nuntius* vagy hírvivő (*cursor*) áll, azaz szerinte az utóbbiak is a legátusok egy fajtáját jelentik. Ezt támasztja alá az is, hogy Durand más helyen meglehetősen általánosan fogalmaz a legátus jelentését illetően: lényegében bármilyen hatalom, legyen az egyházi vagy világi másik félhez küldött követét jelentheti.<sup>134</sup> A tisztánlátást nem segíti, hogy a *nuntius* e fajtáját Durand más helyen egyszerűen a levelet helyettesítő eszköznek tekinti, aki csupán tolmácsolja a küldő szavait.<sup>135</sup>

Kérdés, hogy a gyakorlat mennyire igazolja vissza az 1243-ban már megfogható különböző *nuntiusi* csoportok létezését, és valójában milyen kapcsolatban álltak a legátusi intézménnyel.

William Lunt angliai pápai adószedőkre és ellátásukra vonatkozó kutatása alátámasztja e csoportok létezését már az 1250-es évek közepén. Egyes *nuntiusok* ugyanis csupán hírvivői szerepet töltöttek be: a pápa üzenetét tolmácsolták írásban, vagy szóban.<sup>136</sup> Ők kapták a legszerényebb ellátást. Másik, jobban dotált csoportjuk pápai adószedőként működött, és legvégül a legmagasabb *procuratio* az „ünnepélyes nunciust” (*sollempnis nuntius*) illette meg.<sup>137</sup>

Úgy tűnik tehát, mintha Durand leírásában lenne egy kis ellentmondás. Előbb a *nuntius* a küldő üzenetének kézbesítőjeként tűnik fel, utóbb viszont mint a legátusok legelső osztálya, hírvivő szerepel. Valójában tehát nem lehet élesen elválasztani a legátusi és *nuntiusi* intézményt egymástól.

Ezzel kapcsolatban érdemes visszaemlékezni Schmutz korábbi megállapítására, miszerint a legátus teljes pápai felhatalmazással jár el *ordinarius*ként, míg a *nuntius* nem rendelkezik ilyen jogosítvánnyal, megbízatása konkrét fel-

133 „Potest autem dici de latere domini Pape missus, etiam si non sit cardinalis [...]. Sed Romae usus ecclesiae solos cardinales legatos de latere vocat.” Durantis: De legato, 3,1. – idézi KYER 1979. 58: 42. jz.

134 „Legatus est, seu dici potest, quicumque ab alio missus est [...] sive a principe, vel a papa, sive ab aliqua ecclesia ad papam, sive ab aliqua civitate, vel provincia ad principem, vel ad alium [...]” Durantis: De legato 1,1. – idézi KYER 1979. 5: 2. és 3 jz.

135 „Nuntius enim est is, qui vicem gerit epistolae: estque velut pica et organum, et vox domini mittendis ipsum et recitat verba domini.” Durantis: De legato 1,3,4, 5. sz. – idézi KYER 1979. 61: 54 jz.

136 Ez utóbbiakat nevezi szellemesen Kyer „living letter”-nek, azaz „élő levél”-nek. KYER 1979. 61.

137 LUNT 1939. 544.

adatra szól.<sup>138</sup> Ám már az általa vizsgált időszakban (a gregorián reform korszaka) is vannak esetek, amikor a legátust, mégpedig egy *legatus generalis* neveznek *nuntius*nak.<sup>139</sup> Ugyanez tapasztalható a 13. század derekától megjelenő „ünnepélyes nunciusok” esetében is: a megnevezések olykor keverednek, sőt, a korábbi legfontosabb elkülönítési kritérium, a teljes meghatalmazás megléte vagy hiánya sem következetes, azaz esetenként *nuntius*ok is elnyernek ilyen jellegű megbízást.

A *legatus-nuntius* terminológia használatának sajátosságát mutatja két bíboros, Gaucelme de Jean és Luca Fieschi esete. A kamarai források legátusoknak nevezik őket,<sup>140</sup> míg a megbízottakhoz intézett levelek a *nuntius* kifejezést használják. Ráadásul velük kapcsolatban még három további *nuntius* bukkan fel: Antonius de Mediolano és Henricus Boydini, ill. Rigaud d’Asserio orléans-i kanonok, pápai ügyhallgató.<sup>141</sup> Az előbbi kettőről kiderül, hogy Gaucelme, ill. Luca bíborosok hírvivői voltak, Rigaud pedig más forrás tanúsága szerint pápai adószedőként tevékenykedett Anglia, Skócia, Írország és Wales területén.<sup>142</sup>

Itt tehát a korábban megismert *nuntius* típusok közül kettő világosan azonosítható: a két hírvivő, és a két bíboros. Közülük azonban csak ez utóbbiakkal kapcsolatban használja a kamarai forrás a *legatio* kifejezést.<sup>143</sup> Ehhez csatlakozik még a *nuntius*ok harmadik fajtája, a pápai adószedő, akit a 14. századi adatok tömege rendre a *nuntius et collector apostolicus* névvel illet.<sup>144</sup> A három közül, aligha lehet kétségünk, az „ünnepélyes nuncius” állt a legközelebb a legátusokhoz, ezt sugallja az ellátásuk nagysága, magasabb volta, valamint az, hogy tevékenységük leírásában, megnevezésében e két fogalom rendre keveredik.

Ian Clifford Kyer kutatása világított rá arra, hogy bármennyire is hasonlít egymásra a legátus és az „ünnepélyes nuncius” intézménye, azért vannak különbségek köztük. A szerző kiindulópontja továbbra is az a Schmutz által felállított tézis, miszerint a legátus teljes felhatalmazással *ordinarius*ként jár el egy adott területen, a saját belátása szerint intézkedik, míg a *nuntius* egyedi, konkrét feladatot teljesít. Az utóbbiak körében is megjelenik a teljes felhatalmazás, ám míg ez a legátusok esetében a hivatalukhoz (*officium*) kötött, ezért általános jellegű, addig a *nuntius*oknál a konkrét feladathoz tartozik, eseti. A legátus a neki meghatározott illetékességi területen belül a pápa helyett, annak teljes felhatalmazásával élve kormányoz, hiszen néhány, a pápának fenntartott esetet leszámítva minden ügyben intézkedhet. Ez a teljeskörű felhatalmazás azonban elválaszthatatlan a hivatalától (*plenum legationis officium*). Ellenben az „ünne-

138 SCHMUTZ 1966. 90–96.

139 SCHMUTZ 1972. 456; BLET 1982. 102; RESS 2002. 149.

140 ASV Coll. 350, fol. 67<sup>r</sup>; KYER 1979. 12.

141 ASV Coll. 350, fol. 67<sup>r</sup>–68<sup>r</sup>; KYER 1979. 12–13.

142 KYER 1979. 11–13; LUNT 1934. I. 214.

143 Arra, hogy nem elszigetelt jelenségről van szó ld. KYER 1979. 13: 27. jz.

144 Ld. SCHUCHARD 2000.

pélyes *nuntius*” megbízása, legyen az akár teljhatalmú, egy adott feladatra, ügyre (*pro certis negotiis*) érvényes, de nem kötődik hivatalhoz.<sup>145</sup>

Az előbbi különbségekre jó példát kínál két angliai pápai megbízás. Ottobuono Fieschi 1265-ben legátusi felhatalmazást kapott *plenum legationis officium* formájában a Brit-szigetek egészére. A küldetés célja a király és a bárók viszonyának rendezése volt. Fieschi e nyilvánvaló politikai tartalmú feladat mellett más ügyekkel is foglalkozott saját belátása szerint: zsinatokat hívott össze az angol egyház reformjára, különböző egyházi ügyek megtárgyalására és rendezésére, valamint szerzetesi közösségeket vizitált. 1312-ben a pápa Arnald Novelli alkancellárt, bíborost és Arnaud d’Aux kamarást szintén Angliába küldte ki. Ezúttal azonban a megbízás konkrét feladatra szólt, ismét csak a király és a bárók viszonyának rendezése volt napirenden. E bizonyos ügyek (*pro certis negotiis*) rendezése végett adott esetben Anglián kívül is eljárhattak, de saját belátásuk szerint nem intézkedhettek semmilyen más ügyben. Azok a gyűlések, amelyeket összehívtak, csupán a feladat teljesítéséhez szükséges politikai megbeszélések voltak, zsinatokat nem tartottak, de nem is tarthattak, mivel *nuntiusi* megbízást teljesítettek.<sup>146</sup>

Összességében tehát az állapítható meg, hogy a 13. század közepe és 14. század vége közötti időszakban kibővült, változatosabb lett a pápai képviselő rendszer. Egyrészt a korszak elejére már kikristályosodott a legátusi hivatal hármas rendszere, másrészt egyre nagyobb szerephez jutott a *nuntiusi* intézmény, amely hasonló átalakuláson ment keresztül: egyes csoportjai (hírvivő, adószedő, „ünnepélyes *nuntius*) egyre inkább elkülönültek egymástól. Harmadrészt a delegált bírói intézmény – miután a 13. század első felére megszilárdult –, továbbra is a pápai képviselő egyik legfontosabb eszköze volt.<sup>147</sup> Ez egészült ki azután a 14. században egyre nagyobb mértékben a jogvédői (*conservator* vagy *iudex conservator*), az adminisztrátori (*administrator*) és az *executori* intézménnyel, ami nyilvánvalóan összefüggésben állt az avignoni pápaság kiterjedt egyházi javadalompolitikájával is.<sup>148</sup>

A leginkább szembeűnő változás a legátus-*nuntius* képviselő arányaiban mutatkozik meg ebben az időszakban. Az 1198–1254 közötti években a pápai megbízások közel kétharmadát (68/107) legátusok teljesítették, ezek fele-fele részben oszlottak meg a bíboros- és nem bíboros legátusok között; földrajzilag az egész kereszténységet lefedték, a nem kardinálisok között mindenféle egyházi tisztség képviselője megfigyelhető (káplán, szubdiakónus, püspök, érsek, apát).<sup>149</sup>

---

145 KYER 1979. 37–55, 61–66.

146 KYER 1979. 49–55.

147 KYER 1979. 26.

148 KISS GÁBOR 2015; MALÉTH 2019. IV. 2. és V. 2. 1. fejezetek.

149 KYER 1979. 26–27.

A 13. század második felében több fontos változás mutatható ki. Egyrészt a legátusok száma drasztikusan csökkent, ugyanakkor a kisebb számú megbízásokban a bíborosok váltak meghatározóvá. A nem bíboros-legátusok közül gyakorlatilag eltűnnek a pápai káplánok és -szubdiákonusok, és csak a püspökök, érsekek maradnak meg.<sup>150</sup> Kiküldésük földrajzi kerete is leszűkül: egyre inkább a peremvidékekre szorítkozik (Magyarország, Bizánc, Szentföld). A *legatus natus* megbízottak jelentősége lecsökkent, immár alig volt több egy címnél.<sup>151</sup>

A 14. században újabb változások következtek. Az avignoni pápák összesen alig feleannyi legátust küldtek ki, mint III. Ince egyedül, bár egyes legációk igen hosszúra nyúltak (Bertrand de Pujet, Gilles Albornoz), a megbízások elsősorban négy területet érintettek: Itália, Kelet-Mediterráneum, Magyarország, Kasztília. Angliában 1268-ban, a Német-római Császárságban 1286–1287-ben, Franciaországban 1291-ben járt utoljára pápai legátus.<sup>152</sup>

Ettől persze még nem csökkent a pápaság diplomáciai tevékenysége. Sőt, a 13. század első feléhez képest még intenzívebb lett, de a feladatok java részét a *nuntiusok* vették át.<sup>153</sup> Közülük is az „ünnepélyes nuncius” néven említett pápai megbízottak kerültek túlsúlyba, akik lehetnek akár bíborosok is. Jellemző pl., hogy 13. század közepe és a 14. század vége közötti években 17 kardinális teljesített szolgálatot *nuntiusként* Angliában, ezzel szemben egyetlen legátust sem küldtek ki Avignonból, sem bíborost, sem más egyházit. A megváltozott legátus-*nuntius* arányok talán legplasztikusabban a korszak végén uralkodó XI. Gergely rövid pontifikátusa (1371–1378) idején mutatkoznak meg. E hét év alatt csak két legátust küldött ki, ellenben 139 személyt bízott meg *nuntiusként* a pápa, ezek közül 7 volt bíboros, 10 érsek, 40 püspök, 13 pedig apát.<sup>154</sup>

Mi lehet ennek a jelentős változásnak az oka? A kérdés azért is felettébb érdekes, mert az aligha állítható, hogy az avignoni pápák ne tartották volna fontosnak, hogy képviseltesék magukat a keresztény világ egészében. Sőt, ellenkezőleg, a legátusok kiküldésének szükségességét hangsúlyozza XXII. János *Super gentes* kezdetű dekretálisa, amely bekerült az *Extravagantes communes*be is (Extr. Comm. 1,1,1).<sup>155</sup>

150 KYER 1979. 27–28.

151 KYER 1979. 28.

152 KYER 1979. 28–29.

153 KYER 1979. 29–30.

154 KYER 1979. 30–31., ill. 32–36: 1–4. táblázat.

155 „*Super gentes et regna Romanus Pontifex a Domino constitutus, quum personaliter singulas regiones circuire non possit, nec circa gregem sibi creditura curara pastoralis sollicitudinis exercere: necesse habet interdum ex debito impositae servitutis, suos ad diversas mundi partes, prout necessitates emergerint, destinare legatos, qui vices ipsius supplendo errata corrigant, aspera in plana convertant, et commissis sibi populis salutis incrementa ministrent. Verumtamen aliqui, huiusmodi officium et potestatem ipsius Romani Pontificis, quam non ab homine, sed a Deo recepit, sub suo arbitrio redigere molientes, legatos ipsos, nisi ab eis*

E kérdésre talán a legrészletesebb választ Ian Clifford Kyer dolgozta ki. Az általa adott magyarázathoz hozzátartozik azonban, hogy ő alapvetően négy-öt országot hasonlított össze, ezek: Anglia, Német-római Császárság, Franciaország, Itália és Kasztília.<sup>156</sup> Szerinte az előbbi három az a terület, ahol drámaian lecsökkent a legátusok száma, szemben az utóbbi kettővel, azaz, másképpen fogalmazva, a mennyiségi és minőségi változás megoszlása nem egyenletes a (nyugati) keresztény világban. Ráadásul azok belső kronológiája is jelentős különbségeket mutat. Vizsgálatai szerint Angliában a normann hódítás óta hagyomány, hogy a pápai legátusok tevékenysége az uralkodó engedélyétől függött. Ez nyilván azzal is összefüggésben állt, hogy Hódító Vilmos idején Lanfranc canterburyi érsek a reformpápaság eszményei szerint újíttotta meg az angol egyházat, így nem érezték szükségét a külső beavatkozásnak. William Rufus idején II. Orbán a támogatásért cserébe Walter albanói püspök-legátus útján pedig engedményt tett neki: az ő engedélyétől függött, hogy egy legátus beléphet-e az országba vagy sem.<sup>157</sup> Ez azonban nem várt következménnyel járt az 1102–1107-es konfliktus idején, amely az invesztitúra miatt alakult ki. A viták hajnalán, 1101–1102-ben Anzelm canterburyi érsek még kijárta az uralkodónál, hogy Guy vienne-i érsek legátusként Anglia földjére léphessen. A cél elég nyilvánvalóan az volt, hogy Canterbury számára biztosítsa a pápai képviselőt jogát. Az érseknek sikerült elérnie, hogy ezért cserébe a pápa lemondott arról, hogy – legalábbis Anzelm életében – legátust küldjön Angliába.<sup>158</sup> A következő években az I. Hen-

---

*petiti fuerint, vel de beneplacito eorum transmissi, sibi terras subiectas, dicentes, hoc eis de consuetudine competere, ingredi non permittunt. Nos, huiusmodi consuetudinem non tam irrationabilem, quam nonnunquam animarum saluti contrariam detrahentemque apostolicae potestati auctoritate apostolica penitus reprobantes, legatos ipsos ab omnibus, cuiuscunque praesminentiae, conditionis aut status fuerint, debere admitti decernimus, nec eos praetextu cuiusvis consuetudinis impediri posse a quoquam, Christiano nomine gloriantes, quominus regna, provincias et terras quaslibet, ad quae ipsos destinari contigerit, ingrediantur libere, ac commissae sibi legationis officium exercent in eisdem. Qui vero de cetero super praedictis dictos legatos aut etiam nuncios, quos ad quascunque partes pro causis quibuslibet sedes ipsa transmiserit, praesumpserint impedire, ipso facto sententiam excommunicationis incurrant. Regna, terrae et loca quaelibet subiecta eisdem tamdiu sint eo ipso ecclesiastico supposita interdicto, quamdiu in huiusmodi contumacia duxerint persistendum, non obstantibus quibuslibet indulgentiis aut privilegiis, imperatoribus ac regibus, seu quibuscunque aliis sub quibuscunque modis, tenoribus et formis, a sede ipsa concessis, quae contra praemissa nihi volumus suffragari.”* Az érvelésben igazából semmi új nincs: az alap továbbra is a pápa által viselt felelősség, és az, hogy egyszerre nem lehet jelen mindenhol. Ezért küld legátusokat, akik szabadon cselekedhetnek az egyes országokban, feladatuk, hogy megszüntessék, ami rossz, és elősegítsék az emberek üdvözülését. Az ilyen legátusok be nem engedése, elutasítása *ipso facto* kiközösítést von maga után, a terület egyházi tilalom alá kerül, bármilyen kiváltság megléte ellenére is. KYER 1979. 92–93.

156 Éppen ezért különösen izgalmas a magyarországi helyzet vizsgálata, amelyre ld. a következő, Magyarországgal foglalkozó fejezetet.

157 DEÉR 1964. 171–173; KYER 1979. 98–99.

158 KYER 1979. 100.

rik-féle egyházpolitika miatt egyre élesedő konfliktus rendezésében – 1107, londoni konkordátum – sem egy pápai legátusnak, hanem Canterbury érsekének, Anzelmnek volt döntő szerepe.<sup>159</sup> Mintegy két évtizeddel később Johannes de Crema legátus ugyan beléphetett az országba, de valószínűleg csak azért, mert tőle várta az uralkodó Canterbury prímási jogának megerősítését Yorkkal szemben.<sup>160</sup> Azaz, a 12. század elején már valóban kitapintható a legmagasabb szintű pápai képviselő uralkodói engedélyezésének gyakorlata. Az is látszik ugyanakkor, hogy azon ritka alkalmak esetén, amikor pápai legátus érkezett az országba, az is alapvetően Canterbury pápai képviselő jogának (*legatus pretextu ecclesie* vagy *legatus natus*) megerősítését szolgálta. Később, Mathaeus Parisiensis jegyezte le azt a szokást – Robert Grossetestének tulajdonítva –, miszerint Angliába a pápa nem küldhet legátust, mielőtt kikérné a király véleményét. Minden más esetben a pápa csak hamis legátusokat küld, akik arról ismerszenek meg, hogy nincs megfelelő skarlátszín ruházatuk, de nagy hatalommal bírnak. E hagyomány tényleges létezését támasztja alá az angol követeknek az 1245-ös I. Lyoni Zsinaton megfogalmazott panasza, a király engedélye nélkül, megfelelő jelvények nélkül tevékenykedő legátussal kapcsolatban.<sup>161</sup> A tradíció nem maradt csupán elmélet: 1176-ban pl. Vivian legátust feltartóztatták Skóciába menet, és kérdőre vonták, milyen jogon lépett Anglia földjére. 1189-ben Johannes de Anagni csak Doverig jutott a király engedélye nélkül.<sup>162</sup>

Ezzel szemben a *nuntiusok* belépése előtt nem volt akadály, mivel ők nem általános joghatósággal érkeztek, és rangban sem előzték meg a helyi egyháziakat, ami különösen zavarta az angol prelátusokat, ha kisebb rangú volt az illető legátus.<sup>163</sup> E mellett a 12. században az is gyakorlattá vált, hogy a pápaság Canterbury érsekeit vette igénybe e minőségben (William /1126–1136/, Theobald /1150–1161/, Thomas /1166–1170/, Richard /1174–1181/, Baldwin /1185–1187/, Hubert Walter /1195–1198/). Néha azért akad kivétel, amikor más angol püspök részesül ilyen megbízásban (Henry /Winchester, 1139–1143/, William /Ely, 1190–1197/).<sup>164</sup>

Hasonlóan alakult a helyzet a császárság területén, ahol a pápaság sokszor ütközött a helyi főpapság ellenállásába, így a 12. században itt is inkább azokat az egyháziakat igyekezett képviselőként megnyerni, akik a reformpápaság hívei voltak, és nem annyira kísérletezett legátusok küldésével.<sup>165</sup>

Itáliában a normann-szicíliai királyságban alakult ki az angliaihoz hasonló helyzet. 1098-ban Roger király helyettes legátusi címet kapott, így Szicíliába a

159 CANTOR 1958.

160 KYER 1979. 99.

161 KYER 1979. 94–95.

162 KYER 1979. 102.

163 KYER 1979. 100–101.

164 KYER 1979. 102.

165 KYER 1979. 103.

pápa nem is küldött többet legátust uralkodása idején. Már Roger igyekezett ezt a jogot kiterjeszteni Közép-Itáliára is. 1156-ban azután IV. Honorius és I. Vilmos között jött létre egyezmény e tárgyban, amely szerint a pápa küldhet legátust Közép-Itáliába, de Szicíliába nem. 1192-ben III. Celesztin és Tankréd újabb megállapodást kötöttek: Apuliába, Calabriába és az Apuliával határos területekre szabadon küldhet legátust a pápa, ellenben Szicíliába csak ötévente, a köztes időben is csak a király kérésére, vagy nyilvánvaló szükség esetén. Ugyanakkor Szicília és az említett területek jellemzői nem jelentik azt, hogy egész Itáliában hasonló helyzet alakult volna ki. Nem volt ugyanis magán a pápaságon kívül olyan helyi egyházi hatalom, amely betölthette volna a legátusi feladatot, ahogy az történt pl. Anglia és Canterbury esetében.<sup>166</sup>

Az eddigiektől jelentősen elüt ugyanakkor Franciaország és az Apostoli Szék kapcsolata a 12. században. Itt – néhány olyan konfrontatív helyzetet leszámítva mint VII. Lajos és Aquitániai Eleonóra házasságának érvénytelenítése – a királyi hatalom és a pápaság szoros együttműködésben tevékenykedett, aminek hátterében nyilvánvalóan a kölcsönös támogatás húzódozott meg. Mindenesetre a 12. században a pápai legátusok akadálytalanul közlekedhettek Franciaországban, gyakoriak voltak a legációk, igaz, ennek a feltétele itt is a király hozzájárulása volt.<sup>167</sup>

A 13. század első felében ez a gyakorlat nem változott érdemben, jóllehet a pápai legációk számban növekedést mutatnak. Az ok viszonylag egyszerű: a világi uralkodók előszeretettel fordultak a pápához, és kérték legátusokat különböző célzattal. Több alkalommal kértek legátusokat koronázáshoz, régens támogatására a király kiskorúsága idején, belső lázadások felszámolása, keresztes hadjáratok vezetése, nem kívánt házasságok felbontása végett.<sup>168</sup> Így tevékenykedhettek legátusok Guala (1237), Otto (1237–1241), majd Ottobuono (1265–1271) személyében III. Henrik angol király kiskorúsága idején, ill. később a belső politikai béke megteremtése érdekében.<sup>169</sup> Hasonló a helyzet IX. Lajos esetében: kiskorúsága (Romanus de Bonaventura) és a keresztes hadjáratok idején egyaránt pápai legátusok segítettek (Odo, Tusculum püspök-bíborosa az első és Radolphus de Grosparmi a második hadjárat esetében). Simon de Brion legátus pedig Anjou I. Károlynak nyújtott segítséget abban, hogy Dél-Itáliában berendezkedhessen. Utóbb ugyanő segített az itáliai jövedelmek beszédésében egészen III. Fülöp koráig, majd pápaként (IV. Márton) támogatta Fülöpöt az Aragónia elleni fellépésben Jean Cholet legátus személye révén.<sup>170</sup> Ettől persze a helyzet alapvetően nem változott: a helyi igény, kérés szabta meg a pápai

---

166 KYER 1979. 103.

167 KYER 1979. 103.

168 KYER 1979. 104–106.

169 KYER 1979. 106–107.

170 KYER 1979. 107–109.

legátus kiküldését angol, francia, német területen. Az eddigi pozitív esetekkel szemben ellenpélda is akad. Guy Foulques (a későbbi IV. Kelemen) 1263–1264-ben nem jutott be Angliába, mert a III. Henrik ellen fellázadt bárók szerint a királyt segítette volna. A legátusnak semmilyen eszközzel (levelek, *interdictum*) sem sikerült jobb belátásra bírnia az angol bárókat. Pápaként viszont 1271-ben már sikerrel küldte ki Ottobuono Fieschit, de csak azért, mert III. Henrik igényt tartott a szolgálataira, és ezúttal ő uralta országát és nem a bárók.<sup>171</sup> Ellenben Itáliában a pápa pozíciója jóval erősebb volt – különösen a II. Frigyesseel vívott évtizedes küzdelem sikeres lezárása után, itt a kiküldésnek nem volt igazán akadálya.<sup>172</sup>

A korszakban a pápák gyakran megpróbálták kikényszeríteni, hogy egy-egy világi vezető legátus kiküldését kezdeményezze. Ezt általában *nuntiusok* kiküldésével igyekeztek elérni. Így pl. 1278-ban III. Miklós azzal küldte Konstantinápolyba Bertalant, Grosseto püspökét és még két másik *nuntius*t, hogy vegyék rá a császárt legátusok kiküldésének kérésére.<sup>173</sup>

A legátusok sikerének csak egyik eleme a királyi engedély vagy kérés, legalább ennyire fontos, hogyan viseltetik iránta a helyi főpapság, amelynek segítségére rá is van szorulva a legátus. Ha ők ellenálnak, a legátus sikere is erősen kérdéses.<sup>174</sup> Így 1286–1287-ben Habsburg Rudolf kérésére érkezett a császárság területére legátusként János tusculumi püspök-bíboros a császári koronázás biztosítására. Azonban a német egyház reformjával nem tudott érdemben foglalkozni, mert a helyi főpapok ellenállásán ez megbukott, akik a kölni érsek vezetésével még fellebbezést is benyújtottak a pápánál János ellen. Sőt 1287 márciusában az általa összehívott würzburgi zsinaton majdnem tettelegesséig fajult a dolog: a legátust csak Rudolf közbeavatkozása mentette meg, ezért szeptemberben távozni kényszerült az országból.<sup>175</sup>

A helyzet a 13. század végén gyökeresen megváltozott Franciaország és Anglia tekintetében: IV. Fülöp és I. Edward egyaránt szilárdan kézben tartotta országát, nem szorultak legátusokra, sőt saját belátásuk szerint akarták országukat, egyházukat kormányozni. VIII. Bonifác pl. egy alkalommal sem küldött legátust egyik országba sem – bár ilyen irányú kérdésekkel sűrűn bombázta IV. Fülöpöt<sup>176</sup> –, csak *nuntiusok*at bízott meg.<sup>177</sup> De még az utóbbiakat sem fogadták szívesen. Jacobus de Normannisnak pl. 1301 decemberében el kellett hagynia Franciaországot pedig ő vitte az *Ausculta filii*-bullát. A következő évben kikül-

171 KYER 1979. 110–113.

172 KYER 1979. 109–110.

173 KYER 1979. 113.

174 KYER 1979. 114–115.

175 KYER 1979. 116.

176 KYER 1979. 125–126.

177 KYER 1979. 122–124.

dött Jean le Moine közlekedését pedig kifejezetten korlátozta a francia uralkodó, sőt még az országból való kilépéséhez is királyi engedély kellett.<sup>178</sup>

Ez a jelenség – a világi uralkodó részéről tapasztalható esetleges korlátozás – magyarázhatja, hogy a 14. században miért nem küldtek legátusokat a pápák. VII. Henrik és IV. Károly is kérte legátus küldését a császári koronázáshoz szükséges római úthoz, de a pápai legátusok mindkét esetben csak Itália határán kerültek kapcsolatba a leendő császárral. Bajor Lajos esetében pedig egészen nyersen fogalmazott a pápa: XII. Benedek (1335–1342) az út nyilvánvaló veszélyei miatt nem akart legátust küldeni „medvék és oroszlánok közé”. A háttérben nyilvánvalóan kitapintható egy másik, régebbi tapasztalat. A legátusok amúgy is tehetetlennek bizonyultak volna, hiszen a helyiek semmiképpen sem akartak olyan megbízottat a nyakukba venni, aki teljhatalommal kormányozná országukat.<sup>179</sup> Itália megosztottsága, a szoros összeköttetés a helyi egyháziak és a pápaság között, ill. az utóbbi domináns szerepe miatt itt nem volt ilyen potenciális ellenállás a legátusokkal szemben, így azok szinte mindenhol jelen voltak a 14. században is.<sup>180</sup>

A megoldást a pápaság számára az „ünnepélyes *nuntiusok*” alkalmazása jelentette, mivel ők a világi uralkodók és helyi egyháziak számára elfogadhatóbbak voltak. Az Apostoli Szék a 13. század második felétől (és különösen a 14. században) már nem kísérletezett azzal, hogy ráerőszakolja a legátusokat azokra a királyságokra, ahol ellenállásba ütközött.<sup>181</sup>

I. Edward és IV. Fülöp, mint láttuk egyetlen alkalommal sem kérte legátus küldését. II. Edward viszont igen, 1312-ben, amikor az előkelők arra kényszerítették, hogy elküldje Piers Gaveston nevű bizalmasát. A király egy pápai oldalkövetet (*legatus de latere*) kért, de V. Kelemen ünnepélyes *nuntiusok*at küldött.<sup>182</sup> 1317-ben V. Fülöp kért legátust XXII. Jánostól Flandria lecsendesítésére, de az elutasította, mondván „túl közel” van Avignon és a francia udvar, így „csak” teljhatalmú *nuntiusok*at küldött.<sup>183</sup> Azaz, másképpen megfogalmazva: a 14. században egy új jelenségnek is tanúi lehetünk. A pápák még akkor is a *nuntiusok*at részesítették előnyben, amikor kifejezett uralkodói igény mutatkozott legátus kiküldésére.

Ebből nyilvánvalóan adódik a kérdés: ha azért csökken a legátusok kiküldésének gyakorisága, mert a világi uralkodók elutasítók, akkor, ha ők kérik a kiküldést, miért utasítja el a pápa? Az egyik lehetséges magyarázat az, hogy a világi uralkodók azért utasították el a pápa által küldött legátusokat, mert zavarta volna politikai törekvéseiket, így, ha az uralkodók politikáját segítő legátusokat

---

178 KYER 1979. 125.

179 KYER 1979. 125–129.

180 KYER 1979. 129.

181 KYER 1979. 129–130.

182 KYER 1979. 131.

183 KYER 1979. 132.

kérnek, akkor a pápa tulajdonképpen az ő céljainak eszközévé válik.<sup>184</sup> A másik lehetséges indok az lehet – és ez látszik az előbbi francia példán –, hogy a legátus kiküldését a pápa feleslegesnek ítélte olyan közeli régiókban, ahová maga is el tudott menni. Ennek a közelségnek az előnye, hogy így a pápa sokkal hatékonyabban és személyesen tudja felügyelni a felmerülő ügyeket.<sup>185</sup>

Ehhez járul még hozzá néhány esetben a pápák személyisége is, így például XII. Benedek esetében: ő szerette a saját ellenőrzése alatt tartani a dolgokat, és kevésbé alárendeltjeire bízni. Ezt igazolja az is, hogy még Itáliában – ahol a legátusok küldésének hagyományosan kevesebb akadálya volt – is inkább *nuntius*okat alkalmazott. Ebben XII. Benedek élesen különbözik mind elődjétől (XXII. János), mind utódjától (VI. Kelemen), akik éltek a legátusok kiküldésének eszközével.<sup>186</sup> Itália politikai szerkezete, a pápai államok kiterjedése miatt sokkal inkább kedvezett a lelki-világi hatalomgyakorlás, kormányzat kialakításának, és ennek alkalmas eszköze a legátus intézmény volt.<sup>187</sup>

A változások háttérében állt még egy, az előbbieket fényében könnyen érthető tényező is. A *nuntius* csak annyi hatalommal bír, amennyivel a pápa felhatalmazta, így könnyebb volt ellenőrizni, hatékonyabb diplomáciai eszközt jelentett. Ellenben a legátus ekkor már inkább a pápai főség kifejezése, nem annyira diplomáciai eszköz.<sup>188</sup> Az ünnepélyes *nuntius* feladata összetett: az élő szó erejével nemcsak információt továbbít, hanem be is gyűjti azokat, meggyőz, közvetít.<sup>189</sup> A folyamatos kapcsolattartás ugyanakkor lehetővé teszi azt is, hogy a pápa és a bíborosok naprakész információkkal rendelkezzenek egy-egy esemény alakulásáról, és szükség szerint arra reagálhassanak is, például új, eltérő utasításokkal lássák el a *nuntius*t egy tárgyalás során, gyakran ők a „béke angyalai” (*angelus pacis*).<sup>190</sup>

A 13. század második fele és a 14. század vége közötti időszakban a pápa, jóllehet a (nyugati) keresztény világ spirituális feje maradt, a megerősödött monarchiakat (Anglia, Franciaország) már nem annyira kormányozni próbálta – amely célt a legátusok testesítették meg –, hanem sokkal inkább diplomáciai eszközöket alkalmazott céljai elérésére, és ezt tükrözi vissza a *nuntius*ok szerepének növekedése.<sup>191</sup>

E mélyreható változások mellett érdemes arra is figyelni, hogy a legátusok szerepének csökkenése ellenére a *nuntiusi* kiküldések jelentőségének megnövekedésével nem járt együtt a bíborosok súlyának mérséklődése. Sőt, el-

184 KYER 1979. 132–133.

185 KYER 1979. 133–134.

186 KYER 1979. 134–135.

187 KYER 1979. 136–137.

188 KYER 1979. 137–138.

189 KYER 1979. 138–140.

190 KYER 1979. 140–149.

191 KYER 1979. 157–158.

lenkezőleg, igen gyakran töltenek be *nuntiusi* feladatokat. Ebben több tényező is szerepet játszott. Egyrészt a kardinálisok a pápa hagyományos tanácsadói, de sokszor kimutatható, hogy ők a világi előkelők lobbistái. Másrészt a *nuntiusi* felhatalmazás komoly anyagi előnnyel járt számukra, mivel így távollétük idején sem estek el az őket megillető bevételeiktől.<sup>192</sup> Végül, de nem utolsó sorban egy bíboros kiküldése nagyobb biztonságot jelentett mind a küldőnek, mind a kiküldöttnek, emellett jelezte a fogadó fél számára a megfelelő szintű figyelmet a pápaság részéről.<sup>193</sup>

A bíboros-*nuntiusok* alkalmazásának további előnye volt, hogy a legátusokkal kapcsolatos számos eltérés ellenére<sup>194</sup> a legtöbb kedvezmény (egyházi javadalmak betöltése, gyóntató választás, kíséret számára vonatkozó korlátozások alóli felmentés, stb.) megadható volt számukra is, igaz külön engedéllyel.<sup>195</sup> Így összességében érthető, hogy a miért volt olyan sikeres az „ünnepélyes *nuntiusi*” intézmény a 13. század második felétől és különösen a 14. században. Egyrészt a pápák számára megkönnyítette a kapcsolattartást és a céljaik elérését, sokkal inkább, mint a legátusok alkalmazása. Másrészt a résztvevők, leginkább a bíborosok is érdekeltek voltak a *nuntiusi* intézmény sikerében. Harmadrészt a fogadó fél is jobban örült nekik, mivel így személyükben nem egy teljhatalommal kormányzó legátus érkezett területükre, hanem meghatározott feladatokat ellátó, ugyanakkor általában nagy tekintélyű pápai küldött.

William E. Lunt korábban már idézett megfigyelése rávilágít arra, hogy a pápai adószedők (*collectores*) éppúgy fontos részesei voltak a pápai képviselőnek, már csak azért is, mert mint láthattuk, a források gyakorta nevezték őket is *nuntiusnak*.<sup>196</sup> Anélkül, hogy a pápai adószedés gyakorlatát illetően a részletekbe bocsátkoznánk, a források tanúsága szerint az alapvetően a pápai jövedelmek beszedésére kirendelt egyháziak tevékenysége korántsem korlátozódott

---

192 Vö. WASNER 303: 42. jz; RUESS 1912. 194; KYER 1979. 167–174.

193 KYER 1979. 160–161.

194 A legátus presztízsét mutatja, hogy amint elhagyja a pápai rezidenciát és amíg oda vissza nem tér, vörös kalapot visel és birettát, ill. áldást oszthat, ami egy *nuntiusnak* nem járt ki (*Ordo Romanus XIV*). Mindkettő előtt keresztet visznek, de a bíboros-*nuntius* jelenlétében egy pátriárkának nem tilos hasonlóképp keresztet vitetnie maga előtt, nem úgy, mint egy *legatus de latere* esetében. Ugyanez a helyzet, ha a pátriárka vagy metropolita éppenséggel *legatus natus*: a bíboros-legátus jelenlétében szünetel a legátusi mivolta. KYER 1979. 161–164. Egy eset mégis ismert Talleyrand de Périgord és Nicolaus Capocci 1356–1357-es angol-francia békeközvetítés kiküldetéséről, amikor 1357-ben a két bíboros-*nuntius* megtiltotta a canterburyi érseknek, hogy jelenlétükben keresztet vitessen maga előtt. Uo. 164–165.

195 KYER 1979. 166–167.

196 A leggyakrabban elnevezések: *collector apostolicus*, *collector et receptor*, *nuntius et collector*, *nuntius et collector apostolicus*, vagy *nuntius apostolicus*. Christiane Schuchard megfogalmazása szerint az avignoni pápák pénzügyi politikájának az adminisztratív előfeltételét a *collectoria*-rendszer kiépítése jelentette, s ehhez a pápai rezerváció intézménye szolgáltatta a kánonjogi alapot. SCHUCHARD 2000. 18 és 20; KIRSCH 1903; RUESS 1912. 105–106; FEDELES 2017; LE ROUX 2010a. 36–40; [LE ROUX 2010b](#).

az adóztatásra. Lehetőségük volt ugyanis arra, hogy kiközösítetteket oldozzanak fel, vagy éppen ők maguk szabjanak ki egyházi fenytékeket a nem fizetőkkel szemben, sőt, *excommunicatót* alkalmazzanak azokkal szemben, akik akadályozták munkájukat. Ezen kívül az adószedő-*nuntiusok* is kaptak különleges felhatalmazásokat (*facultates*).<sup>197</sup> Természetesen ezek a további feladatkörök szoros kapcsolatban álltak az adószedői megbízással, annak kivételését jelentették. Előfordult, hogy szükség volt egy-egy intézmény adófizetésre vonatkozó egyedi vagy különleges kiváltságának vizsgálatára, így az adószedő eljárása kiterjedt a jogszolgáltatás területére is.<sup>198</sup> Még beszédesebbek Jacobus Berengarii és Raimundus de Bonofato 1331. évi megbízásai. A két pápai adószedő – akiket a források rendre *nuntiusként* említenek – két olyan parancsot is kapott, amelyek nem álltak szoros összefüggésben *collector*i feladataikkal. Az egyik pápai utasítás szerint Miklós győri püspökkel egyetemben vizsgálatot kellett lefolytatniuk Tatamér székesfehérvári prépost megválasztása ügyében, és a megfelelő feltételek esetén meg is kellett erősíteniük őt tisztségében.<sup>199</sup> A másik parancs szerint felügyelniük kellett az esztergomi egyházat, amely Boleszló halálával megüresedett, és az új érsek, Telegdi Csanád még nem foglalta el azt.<sup>200</sup> A két adószedő egy másik alkalommal a szebeni prépost perében bíróként jártak el.<sup>201</sup> Tevékenységük olykor ennél sokkalta nagyobb horderejű feladatok megoldására irányult. Galhardus de Carceribus *nuntiusként* például 1336-ban megbízást kapott III. Kázmér lengyel király és a Német Lovagrend konfliktusának rendezésére, miközben egyébként Lengyel- és Magyarországra kirendelt pápai adószedő volt.<sup>202</sup> A fenti esetek tanúsága szerint a pápai képviselő rendszerében a pápai adószedőkre is másként kell tekintenünk a pusztán pénzügyi tevékenységen túlmutató feladatok ellátása miatt.

Végezetül röviden szólnunk kell még a pápai reprezentáció két, inkább a 14. századtól jellemzővé váló formájáról, a jogvédőkről és az adminisztrátorokról. Mindkettő megjelenése szoros összefüggésben állt a kiterjedt pápai javadalompolitikával és a 13. században megerősödő pápai igazságszolgáltatással.

197 Így pl. Bonaiutus de Casentino 1304-ben. RB XI. 702–706. 1156–1161, 1164. sz.; MALÉTH 2019. Adattár 5. sz.

198 Az említett Bonaiutus 1309. február 28-án János prágai püspököt bízta meg (*subdelegatio*) a prágai Szent Ferenc-ispotály tizedmentességének felülvizsgálatával. AOKlt II. 580. sz.; MALÉTH 2019. Adattár 5. sz.

199 1331. 06. 10.: ASV Reg. Vat., 99. ep. 1359. (ASV AV 38. f. 70v); DF 291551; THEINER I. 543; AOKlt. XV. 233. sz.; MALÉTH 2019. Adattár 22, 61. sz.

200 Az eset érdekessége, hogy a pápa 1330 nyarán már kirendelt két adminisztrátort az érsekség átmeneti kormányzására László pécsi és Henrik veszprémi püspökök személyében. 1330. 07. 29.: DF 200840; AOKlt XIV. 448. sz.; MES III. 170–171; MALÉTH 2019. Adattár 22, 61. sz.

201 1332. 01. 25.: DF 277271; EO II. 269.: 725. sz.; MALÉTH 2019. Adattár 22, 61. sz.

202 1336. 09. 20.: ASV Reg. Vat., 131. f. 75v és 77v. (DF 291757); AOKlt. XX. 352–353. sz.; SZCZUR 2009. 130–136; MALÉTH 2019. Adattár 22, 61. sz.

A jogvédői (*conservator*) intézmény szintén a 13. század közepétől mutatható ki a kánonjogi irodalomban. A *Liber Extra* a delegált bírói intézménnyel kapcsolatban külön még nem említi, ám IV. Ince már szabályozta, majd IV. Sándor dekretálisaival együtt VIII. Bonifác idején – saját ide vonatkozó rendelkezéseivel együtt – bekerült a *Liber Sextus*ba, továbbá a Vienne-i Zsinaton is szabályozták e jogintézményt.<sup>203</sup> E szerint először is – IV. Ince rendelkezését átvéve – a *conservator*t a pápa küldi ki nyilvánvaló jogsérelem vagy erőszak esetén, de a megbízott tevékenysége csakis a meghatalmazásban foglalt ügyre szorítkozhat.<sup>204</sup> Meghatározza továbbá – immár IV. Sándor rendelkezései nyomán – milyen egyházi fenytékeket alkalmazhat a jogvédő (és a delegált bíró) a püspökkel szemben,<sup>205</sup> továbbá a kiküldhető egyháziak körét (püspök, vagy magasabb rangú egyházi, apát, székes- vagy társaskáptalan méltóságviselője), ill. szankcionálja a más, nem a rábízott jogügyben eljáró *conservator*t<sup>206</sup>. A jogvédő tehát valamely egyházi személy vagy intézmény sérelmet szenvedett jogainak megtartása, megőrzése végett lépett fel, mégpedig a panaszos kérelmére, és megbízását huzamosabb időre kapta. Működése nem bírósági fellépésre, inkább a sértett és jogsértést elkövető(k) közötti közvetítésre, peren kívüli megegyezésre irányult.<sup>207</sup>

Az *administratorok* pápai felhatalmazással, hosszabb-rövidebb ideig, átmenetileg látták el jellemzően egy-egy egyházmegye kormányzásának feladatát.

203 HÉNAFF 1993. 1–4; HÉNAFF 1997; HÉNAFF 2000; HÉNAFF 2005; KISS GÁBOR 2015. 94–98.

204 „Statuimus, ut conservatores, quos plerumque concedimus, a manifestis iniuriis et violentiis defendere possint quos eis commitimus defendendos. Nec ad alia, quae iudicalem indaginem exigunt, suam possint extendere potestatem.” VI,1,14,1; [DColl 978](#).

205 „Quia pontificali dignitate praeditis ob reverentia sacri officii, quod exercent, plurimum deferri convenit, et eos plus aliis honorari decet, ut, quum a iudicibus vel conservatoribus a sede apostolica deputatis contra eos ad coactiones aliquas sive poenas fuerit procedendum, gradus et modestia in huiusmodi processu servetur ita, quod, eis quadam condigna reverentia supportatis, ingressus primo ipsis ecclesie vel sacerdotale intericatur ministerium, ac deinde ab officio suspendatur, et subsequenter aggravetur censura ecclesiastica contra eos; nisi forte aliter fieri suaserit nimia contumacie protervitas sive culpa.” VI,1,14,2; [DColl 978–979](#).

206 „Hac constitutione perpetuo valitura sancimus, ut conservatores, qui aliquibus, ut a manifestis iniuriis et violentiis tueantur eosdem, plerumque a sede apostolica concedentur, de cetero deputari non possint, nisi episcopi, vel eorum superiores, aut abbates, seu dignitates vel personatus in cathedralibus vel collegiatis ecclesiis obtinentes, nullusque deputati sibi conservatoris esse valeat conservator. [...] Conservatores autem huiusmodi extra civitates seu dioeceses, in quibus fuerint deputati, contra quoscumque procedere, aut aliquos ultra unam diaetam a fine dioecesium eorumdem trahere non praesumant. [...] Ut autem conservatores, limites sibi tradites potestatis, quos frequenter excedunt, metu poene diligenter observent; decernimus, ut, si de aliis quam de manifestis iniuriis et violentiis scienter se intromiserint, seu de alia, quae iudicalem indaginem exigunt, suam extenderint potestatem, eo ipso per unum annum ab officio sint suspensi. [...] Officium autem quorumcumque conservatorum ipso iure quoad non coepta negotia per obitum concedentis volumus expirare. [...]” VI,1,14,15; [DColl 982–983](#).

207 HÉNAFF 1993. 1–4; HÉNAFF 1997; HÉNAFF 2000; KISS GÁBOR 2015b. 93–95.

Erre akkor került sor, amikor a tisztség üresedésben volt, vagy annak vezetője akadályoztatva volt, vagy valamilyen fenyíték (jellemzően felfüggesztés, kiközösítés) alatt állt. Az intézményt VIII. Bonifác szabályozta. Egyrészt meghatározta, hogy az egyházmegye anyagi és lelki ügyeire egyedül az Apostoli Szék nevezhet ki adminisztrátort, aki a szentségeket csak akkor szolgáltathatja ki, ha püspöki rangú. Másrészt korlátozta a tartományi érsekek vizitációs jogát.<sup>208</sup> Az *administrator* kinevezése arra az időszakra szolgált, amíg az akadályoztatás tartott, vagy megszűnt, továbbá őt is megillette az egyházmegye jövedelmeinek egy része, akárcsak a segédpüspököket.<sup>209</sup> Az *executorok* feladata egy javadalomra vonatkozó pápai rendelkezés (kinevezés) érvényesítése, ill. az ezzel kapcsolatos esetleges jogügyletek intézése volt. A megbízást három egyházi kapta, ebből kettő a pápai udvar valamely klerikusa, egy pedig helyi egyházi volt.<sup>210</sup>

### A pápát képviselő személyek

Az eddigiek során érintettük a pápai képviselet kialakulását és áttekintettük különböző formáit, ezek fejlődését. Arról azonban kevés szó esett, hogy kik is képviselték a pápát, kiből tevődött össze a megbízottak köre.

A közfelfogás úgy tartja, hogy pápa nevében eljáró egyháziak a legátusok voltak, valójában azonban éppen azzal szembesülhettünk, milyen változatos volt a képviselőik megnevezése és a felhatalmazás jellege. Hasonlóképpen problémás az a hagyományos elgondolás, miszerint ők a bíborosok soraiból kerültek ki, egy bizonyos csoportjuk – pápai oldalkövet, *legatus a* vagy *de latere* pedig kizárólagosan csak kardinális lehetett. Ez utóbbi felfogás a kánonjogászok között a 13. század közepétől uralkodónak számított, még ha a gyakorlat erre több esetben rá is cáfol.<sup>211</sup>

A valóság azonban az, hogy a pápa képviseletében eljáró egyháziak köre nem szűkíthető le ennyire, jóllehet leginkább a pápa környezetében tevékenykedő, eleinte liturgikus, idővel viszont már jellemzően kormányzati feladatokat ellátó papság körében kell keresnünk őket. És tegyük hozzá rögtön, ez a kör a született pápai legátusok, a kiküldött bírúk és adminisztrátorok miatt sokkal nagyobb, hiszen a képviselet e formái miatt elengedhetetlen volt a helyi egyháziak bevonása. Az előző csoport alapvetően a kardinálisokat (bíborosokat), valamint a pápai kápolna tagjait ölelte fel, így e rövid áttekintést is velük érdemes kezdeni.

A kardinális elnevezés 'sarokvas', 'sarokpánt' értelmű a latin *cardo* kifejezésre megy vissza, és gyakran megjelenik továbbképzett igei és főnévi szár-

208 VI,16,43, [DColl. 967](#); VI,18,4, [DColl. 974](#).

209 HINSCHIUS 1869–1897. II. 257–258; WEIGAND 1977.

210 MALÉTH 2019. V. 3. fejezet, 404. jz; BARRACLOUGH 1935. 91–97; MOLLAT 1921. 50–52.

211 Ld. pl. a jelen kötetben Fülöp fermói püspök magyarországi megbízatását.

mazéka is (*incardinare, incardinatio*). Az érett középkorban leggyakrabban püspök-, áldozópap- és szerpap-kardinálisokról szokás beszélni.<sup>212</sup> Az ő esetükben a kifejezés azt jelenti, hogy eredeti egyházukhoz képest, amely címére (*titulus*) felszenteltettek (*intitulatio*), más egyház élére kerültek, vagy más egyházhoz is kapcsolódnak valamilyen feladat ellátásán keresztül, ez utóbbi az ún. *incardinatio*.<sup>213</sup> E sajátos szóhasználatra a római egyházszervezet folyamatos bővülése, fejlődése ad magyarázatot. Az itteni egyházak száma változó volt, és az 5. század második feléig a liturgikus szolgálat rendje sem volt kiforrott. Néhány egyház éppen azért emelkedett ki, mert vezetőik Róma püspökének segítségére voltak a liturgikus teendők elvégzésében, így egyre szorosabban kapcsolódtak a pápa egyházának tekintett Szt. Megváltó-templomhoz.<sup>214</sup> III. István pápa (768–772) 769-ben szabályozta a lateráni Szt. Megváltó vasárnapi miserendjét, mégpedig úgy, hogy vasárnaponként a hét hetes püspöknek kell ott misézni. Így alakult ki a püspöki rangú egyházak (*episcopi hebdomadarii*) rendszere, akik azonban tényleges területi hatalmat nem gyakoroltak, hanem tituláris püspökök voltak.<sup>215</sup>

A hívek és az egyházak számának jelenős emelkedésével megnövekedett Róma püspökének is a liturgikus kötelezettsége, így szükség volt egy kiterjedtebb rendszerre, mivel a püspökök önmagukban nem voltak képesek eleget tenni megszorodott feladataiknak. Simplicius pápa (468–483) heti beosztású lelkipásztori szolgálati rendet (*hebdomadae*) alakított ki az első három bazilika köré szervezve más egyházakat, így létrejött egy körzeti rend, amely a szentségek kiszolgáltatásán alapult (*regiones propter penitentes et baptismum*).<sup>216</sup> Ezeknek az egyházaknak az előjárói áldozópapok (*presbyter*) voltak. A 8. században

212 KUTTNER 1945. 131–132; FÜRST 1967. 14–15.

213 KUTTNER 1945. 131–132, 138–144.

214 A pontos listát illetően vannak bizonytalanságok: általában Ostia, Albano, Preneste, Porto, Silva Candida, Gabii, Velletri tekinthetők elfogadottnak. *Descriptio sanctuarii ecclesie Lateranensis* szerint az érintett egyházak: Ostia, Porto, Albano, Sancta Rufina (Silva Candida), Sabina, Tusculanum, Preneste, ill. eleinte ide érthették még Nomentum, Gabii, Velletri egyházakat is. ANDRIEU 1946. 124–126.

215 „*Hic statuit, ut omni dominico die a septem episcopis cardinalibus ebdomadariis, qui in ecclesia Salvatoris observant, missarum solemniam super altare beati Petri celebraretur et Gloria in excelsis Deo ediceretur.*” LP I. 478; KUTTNER 1945. 146–152; ANDRIEU 1946. 113–114; GANZER 1974. 155. és 13. jz.; FÜRST 1967. 16–68. Ezt fenntartotta egy jóval későbbi forrás, a *Descriptio sanctuarii sanctae Lateranensis ecclesiae* is: „*Episcopi vero septem domini papae vicarii, qui missas ibi celebrant in altare Salvatoris, oblationem dividunt cum clericis, qui ibi sunt, et peracta ebdomada ad sedes suas redeunt.*” – idézi: KLEWITZ 1936. 26; GANZER 1974. 155. és 15. jegyzet. A 8. század második felétől a *cardinalis* kifejezés Rómán kívül is használatossá vált, elsősorban germán területeken, ahol azokat a klerikusokat nevezték így, akik egy-egy püspöki egyháznak szolgáltak, attól függttek, megkülönböztetendő őket a magánkápolnák, nemesi- és magánegyházak papságától („külső, nem római kardinálisok”). Ld. GANZER 1963.

216 KUTTNER 1945. 146–152.

azután ezeket az egyházakat hetesével négy tekintélyes bazilikához (Szt. Péter, Szt. Pál, Szt. Lőrinc, S. Maria Maggiore) rendelték, számuk tehát összesen 28 volt.<sup>217</sup>

A kardinálisok harmadik, szerpapi rangú csoportjának kialakulása valamelyest eltér a két előzótól. A diakónusok eleinte főleg kisegítő funkciókat (pl. szegények segítése) láttak el, szoros összefüggésben az anyagi javak kezelésével, ám a 4. századtól ezt a szerepet egyre inkább az esperesek (*archidiaconus*) vették át. Ekkor váltak el jobban a pasztorációs és anyagi feladatkörök. Rómában Fabianus pápa idejétől (236–250) hét területi alapon, régiók szerint szervezett diakónus működött, ebből alakul ki a *diaconi regionarii* fogalma (*Ordo Romanus*), e diakónusok mind a római püspök egyházához tartoztak (*diaconi Romanae ecclesiae*).<sup>218</sup> A 8. században számuk még 7 volt, majd a 10–11. században történt átszervezéseknek köszönhetően összesen 12 ilyen diakónus-körzet alakult ki, mindegyiküknek megvolt a maga saját címtemploma. Az ő esetükben a *cardinalis* jelző valószínűleg a régiségben gyökerező tekintélyre utal. Ezen kívül kevesebb számban ugyan, de megjelentek olyan szerepök is, akik Róma püspökének székhelyén, a palotában láttak el szolgálatot, számuk 6 főben állandósult. Itt viszont a más intézményhez rendelt szolgálat adott alapot a *cardinalis* megkülönböztetés használatára. E két csoport azután fokozatosan összemósódott, jóllehet eltérő gyökerekkel rendelkeztek.<sup>219</sup>

A 11. századra kialakuló rendszert a legszemléletesebben talán a *Descriptio sanctuarii sanctae Lateranensis ecclesiae* jeleníti meg. Az 1073 és 1118 között keletkezett szöveg<sup>220</sup> ugyanis már világosan utal arra a szoros kapcsolatra, amely a kardinálisok egyes csoportjait a római egyházhoz fűzték. Ez a szöveg több szempontból is tanulságos. Egyrészt közös nevezőként emeli ki, hogy kardinálisok három csoportját a liturgikus szolgálat kapcsolta össze Róma püspökének egyházával. Másrészt földrajzilag behatárolja a kereteket: valamennyi kardinális csoportot egyértelműen a Városhoz köti. Harmadrészt, az eddigiekhez képest új elemeként jelenik meg – legalábbis a püspök és áldozópap rangú kardinálisok esetében –, hogy hatalmat nyernek a római birodalom valamennyi püspöke feletti ítélkezésre bármilyen zsinaton.<sup>221</sup>

217 KLEWITZ 1936. 26; KUTTNER 1945. 146–152; ANDRIEU 1946. 113–114, 136–137; GANZER 1974. 155. és 13., 15. jz.; FÜRST 1967; BRÄUER 2014. 2.

218 KUTTNER 1945. 178–181.

219 Más kérdés, hogy Johannes Diaconus nyomán kialakult egy olyan hagyomány, amely szerint az eredeti 7 *diaconi regionarii*hoz a presbiteri régiók mintájára hozzáadtak 12-öt, így a 19 jött ki. Az azonban pontosan nem rekonstruálható mire alapozta az elméletet. KUTTNER 1945. 181–189; BRÄUER 2014. 2.

220 STROLL 1991. 34.

221 *Quando papa sancti Petri vicarius in dominicis vel in praecipuis sollempnitatibus missam celebrat in altare S. Salvatoris Lateranensis ecclesiae ipsi qui sacerdos est regalis et imperialis episcopus immo patriarcha et apostolicus praedicti VII episcopi debent assistere cum XXVIII cardinalibus totidem ecclesiis infra muros urbis Romae praesentibus, qui potestatem obtinent*

Ez utóbbi elem jelenti az átmenetet a liturgikus és a kormányzati feladatok között, amely az érett középkorban a kardinálisok három rendje alkotta bíborosi testület legfontosabb ismérve lett. Kialakulásában fontos elem volt a III. István idején, 769-ben tartott római zsinat határozata, miszerint csak a római egyház presbiterei vagy diakónusai választhatók meg Szt. Péter utódjaként.<sup>222</sup> Jóllehet a két évszázaddal később, 962-ben kiadott *Privilegium Ottonianum* a pápa megválasztását a rómaiakra bízta (és hivatalba lépését a császár megbízottai előtt leteendő eskükhöz kötötte),<sup>223</sup> a 11. század derekán a reformpápaság valamelyest visszatért az előző felfogáshoz, de lényegesen túl is lépett rajta. Az 1059-es római zsinat ugyanis úgy határozott, hogy 1) Szt. Péter utódját ezentúl a püspök kardinálisok választják meg, maguk mellé véve a „klerikus kardinálisokat”; 2) a választás eshet nem római egyházra és 3) a választás megejthető a Városon kívül is, és az új pápa hatalmát választásától kezdve gyakorolhatja.<sup>224</sup> Az előzmények fényében érthető, miért a püspök bíborosok jutottak vezető szerephez, ők kapcsolódtak legközvetlenebbül Róma püspökének egyházához. A jelenség nem véletlen: IX. Leó éppen e püspök-bíborosokból alakította ki azt a szűk tanácsadói kört, amely az egyház reformján munkálkodott. Jelentős szerepük volt II. Miklós megválasztásában 1058-ban, ami előkészítette a következő évi új választási dekrétumot.<sup>225</sup> Petrus Damianus munkáiban már bíborosokkal kapcsolatos teológia megújulásáról ír, amennyiben a 7 püspök-bíboros a pápa kösziklájának – azaz az Egyház – hét szeme, a pápa hét gyertyatartója, csillaga.<sup>226</sup> Egyik levelében a bíborosokat egyenesen az egyetemes egyház szenátorainak nevezi (*ecclesiae universalis senatores*).<sup>227</sup> Az 1059-es rendelkezés sem maradt papíron: 1088-ban II. Orbán terracinai megválasztásánál már a bíboros-püspö-

---

*iudicium faciendi super omnes episcopos totius Romani imperii in omnibus conciliis vel synodis quibuscumque accersiti vel praesentes fuerint. Debent etiam ibi praesens esse archidiaconus Romae cum VI diaconibus palatinis, qui in palatio legere debent evangelium et in ecclesia Lateranensi et alii XII diacones regionarii qui solent evangelium legere in stationibus Romae constitutis.* KLEWITZ 1936. 20: 33. jz.; GANZER 1974. 156. és 18. jz.

222 KUTTNER 1945. 146–152.

223 MGH Const. I. 26., 12. sz.

224 MGH Const. I. 538–540., 382. sz.; HEFELE – LECLERCQ IV/1. 1139–1179; BRÄUER 2014. 4. Bräuer nem említi, hogy lehet nem rómaid is választani, ill. a választás megejthető Rómán kívül is.

225 A helyi papság helyébe kívülről (*ex diversis provinciis*) hívott reform iránt elkötelezett munkatársakat: Azelin (Compiègne): Sutri püspöke (1050), Humbertus (Moyenmoutier): Silva Candida (1050), Petrus Damianus (Fonte Avellana): Ostia (1057), Péter: Tusculanum, Labicum Gabii (1057), Bonifác: Albano (1057) bíborosai. Ők voltak ennek a szellemi, liturgikus, morális, ill. az egyházkormányzati reformnak a motorjai, közülük is kiemelkedik azonban Humbertus de Silva Candida és Petrus Damianus. Legfontosabb változás (az 1059. évi pápaválasztási dekrétum nyomán) nyomán már II. Miklós 1058-as megválasztásában is jelentős szerepet vittek a bíborosok. GANZER 1974. 156–157; BRÄUER 2014. 3–4.

226 GANZER 1974. 159.

227 GANZER 1974. 160.

köknék volt kezdeményező szerepük, ahogy 1099-ben, II. Paschalis esetében is. Ugyanezt mutatja aláírásuk gyakori megjelenése a pápai okleveleken II. Viktor és II. Miklós idején.<sup>228</sup>

A szintén 1059-ben feltűnő „klerikus kardinálisok” kilétét illetően sem lehetnek igazán kétségeink: minden bizonnyal a másik két csoportot (áldozó- és szerpapok) jelentették. A püspök kardinálisok szerepének megváltozása hatást gyakorolt az áldozópap-bíborosok egy részére, őket is a nagyobb egyházkormányzati szerepvállalás felé mozdította el, szemben korábbi liturgikus feladatokkal. Kisebb részük ugyanis II. Sándor idején a pápai kíséret tagja lett, és ekkortól tűnik fel aláírásuk a pápai bullákon.<sup>229</sup> Kormányzati szerepvállalásuk első kézzelfogható jele, hogy az 1059. évi pápaválasztási dekrétumnak készült egy másik (hamis) változata, amely már nem püspök-bíborosokat, hanem általában kardinálisokat említ. E szöveg hamar terjedni kezdett, fellelhetők ugyanis Luccai Anzelm (1081/1085), Deusdedit (1087/1088), Bonizo de Sutri (1089/1095) gyűteményeiben is. A szerpap-bíborosok jelentőségét mutatja, hogy az investitúra harcok idején gyakran játszották a mérleg nyelvét, akár elpártoltak, akár hűek maradtak a reformpápákhoz. Püspöki rangú társaikhoz hasonlóan ők is egyre rendszeresebben vállaltak felelősséget a pápai döntésekben, amelynek aláírásukkal adtak nyomatékot.<sup>230</sup> Hatalmukat a már említett *Descriptio* is kiemeli, hiszen úgy fogalmaz, hogy ítélkezési joggal bírnak a római birodalom valamennyi püspöke felett.<sup>231</sup>

A diakónusok esetében hasonló, kormányzati joghatóságra utaló megnyilatkozások a 11. század második felében jelennek meg. Érdekes, hogy ez először a Ravennai Wibertet támogatók körében mutatható ki. A reformpárti oldalon II. Orbán, de még inkább II. Paschalis idején vált gyakorlattá a szerpap kardinálisok aláírása pápai okleveleken.<sup>232</sup>

A kardinálisok szerepe a 11–13. században tehát jelentősen megnövekedett. A fentiek mellett erre enged következtetni a pápát segítő egyházkormányzati intézmény, a konzisztórium megjelenése II. Orbán és megerősödése II. Paschalis pontifikátusa alatt. A kardinálisoknak a pápai döntésekhez adott beleegyezésére utaló formula (*de fratrorum nostrorum consilio*) is egyre gyakrabban olvasható az oklevelekben.<sup>233</sup> Kormányzati szerepük növekedését mutatja, hogy a

228 GANZER 1974. 160–161.

229 Pl. Fridericus de Lotaringia, Desiderius de Montecassino, Stephanus (S. Chrysogonus), Hugues de Remiremont. GANZER 1974. 161–162.

230 GANZER 1974. 163–164.

231 „*qui potestatem obtinent iudicium faciendi super omnes episcopos totius Romani imperii in omnibus conciliis vel synodis quibuscumque accersiti vel praesentes fuerint.*” Idézi: KLEWITZ 1936. 20: 33. jz.; GANZER 1974. 164.

232 KUTTNER 1945. 189–198.

233 GANZER 1974. 167–170.

reformkorszak elejére jellemző rendszeres római zsinatokat fokozatosan háttérbe szorították a konzisztoriális döntések.<sup>234</sup>

Az új egyházfi kijelölését illetően az 1159-es kettős választás (III. Sándor és IV. Viktor) szükségessé tette a további szabályozást. Ennek köszönhetően az 1179-es III. Lateráni Zsinat elrendelte (*Licet de evitanda*), hogy a választás során kétharmados többségnek kell érvényesülnie, jöllehet azzal adós maradt, mi a teendő ennek hiányában.<sup>235</sup> Egy újabb jelentősebb pápaválasztási krízis – a IV. Kelemen halálát követő több mint kétéves széküresedés, 1268–1270 – tette szükségessé a még finomabb szabályozást, amelyre az 1274. évi II. Lyoni Zsinaton került sor. Itt részletesen előírták, hogy a pápa halálát követően a kardinálisoknak milyen időközön belül, hol és hogyan kell megejteniük a választást.<sup>236</sup>

Összességében tehát a 8. századtól egyre határozottabban bontakozott ki egy olyan irányú fejlődés, amelynek során számos tekintélyes egyház emelkedett ki Rómán belül. A közös nevező a más egyházhoz rendelt liturgikus szolgálat volt, amelyre a *cardinalis* jelző utal, és amelynek eredője Róma püspökének egyházához kapcsolódott legyen szó eredetileg különböző rangú klerikusokról (püspökök, áldozó- és szerpapok). Számuk azonban természetesen változó volt, hiszen nem volt mindig minden *titulus* egyidejűleg betöltve. A *Liber pontificalis* alapján a püspöki rangúak száma hét volt (Ostia, Albano, Porto, St. Rufina /Silva Candida/, Palestrina /vagy Preneste/, Sabina, Tusculanum), ebből az első öt biztosan kimutatható már a korai időszakban. A 12. században a hétből hat kimutatható (Ostia-Velletri, Porto-St. Rufina, Albano, Palestrina, Frascati, Sabina). A presbiter-bíborosok száma maximálisan 28 lehetett, míg a szerpap-bíborosok létszáma 18 főben állapodott meg, így a teljes bíborosi testület létszáma legfeljebb 53 fő.<sup>237</sup> A 11. században azonban szerepük fokozatosan megváltozott, immár az egyházkormányzat legfelső szintjét testesítették meg. Ez a jelenség szoros szálakkal kapcsolódott a laikus befolyás felszámolását, csökkentését cél-

234 GANZER 1974. 170–171; BRÄUER 2014. 5–6.

235 HEFELE – LECLERCQ V/2. 1086–1112; GANZER 1974. 166–167; BRÄUER 2014. 4–5.

236 A külvilágtól való elzárásra (*conclave*) első alkalommal 1241-ben került sor, igaz külső nyomásra. Matteo Rosso Orsini szenátor ugyanis IX. Gergely halála után a választásra képtelen bíborosokat bezáratta a Palazzo del Settizoniába. Az 1274-es zsinati szabályozás előzménye X. Gergely pápa *Ubi periculum* dekrétuma volt. E szerint a pápa halálának helyszínén az ott levő bíborosoknak 10 napon belül össze kellett jönniük a választásra. Ők és az esetleg közben megérkezett többi kardinális választják meg az új pápát, a külvilágtól teljesen elzártan, egy közös helységben tartózkodva. Nem szabad semmilyen más személlyel érintkezniük, sem szóban, sem írásban, sem küldött útján. Amennyiben három napon belül nem jutottak eredményre, a napi étkezések fogásainak számát lecsökkentették egyre, majd újabb öt nap elteltével pedig immár csak kenyeret, vizet és bort vehettek magukhoz. A választás idején távozni csak betegség esetén lehetett, amennyiben az illető még a döntés előtt meggyógyult, úgy visszatérhetett a többi bíboroshoz. A szabályozás bekerült a *Liber Sextus*ba (1, 6, 3: *De electione et electi potestate: Ubi periculum*). [DColl. 946–949](#); BRÄUER 2014. 7–8; CONETTI 2003. 347, 357.

237 Vö. BRIXIUS 1912. 16–17.

zó belső egyházi reformhoz. A pápai képviselet ugyanekkor alakult át radikálisan. A pápa teljhatalmának átruházása egy személyét képviselő megbízottra kiemelt szerepet juttatott elsősorban a környezetében tevékenykedő kardinálisoknak, így nem meglepő, hogy az ilyen, a pápa oldala mellől kiküldött egyháziak (*legatus a latere*) tettek szert a legnagyobb tekintélyre és joghatóságra, és alakult ki egyfajta elválaszthatatlan kapcsolat köztük és a kardinálisok között a 13. századi kánonjogi irodalomban.

Ugyanakkor tény, a pápa képviseletében igen gyakran nem kardinálisok jártak el, hanem a pápai udvar más egyházi tagjai. A pápai *subdiaconusok* és káplánok hasonló utat jártak be, mint a kardinálisok, tekintve, hogy nagyjából hasonló időszakban alakult át eredetileg liturgikus tevékenységük, és vett fel egyre több olyan jegyet, ami alapján inkább már kormányzati szerepről beszélhetünk. A váltás esetükben is a 11. század második fele és a 12. század eleje között indulhatott el. Ennek eredője és mintája a bíborosok testületté szerveződése lehetett. Talán nem véletlen, hogy az ő tevékenységük átalakulása, kormányzati jellegűvé válása növelte meg a pápai *subdiaconusok* és káplánok liturgikus jelentőségét. Az sem lehetetlen, hogy *subdiaconus*, valamint a *capellanus domini pape* kifejezések is erre a jelenségre vezethetők vissza: a személyes kötődésre és a liturgikus szolgálatra. Az intézményesülés azonban őket sem kerülte el, esetükben III. Ince pontifikátusa tekinthető igazi vízválasztónak. Jelentősebb szerephez jutottak mind a kuriális mind a kiküldött pápai bíraskodásban, az előbbit tekintve ezt meg is követelte a jogi ügyletek számának drasztikus növekedése a 13. század elején. Előnyükre vált, hogy számuk nem volt korlátozott, mint a kardinálisok esetében, továbbá a meglévő személyes kötődés – a pápai *familiához* tartozás – különösen alkalmassá tette őket a kormányzati tevékenységben való intenzívebb részvételre. Ebben a folyamatban a káplánoké volt a jövő, a 13. század elejétől egyre inkább ők domináltak az átalakulás során. A század közepén azután újabb radikális változás következett: hirtelen megnőtt a pápai káplánok száma és a csoport összetétele is megváltozott: egyre nagyobb szerephez jutottak a külső, azaz nem kuriális *capellanusok*, nem csupán származásukat, hanem személyes kapcsolataikat tekintve is. Egyre többen voltak ugyanis közülük, akik immár nem egy-egy pápa familiájához tartoztak, hanem más területen szolgáltak, vagy éppen nyerték el címként e tisztséget. Ilyen értelemben megkülönböztethetők lettek immár tényleges (vagy *commensalis*, a pápa asztaltartásához tartozó) és tiszteletbeli káplánok (*capellanus honorarius*). Ez utóbbi lehetőséget adott arra, hogy a tisztség a szolgálat fizetsége legyen, nem csupán a pápa, hanem külső erők (egyházfők, világi vezetők) érdekeinek képviseletében.<sup>238</sup>

238 KLEWITZ 1936; [GUILLEMAIN 1952](#); SCHIMMELPFENNIG 1973; BURNS 1979; HAIDER 1979; ELZE 1950; ELZE 1982; SCHIMMELPFENNIG 1992; PARAVICINI BAGLIANI 1995; ROSS 2013; SCHIMMELPFENNIG 2005b; MALECZEK 2011; FISCHER 2011; FISCHER 2013; JOHRENDT 2012; JOHRENDT 2014. Rövid magyar összefoglalása: BARABÁS 2018. 97–106.

A pápa természetesen nem csak a pápai udvar valamelyik klerikusát bízhatta meg képviseleti feladatokkal, hanem az egyház más tagjait is, így igen gyakran szerephez jutottak olyanok, akik nem tartoztak ugyan egyik eddig említett testülethez sem, mégis bírták az egyházfő bizalmát, tekintélyük, képzettségük, esetleg helyismeretük alapján. Mint láthattuk, a 13. század második felétől az „ünnepélyes *nuntiusok*” egyre nagyobb jelentőségre tettek szert, és jöllehet a bíborosok előszeretettel vállaltak szerepet e téren is, mégis, a nem kuriális egyháziak előtt is még inkább kitértek a lehetőségek. Ezt a tendenciát csak felerősítette a pápai adminisztráció egyre összetettebb intézményi fejlődése, pontosabban annak két jelentős területe, az igazságszolgáltatás és az adószedés.

A 12. század második felétől – III. Sándor pontifikátusától – ugyanis érzékelhetően megnövekedett azoknak a peres ügyeknek a száma, amelyekben a felek igazukat az Apostoli Szék mint legfőbb bírói fórum előtt keresték. A pápát megillető felsőbbbíráskodás (*prima sedes*) elvén nyugvó delegált bíráskodás hozta magával, hogy a III. Ince korára már tömegessé váló ügyek intézésében egyre komolyabb szerep hárult a bíborosok mellett pápai *subdiaconusokra* és káplánokra, valamint a helyi egyháziakra. Így azután egyáltalán nem meglepő, hogy a 13. század első felétől egyre gyakrabban tűnnek fel az utóbbiak is mint a pápa parancsára eljáró jogi személyek.<sup>239</sup> Hasonló a helyzet az egyes egyházi javadalmakkal kapcsolatos jogsérelmek ügyében eljáró *conservatorok*, ill. az adminisztrátorok és *executorok* esetében is: a pápai kúria tagjai mellett számos esetben kaptak megbízást a helyi egyház képviselői is.<sup>240</sup>

Az adószedés területe is hasonló viszonyokat tükröz. Mivel a pápai tizedszedés a 14. század első felének közepére intézményesült ténylegesen, így természetesen e megállapítások sem vonatkoztathatók a teljes korszakra. Annyi bizonyos, hogy a *collectorok* között alapvetően a pápai udvar klerikusai voltak

239 E mellett természetesen egy adott területre kiküldött pápai legátus – leggyakrabban a *de latere legatus* – maga is megbízhatott valamely egyházit egy adott ügy elintézésével, amit *subdelegatió*nak nevezünk; SCHMUTZ 1966. 52–57; SCHMUTZ 1972. 462; HAGENEDER 1967; HERDE 1970; MÜLLER 2008a; MÜLLER 2008b; SCHRÖR 2009; BARABÁS 2013. A magyar példák alapján ez a rendszer elsősorban a 13. századra jellemző, az Anjou-korban az országban tevékenykedő kevés számú pápai oldalkövet inkább ügyhallgatókra (*auditor*) bízta ezeket a feladatokat. Pl. Gentile de Montefiori, áldozópap-bíboros (S. Martinus in montibus) udvartartásában tűnnek fel ilyen szerepben Casparus (*Gasparrus*) de Montefia, comói kanonok, Campania et Maritima pápai rectora (1304), Gentile pápai legátus káplánja, szatmári esperes, vagy Philippus de Sardinia és Johannes Vannes/Johannes De Aretio. KOVÁCS 2013b. 79, 82, 91. De megemlíthetjük Altegradus de Lendenariát is, róla bővebben a jelen kötet további részében.

240 A *conservatorokra* és adminisztrátorokra ld. MALÉTH 2019. IV. 2. 2. fejezetét. Az *executorok* esetében a 14. század első felének adatai arról tanúskodnak, hogy ezt a feladatot elsősorban a pápai kúria klerikusai töltötték be, de természetesen akadnak magyar egyháziak is. Az előbbire jó példa Petrus Veroli, az utóbbira a toplicai apát és a csázmái éneklőkanonok. THOROCZKAY 2014. 343; MALÉTH 2019. Adattár 59. sz.; ASV Reg. Vat. 58, fol. 122v; RC V. 6897. sz.

többségben – azért itt is akad kivétel – az ő beosztottjaik (*subcollector*) sorában viszont a helyi papság számított meghatározónak.<sup>241</sup>

Összességében tehát elmondható, hogy a pápai képviselő formáinak sokszínűsége mellett az azt ellátó egyháziak köre is meglehetősen változatos képet fest. Nem szorítkozott ugyanis a pápa szűkebb környezetére, a kúria papságára, hanem egyre inkább kiterjedt azon kívülre, az érintett helyi egyházakra is. E jelenség mögött is megragadható két közös tényező: 1) a pápai hatalom univerzalisztikus jellegének kiterjedése, 2) a pápaságra háruló egyre kiterjedtebb adminisztrációs feladatok kényszerű terhe. Az első magával hozott ugyanis egy gyakorlati problémát: minél inkább elfogadottá vált a pápa főisége az egyházkormányzatban, annál többször merült fel az a szinte hétköznapi nehézség, hogy az egyházfőt ki helyettesítse az ilyen ügyekben. Ezzel kapcsolatos a másik említett tényező. Az egyre kiterjedtebb feladatok ugyanis átformálták a segítők körét is. A Róma püspökét egykor liturgikus feladataikban segítő – elsősorban püspök és áldozópap – kardinálisok, ill. pápai *subdiaconus*ok és káplánok egyre inkább kormányzati szerepet nyertek. Az avignoni korszakban még összetettebbé váló pápai adminisztráció pedig szükségessé tette egy olyan apparátus kiépítését és működtetését, amely hatékonyan képviselte a pápai adók beszedését és a kiterjedt javadalompolitika igényeit.

---

241 A 14. század első felében Magyarországon (is) tevékenykedő pápai adószedők döntő többsége a pápai kúria tagja volt, ellenben pl. magyarnak tekinti a szakirodalom Rufinust, Szebeni Albert fiát. A *subcollector*ok esetében a helyi klerikusok túlsúlya figyelhető meg. MALÉTH 2019. Adattár 21. (Jakab). Ld. még: KROPF 1901.



**A PÁPASÁG ÉS MAGYARORSZÁG KAPCSOLATRENDSZERE  
A 11-14. SZÁZADBAN  
ÁTTEKINTÉS**



A pápaság képviselőinek Árpád-kori magyarországi tevékenységével kapcsolatban alapvetően két problémakör rajzolódik ki. Az egyikről, nevezetesen azt, hogy voltaképpen ki is tekinthető pápai megbízottnak, az előző fejezetek adtak áttekintést. Itt csupán arra szükséges kitérni, hogy a képviselő formáiban tapasztalt sokszínűség milyen képet mutat a 11–14. századi Magyarország esetében.

A másik a pápai megbízottak tevékenységének jellegével, mibenlétével van összefüggésben. A pápaság és a Magyar Királyság kapcsolatai meglehetősen széles skálát ölelnek fel, sokkalta összetettebbek voltak annál, hogy csupán diplomáciai érintkezéseknek tekintsük azokat.

### *A képviselő formái*

A Magyarországot érintő pápai képviselőt illetően megállapítható, hogy *a latere* legátusok viszonylag kis számban működtek a királyságban a 11–14. században.<sup>1</sup> Feltűnő aránytalanság tapasztalható, ha a pápai oldalkövetek magyarországi tevékenységének időbeli megoszlását nézzük. A 11. század legvégétől az 1120-as évek végéig egyenletes a megoszlás, bár az ilyen legációk száma igen alacsony (1 fő évtizedenként, leszámítva a 12. század első tíz évét). 1130 és 1159 között egyetlen *legatus a latere* sem mutatható ki, ellenben III. Sándor idején jelentős „ugrás” figyelhető meg, összesen 9 legáció esik erre az időszakra, úgy, hogy egyesek – Julius és Mizói Péter – több alkalommal is megfordultak magyar követségben. Az ezt követő bő fél évszázad során (1190–1260) ismét alacsony számban (1–1 fő), de rendszeresen kimutathatók az oldalkövetek, ezen belül az 1190–1210 közötti két évtized mutat magasabb értékeket (4 fő). Az Árpád-kor utolsó négy évtizedében meglehetősen nagy a szóródás, ugyanis valójában egy nagyobb megbízatás ismert, Fülöp fermói püspöké az 1270–1280-as évek fordulóján, ill. még egy, Orvietói Benvenuto követsége. Az Anjouk magyarországi trónra léptétől a nagy nyugati egyházszakadás kezdetéig ívelő bő hét évtized még sajátosabb képet fest. I. Károly elismerése és a nápolyi ügyek okán mindösszesen három pápai oldalkövet tevékenykedett Magyarországon, Niccolò Boccasini (1301–1303), Gentile de Montefiori (1308–1311) és Gui de Boulogne (1348–1350).

Az oldalkövetek között túlnyomó többségben voltak a bíborosok, az összesen kimutatható 26 fő közül csak ketten nem voltak kardinálisok, Fülöp, fermói püspök és Orvietói Benvenuto. A megbízások átlagos időtartama néhány hónap, legfeljebb egy év volt, de természetesen akadnak kivételek. A 12. században pl.

---

1 Az alábbi elemzés alapja a 11–13. századra vonatkozóan a DeLegatOnline adatbázis, amelyből lekérdezhető az egyes pápai megbízottakra vonatkozó statisztikai adatok: <http://delegatonline.pte.hu/statistics/index> (jelen esetben a megbízások fajtájánál a „pápai oldalkövet”, „pápai kiküldött követ” és „nuntius” kifejezéseket alkalmaztuk szűrőként. A letöltés ideje: 2018. november 17. A 14. századra ld. FEJÉRPATAKY 1887; FRAKNÓI 1901. passim, RÁCZ 1996; KISS 2008; KOVÁCS 2013a; KOVÁCS 2013b; FEDELES 2017; KISS 2018a; MALÉTH 2019. passim, Maléth Ágnes tanulmánya a jelen kötetben.

Julius, Albertus de Morra, Lavagnai Manfréd, az 1230-as évek elején Pecorari Jakab, a század végén a már említett Fülöp, ill. mind a három 14. századi pápai oldalkövet jellemzően 2–3 évig tartózkodott az országban.

A *nuntius*ok száma elmarad ugyan a *legatus a latere* csoportjától (7 fő és 12 megbízatás az Árpád-korban), ellenben feltűnő, hogy a 11–12. században összesen három eset ismert, az összes többi az ezt követő évszázadban valósult meg. Különösen feltűnő, hogy 7 megbízás esik a tatárjárást követő hat évtizedre. Az 1301–1378 közötti években szembeszökő aránytalanságot tapasztalhatunk. A korszak első felében, az 1330-as évek végéig elvétve találunk *nuntius*okat – egyedül az első évtized jelent kivételt –, ezzel szemben az 1340–1370-es periódusban mindig legalább 5, az utolsó évtizedben pedig 7 *nuntius* is kimutatható. Ennek oka minden bizonnyal az lehet, hogy a nápolyi ügyek, ill. I. Lajos diplomáciai és katonai akciói szükségessé tették az intenzív kapcsolattartást.

Az egyszerű pápai megbízotti kategória (*missus*) sem hiányzik a palettáról a korszakban. Az Árpád-korban a számuk megközelíti a *legatus a latere* alkotta csoportét: 21 ilyen kiküldetés ismert. Ami a megoszlást illeti, az 1150-es évek előtt az előfordulásuk alacsony – egy-egy az 1090-es és az 1120-as évtizedben, majd emelkedés következik az 1150-es évektől. A 12. század végéig ugyanis 12 eset ismert, és amíg az 1160-es évek visszaesést mutatnak – egy eset sem ismert –, addig a tucatnyi megbízás fele az 1190-es években valósult meg. A 13. század ettől kissé eltérő. A második és harmadik és ötödik évtized mutat eltérést: az előbbiből nincs ismert eset, ellenben a másik kettőből éppenséggel két-két megbízás adatolható. Az 13. század első tíz évéből, valamint az 1230–1240-es esztendőkből 1-1 *missus*ra van adat. 1254 után azonban a sor megszakad, az Árpád-kor hátralevő idejéből egyetlen ilyen jellegű pápai megbízás sem ismert. Az Anjou-korban lényegében ez a tendencia folytatódott: az 1340-es évekig vannak szórványos előfordulások, általában egy-egy fő évtizedenként, de pl. az 1320-as évekből egyetlen adat sem ismert, ellenben az ezt megelőző évtizedből kettő, az 1340-es évekből három.

A született pápai követ (*legatus natus*) az 1378 előtti időszakban egyáltalán nem jelenik meg, de ennek egyszerű oka van: e tisztet elsőként Kanizsai János esztergomi érsek nyerte el 1394-ben, akkor még csak személyére, majd egy évvel később valamennyi utódára nézve.<sup>2</sup>

Nehezebb képet rajzolni a kiküldött pápai bírókról, mivel a teljes korszakot lefedő összesítés nem készült, így inkább csak tendenciák vázolhatók fel. A III. Sándor pontifikátusától Magyarországon is kimutatható delegált bíráskodás ténylegesen III. Ince időszakától ugrott meg számszerűen, ekkortól váltak valóban tömegessé az olyan peres ügyek, amelyekben a pápai kúria rendelt ki bírót. A 13. század első fele különösen intenzív időszaknak tekinthető, az Árpád-kor utolsó fél évszázadában valamelyest csökkent a delegált bírói tevékenység

---

2 MEZEY 1976; VAJK 2003.

intenzitása. A 14. században tulajdonképpen hasonló jelenség szemtanúi lehetünk: az első két évtized, ill. az 1330-as évek mutatnak nagyobb intenzitást, de elmondható, hogy a korszak egészében jelentős volt a delegált bírák tevékenysége Magyarországon. Ezzel kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy a peres ügyek intézése fontos feladata volt a pápai oldalköveteknek is. Jellemző, hogy itt tartózkodásuk idején számos esetben maguk, vagy megbízottjaik (ügyhallgatók, más *subdelegatio* útján kirendelt egyháziak) útján ítéleztek.

A képviselőt további formáit tekintve jobbra a 14. századra vannak adataink. Ezek között három olyan személy is akad, akiknek a tevékenysége igen közel áll a kiküldött bírókéhoz. A jogvédők – inkább a korszak első felében – I. Károly idején – mutathatók ki nagyobb számban, címzésük (*conservator et iudex*) és az ide vonatkozó pápai rendelkezések szerint is kezdeményezhettek, ill. folytathattak peres eljárást egy-egy egyházi tisztséggel, intézménnyel kapcsolatban, azzal a megkötéssel, hogy csak a pápai megbízásban meghatározott ügyben járhattak el.<sup>3</sup> Hasonló a helyzet az *executor*okkal, akiknek a tevékenysége jóval meghaladta az előzőekét, tekintettel arra a kiterjedt javadalmi politikára, amely az avignoni pápaság egyik legfontosabb jellemzője. Egyébiránt ezirányú megbízásokra a 13. századból is van több adat. A harmadik, számban igen szerény csoportot az adminisztrátorok alkotják. Ez az intézmény csak elenyésző számban jelenik meg mind az Árpád-, mind az Anjou-korban, számuk még a tízet sem éri el összesen.

A pápai adószedők tevékenységének kibontakozása az Anjou-korra jellemző. Míg ugyanis az Árpádok idején két pápai adószedő kiküldésére van adatunk, addig az 1301–1378 közötti időszakra már majdnem két tucat *collector*i megbízatás ismert. Természetesen ezek megoszlása esetleges: a század első három évtizede meglepően alulreprezentált, ellenben az 1330-as évektől jelentős növekedés figyelhető meg, elsősorban 1332–1337 között, valamint az 1340-es és 1370-es években.

Ha összegezni akarjuk a fentieket, akkor elmondható, hogy a pápai képviselői formák majd' mindegyike kimutatható a 11–14. századi Magyarországon. Habár született pápai követre nincs adat, és adminisztrátorokkal is csupán igen csekély számban találkozhatunk, a képviselőt egyéb fajtái jelen voltak, igaz, változó intenzitással. A *legatus a latere* megbízottak relatíve magas Árpád-kori számához képes drasztikus csökkenés figyelhető meg az 1301–1378 közötti időszakban. A *nuntius*ok esetében éppen fordított a helyzet: ők a 13. század derekától jelennek meg nagyobb számban, majd feltűnően sokan érkeztek a királyságba az 1350–1370-es években. Ez a tendencia egybevágni látszik azzal, amit Nyugat-Európa vonatkozásában Kyer állapított meg, azzal a pontosítással, hogy a pá-

---

3 „Statuimus ut conservatores, quos plerumque concedimus, a manifestis iniuriis et violentiis defendere possint quos eis committimus defendendos. Nec ad alia, quae iudicalem indaginem exigunt, suam possint extendere potestatem.” [DColl 978](#) (VI.14,1).

pai oldalkövetek számának látványos csökkenése Magyarországra is jellemző volt.<sup>4</sup> Az egyszerű pápai követek (*missus*) aránya magas volt az Árpád-korban, ez valamelyest csökkent a 14. században. A pápai adószedők esetében a helyzet épp fordított, ami azzal indokolható, hogy a 14. században forrt ki ez az intézmény, szoros összefüggésben az avignoni pápaság bevételi igényeinek növekedésével. Hasonló kép bontakozik ki a jogvédők, adminisztrátorok és *executorok* esetében: ők elsősorban az avignoni korszakban mutathatók ki. Végezetül a leginkább állandó eleme a pápai képviseletnek a delegált bírói intézmény volt. Összességében tehát elmondható, hogy az Árpád-korra jellemző „hagyományos” képviseleti formák – bár belső arányukat tekintve a *legatus a latere/nuntius* vonatkozásban jelentősen megváltoztak – a 14. században is tovább éltek, azokhoz újak csatlakoztak, elsősorban az avignoni pápaság igényeinek megfelelően, gondoljunk csak a bevételek növelésére és a kiterjedt javadalompolitikára.

#### *A pápai megbízottak tevékenységének jellemzői*

A Magyarországra küldött pápai megbízottak tevékenysége, mint előjáróban volt róla szó, rendkívül összetett volt, ebből következően többféleképpen közelíthető meg. Az alábbiakban a korszak egészét figyelembe véve tematikus csoportosításban mutatjuk be ezeket.

Az egyik legjelentősebb terület magától értetődően a diplomácia volt. A 11–13. század egyik fő kérdése a magyar királyoknak a reformpápák és a velük szembenálló német-római császárok közötti sorozatos konfliktusokban való állásfoglalása volt. A reformpápák – különösen II. Orbán és III. Sándor – törekvése arra irányult, hogy magukat a magyar királyokkal elismertessék, jóindulatukat biztosítsák, ezen kívül megbízottjaik igyekeztek elérni az egyházi reformok – különösen a laikus investitúra megszüntetésének – tényleges magyarországi keresztülvitelét. Teuzo bíboros (1091), Odilo, saint-gilles-i apát, *apocrisarius* (!) (1096), Kuno, prenestei püspök-bíboros (1112), Julius, Petrus de Mizo kardinálisok (1159/1160–1161) tevékenységének alapvető célja a pápa magyarországi elismertetése volt ellenfeleikkel szemben, igaz, az utóbbi kettő, ill. Manfredus de Lavagna esetében tevékenységük egyértelműen kiterjedt a reformok megvalósítására.<sup>5</sup>

---

4 Kyer ugyanis éppen Magyarországot tekintette az egyik olyan *peremterületnek*, ahol a pápai képviselet meghatározó formája a *legatus a latere* kiküldése maradt. KYER 1979. 28–29.

5 Teuzóra: KISS 2000, CRISTOFORI 1888. 110; OBERMAYER-MARNACH 1948. 53–54; MAKK 1990. I. 207, II. 94. 137. jegyzet; KLEWITZ 1936. 167–168; JORDAN 1954. 156; BECKER 1964. 167; HÜLS 1977. 166–167; SCHIEFFER 1935. 146. Odilóra: WINZER 1988. 231–232; KISS 2006. 6: jz; FRAKNÓI 1901. 29; CROZET 1937a. 278, 304, 307; CROZET 1937b. 44–45, 55. Kunóra: CRISTOFORI 1888. 19; OBERMAYER-MARNACH 1948. 60–62; SCHUMANN 1912. 94. 1: jz; SCHÖNE 1857; FRAKNÓI 1901. 31; WALDMÜLLER 1987. 138; SZOVÁK 1996. 30; WEISS 1995. 61–62: 129–134. jz; SCHIEFFER 1935. 198–203; KISS 2018b. Juliusra: CHARDAVOINE 1928. 133:3. jz;

A pápai küldöttek diplomáciai jellegű megbízatásainak egy másik, jól körülhatárolható csoportja a dinasztikus és családi konfliktusok rendezése volt. A III. Béla trónra kerülését övező harcokban ugyan csak áttételesen játszott szerepet a már említett Manfredus de Lavagna.<sup>6</sup> Negyed századdal később azonban a pápa, III. Ince már kifejezetten az Imre és András közötti testvérháború befejezése végett küldött legátust az országba Gregorius de Crescentio Caballi Marmorei, a S. Maria in Aquiro diakónus-kardinális személyében (1200–?).<sup>7</sup> Ugyancsak itt idézhető IV. Orbán két legátusának, Velascónak (1254, 1263) és Bernardus Rubeus Caracciolinak (1254) a kiküldetése, akiknek a feladata a IV. Béla és István ifjabb király közötti konfliktus, és a Babenberg-örökségért folytatott harc lezárása volt. A 13. század végén IV. Miklós (1288–1292) az Anjouk magyarországi trónöröklési jogának elismertetése érdekében tett kezdeti – ekkor még lényegében sikertelen lépéseket. Erre irányult elvileg már Benvenuto d’Orvieto gubbiói püspök kiküldése 1290-ben kétszer is – de egyszer sem valósult meg –, ill. Johannes Ugoccone 1291–1292-es megbízatása.<sup>8</sup> Az már pedig közhely, milyen határozott erőfeszítéseket tett VIII. Bonifác, majd V. Kelemen I. Károly trónra segítése érdekében. A kérdés jelentőségét mutatja, hogy ebben az esetben – szemben a korábbiakkal, amikor „csak” pápai káplánok érkeztek – pápai oldalkövetek, bíborosok jártak el az Anjouk jogainak elismertetése végett.<sup>9</sup> Jóllehet pápai megbízott kiküldésére nem került sor, de az 1314–1325 közötti évtizedben fontos diplomáciai kérdés volt a német uralkodóválasztás, amelynek közvetetten részese volt Nápoly, Francia- és Csehország mellett a Magyar Ki-

CRISTOFORI 1888. 19; ZENKER 1964. 22. sz.; BRIXIUS 1912. 52–55; FRAKNÓI 1901. 32; SZOVÁK 1996. 33–34; MAKK 1978. 15–18; WALDMÜLLER 1987. 169; OHNSORGE 1928. 114–115; HOLTZMANN 1959. 408; HOLTZMANN 1927. 409–410; GYÓRY 1948. 16; HUNYADI 2016. Petrus de Mizóra: CHARDAVOINE 1928. 142: 11. jz; CRISTOFORI 1888. 140, 253; BRIXIUS 1912. 59. 9. sz., 116: 143. jz., 137, 141; TILLMANN 1975. 365–366; OHNSORGE 1928. 110–116, 121–122; OHNSORGE 1929. 17; DUNKEN 1931. 52: 209. jz., 68; WEISS 1995. 240–241; SZOVÁK 1996. 35; HUNYADI 2016. Manfredus de Lavagnára: CRISTOFORI 1888. 67, 241; FRAKNÓI 1901. 32–33; BRIXIUS 1912. 64. 17. sz.: 122–123: 163. jz., 135, 136, 142; CHARDAVOINE 1928. 143: 2. jz; TILLMANN 1975. 367–368; OHNSORGE 1928. 122–124; OHNSORGE 1929. 67–82; HOLTZMANN 1927. 418–421; WALDMÜLLER 1987. 169–170; GYÓRY 1948. 17–20; DUNKEN 1931. 87–88, 97–100, 110–114. 139; WEISS 1995. 243–244; SZOVÁK 1996. 36; HUNYADI 2016. Továbbá: <http://delegatonline.pt.e.hu/search/persondatasheet/id/161>, 162, 164, 174, 175, 178. (A letöltés ideje: 2018. november 17.) Julius, Petrus és Manfredus esetében ez az uralkodóval kötött konkordátum formájában valósult meg.

6 OHNSORGE 1928. 123–124. és 75. jegyzet. Feltételezése szerint 1174–1175-ben járt ismét Magyarországon. Ekkor azonban a források tanúsága szerint az I. Frigyes elleni konfliktusban járt el diplomataként Lombardiában. <http://delegatonline.pt.e.hu/search/persondatasheet/id/178> (a letöltés ideje: 2018. november 17.), további irodalommal.

7 Ld. a jelen kötetben Barabás Gábor tanulmányát további irodalommal.

8 <http://delegatonline.pt.e.hu/search/persondatasheet/id/127>, 126, 124, 125 (a letöltés ideje: 2018. november 17.), további irodalommal.

9 Niccolò Boccasini és Gentilere ld. FRAKNÓI 1901. 97–116; RÁCZ 1996; KISS 2008; KISS 2018a; KOVÁCS 2013a; KOVÁCS 2013b.

ráltság is.<sup>10</sup> A dinasztikus konfliktusok sorában a 14. században természetesen a „nápolyi ügyek” állnak a legelőkelőbb helyen, nem csupán a pápai-magyar érintkezések mennyisége, hanem a képviselőlet minősége terén is. Az András majdani koronázását előkészítő követség mellett – amelyben fontos szerep hárult mind a pápa, mind a magyar király részéről Gergely császári prépostra, majd csanádi püspökre (1345–1346) –, az András aversai megöletését követő súlyos konfliktusban a pápai követek valóságos hada tevékenykedett, Franciscus de Amelia és Bertrandus de Sancto Genesio (1346–1348), Johannes de Pistoia, Gui de Boulogne (1348–1349), ill. ez utóbbi, valamint Petrus de Begonis (1350–1352) személyében. A képviselőlet magas szintű volt, a megbízottak döntő többsége *nuntius* volt – Gui de Boulogne ellenben *legatus a latere* rangban járt el –, ami ugyanakkor beleillett a korábban már említett tendenciába, miszerint a pápai oldalköveteket egyre inkább a *nuntiusok* váltották fel.<sup>11</sup> I. Lajos uralkodásának végén a lengyel trón öröklése körül kialakult vita rendezése szintén a dinasztikus konfliktusok sorába illeszkedik, amelyekben a pápaság igyekezett a felek között közvetíteni, János daxi püspök és a már említett Petrus de Begonis révén (1369–1370). Természetesen a helyzetet igyekezett a pápaság is kihasználni: János küldetése során nem csupán ebben a kérdésben, hanem a pápának Itáliában nyújtandó segítség ügyében is eljárta I. Lajos udvarában.<sup>12</sup>

A 14. században a pápai megbízottak diplomáciai fellépésének volt ugyanis egy fontos, a korábbiaktól eltérő mozzanata, nevezetesen a Rómába való visszatérés előkészítése, ami jól kitapintható törekvés volt az 1350-es éve közepétől. Ebben VI. Ince, V. Orbán és XI. Gergely joggal számíthattak I. Lajos segítségére. Érdeemes figyelni arra, hogy a pápák megbízottjaik segítségével milyen intenzíven szorgalmazták a magyar uralkodó csapatainak Itáliába küldését, hogy az ottani viszonyokat megnyugtatóan rendezzék a kúria mielőbbi visszatérése érdekében. Az 1356 és 1377 közötti időszakban e célból sűrűn fordultak meg pápai megbízottak – jellemzően *nuntiusok* – Lajos király környezetében.

---

10 MALÉTH 2019. V. 1. 2. fejezet.

11 FRAKNÓI 1901. 171–237; MOLLAT 1934; MOLLAT 1938; RÁ CZ 1996. 67–71; LONGO 2000; JUGIE 1986; [JUGIE 1987](#); JUGIE 1989; [JUGIE 1991](#); JUGIE 1994; MALÉTH 2015 és Maléth Ágnes tanulmánya a jelen kötetben (Gui de Boulogne).

12 FRAKNÓI 1901. 253., THEINER II. 90–95. (1369. december 9., 11., 1370. január 9., 11., 13.), 98, 99 (1370. június 18., július 18.).

Megbízott	Idő
Bonjohannes de Campello, boszniai, majd fermói püspök / Petrus Thomasius patti érsek	1356–1357 <sup>13</sup>
Egidius (Gilles) de Boni	1360 <sup>14</sup>
Albornoz püspök-bíboros (Sabina)	1360/1361 <sup>15</sup>
Pierre de Calesio prépost (OESA)	1367 <sup>16</sup>
János Dax püspöke	1370 <sup>17</sup>
Alexius de Vodronio xanteni kanonok, az apostoli kamara klerikusa, pápai adószedő	1372–1373 <sup>18</sup>
Tamás frater (OFM)	1372 <sup>19</sup>
Guillaume de Gascogne	1373(?)–1374 <sup>20</sup>
Bernardus de Bonavella	1377 (?) <sup>21</sup>

A pápai képviselő tematikus megközelítésének következő jól körülhatárolható egységét a keresztes hadjáratok, eretnekek és szakadárok elleni fellépés teszi ki. Ez a kérdéskör természetesen rendkívül összetett, itt ugyanis kereszteszödtek a diplomáciai, egyházkormányzati és hitbéli, missziókkal és eretnekséggel kapcsolatos elemek, célkitűzések.

A Szentföldre irányuló keresztes hadjáratban való aktív magyar részvétel, bár végighúzódtott a 12. század utolsó évtizedein és a 13. század elején, mégsem „igényelte” pápai legátus kiküldését, egyetlen esetet leszámítva: 1217-ben III. Honorius a tervezett keresztes hadjárat ügyében Ugolinus de Segnit, a későbbi IX. Gergely pápát tervezte elküldeni II. Andrásához. Noha az útra minden valószínűség szerint nem került sor, mutatja az ügy jelentőségét.<sup>22</sup>

Dalmácia mint a Magyar Királyság, Velence és Bizánc ütközőzónája – politikai és vallási értelemben egyaránt – folyamatosan a pápai-magyar kapcsolatok homlokterében állt a 12. században. Ez leginkább a spalatói érseki szék betöltése körül kialakult vitákon keresztül érzékelhető. Spalato volt ugyanis a térségben a pápaság egyik legfontosabb „előretolt hadállása”, legfontosabb bázisa. Ubaldus

13 FRAKNÓI 1901. 240, 242; THEINER II. 20–23; THEINER: Mon. Slav. V. 282–301; PRETE 1967. 1087.

14 FRAKNÓI 1901. 243.

15 FRAKNÓI 1901. 244; MOLLAT 1912a. 1720–1721.

16 FRAKNÓI 1901. 250; THEINER II. 83, 84. (1367. december 17.)

17 FRAKNÓI 1901. 253; THEINER II. 98, 99. (1370. június 18., július 18.)

18 GUILLEMAIN 1966. 285.

19 FRAKNÓI 1901. 270.

20 FRAKNÓI 1901. 270; THEINER I. 143, 145.

21 FRAKNÓI 1901. 271.

22 Ugolinus de Segni: FRAKNÓI 1901. 51; CRISTOFORI 1888. 4; KARTUSCH 1948. 177–182, 205–215, 293–300; AUBERT 1986b; <http://delegatonline.pte.hu/search/persondatasheet/id/103> – letöltés ideje: 2018. 11. 05.

(1139), Petrus de Mizo (1159–1161) és Albertus de Morra (1161, 1162–1165, 1167?) követségei inkább egyházkormányzati jellegűek voltak: a magyar királyok kegyúri jogait, a magyar egyházszervezet feletti térnyerését igyekeztek korlátozni.<sup>23</sup>

Ennél még bonyolultabb volt a helyzet az észak-balkáni térségben. Talán itt látszik meg leginkább a diplomáciai és egyházkormányzati feladatok kereszteződése. Itt nem csupán a magyar királyok expanzív törekvéseiről, Bizánc, Bosznia, Szerbia és Bulgária helyzetéről volt szó, hanem a latin-ortodox viszonyról és az eretnokség kérdéséről. Jól látszik ez Johannes de Casamaris, pápai káplán követi (1202) és Leo Brancalensis presbiter-kardinális (1204) legátusi megbízatásából, amely a bolgár fejedelem elismerésére irányult, és keresztelte Imre király terveit. Hasonló, rendkívüli összetettség jellemezte Accontius pápai káplánnak a Szentföld védelmét szolgáló huszad beszédére (1219) és Ugrin kalocsai érsekkel a boszniai eretnekekről való tárgyalásokra (1221) adott követi mandátumát. Az 1220-as évektől ez az irányvonal csak tovább erősödött. A boszniai egyház, egyáltalán az észak-balkáni latin egyházszervezet helyzetének rendezéséhez, az eretnekek és a skizmatikusok elleni harchoz az út Magyarországon át vezetett. Előkészítő jellegűnek tarthatjuk Egyed pápai káplánnak a szerémi püspökség felállítására vonatkozó tárgyalásait – jelenléte 1228 és 1232 között mutatható ki Magyarországon. A munka java azonban nem rá, hanem Pecorari Jakab prenestei püspök-bíborosra hárult (1232–1234). Jakab igyekezett megerősíteni a boszniai egyházat megfelelő személyek kinevezésével, pl. ő állította Johannes Waldeshausen domonkos szerzetest a boszniai püspökség élére. Vele párhuzamosan szintén Boszniában tevékenykedett Pósa (1232/1233), aki később a püspöki címet is elnyerte, sőt ekkor három évre teljes jogú legátusi megbízást (*plenae legationis officium*) kapott a boszniai eretnokség kiirtására. Ugyanezt mondhatjuk az 1240-es évek közepéig hátralevő évekről is: így értékelhető Salvi perugiai püspök 1237-es követi megbízása azzal a céllal, hogy IV. Béla bevonja egy tervezett bulgáriai kereszties hadjáratba, akárcsak az akkor még váci püspök, Bánca nb. István felhatalmazását a boszniai eretnokség felszámolására.<sup>24</sup>

- 23 Ubaldus Allucingoli, a későbbi III. Lucius pápa: CHARDAVOINE 1928. 129:38; SCHMIDT 1991; VONES 2002; ZENKER 1964. 6. sz.; <http://delegatonline.pt.e.hu/search/persondatasheet/id/96> – letöltés ideje: 2018. 11. 05. Albertus de Morra: CHARDAVOINE 1928. 141: 6. sz.; CRISTOFORI 1888. 235; BRIXIUS 1912. 57–58, 1. sz., 132: 137. jz., 137, 140; KEHR 1924; ZENKER 1964. 125–129, 97. sz.; KARTUSCH 1948. 75–79; <http://delegatonline.pt.e.hu/search/persondatasheet/id/98> – letöltés ideje: 2018. 11. 05. Petrus de Mizóra ld. fentebb.
- 24 Johannes de Casamaris: FRANKÓI 1901. 39; PARAVICINI BAGLIANI 1980. 3, 1. sz., 107–109, I. sz.; MALECZEK 1984. 138, 340, 343, 362; MAJNARIĆ 2008; KYER 1979. 84–85; JOHRENDT 2014. 64, 90; SWEENEY 1993. 321–322; <http://delegatonline.pt.e.hu/search/persondatasheet/id/44> – letöltés ideje: 2019. 03. 26. Leo Brancalensis: CRISTOFORI 1888. 81, 230; MORONI 1840–1861. LXXXIII. 174; SELGE 1967; KARTUSCH 1948. 271–274; <http://delegatonline.pt.e.hu/search/persondatasheet/id/41> – letöltés ideje: 2019. 03. 26. Accontius: MAJNARIĆ 2009; WALDMÜLLER 1987. 173–174; BARABÁS 2015a. 130–133; <http://delegatonline.pt.e.hu/search/>

Bosznia mellett az 1220-as évek közepétől a kunok térítése is legátusi felhatalmazást igényelt. Addig példátlan módon a magyar főpapok egyike, Róbert esztergomi érsek kapott saját kérésére legátusi felhatalmazást IX. Gergelytől a kun misszió felügyeletére, amely felhatalmazást Róbert helyenként talán túlon túl is lelkesen igyekezett teljesíteni.<sup>25</sup>

Érdeemes ugyanakkor felhívni a figyelmet arra, hogy a balkáni és a dalmáciai térségben a források által többször is eretneknek nevezett csoportok sokszor valójában nem is dogmatikai értelemben kezelendők, gyakorta egyszerűen kalózokat jelölt, pl. Omiš (Almissa) térségében.<sup>26</sup>

A 14. században a szentföldi keresztes hadjáratok ügye érdemben kevésbé jelent meg a magyarországi pápai képviselet tematikájában. Annak ellenére igaz ez, hogy 1291 után a Szentföld visszaszerzésének gondolatától fűtve számos értekezés készült a lehetséges megoldásokról. A lelkesedés és az ügy fontosságának dacára a tervezett hadjáratok anyagi fedezetét szolgáló adók kivetését leszámítva, érdemi lépés alig történt, különösen magyar vonatkozásban. Az 1317–1319 közötti évek (I. Károly Milutin elleni fellépése), valamint az 1333-as esztendő (nápolyi tárgyalások egy esetleges összehangolt fellépés érdekében) jelentenek kivételt, ám az ország aktív részvétele kérdéses maradt.<sup>27</sup>

Az eretnek elleni fellépést ellenben a pápaság a 14. században is legalább annyira fontos feladatnak tekintette, mint a megelőző időszakban, ami azzal is összefüggésben állt, hogy a klasszikus szentföldi hadakozások ellehetetlenülésével csak felértékelődött a Magyar Királyság szerepe az eretnek, szakadárok és hitetlenek elleni harcban. Hazai vonatkozásban ez a téma az 1320-as évektől folyamatosan jelen volt a pápai kapcsolatokban. Ehhez az alapot II. Kotromanić István boszniai bán (1314–1353) hatalmának megerősítése teremtette meg 1322-ben. I. Károly katonai fellépése tette lehetővé, hogy XXII. János kiküldje Fábián ferences inkvizítort. Ugyanakkor a kisebb testvérek rendjének intenzív bevonása akadálya lett a sikernek, az ennek nyomán elmérgesedő ferences-domonkos viszály nyomán. Mindezt csak tetézték a Zágrábi Mátyás 1327–1328-as kiküldését övező visszásságok, amelyek végül a két rend pereskedésébe torkollottak. Az eretnekség elleni fellépés ennek ellenére később is napirenden maradt, így pl.

[persondatasheet/id/42](#) – letöltés ideje: 2019.03.26. Egyed: ZIMMERMANN 1913. 116; BARABÁS 2015a. 39–41; <http://delegatonline.pte.hu/search/persondatasheet/id/40> – letöltés ideje: 2019.03.26. Pecorari Jakob: ALMÁSI 1989; ALMÁSI 1993; AUBERT 1997; <http://delegatonline.pte.hu/search/persondatasheet/id/148> – letöltés ideje: 2019.03.26. Pósa: ZSOLDOS 2011. 85; TERNOVÁČZ 2016; KISS 2009. 50; <http://delegatonline.pte.hu/search/persondatasheet/id/45> – letöltés ideje: 2019.03.26. Salvi: FRAKNÓI 1901. 62; ZIMMERMANN 1913. 128; MORONI 1840–1861. LXXXIII. 181; <http://delegatonline.pte.hu/search/persondatasheet/id/146> – letöltés ideje: 2019.03.26. Bánca Istvánra: KISS 2015.

25 Róbert: FRAKNÓI 1901. 52–53; BEKE 2003; KISS 2012; HEGEDÜS 2014. 38–40, 50–59; <http://delegatonline.pte.hu/search/persondatasheet/id/43> – letöltés ideje: 2019.03.26.

26 BARABÁS 2017. 11–17.

27 MALÉTH 2019. V. 2. 3. 1. fejezet.

Gerardus Odonis ferences rendfőnök 1339-es visegrádi tárgyalásain is központi téma volt.<sup>28</sup> A helyzet I. Lajos uralkodása során sem változott, sőt az I. Tvrtko el- leni, a boszniai eretnekekkel szembeni fellépést az 1350-es évek derekán a pápa egyenesen keresztes hadjáratnak titulálta.<sup>29</sup> Ez a felfogás rendre visszaköszön: 1347-ben II. Humbert vienne-i dauphint arra kérte VI. Kelemen, hogy a keresz- tes hadjárat gondolatával bírja rá I. Lajost arra, hogy fegyvereit ne Nápoly ellen fordítsa.<sup>30</sup> Az 1360-as évektől pedig megjelent egy újabb elem, a török elleni fel- lépés, amely szintén összefonódott a keresztes eszmével.<sup>31</sup>

A legátusok diplomáciai és egyházkormányzati, egyházjogi tevékenységé- nek egyfajta határterületként fogható fel végül két jól ismert eset. Az egyik a már említett Pecorari Jakab 1232–1234 közötti magyarországi legációja, a másik Fülöp fermói püspöké (1279–1281). A két legátus kiküldésének motivációjában közös elemnek tekinthető az ország tarthatatlan helyzete: az uralkodó és világi- egyházi elit konfliktusa, az egyháziak jogainak sérelme, IV. László esetében a ku- nokhoz fűződő túl szoros viszony. Mindkét legátus a helyzet megszüntetésére igyekezett rávenni az uralkodót, ezek eredményét – úgy vélem – mindannyian jól ismerjük: sem a beregi egyezmény (1233), sem a kun törvények (1279) nem jelentettek, legalábbis rövid távon, megoldást. Itt térnék vissza egy pillanatra Róbert legátusi megbízására. Jóllehet az 1231-es aranybulla lehetővé tette a ki- rály elleni fellépést, *interdictum*, *excommunicatio* alkalmazását, Róbert érsek azonban pápai felhatalmazásra hivatkozott, amikor az egyházi tilalom kimon- dását a pápa előtt igazolni próbálta (1232. február 25.).<sup>32</sup> IX. Gergely azonban ezt az érvelést nem fogadta el, az esztergomi érsekhez intézett válaszában ki- emelte, hogy Róbert *Cumaniára* (és a szomszédos Brodnikok földjére) nyert legátusi felhatalmazást, a magyarországi helyzet rendezését a pápa Pecorari Jakabra bízta, vagyis határozottan emlékeztette az érseket megbízatása pontos kereteire.<sup>33</sup>

A pápai megbízottak magyarországi tevékenységének tartalmi elemzését érdemes további szempontokból is megvizsgálni. Ezek sorában a következő az egyházkormányzat és -jog, amely igen kiterjedt terület, hiszen éppúgy ide tar- toztak az egyházszervezet kérdései, mint az egyes intézmények betöltése, az ezekkel kapcsolatos peres ügyek.

---

28 MALÉTH 2019. V. 2. 3. 2. fejezet, Adattár 42. sz.

29 FRAKNÓI 1901. 241; RÁCZ 1996. 72.

30 BÁRÁNY 2006.142.

31 KUMOROVITZ 1983; RÁCZ 1996. 73; BÁRÁNY 2006. 142–143.

32 FRAKNÓI 1901. 52–53, THEINER I. 108.

33 Róbertre: <http://delegatonline.pte.hu/search/persondatasheet/id/43> – letöltés ideje: 2019. 03. 26 (további irodalommal). Fülöpre Kovács Viktória tanulmánya mellett a jelen kötetben ld. FRAKNÓI 1901. 81–90; KLE 119, 121–125, 128–139., 141–185; SZÚCS 1993. 302–303, 305, 307–312; WALDMÜLLER, 1987. 188–200; GOŁĄB 1985. 139–153.

Ide sorolható a pécsi püspökség határleíró-alapítóleveléből ismert Azo *bibliothecarius*, ostiai püspök-bíboros magyarországi szereplése (1004?–1009), akinek komoly szerepe volt a korai egyházi szervezésben.<sup>34</sup> A diplomáciai vonalon már említett Manfredus de Lavagna valószínűleg foglalkozott Lukács esztergomi érsek és András akkori győri püspök, utóbb kalocsai érsek konfliktusával (1169).<sup>35</sup> Az első olyan oklevelek, amelyeket Magyarországon működő pápai legátus önállóan adott ki Teobald ostiai és velletri püspök-bíboros nevéhez fűződnek. Egy 1184 és 1186 közé datálható oklevelében a legátus Similis szentmártoni apát és Mikulin győri püspök ügyében hozott döntést. Ugyanekkor egy másik oklevelében megerősítette a veszprémi püspöknek a székeskáptalan javára tett adományát.<sup>36</sup> Teobald esete annyiban természetesen problémás, hogy legátusi felhatalmazásának célját nem ismerjük. Ezzel szemben az 1189-ben, majd 1192-ben itt járt Gregorius de Sancto Apostolo küldetése pontosabban meghatározható: első alkalommal a szebeni prépostság ügyében járt el, a második esetben I. László szentté avatása miatt érkezett Magyarországra. Ennek során még intézkedett a traui püspök és káptalan ügyében is.<sup>37</sup>

A 13. század első felében Magyarországon járt pápai küldöttek esetei még összetettebbek. Tisztán egyházkormányzati vagy -jogi ügyben küldött követet, legátust gyakorlatilag nem találunk. Egyedül Konrad von Urach említhető meg, aki 1225-ben arra kapott megbízást, hogy a Német Lovagrend és az erdélyi püspök ellentétét II. András közbenjárásával rendezze el.<sup>38</sup> A korábban már említett Gregorius de Crescentio Caballi Marmorei diplomáciai feladatai mellett más szerepben is feltűnt: közreműködött Bertold kalocsai érseki elismerésében (1207 vége/1208 eleje).<sup>39</sup> Egyed pápai káplán szerepéről a szerémi püspökség felállításában már volt szó. E mellett több alkalommal is ítélkezett a szentmártoni apátság ügyeiben mint delegált, ill. választott bíró.<sup>40</sup> Pecorari Jakab magyarországi tartózkodása során nem „csak” általában a király és az egy-

34 Azo: <http://delegatonline.pte.hu/search/persondatasheet/id/48> (letöltés ideje: 2018. 11. 10.); DHA 58; BONNARD 1931; FRAKNÓI 1901. 16; GERICS – LADÁNYI 1996. 12

35 HOLTZMANN 1927. 401; OHNSORGE 1928. 123; OHNSORGE 1929. 61–62; SZOVÁK 1996. 36. és 58. jz.

36 PRT I. 611; SZOVÁK 1996. 39; <http://delegatonline.pte.hu/search/persondatasheet/id/194> – letöltés ideje: 2019. 03. 26.

37 Ld. részletesen a jelen kötetben.

38 FRAKNÓI 1901. 50; THEINER I. 58, 59; ZIMMERMANN 1913. 83; CIACONIUS II. 60–63; CANIVEZ 1953. 504–505; CRISTOFORI 1888. 12; BBK IV. 440–441; SCHRECKENSTEIN 1867; CLÉMENT 1905–1906; RIEZLER 1882; RIEZLER 1883. 69–95; MOREAU 1909. 51–54; WILLI 1911–1912. 21–22; SIMON 1918. 15–16; SCHWARZMAIER 1991; RIECKENBERG 1980; BAAKEN 1997; GRIESSER 1961. 474; KARTUSCH 1948. 119–126; <http://delegatonline.pte.hu/search/persondatasheet/id/203> – letöltés ideje: 2019. 03. 26.

39 FRAKNÓI 1901. 44; FEJÉR III/1. 53.

40 PRT I. 687–689, 696–700, 702, 704–705, 708, 709; ÁÚO I. 172. 288–289; BARABÁS 2015a. 39–41; <http://delegatonline.pte.hu/search/persondatasheet/id/40> – letöltés ideje: 2019. 03. 26.

háziak konfliktusait igyekezett elrendezni, hanem egyes intézmények, személyek – pl. hájszentlőrinci prépostság, székesfehérvári társaskáptalan, Bertalan pécsi püspök – ügyeiben is eljárta.<sup>41</sup>

Érdekes módon a pápai küldöttek egyházkormányzati és -jogi tevékenységére a 13. század második feléből igen kevés adat maradt fenn. Johannes de Civitella (1241) neve alatt – aki az egyetemes zsinat előkészítése végett érkezett Magyarországra – két ilyen intézkedés ismert, mégpedig a csanádi püspök egészségi állapotának és a székesfehérvári prépostválasztás vizsgálata.<sup>42</sup> 1264-ben IV. Orbán pápa Valter ferences szerzetest, pápai káplánt a zágrábi püspök-választás ügyében küldte ki,<sup>43</sup> míg két évvel később IV. Kelemen adott megbízást Eneco ferences szerzetes, pápai káplánnak, hogy a Jób pécsi püspök elleni vádak ügyében tájékoztadjék.<sup>44</sup>

E szórványos adatok azonban eltörpülnek a századvég legjelentősebb legációja mellett. Fülöp fermói püspök 1279–1281 közötti magyarországi tartózkodása különösen érdekes. Nevéhez fűződik ugyanis a magyarországi egyházfegyelmi, egyházjogi fejlődés szempontjából mérföldkőnek is nevezhető budai zsinat összehívása, amely az egyháziak majd' minden belső ügyével (fegyelem, ruházat, erkölcsök, nőtlenség, tanultság) foglalkozott. Sőt, egy jelenlegi kutatás tanúsága szerint Fülöp legátus kiterjedt bíraskodási tevékenységet folytatott: eljárta egyházi birtokügyekben, Lodomér esztergomi érsek megerősítésében, a szepesi prépostválasztás ügyében, több egyházi javadalmat is maga töltött be. Jelentőségére már Bónis György is felhívta a figyelmet, nevezetesen arra, hogy nagy szerepe volt a korabeli kánonjogi gyakorlat magyarországi elterjesztésében. Ha csak az esztergomi, váradi és szepesi eseteket emeljük ki, világosan látható, hogy a legátus milyen következetesen igyekezett érvényesíteni a kánoni választás (*electio canonica*) betartását.<sup>45</sup>

A 14. században is folytatódott, ám ugyanakkor némileg át is alakult a megelőző időszakra jellemző tendencia. Az 1301–1378 közötti időszakban elsősorban a pápai oldalkövetek magyarországi ténykedése idején tapasztalható kiterjedt jogszolgáltatói tevékenység. Az alapvetően I. Károly elismertetésén munkálkodó Boccassini és Gentile részben általános érvénnyel – zsinati határozatokkal –, részben konkrét ügyekben hozott ítéletekkel nagy mértékben hozzájárult a tartományuraság idején szétzilálódott jogi helyzet normalizálásához.<sup>46</sup> Pozsonyban és Budán tartott zsinataik az egyházi fenytékek erejével igyekezett gátat vetni a laikus hatalom térnyerésének, az egyházi vagyont érintő erőszaknak és pusz-

---

41 RG IX 1925–1926, 1969, 2322. sz. ; POTTHAST 9461. sz.

42 RG IX 5364, 5380. sz.

43 FRAKNÓI 1901. 77; THEINER I. 262; POTTHAST 18787. sz; FEJÉR IV/3. 224; <http://delegatonline.pte.hu/search/persondatasheet/id/128> – letöltés ideje: 2019. 03. 26.

44 FRAKNÓI 1901. 78; THEINER I. 288, 294; DAMIAN 2016.

45 Ld. Kovács Viktória tanulmányát a jelen kötetben.

46 Kiss 2018; Kovács 2013a.

tításnak. Rendelkezéseik nem hagyták érintetlenül a klerikus társadalmat megillető különjogokat, ill. részvételüket az ország helyes kormányzatában. S bár ez utóbbi vonatkozásban Gentile távozását követően a hazai főpapság 1318-ban és 1338-ban is hosszú panaszlevelet fogalmazott meg I. Károllyal szemben, az elsősorban az országgyűlések hiányát és a király egyházi javadalompolitikáját bírálta.<sup>47</sup> Gentile esetében érdemes külön kiemelni, hogy a 12. század közepétől formálódó magyarországi remete közösségek renddé szerveződési folyamata ekkor érte el csúcspontját: éppen az ő legációja idején történt meg e közösségek pápai elismerése, és született meg a pálosok rendje.<sup>48</sup>

A pápai küldötteknek fontos szerepük volt az egyházi perjogi intézmények megerősítésében, annak ellenére, hogy azok a 13. század végi, kimagasló jogi műveltségű magyar főpapjainak jóvoltából már megjelentek a hazai gyakorlatban.<sup>49</sup> Bocassini és Gentile magyarországi ténykedése során számos alkalommal intézkedtek egyes egyházak betöltése kapcsán kialakult jogvitákban, tizedpepekben. Ezek olykor rendkívül hosszúságú és bonyolult jogügyletekhez vezettek, amelyek esetenként az erőszakot sem nélkülözték, gondoljunk csak a pécsi és az erdélyi püspökválasztásra, vagy a budai plébános és a polgárság vitájára.<sup>50</sup> Gui de Boulogne jogszolgáltatási tevékenységére kevesebb konkrét adat ismert, a pápai oldalkövet esetében leginkább az incorporációk jellemzőek, igaz ezek többségében Ausztria területét érintették.<sup>51</sup> Az országba kiküldött *nuntiusok*, pápai adószedők, *conservatorok*, *executorok* és adminisztrátorok ezirányú ténykedésére korlátozottabb ismereteink vannak, részben a részleges feltártság, részben a szerény forrásanyag miatt. A pápai adószedők esetében felhatalmazásaikban szerepelnek olyan kitételek, amelyek alapján logikusan feltételezhető, hogy igazságszolgáltatási feladataik is voltak. A pápai tized meg nem fizetése esetén alkalmazható kiközösítés, az ez alóli feloldozás jellemzően ilyen elemek. Ennek ellenére pl. Bonaiutus de Casentino magyarországi tartózkodásának időszakából nincs adatunk arra, hogy ez a pápai felhatalmazás ténylegesen megvalósult volna. Az 1332–1337 között Magyarországon járt pápai adószedők közül Galhardus de Carceribus és Petrus Gervasii tevékenysége olyan akadályba – a legendás magyar fizetési „hajlandóság”-ba – ütközött, amely alapján legalábbis feltételezhetjük, hogy a két *collector et nuntius* jogi eszközöket volt kénytelen igénybe venni.<sup>52</sup> Jacobus Berengarii és Raimundus de Bonofato esetében azonban már biztosan tudható, hogy az adószedéstől eltérő ügyekben is intézkedtek: Tatamér székesfehérvári prépost választásának vizsgálata és megerősítése, az

47 Kiss 2008; Kovács 2013a; Kiss 2017.

48 1308. december 13-án. MV I/2. 180–182; HERVAY 1984; KUBINYI 2007; HERVAY 2007.

49 BÓNIS 1997b.

50 KOSZTA 2007; TIMÁR 1981; Kiss 2008; Kovács 2013a.

51 Ld. Maléth Ágnes tanulmányát a jelen kötetben.

52 MALÉTH 2019. Adattár 11, 57. sz.

esztergomi érseki szék betöltése és a szebeni prépost ügyében jártak el, igaz, külön pápai felhatalmazással.<sup>53</sup>

A pápai jogvédők tevékenysége, bár nagy számban tevékenykedtek az országban, ma még kevésbé ismert. Esetükben jellemzően a megbízás ténye ismert, intézkedéseik részletei azonban a legtöbbször rejtve maradnak, mivel ezekről csekély számú forrás maradt fenn. Ettől függetlenül azonban bizonyosnak látszik, hogy elsősorban az egyházi vagyon sérelme (erőszakos foglalás, üresedés, stb.) adott feladatokat számukra, amelyek jellemzően a helyi egyház képviselőit fogták hadra, a főpapokat és a középgréteget egyaránt. Olyan eset is előfordult, amikor az ügy tartományi jellege miatt az ország mindkét érseke azonos tartalmú jogvédői megbízást kapott.<sup>54</sup>

Általánosságban elmondható, hogy e pápai megbízottak – ide értve az *executorokat* és *adminisztrátorokat* is – viszonylag kevés ügyben intézkedtek, ezek jelentős része is lényegében arra irányult, hogy egy-egy pápai döntésnek érvényt szerezzenek, az ellenszegülőket pedig a pápai kúria elé idézzék. Az egyházi javadalmakkal kapcsolatos eljárások relatíve magas száma a 14. században egy sajátos tényezőre hívja fel ugyanakkor a figyelmet: a kiterjedt és a pápaság érdeklődésének homlokterében álló beneficális politika óhatatlanul magában hordozta az ezzel kapcsolatos perek számbeli növekedését.<sup>55</sup>

A delegált bíraskodás a 12. század második felétől kiépülő intézményének tematikáját illetően elmondható, hogy elsősorban a javadalmakkal, egyházi vagyonnal kapcsolatos (tizedperek javadalmi viták, hatalmaskodás), ill. egyházfegyelmi ügyek domináltak. E vonatkozásban az Árpád-kor és a 14. század vizsgált időszaka nem mutat érdemi különbségeket: legyen szó pl. a pannonhalmi apátság elleni erőszakos fellépésekről, vagy a „sasadi tizedper” néven elhíresült évszázados perfolymról, amelyben jó néhány rangos egyházi intézmény érintett volt. Ezek tanúsága szerint azonban sok esetben még a pápai hatalmat reprezentáló delegált bírók sem voltak elegendőek ahhoz, hogy a perek nyugvópontra jussanak, a rendszeres fellebbezések miatt számos ügy végül a pápai kúrián dőlt el és nem helyben.<sup>56</sup>

A pápai megbízottak magyarországi tevékenységének sorában érdemes végezetül kiemelni két, eddig kevésbé vizsgált területet: a szentté avatások és az egyházi intézmények reformjának kérdéskörét. A kanonizációs eljárás feletti ellenőrzést az Apostoli Szék fokozatosan alakította ki a 11. század vége és a 13.

---

53 ASV Reg. Vat. 99. ep. 1359 (ASV Reg. Av 38. fol. 70<sup>v</sup>); DF 291551; THEINER I. 543.; AOKlt. XV. 233. sz.; DF 200840; AOKlt. XIV. 448. sz.; MES III. 170–171; DF 277271, EO II. 725. sz.; MALÉTH 2019. IV. 2. 2. fejezet.

54 1319-ben a johanniták ügyében a kalocsai és a zárai érsekek, 1322-ben pedig a pálosok esetében az esztergomi és kalocsai tartomány vezetői kaptak megbízást. ASV Reg. Av. 12. fol. 66<sup>r</sup>–68<sup>r</sup>; AOKlt. V. 602–603. sz.; THEINER I. 481–482; AOKlt. VI. 779. sz.

55 MALÉTH 2019. V. 2. 1. fejezet.

56 BÓNIS 1997b; BARABÁS 2015b; MALÉTH 2019. IV. 2. 3. és V. 2. 1. fejezet.

század közötti időszakban. Egyfelől a kánonjogi fejlődés eredményeként normaként rögzült a pápa kizárólagos joga a szentté avatásra, másfelől megszületett maga a jogi eljárás, a szentté avatási per.<sup>57</sup> Magyarországot illetően a vizsgált korszakban három esetben került sor kanonizációs eljárásra. Az 1083. évi szentté avatások esetében nem mutatható ki, hogy pápai küldött jelenlétében került volna sor István, Imre és Gellért kanonizációjára, jóllehet a hagiográfiai irodalomban megjelenik a pápa állítólagos parancsa.<sup>58</sup> Egy évszázaddal később azonban I. László esetében már pápai legátus, Gregorius de Sancto Apostolo vezényelte le a kanonizációs eljárást.<sup>59</sup> Az 1270-es években IV. Béla lánya, Margit szentté avatása érdekében elindított eljárás az ekkorra már formalizálódott szentté avatási per formájában indult meg, igaz, eredménytelenül zárult. Elsőként V. István kezdeményezett vizsgálatot testvére ügyében, amelynek eredményeként hazai főpapok – Fülöp esztergomi érsek, Fülöp váci püspök, a zirci apát, ill. ennek halála után Lodomér váradi püspök – kaptak megbízást. Mivel azonban V. István rövidesen elhunyt, az eljárást újra meg kellett indítani. Erre 1276-ban került sor, az új megbízott Umberto Bianchi pápai káplán piacenzai és De la Corre veronai kanonokok lettek.<sup>60</sup>

A Magyar Királyság területére küldött pápai megbízottak viszonylag ritkán foglalkoztak egyes egyházi intézmények reformjával. Ezirányú tevékenységük természetesen nem választható el élesen az egyházkormányzattól, amelynek keretében – mint korábban láthattuk – foglalkoztak olyan kérdésekkel, mint pl. egy-egy kanonoki testület létszámának meghatározása, a kanonoki vagy szerzetesi közösség előljárójának megválasztása.<sup>61</sup> Kifejezetten átfogó reformra

57 VAUCHEZ 1981.

58 A kanonizácók László uralmának törvényes jellegét kívánták alátámasztani (szakrális legitimitáció). KLANICZAY 1986; SRH I. 126. Gellért nagylegendája és Hartvik szövege említi a pápai utasítást, amely azonban meglehetősen homályos, csupán a kereszténység terjesztésén fáradozók testének felemelését írta elő. SRH II. 433, 506. Egy pápai legátus esetleges közreműködését csak a két Gellért legenda említi meg, a legenda maior szövege azonban a 14. század végén keletkezett, a kisebbik legenda pedig valószínűleg ezt kivonatolta, így állításuk erre az időszakra nézve lehet csak releváns. SRH II. 479, 516. Ellenben István király kisebbik legendája, Imre herceg és I. László életírása mind egybehangzóan azt állítják, hogy a kanonizációs eljárást egyedül László király kezdeményezte. SRH II. 400, 521. Ugyanerre utal László I. törvénykönyvének (szabolcsi zsinat) 37–38. cikkelye is. ZÁVODSZKY 1904. 163–164. 1074–1077 között VII. Gergely több levelet is írt Salamonnak, Géza hercegnek, László királynak és Nehemiás esztergomi érseknek. Ezekben azonban egyáltalán nem említette a szentté avatás kérdését. MAKKAI – MEZEY 1960. 87–93. Vö. GERICS – LADÁNYI 1996.

59 A pápai legátus tevékenységét ld. a jelen kötetben. Vö. THOROCZKAY 2016; SOLYMOSI 2017.

60 MREV I. 160–383; KLANICZAY – BELLUS – SZABÓ 1999. 59–306; FRAKNÓI 1901. 94; KLANICZAY 2000. 186–187; PÉTERFI 2017. 309–315; KLANICZAY 2018. 20, 25, 726, 732.

61 Pl. Pecorari Jakab határozta meg 1234-ben a székesfehérvári társasegyház kanonokjainak létszámát. RG IX 1969. sz. Fülöp fermói püspök esetében több, a szepesi prépostság ügyben kelt hasonló jellegű intézkedése ismert. Ld. Kovács Viktória tanulmányát a jelen kötetben. Érdekes pl., hogy az 1160-as évek derekán Dalmáciában tevékenykedő Albertus de Morra

1169 táján Manfredus de Lavagna és 1279-ben Fülöp fermói püspök esetében van adatunk. A III. Istvánnal kötött konkordátum<sup>62</sup> mellett a III. esztergomi zsinat keretében foglalkozott a papi nőtlenség és a kánoni választás betartatásával.<sup>63</sup> Fülöp pedig 1279-ben a budai zsinatot hívta össze, amely számos egyházfegyelmi és életviteli kérdéssel foglalkozott. Ma már az is tudható, hogy a legátus tulajdonképpen egy előre megfogalmazott reformot fogadtatott el a zsinaton.<sup>64</sup>

A szerteágazó kapcsolatok jellegét összegezve megállapítható, hogy bennük egyidejűleg érvényesült a sokszínűség és összetettség. A különböző tematika mentén értelmezhető kapcsolati elemek gyakorta keveredtek, fonódtak össze egymással, a különféle aspektusok sokszor egyazon pápai megbízás keretében egyszerre voltak jelen. Mindezek alapján nehéz lenne mérleget vonni. Csábító lenne kimondani, hogy egyik vagy másik terület volt uralkodó, de ezt bajos lenne ténszerűen kimutatni. Éppen ezért nem mondhatjuk azt, hogy a pápai-magyar kapcsolatokban a diplomáciai kérdések domináltak, mert a keresztes hadjáratok, hitetlenek, szakadárok és eretnekek elleni fellépés nem csupán diplomáciai kérdés volt, hanem egyházkormányzati és -jogi kérdéseket is felvetett. De azt sem állíthatjuk, hogy a jogszolgáltatás volt a meghatározó, mert ez a tevékenység számos esetben a diplomáciai feladatok ellátásával egyidőben kimutatható. A sort még tovább folytathatnánk a pápai megbízottak tevékenységének valamennyi aspektusát felvillantva, a kép ennek ellenére sem módosulna érdemben. Sokkal inkább figyelemre méltó a tény, hogy a tevékenységek egész skálája megjelenik Magyarországon is, mégpedig épphogy jellegzetesen egymással összefonódva. A jelenség háttérében minden esetben konkrét okok állhattak, legyen szó a pápák elismertetéséről a császárral szemben, vagy a magyar trón betöltéséről, esetleg a magyarországi egyháziak és az uralkodó közötti ellentétek rendezéséről. Ugyanakkor a kapcsolatokra jellemző bizonyos mértékű állandóság is, ha nem is a korszak egészét, hanem annak egy-egy hosszabb periódusát illetően. Ezek sorában a leginkább kézenfekvő megemlíteni a jogszolgáltatást. A pápai képviselő és bírászkodás a 12. század második felétől folyamatosan kimutatható Magyarországon, ami elválaszthatatlan kapcsolatban állt azzal a fejlődési tendenciával, ahogy a pápai kúria a gyakorlatban is a legmagasabb szintű bírászkodási fórummá (*prima sedes*) vált. Az, hogy a jogszolgáltatás

az Ágoston-rendi kanonoki testületek reformjának híve volt. ZENKER 1964. 97, 128. sz.; KEHR 1924. 256–275; KARTUSCH 1948. 76–77; <http://delegatonline.pt.e.hu/search/persondatasheet/id/98> (letöltés ideje: 2018. 11. 10.)

62 Ebben és az azt megelőző reformtevékenységben – a laikus investitúra visszaszorításában – Manfrédon kívül fontos szerepe volt Petrus de Mizónak és Juliusnak, erre azonban korábban már kitértem.

63 HUNYADI 2016. 141–142; SZOVÁK 1996. 37; SZUROMI 2002; WALDMÜLLER 1987. 169–170.

64 Ld. Kovács Viktória tanulmányát a jelen kötetben. Felmerült még Kuno pápai követ és a II. esztergomi zsinat összekapcsolása, azonban ezt a rendelkezésre álló források alapján nem lehet egyértelműen bizonyítani. Ld. erre: [KISS 2018b](#). Vö. HIESTAND 1972; SCHÖNE 1857.

éppen milyen formában valósult meg – a pápa képében egy-egy pápai oldalkövet, esetleg külön felhatalmazással egy követ vagy más delegált bíró járt el –, ebben az értelemben másodlagos tényező. Hasonlóképpen időszakos, mégis egyfajta állandóságot képviselt a pápai adószedők magyarországi tevékenysége, akik a 13. század végétől szórványosan, majd a következő évszázadban egyre sűrűbben fordultak meg a királyság területén. A keresztes hadjáratok, eretnekek, szakadárok és más hitűek elleni fellépés hasonló képet mutatnak. A pápai képviselet rendre visszatérő elemei voltak a 12. századtól kezdve, igaz, változó intenzitással, és belső hangsúlyeltolódással a későbbi időszakban, különösen a 14. században.

A kapcsolatok értékelésénél emellett természetesen figyelembe kell venni, hogy a képviselet milyen szintű volt. A Magyar Királyság megítélése szempontjából nyilvánvalóan a legelőnyösebb az lehetett volna, ha az országban sűrűn előfordulnak a teljhatalommal felruházott pápai oldalkövetek. Ők, mint láthatuk, zömmel inkább a korszak első felében, a 13. század derekáig mutathatók ki, ezt követően nagy mértékű volt a visszaesés. Vajon ebből arra kell következtessünk, hogy ezután Magyarország jelentőségét veszítette, lanyhult a pápaság érdeklődése? A *nuntiusok* számának növekedése alapján aligha állíthatjuk ezt bizonyosan. A pápai képviselet – Magyarországtól független – átalakulásába illeszkedő tendenciáról van ugyanis szó, amelynek éppen az volt a lényege, hogy a pápaság hatékonyabb eszközt keresett a képviseletre. Ha magukat a *legatus a latere* jellegű megbízásokat tüzetesebben megvizsgáljuk, látható, hogy elsősorban krízishelyzetekben küldték ki őket: a pápaság és a császárság küzdelme, a tarthatatlan belpolitikai helyzet, trónviszályok, nagy jelentőségű dinasztikus konfliktusok adtak erre okot. Ezek olyan kiemelkedően fontos alkalmak voltak, amikor a pápa személyét teljhatalommal helyettesítő megbízott tekintélyére volt szükség, mint II. András, IV. László vagy éppen I. Károly trónra kerülésekor, esetleg András aversai meggyilkolását követően, hogy csupán néhány példát említsünk. Máskor a csupán konkrét ügyekre teljeskörű felhatalmazással rendelkező képviselő is „legendő” volt, ami természetesen vajmi keveset von le a kapcsolatok intenzitásának értékéből. Ellenkezőleg, a pápai képviselet összetettségéről beszélhetünk, ami annak hajlékonyságából adódott, ill. abból, hogy az egyes képviselők különböző tevékenységeket láttak el egyazon alkalommal. Az alábbi esettanulmányok ilyen jellegzetes esetekbe engednek betekintést.



## **II. ESETTANULMÁNYOK A 11-14. SZÁZADBÓL**



Kiss Gergely:

## Gregorius de Sancto Apostolo

### Egy 12. század végi magyarországi pápai legátus pályafutása\*

Az 1180-as és 1210-es évek vége közötti korszak iránt a kutatás kevés érdeklődést mutatott, valószínűleg azért, mert két mozgalmasabb időszak közé ékelődik be, nevezetesen a III. Sándor megválasztását követő élénk diplomáciai és egyházpolitikai csatározások, és a II. András uralkodását övező konfliktusok közé. Fraknói Vilmos ma is meghatározó, nagyívű összefoglalása csak néhány bekezdést szentelt a III. Sándor és III. Ince regnálása közötti éveknek, és csupán egyetlen pápai követet említ ebből az időszakból, név szerint Crescentiust. Ez azonban az illető családneve, valójában Gergelynek hívták. A tudós főpap szerint ő vezette le László király szentté avatási eljárását Váradon.<sup>1</sup> E munkában a III. Ince pontifikátusát tárgyaló részben még kétszer fordul elő a Gergely név. Azonban egyik esetben sem szerepel semmilyen más, pontosabb azonosításra alkalmas fogódzó, csupán annyi, hogy a pápa „Gergely bíbornokot” küldte Magyarországra. Fraknói először 1199–1200-ban szerepelteti az Imre király és András herceg közötti béke létrehozójaként, majd 1207-ben szintén Gergely neve szerepel. Ő volt az, aki a III. Ince megbízásából elhozta Bertold számára a kalocsai érseki megerősítést és az érseki vállszalagot (*pallium*).<sup>2</sup> Hasonlóan szűkszavú Szovák Kornél is, aki röviden megemlékezett az I. László kanonizációját irányító pápai legátus, Gregorius de Chrescensis személyéről.<sup>3</sup>

A helyzet azonban ennél jóval bonyolultabb, hiszen a László szentté avatásában tevékeny szerepet játszó Gergely valójában nem Gregorius de Crescentio volt, hanem Gregorius de Sancto Apostolo. Ellenben az előbbi volt az, aki III. Béla viszálykodó fiai között békét teremtett 1199–1200 folyamán, és aki 1207-ben Gertrúd öccsének kalocsai érseki megerősítésében is eljárta. Rajtuk kívül még további két Gergely nevű bíboros neve is felmerül, akiket az egyértelmű azonosítás érdekében vizsgálat alá kell vetnünk.<sup>4</sup>

---

\* A tanulmány az NKFIH NN 109690 „Pápai megbízottak a 11–13. századi Magyarországon – Online adattár” projekt keretében és támogatásával készült. A szerző az MTA-DE „Lendület” – Magyarország a középkori Európában kutatócsoport tagja.

1 FRANKÓI 1901. 34.

2 FRANKÓI 1901. 37, 44.

3 SZOVÁK 1996. 39–40.

4 A címben szereplő Gregorius de Sancto Apostolo mellett szóba jöhet tehát Gregorius de Crescentio. Az ő személyére ld. Barabás Gábor következő tanulmányát a jelen kötetben. A két másik Gergelyre (egy másik Gregorius de Crescentióra és Gregorius de Gualganóra) ld. alább.

Gregorius de Sancto Apostolo személyének meghatározása nem könnyű feladat. Legelső életrajzírója, Alfonso Chacon (OP) *Gregorius de Galganus de Sancto Apostolo* néven azonosította. Bíborosi pályafutását Chacon röviden úgy összegezte, hogy 1188-ban III. Kelemenről a S. Maria in Porticu szerpap-bíborosi címét nyerte el, később a S. Anastasia szerpap-bíborosa lett. Legátusi megbízásait is röviden ismertette, dátum nélkül. 1) Elsőként III. Kelemen parancsára bizonyos, ám nem részletezett, eretnekek elleni rendelkezéseket hozott Észak-Itáliában (*Gallia Cisalpina*). 2) Később III. Celesztintől a Magyar Királyság és a Német-római Császárság területére szóló megbízást kapott. 3) Ezt követően pedig III. Ince küldte Piacenzába, hogy a város adjon elégtételt a Péter szerpap-bíborossal (S. Maria in via lata) szemben elkövetett jogtalanságokért. 4) Végül III. Ince Szicíliába küldte, mint a majdani II. Frigyes császár gyámja, hogy Konstanca kiskorú gyermeke és a pápaság jogainak védelmére felügyeljen.<sup>5</sup> Agostino Oldoini, aki Chacon eredetileg 1630-ban megjelent munkáját<sup>6</sup> kiegészítette, és sok helyen javította, itt több módosítást is javasolt. Szerinte ugyanis kétséges, hogy Gergely a S. Maria in Porticu tisztét III. Ince jóvoltából a S. Anastasia áldozópap-bíborosi titulusára cserélte, ill. az is, hogy ugyanezen pápa idején halálozott el. Oldoini szerint Gergely a S. Maria in Porticu szerpap-bíborosa 1225-ben III. Honorius pápának a ravennai érsek számára kiadott oklevelének tanúja volt. Oldoini a S. Anastasia szerpap-bíborosát ettől eltérő személynek tartotta, aki III. Ince egy 1216-os oklevelében szerepelt, és ennek alátámasztására további okleveles hivatkozásokat is megadott.<sup>7</sup> Francesco Cristofori Chaconhoz hasonlóan azonosítja Gergelyt, Gualgano da S. Apostolo Gregorio névalakban, a S. Maria in Porticu bíborosaként említi, e tevékenységét 1188 és 1193 közé helyezi.<sup>8</sup>

E meglehetősen problematikus azonosításoknak a kibogozásához a vizsgálatot célszerű a bíborosi titulusok elemzésével kezdenünk. Chacon, mint láttuk két címtemplomot ad meg Gergely esetében: a S. Maria in Porticu szerpap-, ill. a S. Anastasia áldozópap-bíborosi egyházat. Ez előbbi szerinte III. Kelemenről, az utóbbi pedig III. Incétől nyerte el. Mivel ez utóbbi pápa bíborosi kinevezései jobban dokumentáltak, érdemes visszafelé haladva felgöngyölni a szálat. 1198 és 1216 között összesen hét alkalommal került sor bíborosok kinevezésére (1198, 1199, 1200, 1205, 1211, 1212, 1216). Konrad Eubel adatai szerint Gergely nevű bíborossal először 1205-ben találkozunk, aki a S. Teodorus szerpap-bíborosi tisztét nyerte el ekkor.<sup>9</sup> Rajta kívül még egy ilyen nevű kardinálist kreált

---

5 [CIACONIUS 1677. 1139.](#) (a letöltés ideje: 2014. december 2.)

6 [CIACONIUS 1677. 1630.](#)

7 Oldoini szerint még a következő helyeken szerepel Gregorius alszerpap-bíboros: III. Kelemen, 1187. december 15-i, 1190. június 23-i, III. Celesztin 1193. április 23-i, III. Ince 1199. november 6-i oklevelében. [CIACONIUS 1677. 1139–1140.](#) (a letöltés ideje: 2014. december 2.)

8 CRISTOFORI 1888. 217.

9 HCI. 4.

III. Ince 1216-ban, aki a S. Anastasius áldozópap-bíborosa lett.<sup>10</sup> A pápa azonban több Gergelyt is „örökölt” elődje, III. Kelemen idejéből. Így a S. Angelus szerpap-, a S. Georgius ad velum aureum szerpap- (Gregorius de Monte Carello), a S. Maria in Aquiro szerpap-, majd a S. Vitalis áldozópap-, végül pedig a S. Maria in Porticu szerpap-bíborosát.<sup>11</sup> Ez a sor már eleve kétséget ébreszt a Chacon-féle azonosítással szemben, mivel két egymástól időben elég távol álló személyt mosott össze. A források tanúsága szerint ugyanis a S. Maria in Porticu bíborosi egyházát bíró Gergely kardinális 1202-ig, haláláig tölthette be ezt a tisztséget, így másfél évtizeddel később aligha állhatott egy másik címtemplom élén. A S. Anastasia titulust elnyerő Gergely esetében semmilyen jel nem utal arra, hogy korábban más bíborosi egyházat bírt volna.<sup>12</sup> Gregorius de Monte Carello sem valószínű, hogy azonos lett volna Gergelyünkkel, őt ugyanis csak 1190-től tudjuk adatolni, és semmi sem utal arra, hogy a S. Georgius ad velum aureum titulusán kívül más bíborosi egyházzal valaha is kapcsolatba került volna. És itt további nehézséget jelent a nevek eltérő alakja.<sup>13</sup> Az előbb a S. Maria in Aquiro, majd a S. Vitalis titulusát bíró Gergelyről pedig bizonyítást nyert, hogy az egy bizonyos Gregorius de Crescentio Caballi Marmorei volt.<sup>14</sup> Mivel a szerpap-bíborosi működése párhuzamosan adatolható a címben szereplő Gergellyel, így kizárt, hogy azonos személyek lettek volna.

Ezzel azonban a történetnek még koránt sincs vége. Csaknem azonos névalakkal felbukkan ugyanis egy másik Gregorius de Crescentio, aki az előbbi unokaöccse volt. Ő az, akit III. Ince 1216-ban a S. Teodorus szerpap-bíborosává nevezett ki.<sup>15</sup> A magyar szakirodalomban is szereplő névalak miatt érdemes vele kicsit közelebbről is megismerkedni. Gergely a római Crescentius család sarja volt, apja Cencius Roizus, nagybátyja a másik Gregorius de Crescentio nevű bíboros volt.<sup>16</sup> Párizsban tanult, majd pápai szolgálatba lépett, fontos szerepe volt a pápai kormányzatban III. Ince idején.<sup>17</sup> A pápa 1216-ban nevezte ki bíborossá (S. Teodorus).<sup>18</sup> III. Ince és III. Honorius idején is a pápai kúria ügyhallgatója volt.<sup>19</sup> 1220 végén tekintélyes megbízást kapott: az észak-kelet-európai egyházszervezet kérdésében kellett eljárnia, megbízása Észak-Kelet Németországra, Csehországra, Lengyelországra, Dániára és Svédországra, a

10 H C I. 4, 39.

11 H C I. 3: 1. jz. 19, 21, 23, 25. sz.

12 H C I. 3: 1. jz. 25. sz., 51.

13 H C I. 4, 50.

14 Ld. Barabás Gábor tanulmányát a jelen kötetben.

15 MALECZEK 1984. 183. Eubel a kinevezését 1205-re teszi, ez azonban téves, az egy másik Gergely, akiről a továbbiakban még szó lesz. Vö. H C I. 4, 52.

16 PARAVICINI BAGLIANI 1980. 107: 1. jz.

17 MALECZEK 1984. 183. Ez utóbbira csak elbeszélő forrásokból lehet következtetni, azaz pontos tisztsége nem adható meg.

18 MALECZEK 1984. 183.

19 MALECZEK 1984. 183.

prágai, az olmützi, a meisseni, a lebusi, a lübecki, a ratzeburgi, a schwerini, a kamini egyházmegyékre, a lundi és az uppsalai érseki tartományokra terjedt ki.<sup>20</sup> 1221 áprilisában Csehországban volt, az uralkodó, I. Ottokár és András prágai püspök konfliktusát próbálta rendezni, ill. megvizsgálta a püspökség érseki rangra emelésének kérdését is. Az első vonatkozásban sikerrel járt – 1222 márciusában ő oldotta fel az országra kimondott *interdictumot* –, Prága rangja ügyében azonban nem történt változás. 1222 áprilisában már Lübeck, felé vette útját, novemberben Schleswigben tartományi zsinatot tartott, 1222. november 22-én már Ratzeburgból keltezett. Ezután Sziléziába (Boroszló) ment, majd Krakkóba, jelen volt, amikor Ivo püspök felszentelte a domonkosok Szentháromság templomát.<sup>21</sup> 1224 januárjától Gergely ismét a pápai kúriában tevékenykedett ügyhallgatóként. Utoljára egy 1226. május 9-i privilégium aláírói között szerepelt, valószínűleg 1227-ben halt meg.<sup>22</sup>

A tisztánlátást akadályozza továbbá, hogy a S. Teodorus titulust Gergely előtt egy azonos keresztnevű bíboros bírta, Gregorius de Gualgano. Ez a névváltozat Cristoforinál<sup>23</sup> is felbukkan, azonban a forrásokkal teljességgel ellenkező módon. Gualganót III. Ince nevezte ki bíborossá (S. Teodorus) 1205-ben, majd később, 1216–1224 között a S. Anastasia áldozópap-kardinális lett.<sup>24</sup> Diakónusbíborosként első alkalommal 1206. június 8-án szerepel e minőségében, a pápai kúria ügyhallgatója volt.<sup>25</sup> 1207-ben legátusi kinevezést kapott Szicíliába, feladata az volt, hogy elérje: II. Frigyes hűbéresei tegyenek hűségesküt. 1208 decemberében még Apuliában találjuk, Szicíliában 1209. szeptember 4-én adatolható először. E legátusi megbízása legalább 1213 őszéig tartott.<sup>26</sup> 1216-ban III. Ince áthelyezte a S. Anastasia titulusra, áldozópap-kardinális lett. Utolsó éveiben leginkább kúriai ügyhallgatóként dolgozott, ill. egy alkalommal (1222. december) mint Segni *rectora* tűnt fel. Egyes feltételezések szerint 1214 és 1220 között legátus és *rector* volt Latiumban és Campaniában.<sup>27</sup> Valószínűleg 1224-ben halt meg, hiszen aláírása utoljára egy 1224. május 23-i forrásban szerepel.<sup>28</sup> Gergely Magyarországgal is kapcsolatba került, igaz még a S. Teodorus bíborosaként.

---

20 MALECZEK 1984. 183.

21 MALECZEK 1984. 184.

22 MALECZEK 1984. 184. AUBERT 1986a. E szerző szerint ezen adatok Gregorius de Gualganóra vonatkoznak, ez azonban tévedés.

23 CRISTOFORI 1888. 217.

24 MALECZEK 1984. 151. Eubel Gregorius Theodulus névalakkal említi: HC I. 4, 39.

25 MALECZEK 1984. 152; HC. I. 4. szerint első alkalommal 1206. június 22-án írt alá pápai oklevelet a S. Teodorus bíborosaként.

26 MALECZEK 1984. 152-153.

27 AUBERT 1986a. A szerző e mellett beszámol még egy csehországi és skandináv legációról is, azonban ezek az adatok az előbbi Gregorius de Crescentiusra vonatkoznak. MALECZEK 1984. 183-184.

28 MALECZEK 1984. 153.

A pannonhalmi bencés apátság és a zágrábi püspök közötti vitás somogyi birtokok miatt kialakult perben járt el ügyhallgatóként.<sup>29</sup>

Végezetül két Gergely azonosítására van lehetőség elméletileg. A S. Angelus és a S. Maria in Porticu bíborosai azonban nem tekinthetők egy személynek, mivel a S. Angelus titulust III. Kelemen idején 1188. március 17. és április 5. között nem is Gergely, hanem egy bizonyos Bobo jegyezte, miközben – 1188. április 12. és 1190. december 7. között a S. Maria in Porticu Gergely kezén volt, aki III. Kelemen pontifikátusa alatt 1191. május 9. és 1197. szeptember 10. között szerepelt pápai oklevelekben. Vele párhuzamosan a S. Angelus élén 1191. május 20. és 1197. december 3. között egy másik Gergely mutatható ki, III. Ince alatt pedig mindketten egyidejűleg szolgáltak 1198. március 3. és 1202. március 21., ill. 1199. június 11. és 1202. január 1. között, így a két személy azonossága kizárható.<sup>30</sup>

E szövevényes áttekintés alapján a korszakban felbukkanó több, egyaránt Gergely keresztnevet viselő személyek különíthetők el egymástól:

Név	Titulus(ok)	Év
Gregorius (†1202)	S. Angelus	1188–1202
Gregorius de Sancto Apostolo (†1202)	S. Maria in Porticu	1188–1202
Gregorius de Crescentio Caballi Marmorei (†1207/1208)	S. Maria in Aquiro S. Vitalis	1188–1199 (?) 1200–1207/1208
Gregorius de Monte Carello (†1210)	S. Georgius ad velum aureum	1190–1210
Gregorius de Crescentio (†1227)	S. Teodorus	1216–1227
Gregorius de Gualgano (†1224)	S. Teodorus S. Anastasia	1205–1216 1216–1224

A korábbi szakirodalom, mint láttuk, három alkalommal említett Gergely nevű pápai küldöttet az 1187 és 1210 között időszakból, pontosabban Fraknói az első esetben a Crescentius névalakot hozza, ugyanőt Szovák Gregorius de Chrescenciusként említi. Az ő személyét hozta kapcsolatba a kutatás I. Lász-

29 III. Honorius 1221. január 2-i oklevele szerint a pannonhalmi apátság és a zágrábi egyház bizonyos somogyi birtokok miatt keletkezett ügyében korábban III. Ince vizsgálati parancsot adott a győri püspöknek és bírótársainak, azzal, hogy az egyetemes zsinatra (1215, IV. Lateráni Zsinat) tegyenek jelentést. Mivel a zágrábi fél makacsul nem jelent meg, azért az apátság az ügyet Gergely a S. Teodor akkori diakónus-bíborosa elé vitte, aki a feleket meghallgatva ítéletet is hozott. SMIČIKLAS III. 163. sz; POTTHAST 6466. sz; ÁÚO I. 175–177. Ennek az ügynek 1215–1216-ban kellett Gergely előtt megfordulnia, mivel 1216-ban a S. Anastasia presbiter-bíborosa lett.

30 JK 536, 577; POTTHAST I. 465; MALECZEK 1984. 93–94.

ló 1192. évi szentté avatásával. Ennek forrása a kanonizáció történetét előadó Spalatói Tamás elbeszélése, aki szerint III. Béla III. Incéhez folyamodott engedélyért, a pápa pedig Gregorio Crescenzi bíborost küldte volna ki.<sup>31</sup> A pápa nevének eltévesztése mellett Gregorius de Crescentius szerepeltetése is téves, hiszen ő III. Celesztin idején nem járt Magyarországon, csak később, első alkalommal 1199–1200-ban.<sup>32</sup> A pápa megbízottja tehát 1192-ben valójában egy másik Gergely volt. Három lehetőség is szóba jöhet: a S. Angelus, a S. Maria in Porticu és a S. Georgius ad velum aureum szerpap-bíborosai. Köztük azonban a legvalószínűbb a második, Gregorius de Sancto Apostolo, a S. Maria in Porticu diakónus-bíborosa. Ennek két oka is van, egyfelől az, hogy ő már 1189–1190 folyamán bizonyosan járt Magyarországon, 1192-pedig Dalmáciában a hasonló, szentté avatási ügyben működött közre.<sup>33</sup> Lássuk ezek után részletesebben a pályafutását.<sup>34</sup>

Gergely a római Sancto Apostolo családból származott.<sup>35</sup> III. Kelemen tette bíborossá 1188-ban, ekkor nyerte el a S. Maria in Porticu címtemplomot, első alkalommal 1188. április 5-én írt alá pápai oklevelet.<sup>36</sup> Már a következő évben Magyarországon találjuk, első itteni tartózkodásának idejét 1189–1190-re tehetjük.<sup>37</sup> Kiküldésének pontos oka nem ismert, de elképzelhető, hogy jelenléte összefüggésbe hozható III. Kelemen Isakios Angelos bizánci uralkodóhoz írt levelével, amelyben segítséget ígért neki, megemlékezve arról, hogy többek között a magyar királyt is erre buzdította.<sup>38</sup> Gergely tényleges tevékenységéről ez alkalommal egy pápai oklevél számol be. III. Béla ugyanis 1189 előtt lehetővé tette, hogy az egykor II. Géza idején betelepített német *hospesek* egyházaikat egy káptalan (*Landkapitel*) alá szervezzék. Ennek tényét, úgy tűnik, a pápa részéről

31 THOMAE SPALATENSIS 134, 136; THOROCZKAY 2016. 119.

32 A részleteket ld. Barabás Gábor következő tanulmányában.

33 THOROCZKAY 2016. 119.

34 Protopográfiai adatlapja: <http://delegatonline.pte.hu/search/persondatasheet/id/195> – letöltés ideje: 2019. 02. 28.

35 MALECZEK 1984. 93.

36 MALECZEK 1984. 93. és 252. jegyzet; AUBERT 1986c. 1458. Aláírása utoljára 1201. december 23-án szerepel, így kérdéses, hogy valóban 1202-ig töltötte be tisztségét. HC I. 3: 1. jz. 25, 51. sz.; TILLMANN 1975. 383.

37 MALECZEK 1984. 93. és a régebbi magyar szakirodalom (Fraknoi) szerint 1192-ben járt itt. SZOVÁK 1996. 39. szerint 1188–1189-ben. Aubert szerint 1189-ben vagy 1190-ben kapta magyarországi megbízatását. AUBERT 1986c. 1458. Hasonlóképpen 1189–1190-re helyezi: TILLMANN 1975. 383: 163. jz.

38 „*Isaaco imperatori scribit « edicto suo principes suos excitatos esse contra Saladinum: Fridericum, alterum imperatorem, Philippum Francorum regem, Richardum Angliae et Othonem Burgundiae; Guilelmum regem Siciliae, pacato a piratis mari, annonam ex Sicilia et Apulia profecturis ministrasse; Frisones quoque et Danos triremes quinquaginta et duodecim Flandrenses armasse, qui transeuntes in Mauritaniam et ad Africae littora flectentes, Saracenos magnis incommodis afflixerint et Sylvinam urbem vi captam diripuerint; regem Hungarum Venetis pacem dedisse; rogat ut hoc bellum instauratum quibuscunque modis poterit iuvet ».*” GOMBOS I. 1615. sz.

Gergely erősítette meg. Erről tanúskodik III. Celesztin pápa 1191. december 20-án kelt oklevele.<sup>39</sup>

Gergely ezután visszatért a pápai kúriába, erre utal az az ügyhallgatói megbízás (1191), amely szerint Albinus albanói püspök-bíborossal<sup>40</sup> együtt kellett megvizsgálnia a narniai kanonok ordinálása miatt kialakult vitát.<sup>41</sup>

39 Az oklevelet ld. a tanulmány végén (1.).

40 Albinus (?–1197) 1189-től egészen haláláig Albano püspök-bíborosa volt. Életének korai szakaszáról maga vallott *Digesta pauperis scholaris Albini* című művében (LC 85–89.). E szerint korán árvaságra jutott, majd szerzetes nagybátyja gondoskodott róla. Annak halála után Richard nevű közeli rokonával (testvérével?), a későbbi orvietói püspökkel (1177–1201) együtt folytatott tanulmányokat, amíg Rómába nem hívták bíborosnak. Albinust többen milánói származásúnak, esetleg valamely jelentős pisai család sarjának tartották, de műve alapján valószínűbb, hogy Gaeta városában született. Mindenesetre az szinte bizonyos, hogy rokonai komoly támogatásban részesítették, ahogyan azt gyorsan felfelé ívelő egyházi pályafutása is mutatja. III. Orbán pápa egy 1186. június 29-én kelt oklevelében Albinus még *magister* címmel szerepel, feltehetően teológiát és filozófiát tanult, de nem tudni, melyik egyetemen. Elsőként a S. Maria nova szerpap-bíborosi tiszttét töltötte be III. Lucius pápa alatt 1182-től (1183. január 4. – 1185. március 13.), majd 1185-ben a S. Crucis in Jerusalem élére került presbiter-bíborosként. 1186-ban ismeretlen okból Veronába távozott, majd 1188 februárjától 1189 májusáig ismét az ő aláírásával találkozunk az ünnepélyes pápai privilégiumokon. 1189. május 31-én kelt az első albanói püspök-bíborosként szignált oklevél, míg az utolsó 1196. július 9-én. Halálának az ideje bizonytalan, de mindenképp 1198 márciusa előtt történetelt, hiszen ekkor III. Ince pápa már elhunytként utalt a püspökre. A bíborosi kollégium egy olyan tekintélyes tagja pedig, mint Albinus, nehezen maradt volna ki az események menetéből, és ezáltal a pápai forrásokból. Valószínűleg tehát 1196 végén, de legkésőbb 1197-re már elhunyt. Pályafutása során működött kúriai ügyhallgatóként, legátusként, és pápai vikáriusként, valamint részt vett a római Szentszék pénzügyeinek az intézésében is. Szicíliaival kapcsolatban 1188-ban kapott feladatot, amikor is III. Kelemen pápa Péterrel, a S. Laurentius in Damaso presbiter-bíborosával II. Vilmos király palermói udvarába küldte őt. A normann uralkodó ugyanis addig az 1156-os beneventói konkordátum rendelkezései ellenére sem hűség-, sem vazallusi esküjét nem tette le a pápának. A legátusok sikerrel jártak, ahogyan azt több forrás is bizonyítja. Albinus 1191-ben Tankréd szicíliai királlyal folytatott eredményes tárgyalásokat Messinában. Tankréd Gaeta városa számára kiadott privilégiuma alapján feltehető, hogy Albinus pápai vikáriusként volt ekkor jelen a királyságban (III. Ince pontifikátusa előtt a pápai vikáriusok hivatala nem korlátozódott Rómára, a *vicarius* bárhol és bármikor helyettesíthette az őt kinevező egyházfőt. Elképzelhető, hogy a prédikáció is fontos része volt egy vikárius hivatalának. BLUMENTHAL 1982. 32). 1192-ben aztán Gergellyel együtt megkapta az említett legátusi felhatalmazást. III. Celesztin ugyanis VI. Henrik távozta után végül kénytelen volt elismerni Tankrédot II. Vilmos utódjául, vagyis a pápának szüksége volt bíborosai szolgálatára. Ennek eredménye volt az 1192 júniusában megkötött gravinai konkordátum. A két bíboros júliusban Alba Fucentében személyesen is találkozott a királlyal, és fogadták a pápa nevében annak hűségesküjét. III. Ince pápa későbbi iratai alapján ismert, hogy Albinus 1194-ben a milánói érsek egy fellebbezésének ügyében döntött, míg 1196-ban Dániel rossi püspök felszentelését végezte el, valamint jelen volt a Sanctus Laurentius in Lucina egyház konszekrációjánál is. Ld. Maleczek 1984. 76–77; BLUMENTHAL 1982. 10–11, 18–33; Montecchi Palazzi 1986. itt: 626–628; KARTUSCH 1948. 79–82.

41 IP 4. 32, 7. sz; KARTUSCH 1948. 159.

Ezután újabb megbízatást kapott III. Celesztintől, két szentté avatási ügyben kellett eljárnia Dalmáciában, ill. Magyarországon. Gergely aláírása 1192. január 3-ig adatolható a pápai kúriában, így minden bizonnyal ekkor indult útnak. A szükséges előkészületek miatt a pápai megbízás idejét ennél korábbra, a megelőző év végére (1191. december?) tehetjük. Április közepén immár Trau (a mai Trogir) városában találjuk, ugyanis Péter spalatói érsek 1192. április 16-án kelt oklevelében megerősítette Gergelynek a traui püspök és a helyi esepreszek ügyében hozott döntését.<sup>42</sup> Ekkoriban került sor a korábbi helyi püspök, János kanonizációjára, amelyben Gergely is részt vett. Ennek részleteit azonban nem ismerjük, a bíboros közreműködésére egyedül János püspök egyik rímes *officiuma* utal.<sup>43</sup> Márciusi-áprilisi időpontra gondolhatunk, hiszen a június 27-ét megelőző napokban Gergelynek már Váradon kellett lennie, hogy tevőlegesen részt vegyen I. László szentté avatásában. Sőt, mint láthattuk, bár Spalatói Tamás tévedett, amikor Gregorius de Crescentiót szerepeltette pápai legátusként, ellenben az talán hiteles lehet, hogy Gergely – vagyis Gregorius de S. Apostolo – a nagybőjt időszakát Trauban töltötte, ami azt jelenti, hogy már március 11-én ott volt.<sup>44</sup> Akárhogy is történt, június 27. előtt már biztosan Váradon volt. Sajnos a szentté avatás részleteiről, így Gergely pontos szerepéről nem maradt fenn értékelhető, részletes forrás.<sup>45</sup> Éppen ezért nyilván nem is lehet egy lapon említeni a 13. század derekán már kiforrott eljárásmóddal rendelkező szentté avatási perekkel azt, ami Váradon lezajlott. László kanonizációjában valószínűleg éppúgy tetten érhető III. Béla szakrális legitimációs törekvése, mint III. Celesztin érdeklődése a szentkultusz iránt, amiben bíborosai komoly befolyással bírtak.<sup>46</sup>

Tevékenységéről az egyetlen, általa kiállított magyarországi oklevele is beszámol, amely szerint egy korábbi ügy folytatásaként a szebeni társaskáptalan alapításának és jogállásának ügyében intézkedett. Mint láttuk 1189–1190-ben Gergely megerősítette a III. Béla által életre hívott intézményt. Igen ám, de a szebeni prépost joghatóságot követelt magának valamennyi német egyház felett, ez azonban sértette a területileg illetékes erdélyi püspök joghatóságát. A vita a pápa elé került, és a per intézésére Gergely kapott felhatalmazást. A legátus a Veszprémben időző királytól megtudta, hogy a prépostság csak azoknak a németeknek az egyházi előjárója, akik a II. Géza által letelepedésre kijelölt puszta, lakatlan területen alakították ki szállásterületüket, és hozták létre egy-

42 FEJÉR II. 279–281; SMIČIKLAS II. 238. sz.

43 „*Joannem Gregorium optans venerari, per Martinum pauperem jussit praedicari.*” MARINKOVIĆ 2008; THOROCZKAY 2016. 121. Érdekes, hogy Spalatói Tamás János esetében csak röviden utal példaszerű életére és életírására, de kanonizációját nem említi. THOMAS SPALATENSIS 76, 86.

44 THOMAS SPALATENSIS. 134, 136.

45 Összefoglalólag: MEZEY 1980; FRAKNÓI 1901. 34–35 (Crescencius!); TILLMANN 1975. 383; SZOVÁK 1996. 39–40 (Gregorius de Chrescencius!).

46 GOODICH 2008; THOROCZKAY 2016 ; SOLYMOSSI 2017.

házaikat.<sup>47</sup> 1198-ban III. Ince, majd 1231-ben IX. Gergely is megerősítette a bíboros-legátus ítéletlevelét, amely azonban nem hozott békét a prépost és az erdélyi püspök között az előbbi joghatósága és jogállása ügyében.<sup>48</sup> Persze felmerül a kérdés, vajon ez az intézkedés nem a korábbi legáció során történt-e. Annak ellenére, hogy a csak későbbi megerősítésekből ismert szöveg keltezetlen, egy helyen maga Gergely utal arra, hogy a pereskedés korábbi legációja idején keletkezett (*cum prius officium legationis gessimus in Hungaria*), majd megjárta a pápát, és ezután foglakozott vele a bíboros. Ezen kívül a szövegben említett „A” erdélyi püspök Adorjánnal azonosítható, aki 1192 és 1201 között állt az egyházmegye élén.<sup>49</sup>

Pontosan nem tudjuk, mikor hagyta el az országot, de 1193. január 18-án már a pápai kúriában volt egy ott kiadott oklevél tanújaként. Az év során a dalmáciai és magyar szerepléséhez hasonlóan még egy újabb szentté avatáson vett részt, amelynek alanya ezúttal Jean Gualbert volt.<sup>50</sup> 1196-ban Rómában tevékenykedett: III. Celesztin őt és Viterbói János püspök-bíborost (S. Clemens) jelölte ki ügyhallgatóként a spalatói kanonokok és a város papsága közötti ügyben.<sup>51</sup> Ezt követően a pápa legátusként az Anconai Őrgrófságba küldte, VI. Henrik német király halála (1197. szeptember 28.) után szerepet vállalt a terület visszaszerzésében a pápai állam javára. A király ugyanis a pápára ruházta Tusciát végrendeletében, ám ennek szövege ekkor még nem volt ismert. Mivel III. Celesztin az Őrgrófságot mindenképpen a maga oldalán akarta tudni, részben a helyi egyháziak – pl. a fermói püspök –, részben Gergely kiküldésével kívánta hatalmát elismertetni. Ez a feladat hárult Gergelyre, akinek számos terület – Perugia városa, Ancona, Rimini, Assisi, Gubbio, Spoleto – hűségét kellett biztosítania. Erről a megbízatról 1197. december 23-án tért vissza a pápai kúriába, ahol jelentést is tett.<sup>52</sup>

Gergely valószínűleg részt vett III. Ince megválasztásában,<sup>53</sup> aki őt nevezte ki a Spoletoi Hercegség *rector*ává, majd Lombardiába küldte legátusként (1198): elnökölt a veronai zsinaton, ahol Milánó képviselői megújították a lombard ligához történt korábbi csatlakozásukat.<sup>54</sup> Minden bizonnyal itt intézkedett a

47 Az oklevelet ld. a tanulmány végén (2.).

48 Erre ld. THOROCZKAY 2012; KISS 2013. 132–133.

49 RA 152., 194. sz alapján ZSOLDOS 2011. 89.

50 AASS Julii, III. 337; TILLMANN 1975. 383; AUBERT 1986c. 1458.

51 SMIČIKLAS II. 260. sz., JL 17404. sz.; ÁÚO VI. 189–191. Vö. SZOVÁK 1996. 39–40; RI III. 376: 4. jz.

52 IP IV. 4., 17. sz., 118., 17. sz.; JL 17426, 17585. sz.; FRIEDLAENDER 1928. 106–107; KARTUSCH 1948. 159; MÜLLER 1950. 37; TILLMANN 1975. 383: 163. jz.; AUBERT 1986c. 1458; MALECZEK 1984. 93–94.

53 MALECZEK 1984. 93–94; JL 17585. sz.: „[Rainaldus de Celano] *qui in partibus vestris dilecti filii nostri Gregorii de s. Apostolo, s. Marie in porticu diaconi cardinalis apostolici sedis legati vices exercet [...]*”. FRIEDLAENDER 1928. 107 és 139. jz.

54 WINKELMANN 1873–1878. I. 342; TILLMANN 1975. 383; MALECZEK 1984. 93–94; AUBERT 1986d. 1458. Ez utóbbi szerint ugyanekkor (1198) ítélezett az erdélyi püspök és a szebeni

lombardiai eretnekek ügyében is: megtiltotta, hogy valamely tisztségre jussanak.<sup>55</sup> A német trónviszályal összefüggő ügyben került sor szövetségkötésre 1198. december 28-án Lodiban, ekkor azonban Gergely már nem volt jelen, mivel még tavasz végén visszatért Rómába.<sup>56</sup> Közben, még 1198 tavaszán, I. Richárd angol király azzal a kéréssel fordult a legátushoz, hogy járjon közbe a piacenzai lázadás ügyében.<sup>57</sup> Valószínűleg még a nyár végén foglalkozott Bolognában egy házassági ügygel is, amelyet a S. Proculus apátjára és Lanfrancus bolognai kánonokra bízott, és amely azután III. Ince elé került.<sup>58</sup> 1198. december végén III. Ince Szicíliaba küldte: Konstancia császárné fiának, Frigyesnek az érdekeit kellett képviselnie és az ország ügyeit kellett intéznie a király gyámja, a pápa helyett.<sup>59</sup> 1199. június-július folyamán ismét Rómában tartózkodott, majd valószínűleg visszatért Szicíliaba, míg novemberben megint Rómába ment. 1199. november 24-én szicíliai megbízatását a pápa Cencius bíborosra bízta.<sup>60</sup> III. Celesztin és III. Ince idején egyúttal ügyhallgatóként is dolgozott a kúriában.<sup>61</sup> Utolsó alkalommal 1202. január 1-jén szerepelt pápai oklevélben, vélhetőleg nem sokkal ezután halt meg.<sup>62</sup>

---

prépostság jogvitájában. Azonban a pápai legátus oklevele 1189-ben kelt, ezt csak átírta III. Ince 1198-ban. Vö. FEJÉR II. 250–251, 333–335; FRIEDLAENDER 1928. 107.

55 RI III. 298. sz.

56 1198. május 30-án már biztosan ott volt. WINKELMANN 1873–1878. I. 342.

57 III. Ince 1198. (?) április 30-án az angol királyhoz intézett levele alapján, amelyben arra kéri, hogy biztosítsa a piacenzai és pármai kereskedők Angliában található birtokait, amíg azok elégtételt nem adnak neki, ill. Péter szerpap-bíborosnak (S. Maria in via lata). LI III EW 14. sz. és jz.; RI III I. 121. sz. Ld. még uo. 3. sz.

58 RI III. 362. sz.

59 A pápai megbízások, és Szicília főpapjainak, előkelőinek értesítése a források kritikai kiadása szerint 1198. december végén keltek, azaz valamivel korábbra tehető a szakirodalomban korábban elfogadott 1199. eleji dátum. RI III I. 570–572. sz. (1198); TILLMANN 1975. 383 (1199); MALECZEK 1984. 93–94. (1199); AUBERT 1986c. 1458. (1198). A pápa 1199 januárjában is küldött általános érvényű leveleket a térség főpapjaihoz, amelyben megemlékezett Gergely kiküldéséről. RI III. 554 (557), 555 (558). sz.

60 AUBERT 1986c. 1458. Cencius személyére ld. MALECZEK 1984. 111–113.

61 Erre ld. pl. 1199 júliusában ő járt el Mihály farói püspök spalatói érsekké választása ügyében. SMIČIKLAS II. 306. sz., ÁÚO VI. 134. sz.

62 MALECZEK 1984. 93–94. Mindenesetre III. Ince 1206. évi oklevele őt és Péter spalatói érseket is jó emlékezetűnek mondja. SMIČIKLAS III. 52. sz. AUBERT 1986c. 1458. szerint 1201. december 23-án szerepel utoljára pápai oklevél aláírójaként.

## Mellékletetek

### **Itinerarium:**

1189–1190: Szeben (?) – ?

1192: január 3. u. – április 16: Trau – június 27 e.: Várad – ?; Veszprém – ?

### **A legátus magyarországi tevékenységével kapcsolatos oklevelek**

#### 1. [1189–1190]

Gregorius de Sancto Apostolo, a S. Maria in Porticu szerpap-bíborosa megerősíti a szebeni társaskáptalan alapítását – említi III. Celesztin 1191. évi oklevele.

Celestinus episcopus servus servorum Dei venerabili fratri ... Strigoniensi archiepiscopo salutem et apostolicam benedictionem. Tue devotionis fervorem, quam circa Romanam ecclesiam et nos specialiter habes, certis rerum indiciis cognoscentes, tuis desideriis duximus et petitionibus annuendum et tam in coronatione regis, iuxta quod in registri bone memorie Clementis praedecessoris nostri habetur inscriptum, tibi privilegium confirmamus, quam etiam regie domus officialium prepositos vinculo anathematis alligandi et in causis spiritualibus iudicandi plenam et illibatam tuam fraternitatem habere decernimus potestatem, ita siquidem, ut nullus Ungarici regni praelatorum, nisi tu solus, sicut etiam in regia concessa habetur, beatae memorie praedecessoris nostri Alexandri auctoritate ac nostra tue ecclesie confirmata, id praesumptione qualibet audeat attemptare. Cum autem ecclesia Theutonicorum Ultrasilvanorum in preposituram sit liberam instituta, et eisdem, quibus [et alie] prepositure exempte, libertatis [insignibus redimita, et eam] authentico scripto carissimus in Christo filius noster Bela illustris rex Ungarie studuit communire, quam etiam dilectus filius noster Gregorius sancte Marie in Porticu diaconus cardinalis tunc apostolice sedis legatus, privilegii sui munimine roboravit et apostolica postmodum auctoritas confirmavit, eandem institutionem ratam habentes, precipimus nostri registri serie contineri, perenni memoria duraturam. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumserit, indignationem omnipotentis dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius noverit se incursum. Datum XIII. Kalendas Januarii pontificatus nostri anno primo.

Eredeti: –  
Említés: III. Celesztin, 1191. 12. 20.  
Reg. EO I. 21. sz.  
Kiad.: UGDS I. 1. sz; FEJÉR II. 276–277.

2. [1192]

Gregorius de Sancto Apostolo, a S. Maria in Porticu szerpap-bíborosa ítéletlevele A[dorján] erdélyi püspök és R. szebeni prépost joghatósági vitájában.

Gregorius de sancto Apostolo dei gratia sanctae Mariae in Porticu diaconus cardinalis, apostolice sedis legatus omnibus Christi fidelibus ad quos litere presentes devenerint, salutem et orationem in Domino. Ne quorumlibet sopite questiones materiam recidive contentionis invenient, quod salubriter et bene dispositum est, perpetuam debet stabilitatem obtinere et iuxta maiorum monita litterarum memorie commendari, ne processu temporis in dubiam questionem deveniat, quod definitive constat sententie calculum suscepisse. Cunctis igitur fidelibus volumus notum fieri, quod cum occasione huius verbi, „desertum”, quod verbum est in privilegio gloriosi et illustris domini regis Belae, et nostro ad preces eiusdem regis impetrato a nobis et obtento super constitutione prepositure Ultrasiluanae, quam fecimus, cum prius officium legationis gessimus in Hungaria questio esset orta inter enerabilem fratrem nostrum A[drianum] Ultrasiluanum episcopum et dilectum amicum nostrum P. prepositum Cipiniensem, pro eo, quod occasione prefati verbi prepositus diceret generaliter omnes Flandrenses ecclesie sue fuisse suppositos, econtra episcopus responderet, dominum regem et nos intellexisse, de illis dumtaxat, qui tunc erant in illo solo deserto, quod gloriose memorie G[eisa] rex Flandrensibus concessit, et de illis, qui in eodem tantummodo deserto erant habitantes, et eo processum esset, quod questio eadem ad dominum papam fuisset delata et inde ad nos remissa, utpote ad eum cui interpretatio prefati verbi domini regis mente et voluntate explorata, deberet esse certissima, prefatus illustris et gloriosus rex ad interrogationem nostram hanc interpretationem Vesprimii in presentia magnatum suorum promulgavit, quod non fuit eius intentionis tempore constitutionis prepositure nec postea, quod alii Flandrenses preposito essent subditi, nisi qui tunc tantummodo habitabant in deserto, quod sancte recordationis G[eisa], pater suus Flandrensibus concesserat, et in eodem futuris temporibus essent habitaturi. Nos vero idem cum domino rege sentientes et eandem interpretationem habentes in animo, predictum verbum sic interpretamur, quod de nullis aliis Flandrensibus intelleximus, nec alios prepositure supposuimus, nisi dumtaxat illos, qui tempore, quo ipsam preposituram constituimus, in illo tantum habitabant, et erant habitaturi deserto, quod G[eisa] rex Flandrensibus prioribus concessit. Et ut hec nostra et domini regis interpretatio omni tempore plenum robur et firmam Stabilitatem obtineat, has inde litteras scribi mandavimus et sigillo nostro fecimus sigillari.

Eredeti:	–
Átírás:	III. Ince, 1198. 06. 15, Róma IX. Gergely, 1231. 02. 26., Laterán XVIII. század (DL 37051).
Reg.	EO I. 22, 158. sz.; RG IX. 559. sz.
Kiad.:	UGDS I. 2, 58. sz; FEJÉR II. 250-251.; RI III. 272. sz. (2)

Barabás Gábor:

## Gregorius de Crescentio bíboros élete és magyarországi legációi\*

Gergely, a S. Maria in Aquiro egyház diakónus- (1188–1200?), majd a S. Vitalis presbiter-bíborosa (1200?–1207?) azon kardinálisok közé tartozik, akik többször is jártak a Magyar Királyságban pápai legátusként. Magyarországi tevékenysége azonban csak egyike volt a pápaság számára fontos megbízásainak, így például Itáliában is fontos feladatok vártak rá. Első legációja az Árpádok királyságában, mint látni fogjuk, több szempontból is figyelemre méltó, hiszen egyházi pályáját tekintve és a helyi események szempontjából is nagy jelentőséggel bírt.

Gergely a hasonló nevű, később szintén egyházi és pápai szolgálatba álló Gregorius de Crescentio nagybátyja volt.<sup>1</sup> Az előkelő Crescentius család sarja volt,<sup>2</sup> amely azonban nem állt közvetlen kapcsolatban a 10–11. százaban Rómára és a Patrimonium Petri-re nagy hatást gyakorló, hasonló nevű nemzetségekkel.<sup>3</sup> A Crescenzi-Ottaviani család tagjai például Sabina grófjai, és a Monticellik ősei voltak.<sup>4</sup> A Crescentiusok azonban csak a 12. században tűntek fel Rómában, de bármilyen, kifejezetten a régi Crescenzikhez fűződő kapcsolat nélkül. A Cenzi családdal kapcsolatos, többször említett összeköttetést sem lehet bizonyítani.<sup>5</sup> A Crescentius/Crescenzi/Cenzi névalakok, ill. ezek latin és olasz változatainak keveredése megnehezítik a tisztánlátást az egyes esetekben.

A Crescentiusok a 12. század végén azonban már bizonyíthatóan a római nemességhez tartoztak. Ezt éppen az egyik Gergellyel kapcsolatos forrás információja támasztja alá.<sup>6</sup> III. Ince (1198–1216) ugyanis 1207. évi második magyarországi megbízása idején *vir genere nobilisnek*<sup>7</sup> nevezte a bíborost. Gergely közvetlen családjáról viszonylag sok információval rendelkezünk a végrendelete, ill. más források alapján.<sup>8</sup> Ismerjük unokaöccseit, Gergelyt, Leót, Crescentiust és Petrus Pauli Cenciust, ill. az 1207-ben már elhalálozott Cencius Roizus fia-

---

\* A tanulmány az NKFIH NN 109690 „Pápai megbízottak a 11–13. századi Magyarországon – Online adattár” projekt keretében, a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj (BO/00148/17/2) támogatásával készült.

1 Az egyes Gergelyek azonosítására ld. Kiss Gergely előbbi tanulmányát a jelen kötetben. Vö. MALECZEK 1984. 183; SOLYMOSSI 2017. 28–35.

2 TILLMANN 1975. 382.

3 Ld. HERBERS 2012. 106, 108–109, 116.

4 Ebből a családból származott III. Sándor (1159–1181) pápa ellenfele, IV. Viktor ellenpápa. MALECZEK 1984. 77.

5 MALECZEK 1984. 90.

6 MALECZEK 1984. 77.

7 POTTHAST 3196. sz. RI X. 138. sz.

8 PARAVICINI BAGLIANI 1980. 3. 107–109.

it, valamint Cenciust és Johannes Mancinust, az 1207-re már ugyancsak elhunyt Crescentius fiait.<sup>9</sup>

Gergely a források tanúsága szerint 1188-ban került jelentős egyházi tisztségbe, ezen év márciusában emelte őt ugyanis III. Kelemen pápa (1187–1191) a S. Maria in Aquiro szerpap-bíborosi tiszterére.<sup>10</sup>

Gergely később, III. Celesztin (1191–1198) idején került a pápai politika élvonalába. Fontos szerepet játszott ugyanis Albinus albanói püspök-bíborossal<sup>11</sup> együtt abban, hogy Szicíliai (Leccei) Tankréd<sup>12</sup> egyezséget kötött a pápasággal (1192 júniusa, gravinai konkordátum).<sup>13</sup> A pápa megbízottai 1192 májusának végén indultak útnak, Albinus és Gergely is május 23-án írt alá utoljára a pápai udvarban.<sup>14</sup> A Tankréddal folytatott megbeszélések eredményeként nem egyszerűen megújították a korábbi beneventói konkordátumot,<sup>15</sup> hanem új, bizonyos pontokon a pápaság számára kedvezőbb egyezmény született.<sup>16</sup> Még június végén került sor Albinus és Gergely újabb követségére,<sup>17</sup> amelynek során

9 PARAVICINI BAGLIANI 1980. 107: 1. jz

10 ZIMMERMANN 1913. 30: 1. jz; MALECZEK 1984. 90–91; TILLMANN 1975. 382. Cristofori ezzel szemben egyetlen személyt (Crescenzi Gregorio névalakkal) tüntet fel 1188 és 1208 között, utóbbi dátumot feltételelesen szerepelteti. CRISTOFORI 1888. 214.

11 Személyére ld. Kiss Gergely előző tanulmányának 41. jegyzetét. Ld. MALECZEK 1984. 76–77; BLUMENTHAL 1982. 10–11, 18–33; MONTECCHI PALAZZI 1986. 626–628; KARTUSCH 1948. 79–82.

12 1190 elején, II. (Jó) Vilmos szicíliai király (1166–1189) előző évi halála után a trónra felesége, II. Roger (1130–1154) utószülött lánya, Konstancia révén VI. Henrik német-római császár (1190–1197) tartott igényt. Vele szemben a királyság előkelői, elutasítva az idegen, német jelöltet, II. Roger törvénytelen unokáját, Lecce grófját, Tankrédot (1190–1194) választották királlyá. Az új normann uralkodó később VI. Henrik feleségét is foglyul ejtette, a császárnak így vissza kellett térnie német földre. Tankréd azonban 1194-ben, nem sokkal legidősebb fia halála után, maga is elhunyt. MOLNÁR 2004. 63–64; BLUMENTHAL 1982. 30–31; MATTHEW 1992. 285–291.

13 TILLMANN 1975. 382; MALECZEK 1984. 91; AUBERT 1986b. 1457. A gravinai konkordátum előzményeire ld. Kiss Gergely előző tanulmányának 41. jegyzetét és BLUMENTHAL 1982. 31.

14 MALECZEK 1984. 367. 65. sz. Érdekesség, hogy más feltételezések szerint Albinus május 15-én, Gergely pedig május 12-én írt alá utoljára. FRIEDLAENDER 1928. 78.

15 IV. Hadrián (1154–1159) pápa és I. (Rossz) Vilmos (1154–1166) 1156-os egyezsége. A pápa a növekvő elszigetelődés láttán, amelyet a bizánci és normann-szicíliai támadások jelentettek, kénytelen volt engedményeket tenni ez utóbbiaknak. Az egyezményben elismerte Vilmost Szicília királyának, Puglia, Calabria, Campania, Capua, Amalfi-partvidék, Nápoly, Gaeta, Marche, Abruzzo területei feletti hatalmát is elfogadva. Vö. NORWICH 1970. 196–200. A beneventói egyezmény szövegét ld.: [MGH Const. I. 590–591. 414. sz.](#)

16 A király hűséget fogadott a pápának, engedélyezte, hogy a királyság szárazföldi részén állandóan legátus legyen jelen, a szigeti részre pedig öt évente küldhessen megbízottat, Tankrédnak személyesen a pápa kezéből kellett átvennie a királyi hivatalt. FRIEDLAENDER 1928. 78–79. A gravinai konkordátum szövegét ld.: [MGH Const. I. 417. sz.](#)

17 Nem bizonyos, hogy valóban két legációról beszélhetünk, hiszen ezt csak Tankérd ígéretének szövegére alapozzák a kutatók. BLUMENTHAL 1982. 31.

az Abruzzóhoz közeli Alba városában fogadták Tankrédot, aki ott ünnepélyes hűségesküt tett a pápa legátusai előtt.<sup>18</sup>

Gergely ezután feltehetően visszatért a pápai udvarba, legalábbis erre enged következtetni III. Ince egy 1198. március 2-án Fülöp milánói érsek és S. Donato di Scozola in Sesto-Calende apátság perében kelt oklevele, amelyből arról értesülünk, hogy korábban III. Celesztin az ügyben Gergelyt és Hugót, a SS. Silvestrus et Martinus presbiter-bíborosát<sup>19</sup> bízta meg ügyhallgatói<sup>20</sup> teendőikkel.<sup>21</sup> Működésükről nem rendelkezünk közelebbi információval, az ugyanakkor bizonyos, hogy III. Ince levelében elutasította az apát kérését, és a ferrarai püspök által delegált bíróként korábban a kolostorra nézve kedvező ítéletet nem erősítette meg, hanem az első, a veronai püspök által hozott, a milánói érsek számára kedvező döntést hagyta jóvá.<sup>22</sup> Gergely ügyhallgatói tevékenységére utal továbbá az az 1198. április 13-i pápai oklevél, amely az antwerpeni Mi-asszonyunk katedrális káptalanának egy stalluma körüli nehézségek ügyében kelt.<sup>23</sup> A bíborosnak ebben az esetben egyedül kellett megvizsgálnia az ügyet, amely később Lambert, a kanonoki javadalom birtokosa javára dőlt el, III. Ince ugyanis említett oklevelével az ő igényeinek a támogatásával és védelmével bízta meg a tournai-i esperest, kántort és kancellárt.<sup>24</sup> Egy további III. Celesztin pápa pontifikátusa alatt kezdődő perben Gergely több kollégájával együtt tevékenykedett ügyhallgatóként. Az angoulême-i püspök és káptalan a főpap által megemelt számú kanonoki helyek miatt kialakult perében elsőként Jordanus, a

18 FRIEDLAENDER 1928. 78. A hűségeskü szövegét ld.: [MGH Const I. 418. sz.](#)

19 A feltehetően római családból származó Hugó kúriai karrierjét a Szent Péter székesegyház espereseként kezdte, majd III. Celesztin pápának hála 1190, esetleg 1191, valamint 1206 között viselte bíborosi címét. Ez idő alatt többször is megjelenik a neve a forrásokban *auditorként*, egyebek mellett őt bízta meg III. Ince Konrád würzburgi püspök halála körülményeinek a kivizsgálásával. Hugó pápai penitenciáriusként is működött továbbá, valamint 1203-ban Terracinában járt egy béketárgyalás keretében. Aláírása utoljára egy 1206. február 28-án kelt ünnepélyes pápai privilégiumon található meg. RI III. 53: 12. jz.; MALECZEK 1984. 107.

20 Az *auditor* kifejezés először III. Celesztin pápa idején jelent meg a forrásokban, és a bíborosok egyik fontos feladatává vált az ügyhallgatói tevékenység. MALECZEK 2013. 75.

21 „*Cumque dilectus filius G(erardus), tunc prior nunc nunc vero abbas eiusdem monasterii, et G., nuntius adverse partis, super hoc ad sedem apostolicam accessissent, bone memorie C(elestinus) papa, predecessor noster – supradictis omnibus per dilectos filios nostros Hug(onem), tituli sancti Martini presbyterum, et G(regorium) sancte Marie in Aquiro diaconum, cardinales quos eis auditores concesserat [...]*” – I. 37. sz.; POTTHAST 31. sz.

22 RI III. 37. sz.

23 „*Cum autem G., procurator eius, ad nostram presentiam accessisset, B. clericus ex parte prefati Lamberti se ei adversarium esse proposuit. Unde est dilectum filium nostrum G(regorium), sanctae Marie in Aquiro diaconum cardinalem, concessimus auditorem. Ex cuius postmodum relatione cognovimus, quod cum idem B. pluries vocatus ad causam fuisset, multotiens a presentia dicti cardinalis discessit contumax et tandem a presentia nostra se penitus abstentavit*” – 90. sz.; POTTHAST 76. sz.

24 RI III. 90. sz.

S. Pudentiana<sup>25</sup> és Soffredus, a S. Praxedis<sup>26</sup> presbiter-bíborosai voltak Gergely kollégái, majd utánuk Péter, a S. Maria in Via Lata diakónus-bíborosa<sup>27</sup> kapta

- 25 Jordanus a Ceccano grófi család sarja volt. Fossanova ciszterci monostora apátjaként kezdte egyházi karrierjét 1176-ban, majd 10 évvel később emelkedett a bíborosi kollégium tagjai közé, először diakónus minőségben, majd áldozópaként. Nem sokkal 1186 után a trieri érsekválasztási vita körüli teendőikkel bízta őt meg III. Kelemen pápa, amely ügyben Péter, a S. Petrus in Vincoli presbiter-bíborosa volt a társa. Jordanus ezután Kölnben tartózkodott 1199 elejéig, majd a mai Belgium területén tevékenykedett különböző egyházi ügyekben, aminek nyomát számos ekkor kiállított oklevele őrzi. 1199 májusában ismét a pápai udvarban találjuk, míg III. Celesztin pápa ismét legátusi megbízást nem adott neki, ezúttal francia területekre. Octavian ostiai püspökkel Oroszlánszívú Richárd angol király és a roueni érsek, valamint a későbbi Földnélküli János vezette csoport között kellett ekkor békét szereznie. A legátusok 1192-es normandiai tevékenysége azonban nem volt problémamentes, valamint a két bíboros sem értett egyet az alkalmazandó eljárást illetően. Jordanus 1193-ban visszatért a Kúriába, ahol még III. Ince pontifikátusa alatt is bíróként működött. 1199-ben Anconába küldte őt a pápa legátusként, hogy ott Anweiler Markward ellen készítsen elő hadjáratot. III. Ince feltehetően igénybe vette Jordanus tanácsait a ciszterci renddel kapcsolatos ügyekben, amíg 1206-ban a bíboros el nem halálozott. MALECZEK 1984. 86–88.
- 26 Soffredus az itáliai Pistoia városából származott, bíborosi méltóságra emelése előtt a város káptalanának *magisteri* címet viselő tagja volt. Jogi képzettsége későbbi tevékenységében is nagy szerepet játszott. III. Lucius pápa 1182 tavaszán emelte a S. Maria in via Lata diakónusává, 1187-ben kapta meg első legátusi megbízását, ekkor III. Orbán pápa Franciaországba küldte őt a II. Henrik angol és II. Fülöp francia királyok közötti béketárgyalások okán. Ekkor, valamint 1188-ban a Pisa és Genova közötti tárgyalások esetében is sikerrel járt, ahogyan 1189 elején Parma és Piacenza vitájában is. 1189 nyarán ő is Trierbe érkezett az érsekválasztás már említett problémája miatt, ahonnan 1190-ben tért vissza a pápai udvarba. III. Celesztin idején főleg a Kúriában tartózkodott, ahol többször is ügyhallgatói szerepet töltött be. 1193-ban a S. Praxedis presbiter lett, majd III. Ince 1198-ban legátusaként Velencébe és a Szentföldre küldte őt. A pápa 1201-ben elutasította a távollétében a ravennai érseki székbe történt megválasztását. Soffredus szerteágazó tevékenysége után 1205-ben tért vissza Rómába, ezután 1210-es haláláig a hivatali ügyektől visszavonultan élt. MALECZEK 1984. 73–76.
- 27 Petrus Capuanus Amalfi egyik előkelő családjának sarja volt. Párizsi tanulmányai után III. Celesztin teológiai jellegű munkái alapján 1193-ban hívta őt a pápai udvarba, ahol a S. Maria in via Lata bíborosa lett. 1195 nyarán lett Benevento *rectora*, ezzel párhuzamosan Szicíliaira vonatkozóan legátusi meghatalmazást is kapott. A következő évben útja Észak-Itálián és Ausztrián keresztül Cseh- és Lengyelországba vezette, ahonnan még az 1198-as pápaválasztás idején sem tért vissza. Az új egyházfő azonban már pontifikátusa első évében újabb legátusi feladattal bízta meg Pétert, Soffredus bíborossal együtt ezután a keresztes hadjárat ügyéért felelt, amely előkészítésének a II. Fülöp francia és Oroszlánszívú Richárd angol király közötti békeközvetítés is része volt, így a bíboros francia területre utazott. Péter ekkor a francia uralkodó házasságának problémáival is foglalkozott, majd 1200-ban visszatért a pápai udvarba, ahol III. Ince a SS. Silvestrus et Marcellus bíborosává léptette őt elő. Kúriai tartózkodásai idején gyakran kapott bírói megbízásokat. 1202-ben Velencébe, majd Konstantinápolyba és a Szentföldre utazott, tevékenysége azonban nem hozta el a pápa számára a várt eredményeket, amiért Ince személyesen őt tette felelőssé. Péter 1206 őszén, vagy 1207 elején tért vissza Itáliába, ahol ez után a bíborosi kollégium másodvonalában maradt, legációjának sikertelensége rányomta tehát a bélyegét a pápa és Péter további kapcsolatára. Ebben a helyzetben a bíboros inkább szülővárosának szentelte figyelmét, egyebek mellett különböző alapításokkal gazdagítva azt. 1214. augusztus 30-án hunyt el Viterbóban. MALECZEK 1984. 117–124.

meg az ügyet.<sup>28</sup> Soffredus egy további perben, a S. Lorenzo in Spello monostor perjele, Albericus ellen folyó eljárásban is Gergely bírótársa volt.<sup>29</sup> Egy 1199. február 1-jén kelt pápai levél szerint a megbízottak ugyan nem tudtak ítéletet hozni az ügyben, de a per végül a perjel letételével, ill. ezen döntés megerősítésével zárult.<sup>30</sup>

1198 októberében<sup>31</sup> III. Ince hosszabb kúriai tevékenysége után a Spoletói Hercegség, az Assisi Grófság és a környező területek *rector*ává<sup>32</sup> nevezte ki Gergelyt, azaz ő képviselte a pápai hatalmat ezen a területen, egészen 1199 nyaráig.<sup>33</sup> Ez az intézkedés tekinthető III. Ince első olyan rendeletének, amely központi ellenőrzésű igazgatást hozott létre a Patrimonium Petri számára.<sup>34</sup>

Gergely Rómába visszatérve megkapta első magyar területet érintő legátusi megbízatását. 1199 végén ugyanis Magyarországra küldte őt III. Ince pápa,<sup>35</sup> hogy ott a helyi egyház helyzetével, valamint Imre király (1196–1204) és András herceg konfliktusával foglalkozzon.<sup>36</sup> Ez utóbbi, talán jelentősebb ügyben, egyes

---

28 1198. május 29. „*Quibus primo dilectos filios J(ordanum), tituli sancte Pudentiane, et S(offredum), tituli sancte Praxedis, presbyteros, et G(regorium), sancte Marie in Aquiro, et postmodum P(etrum) sancte Marie in Vialata, diaconos cardinales, concessimus auditores*” RI III 214. sz.; POTTHAST 223. sz.

29 „*Sed cum ab eis non fuerit in ipsa questione processum, a dilectis filiis nostris S(offredo), tituli sancte Praxedis presbytero, et G(regorio), sancte Marie in Aquiro diacono, cardinalibus commissa fuit*” RI III. 542 (545). sz.; POTTHAST 587. sz.

30 RI III. 542 (545). sz.

31 „*Inde est, quod paci et tranquillitati vestre paterna volentes sollicitudine providere, dilectum filium nostrum G(regorium), sancte Marie in Aquiro diaconum cardinalum, virum utique providum et discretum, quem inter alios fratres nostros speciali caritate diligimus vobis duximus preponendum et ut vestre pacis et salutis regimen ulterius exequatur, utramque potestatem spiritualem videlicet et temporalem, ei vice nostra commissimus, ut dum in eo potestas utraque convenerit, utraque adiuta per alteram liberius valeat exerceri. Cui dedimus in mandatis, ut vos tamquam ecclesie Romane filios speciales diligat et honoret et sic iura nostra procuret, ut aliena non ledat, sed quod suum est unicuique studeat conservare.*” RI I. 356. sz.; POTTHAST 927. sz.

32 Vö. MALECZEK 2013. 76.

33 MALECZEK 1984. 91; AUBERT 1986b. 1457; MOORE 2003. 40; TILLMANN 1975. 382. Utóbbi dátum nélkül közli. III. Ince pápa idején történt meg a pápai hatalom kiterjedése Közép-Itália számottevő részére. A „Pápai Állam(ok)” alapvetően négy részből tevődött össze: Toscana Romana, Campagna-Marittima, a Spoletói Hercegség, valamint az Anconai Órgrófság. Ezek irányítására nem alakult ki arra szakosodott hatóság, vagy neveztek ki főhivatalnokot, a pápák a bíborosi kollégium tagjai által gyakorolták főhatalmat a területek fölött, nem hagyva figyelmen kívül azok szokásjogi rendszereit és helyi sajátosságait sem. A kardinálisok kezdetben legátusként, majd *rector*ként irányították a területeket. Az 1220-as évekre pedig kialakult egy stabil rendszer, mely szerint minden régióknak megvolt a saját *rectora*, akik néhány évre kapott pápai kinevezés birtokában gyakorolták hatalmukat. A rájuk bízott területek pénzügyeivel a Kúriában voltak kötelesek elszámolni. MOLNÁR 2004. 66–67; WALEY 1961. 91–124.

34 MALECZEK 1984. 91

35 Vö. SWEENEY 1984. 121.

36 Ld. SWEENEY 1999; SZABADOS 2000.

adatok szerint Konrád mainzi érsek kellett, hogy támogassa őt.<sup>37</sup> Az is feltételezhető továbbá, hogy meg kellett szerzenie a magyar király támogatását a guelfek számára a császári trónküzdelmekben.<sup>38</sup> Gergely legációjának kezdetét illetően egy 1199. november 26-án kelt pápai oklevél szolgál információval, amelyet még ő maga is aláírt,<sup>39</sup> így követsége az ezt követő időszakra tehető.

Feltehetően már Magyarországra tartva avatkozott be Poppo aquileiai prépost és a helyi káptalan ellentétébe, amely bizonyos karintiai jövedelmek miatt keletkezett. Gergely tevékenységére a peres felek 1201. január 4-én kiállított egyezménye a bizonyíték.<sup>40</sup>

A kardinális valószínűleg már 1200 elején<sup>41</sup> megérkezett a Magyar Királyság területére. Feladatát elsőként III. Ince egy március 2-án a spalatói káptalannak küldött levele említi.<sup>42</sup> A pápa megfogalmazása szerint a legátusi meghatalmazás legfőbb oka a király és a herceg harca volt.<sup>43</sup> Gergely magyarországi fáradozásai nem maradtak eredmény nélkül, Imre király és András herceg 1200-ban békét kötött egymással. Az egyezés részletei ugyan csak a Kölni Királykró-

37 MALECZEK 1984. 91. Vö. GOMBOS 1215. sz.

38 AUBERT 1986b. 1457. Csak az előbbi (trónviszály) említi Solymosi László tanulmánya: SOLYMOSI 1996. 50. Moroni szerint Gergelynek – akit a szicíliai viszályok rendezésével és a keresztes hadjárat előkészítésével bízott meg a pápa – Magyarországot a hitetlenek elleni szíriai fellépésbe kellett bevonnia, szövetségben VI. Lipót osztrák herceggel. MORONI 1840–1861. LXXXIII. 174.

39 MALECZEK 1984. 91, 379. 63a. sz. Eubel szerint 1199. július 4-én írt alá utoljára a S. Maria in Aquiro címmel. HC I. 3: 1. jz. Ld. MALECZEK 1984. 379. 61. sz. Visszatérte utáni első aláírása 1201. február 3-án kelt, de továbbra is előző címével. MALECZEK 1984. 380. 74. sz. Utolsó szignója említett, korábbi minőségben 1201. július 1-jén kelt. Ld. MALECZEK 1984. 380. 83. sz.

40 MALECZEK 1984. 91: 228. jz.; RI III. 104 (113.).

41 Ld. MALECZEK 1984. 91, 339; ZIMMERMANN 1913. 204.

42 „[...] *communicato fratrum consilio legatum illuc duximus a nostro latere cum potestatis plenitudine destinandum, dilectum videlicet filium nostrum G. Sancte Marie in Aquino diaconum cardinalem*” ÁÚO I. 88; DL 36121; POTTHAST 966. sz.

43 Kiegészítve azzal, hogy ez hátráltatta a keresztes hadjáratban vállalt kötelezettségének a teljesítését. „[...] *qualiter multis et magnis necessitatibus regni Ungarie intellectis, que festinanum subsidium requirere videbantur, et provisione Sedis Apostolice indigere, cum nec alius nobis subventionis modus congruentior vel eque congruus appareret, ne mora dispendium ad se traheret, et ex dilatione illius regni communis impediretur utilitas, quod in devotione Apostolice Sedis et gratia ita iam dudum solidatum extitit et incessanter existit, ut ipsius prospera et adversa tanquam propria reputemus [...]*” ÁÚO I. 88. A magyarországi főpapoknak címezve is kiállítottak a pápai kancelláriában egy hasonló tartalmú oklevelet; ők szintén arra nézve kaptak felhívást, hogy a legátust minden lehetséges módon segítsék. „*Monemus proinde discretionem vestram propensius et hortamur per apostolica scripta precipiendo mandantes, quatinus eundem cardinalem tamquam honorabilem membrum ecclesie et legatum Apostolice Sedis recipientes humiliter et devote, ac honorificentia debita pertractantes, ipsius salutaria monita et precepta teneatis firmiter et servetis, et teneri ac servari a vestris subditis faciatis.*” ÁÚO I 88; POTTHAST 977. sz.

nika<sup>44</sup> alapján ismertek, amely nem említi Gergely szerepét.<sup>45</sup> Az egyezményre, és a legátus tevékenységére azonban III. Ince pápa regisztrumában is található utalás, még hozzá egy 1203. november 5-én András hercegnek küldött levél szövegében.<sup>46</sup> Emellett hivatkozik a legátus tevékenységére a pápa 1220 körül ismeretlen szerző tollából származó *gestája* is.<sup>47</sup>

Gergely feladatai között a királyi család kibékítése mellett – feltehetően – az egyháziak ügyeinek rendezése is megtalálható volt. Erre nézve ugyan nem rendelkezünk forrással, de egy másik egyháztartományt, tehát nem a legátus kijelölt működési provinciáját,<sup>48</sup> érintő adatot ismerünk. III. Ince ugyanis 1201. március 1-jén Peregrinus aquileiai pátriárkához intézett levele megemlékezik az utóbbinak a legátus előtt tett esküjéről. Gergely és Peregrinus találkozására vagy Magyarországra történő utazása, vagy visszaútja során kerülhetett sor.<sup>49</sup>

Gergely legációja tehát legkésőbb 1200. március 2-án kezdődött, legalábbis ekkortól datálható. A kiküldetés vége azonban, bár nagy valószínűséggel ismerjük *terminus ante quemjét* is, mégis bizonytalan. Werner Maleczek 1201. február 3-ra teszi Gergely ismételt megjelenését a pápai oklevelek aláírói között, ekkor szerinte már a S. Vitalis presbiter-kardinális volt, amelyre 1200 végén, december 23-án nevezte ki III. Ince.<sup>50</sup> A bécsi történész azonban a bíborosi kollégium tagjait bemutató monumentális munkájának végén a kardinálisok aláírásainak

---

44 [MGH SS rer. Germ. 18. 168–169.](#) Más nyugati elbeszélő forrásokba is utat talált az információ. Pl. a Klosterneuburgi Évkönyv 2. és 3. folytatása (Annales Claustro-neoburgenses, Continuationes Claustro-neoburgenses II et III. – [MGH SS 9. 620.](#); GOMBOS I. 1753. sz.; [MGH SS 9. 634.](#); GOMBOS I. 1754. sz.) és Paltram Vatzó krónikája (GOMBOS III. 4164. sz.) is említi. Ld. KÖRMENDI 2009. 5: 10. jz.; 57–58, 69. Konrád mainzi érsek a békekötésben játszott szerepe okleveles forrással nem igazolható.

45 A béke pontjai közül az egyik legfontosabb az volt pápai szempontból, hogy Imre és András kötelezték magukat: együtt veszik fel a keresztet. Távollétükben VI. Lipót osztrák hercegre kívánták bízni az ország vezetését, ill. egyikük halála után másikuk örökölte volna a királyságot. [MGH SS rer. Germ. 18. 169.](#)

46 „*Compositionem inter te, et carissimum in Christo filium nostrum illustrem regem Ungarie, in dilecti filii G. tituli Sancti Vitalis presbyteri cardinalis, tunc Apostolice Sedis legati, manibus versatam et ab eo postmodum confirmatum.*” FEJÉR II. 413; RI III. 155. (156.) sz. Vö. POTTHAST 2016. sz.; HAGENEDER 2000. 98; SZABADOS 1999. 107–108; SMIČIKLAS III. 27. Megjegyzendő, hogy a két oklevél két különböző titulust ad meg Gergely neve mellett. A pápai oklevél időzítése mindazonáltal nem lehetett a véletlen műve, hiszen a viszonylagos béke 1203-ig tartott, amikor is András ismét a király ellen támadt. Imre azonban Varasd mellett foglyul ejtette öccsét. Vö. THOMAE SPALATENSIS 140–142. más forrásokra ld. KÖRMENDI 2009. 5, 15–19. A „varasdi jelenet” kritikájára ld. KÖRMENDI 2012.

47 „*Papa per Gregorium S. Maria in Aquiro diaconum cardinalem, quem legatum in Hungariam destinavit, reformavit pacem inter Henricum regem et Andream, fratrem eius, ducem, quorum guerra totum pene regnum Hungariae devastabat.*” GOMBOS 2514. sz.

48 A legátusok provinciájának kérdésére ld. FIGUEIRA 2006.

49 TILLMANN 1975. 382: 156a. jz. Vö. POTTHAST 1309. sz.

50 MALECZEK 1984. 91, 289. Vö. FRAKNÓI 1901. 37–38.

táblázatos feldolgozásánál maga mond ellent a korábban Gergelyről írottaknak. E szerint ugyanis 1201-ben a legátus továbbra is a S. Maria in Aquiro diakónus-bíborosi címét viselte. A S. Vitalis presbiter-bíborosaként pedig 1202. március 7-én látott el kézjegyével először ünnepélyes pápai privilégiumot.<sup>51</sup> Azt is számításba kell vennünk, hogy III. Ince alatt nem történt különálló kreáció, általában több bíboros egyszerre nyerte el méltóságát. 1200 decembere után pedig csak 1202. március 9-én történt újabb bíborosi kinevezés.<sup>52</sup> A váltás, és ezáltal Gergely első magyarországi legációja végének pontos időbeli meghatározását nehezíti továbbá, hogy Eubel szerint Gergely 1199. július 4-ig mutatható ki a pápai oklevelezésben mint szerpap-bíboros, ellenben presbiterként 1202. március 9. és 1207. július 21. között adatható.<sup>53</sup>

Feltehetően a Gergely által viselt címek meghatározásából fakadó nehézségek okozták a véleményekben jelentkező különbséget. Erre vezethető vissza az a vélekedés is, hogy a pápai udvarban nagy valószínűséggel sikeresnek ítélték Gergely magyarországi küldetését, olyannyira, hogy III. Ince erre tekintettel helyezte át a S. Vitalis titulusára.<sup>54</sup> Amennyiben viszont elfogadjuk Maleczek adatait arról, hogy Gergely 1201-ben még régi címét viselve írt alá, akkor legalábbis meg kellene kérdőjeleznünk a bíboros magyarországi tevékenysége és bíborosi áthelyezése közötti közvetlen összefüggést, tekintve, hogy a kettőt majd másfél év választja el ily egymástól.

Ebben az esetben egy másik forráshoz kell fordulnunk segítségért. Gergely ugyanis 1201-ben Johannes Lombardusszal, Albano bíboros-püspökével<sup>55</sup> együtt ügyszóként szerepelt a Sainte-Geneviève-monostor apátja és Párizs püspöke közötti joghatósági vita folyamán. A két bíboros meghallgatta a feleket, majd panaszukat írásba foglalták és jelentést készítettek a konzisztoriális tárgyaláshoz.<sup>56</sup> Minderről III. Ince pápa egy 1201. december 23-án kelt irata igazít el

51 MALECZEK 1984. 380. 74. sz. és 381. 90. sz.; PARAVICINI BAGLIANI 1980. 3., 1. sz. Vö. HC I. 3: 1. jz, 23. sz.

52 A bíborosok pápai kreációjával kapcsolatban fontos még rámutatni, hogy III. Ince pontifikátusa alatt – követve a korábbi gyakorlatot – az évi négy böjti időszakhoz kapcsolódva, virágvasárnap előtti szombaton és nagypénteken történtek. MALECZEK 1984. 289.

53 HC I. 3: 1. jz.

54 MALECZEK 1984. (1200 végén, 1201. február 3. előtt); AUBERT 1986b. 1457. (1202. március 9. előtt); CRISTOFORI 1888. 89. szerint Di Crescenzo Gregorio (!) töltötte be a tisztséget 1189–1208 között.

55 Johannes lombardiai származású volt, 1189-ban lett a S. Clementis presbiter-bíborosa, majd 1199-ben helyezte át III. Ince pápa az albanói püspök-bíborosi hivatalba. Korábbi püspökségétől (Viterbo, 1188–1199) is ez utóbbi áthelyezésre kellett megválnia. A Kúriában főleg peres ügyekkel foglalkozott, püspök-bíborosként továbbra is főleg bírósági ügyekben tevékenykedett, aláírása 1210-ig található meg az ünnepélyes pápai privilégiumokon. HC I. 3: 1. jz, 35, 40, 532; MALECZEK 1984. 94–95.

56 A per a *jurisdictio spiritualis* érintette, vagyis a zsinati kötelezettség, a szent olajok, a krizma, a házasságkötési illeték és a plébániai jogok kérdését. Gergely és Johannes tevékenysége révén. III. Ince úgy döntött, hogy a püspök korábban nem birtokolta a plébániai jogokat, majd

bennünket, amely Gergely 1201-ben viselt hivatalával kapcsolatban is perdöntő lehet. A szövegben ugyanis azt olvashatjuk, hogy a pápa az ügy kivizsgálásával az albanói püspököt és Gergelyt, a S. Maria in Aquiro diakónus-bíborosát bízta meg, és ugyanő december végén pedig már a S. Vitalis presbiter-kardinálisa volt.<sup>57</sup> Ez az adat ugyan nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy Gergely 1201 júniusa után nyerte el újabb bíborosi méltóságát,<sup>58</sup> mivel azonban hosszabb lefolyású perrel állunk szemben, valószínűbb, hogy III. Ince – többekkel együtt – még 1200 decemberében léptette elő, talán valóban éppen magyarországi tevékenységére is tekintettel. Egyértelműen ezt a vélekedést erősíti meg III. Ince már említett, 1201. március 1-jén Peregrinus aquileiai pátriárkának küldött levele is, amelyben szintén a S. Vitalis cím található Gergely neve mellett.<sup>59</sup>

Röviden vissza kell még térnünk Gergely ügyhallgatói szerepére is, mivel az *auditorok* gyakorlati tevékenységével kapcsolatban feltehetjük még azt a kérdést is, hogy mind a ketten végig Rómában voltak-e a per idején. Johannes ugyanis végig megtalálható az ünnepélyes pápai oklevelek aláírói között 1201 folyamán, így december 23-án is,<sup>60</sup> míg Gergely, ahogyan említettük, 1201. július 1. után legközelebb csak 1202. március 7-től.<sup>61</sup> III. Ince említett oklevele ugyan nem tesz említést ilyenről, és a pápai udvarban működő ügyhallgatók tevékenységét érintő ismeretek fényében sem tűnik valószínűnek, hogy egyikük a helyszínre utazva folytatta volna le az eljárást,<sup>62</sup> de nem is zárható ki teljesen ez az eshetőség sem.

Gergely 1202-ben megpróbált közbenjárni III. Incénél Berard messinai érsek<sup>63</sup> érdekében, akit a pápa 1200-ban felfüggesztett a hivatalából és kiközösített, mivel az 1200 őszen Paleáriai Walter oldalára állt.<sup>64</sup> Gergely 1205-ben aztán

---

a vézelay-i és az auxerre-i Szent Péter kolostor apátjai, valamint az orléans-i dékán vizsgálta meg az ügyet delegált bíróként. Kihallgatták a felek tanúit, ill. saját pecsétjük alatt jelentést is küldtek erről Rómába. FOREVILLE 1992. 23; POTTHAST 1543. sz. (1201. december 24.); PL 217. 88–89.

57 „[...] *et dilectum filium G., sancte Mariae in Aquiro Diaconum, nunc vero tituli sancti Vitalis Praesbyterum Cardinalem dedimus auditores.*” – SAUVAL 1724. I. 390; POTTHAST 1543. sz.

58 Maleczek táblázata aszerint 1201. július 1-jén írt alá utoljára régi címét használva. MALECZEK 1984. 380. 83. sz.

59 POTTHAST 1309. sz.

60 MALECZEK 1984. 381. 86. sz.

61 MALECZEK 1984. 380. 83. sz. és 381. 90. sz.

62 HERDE 1970. 20, 183–184., 374; MALECZEK 1984. 329–332; HERDE 2002. 24–30; BRUNDAGE 2008. 137; BARABÁS 2013. 176–177.

63 HC I. 336–337; GAMS 950.

64 MALECZEK 1984. 91. Paleáriai (Pagliari) Walter az itáliai Troia, majd Catania püspöke volt. (HC I. 176, 499; GAMS 937, 944.) A szicíliai normann uralkodóház kérlelhetetlen ellenségeként volt ismert. 1191-ben így VI. Henriket támogatta annak első hadjárata idején. A császár ugyanis az 1189-ben elhalálozott II. Vilmos utódjának tartotta magát felesége, Konstancia jogán. Walter aztán követte Henriket Németországba is, amikor az távozni kényszerült Itáliából. A Tankréd király 1194-es halála után vezetett második hadjárat végül elhozta a sikert a császár számára,

a Sancta Agatha-egyház kormányzója lett.<sup>65</sup> Érdekeség, hogy a már említett végrendeletében megtalálható tanúként egy bizonyos Sancta Agatha egyház szerpapja is. Paravicini Bagliani szerint Miklós (Nicolaus) a Sancta Agatha in Monasterio (dei Goti) egyház tagja volt. Ez alapján azt is feltételezi, hogy Gergely kormányzósága is ehhez az egyházhhoz kapcsolható.<sup>66</sup>

Az utolsó Gergely aláírását is tartalmazó pápai oklevél, amely az újabb Magyarországot is érintő legációja előtt került kiállításra, 1207. szeptember 11-én kelt.<sup>67</sup> Egyben ez volt az utolsó alkalom, amikor Gergely aláírása a bíborosok nevei között megtalálható egy ünnepélyes pápai privilégiumban, amely körülmény valószínűsíti, hogy már magyarországi legációja alatt, vagy nem sokkal ezután elhunyt.

A bíboros második magyarországi legációjáról szintén túlnyomórészt pápai forrásokból értesülünk. III. Ince 1207. október 7-én<sup>68</sup> ugyanis – megfogalmazása

---

Walter pedig a királyság kancellári pozícióját nyerte el. Henrik 1197-ben bekövetkezett halála után Konstancia a gyermek II. Frigyes anyja 1198-ban elbocsátotta Waltert szolgálatából és be is börtönöztette, mivel az feltehetően visszaélt hatalmával, valamint Anweileri Markward igényeit (aki a királyság *procurator*a kívánt lenni) támogatta. Fogságából III. Ince közbenjárásával szabadult még ugyanazon évben. Nem sokkal ezután bekövetkezett halála előtt Waltert ismét kancellárrá nevezte ki a királyné, valamint gyermeke mellé rendelte, míg a gyámság a pápáé, III. Incéé lett. Konstancia halála után anarchikus állapotba került a királyság, a pápa és Markward németjei küzdöttek a hatalomért. Walter ezt kihasználva 1200 márciusában érsekké választotta magát a palermói káptalannal. A pápa azonban megtagadta ennek a megerősítését, magának követelve az érsekek kinevezésének a jogát. Mindeközben egy III. Ince támogatását is élvező francia gróf, III. Brienne-i Walter tűnt fel Szicíliában, igényt tartva a trónra. Paleáriai Walter ebben a helyzetben a pápával való szakítás mellett döntött, lemondott egyházi tisztségeiről, és csatlakozott Anweileri Markwardhoz, a királyság német származású vezető tisztségviselőivel együtt. III. Ince kiátkozással sújtotta ezért Waltert, ami alól csak 1203-ban, Markward halála és saját katonai veresége után oldotta fel a pápa. 1207-ben került vissza kancellárként a király szolgálatába, majd egy évvel később cataniai érsekké választották. 1210-ben ismét kiesett a pápa kegyeiből, egyúttal II. Frigyesnél is kegyvesztett lett. 1212-ben aztán visszanyerte korábbi jelentősége egy részét, amikor Frigyes távozta után a császár felesége, a szintén Konstancia nevű királyné tanácsának tagja lett. 1221-ben, miután Frigyes császárrá koronázását követően hazatért, Waltert – Máltai Henrikkel együtt – egy flotta vezetésével bízta meg az uralkodó az V. kereszties hadjárat idejére. A hadjáraton való részvétel után azonban Waltert hivatali visszaélés miatt száműzték a királyságból, II. Frigyes nem is nevezett ki többé kancellárt. Paleáriai Walter 1229-ig Velencében és Rómában időzött, ekkor IX. Gergely és Frigyes békéje révén visszatérhetett a királyságba, de püspökségét nem nyerte el újra. Nem sokkal ezután pedig elhalálozott. Ld. KAMP 1975. II. 509–514, III. 1210–1215; MATTHEW 1992. 289, 291, 295–303, 313, 317, 326, 331.

65 MALECZEK 1984. 91; AUBERT 1986b. 1457. (dátum nélkül). Vö. POTTHAST 2531. sz.

66 PARAVICINI BAGLIANI 1980. 108: 4. jz. Ezen véleményéhez Maleczek is csatlakozott. Ld. MALECZEK 1984. 91: 231. jz.

67 MALECZEK 1984. 386. 184. sz. Érdekeség, hogy Maleczek másutt, hasonlóan korábbi esetekhez, eltérően adja meg az utolsó aláírás idejét, Gergelyről írt ismertetésében ugyanis augusztus 23-ra teszi azt. MALECZEK 1984. 91.

68 Vö. ZIMMERMANN 1913. 41.

szerint, a lokális helyzetre való tekintettel – jónak látta oldalkövet küldését a királyságba. Gergely pontos feladatát a magyar egyháziakhoz és világiakhoz intézett levele azonban nem jelölte meg.<sup>69</sup> Megbízása körül kissé bonyolítja a helyzetet, hogy az ugyanezen a napon a „ruténiai” főpapoknak írt pápai levélre Fejér csak az előző szöveg végén utal, bár közreadva annak egy részletét.<sup>70</sup> August Potthast pedig ezt az adatot vette át,<sup>71</sup> nem utalva sem az Árpádkori Új Okmánytárban, sem a III. Ince pápa regisztrumában található teljes szövegre.<sup>72</sup> Emiatt többen az ezekre való hivatkozás nélkül vetették fel annak a lehetőségét, hogy III. Ince Gergely feladatául a skizmatikusok visszatérítését szánta, és e célból küldte (volna) Halicsba, a kalocsai érsekhez, ill. a szerb nagyzsúpánhoz.<sup>73</sup> Aubert szerint Gergely megbízatása a Balkánra is kiterjedt, az eretnekségek miatt kellett ott fellépnie. Bár nem adott meg forrást, de feltehetően a már említett, Fejérnél található kiegészítésre alapozta ezt.<sup>74</sup> Maleczek Ruténia mellett Dalmáciát is a legátus működési területei közé sorolja,<sup>75</sup> bár ez a megbízások alapján ezúttal nem bizonyítható, ha más legációk analógiája mentén valószínűnek is tűnik.

Az említett oklevél alapján ugyanakkor bizonyosnak tűnik, hogy Gergely valóban a halicsi egyház Rómával történő egyesülésének elősegítésével volt megbízva.<sup>76</sup> Erről 1207 októberében III. Ince a magyarországi<sup>77</sup> és a „ruténiai”<sup>78</sup>

69 POTTHAST 3195. sz; FEJÉR III/1. 54–56.

70 FEJÉR III/1. 56.

71 POTTHAST 3196. sz.

72 ÁÚO VI. 317. A regisztrum kiadása: RI III. 138. sz.

73 Év nélkül: RUESS 1912. 78–79, valamint ZIMMERMANN 1913. 40.

74 AUBERT 1986b. 1457–1458. Szerinte ezen kívül feladata volt a Ruszhoz való közeledés elősegítése, valamint Magyarországon az egyházfegyelem, egyháziak helyzetével kellett, hogy foglalkozzon. Vö. TILLMANN 1975. 383: 157. jz.

75 MALECZEK 1984. 91.

76 POTTHAST 3195, 3196. sz.

77 POTTHAST 3195. sz.

78 „*Innocentius [...] archiepiscopis, episcopis et universis tam clericis, quam laicis per Rutheniam constitutis [...]. Cum ergo innumeris fere testimoniis scripturarum, quas vos nec convenit, nec expedit ignorare, unitas ecclesie comprobetur, non est mirum, cum simus, licet immeriti, successores illius, cui jussit Dominus pascere oves suas, si errabundas oves nitimur ad caulas reducere, ut sicut est unus pastor, sic fiat unum ovile, si totis viribus laboramus, ne quodammodo difforme fiat corpus ecclesie, si partem aliquam ab eo contingeret separari. Ut autem ad presens de reliquis taceamus, cum grecorum imperium et ecclesia pene tota ad devotionem Apostolice Sedis redierit, et eius humiliter mandata suscipiat, et obediat jussioni, nonne absonum esse videtur, ut pars toti suo non congruat, et singularitas a suo discrepet universo? Preterea quis scit, an propter suam rebellionem et inobedientiam dati fuerint in direptionem et predam, ut saltem daret eis vexatio intellectum, et quem in prosperis non cognoverant, recognoscerent in adversis [...] dilectum filium nostrum G. tituli Sancti Vitalis presbyterum cardinalem, virum genere nobilem, litterarum scientia peditum, morum honestate preclarum, discretum et providum et, suis exigentibus meritis, nobis et fratribus nostris carum admodum et acceptum, ad partes vestras duximus destinandum, ut filiam reducat ad matrem, et membrum ad caput, concessa sibi plenaria potestate, ut evellat et destruat, edificet et plantet, que in partibus vestris evellenda et destruenda, edificanda cognoverit et plantanda. Monemus proinde Universitatem*

főpapokat is értesítette. Magyarország ugyanis az Apostoli Szék a keleti egyházakat illető terveiben fontos szerepet játszott. Ennek hátterében az ország fekvésén kívül valószínűleg a magyar uralkodók expanziós politikája is meghúzódhatott.<sup>79</sup> A magyar király pedig feltételezhetően nem ellenezte a pápa tervét, bár konkrét ezirányú lépése sem ismert.<sup>80</sup>

Azt azonban nem tudjuk, hogy a legátus valóban eljutott-e Halicsba, mindenesetre, ha igen, ottani tevékenységét semmilyen forrás nem örökítette meg.<sup>81</sup> Ez a hiány azért is érdekes, mert II. András 1207-ben és 1208-ban is küldött sereget a fejedelemségbe,<sup>82</sup> vagyis a legátus számára elméletileg lehetséges lett volna, hogy a magyar király segítségével jusson el a számára kijelölt területre.

A Gergely megbízásával és tevékenységének helyszínével kapcsolatos interpretációs nehézségek nem jelentik ugyanakkor automatikusan magyarországi útjának és ottani működésének a megkérdőjelezését is. Már csak azért sem, mert 1207 végén a pápa újabb feladattal bízta meg Gergelyt,<sup>83</sup> mégpedig Gertrúd magyar királyné öccsének kalocsai érsekként való elismerésével. Gergely e szerint tehát ekkor egyértelműen Magyarországon tartózkodott. Berthold<sup>84</sup> 1205-ben emelkedett az érseki méltóságra, de III. Ince nem erősítette meg a választást. 1205. október 12-én kelt levelében azt parancsolta a kalocsai káptalannak, hogy a pápai vizsgálatig tartózkodjanak bármilyen további döntéstől.<sup>85</sup> A választott érsek elleni eljárás oka Berthold fiatal korában és tanulmányai hiányában keresendő.<sup>86</sup> A pápa végül jóváhagyta a választást,<sup>87</sup> ahogyan arról 1207. december 24-én kelt levele<sup>88</sup> tájékoztat. A döntés előkészítésében feltehetően Gergely bíboros koráb-

*vestram attentius, et exhortamur in Domino, per apostolica scripta precipiendo mandantes, quatenus prefatum cardinalem, tanquam legatum Apostolice Sedis, et magnum in ecclesia Dei locum habentem, imo personam nostram in eo, recipientes humiliter et devote [...].*" ÁÚO VI. 318–319; POTTHAST 3196. sz. Vö. ZIMMERMANN 1913. 40; FONT 2005. 198–199.

79 Vö. BARABÁS 2014. 254–263.

80 FONT 2005. 198–199. A tatárjárásig nem ismert további forrás, amely a területtel kapcsolatos pápai terveket megvilágítaná. 1243 és 1254 között aztán IV. Ince ismét kísérletet tett az unió megvalósítására, méghozzá Danyiil Romanovics támogatásával. 1253-ban ennek az együttműködésnek hatására Danyiilt királlyá is koronázták, ami megteremtette egy lengyel misszió lehetőségét. Az új király 1264-es halálával azonban a közeledés gyakorlatilag véget is ért. Ld. FONT 2005. 217.

81 Ince pápa törekvése a Halics-Volhíniát érintő magyar expanzióval is összefüggésbe hozható. (Vö. BORKOWSKA 2003. 1179; FONT 2005. 188–232.) II. András hadjáratai jól rekonstruálhatók, de halicsi politikája érdekes módon csak néhány pápai oklevélben jelent meg. (Ld. Kálmán herceg koronázásának az engedélyezését. RA 302. sz. Vö. FONT – BARABÁS 2017. 41–44; FONT 2018. 89–94.)

82 Vö. FONT 2005. 80.

83 FRAKNÓI 1901. 44; FEJÉR III/1. 53.

84 Bertold magyarországi pályafutására ld. KISS 2014.

85 POTTHAST 2591. sz; RI III. 141. (140.). sz.

86 Vö. GANZER 1968. 18–19; SWEENEY 1989. 32; ŠTULRAJTEROVÁ 2014. 32.

87 „[...] licet pro confirmatione ipsius apud nos, precibus multiplicatis institerint [...].” FEJÉR III/1. 53.

88 POTTHAST 3252. sz; RI III. 177. sz.

bi vizsgálata és jelentése játszhatta a főszerepet,<sup>89</sup> bár konkrét tevékenységére ez esetben sem áll rendelkezésre adat.

Gergely második magyarországi legációjának végpontja pontosan nem ismert, hiszen, mint említettük, neve 1207 után<sup>90</sup> nem fordul elő többet a pápai oklevelekben, vagyis ezúttal nem igazít el bennünket Rómába történő visszatérésének ideje sem. Ellenben szerepel II. András egy 1209-es diplomájában, amely arról számol be, hogy a legátus engedélyezte a garamszentbenedeki bencés apátnak, hogy az főpapi jelvényeket viselhessen.<sup>91</sup> Ez alapján elméletileg az is elképzelhető, hogy 1208 végéig, esetleg 1209 elejéig Magyarországon tartózkodott.<sup>92</sup> Valószínűbbnek tűnik azonban, hogy Gergely valamikor 1208-ban halt meg, vagy még a királyságban, vagy úton a pápai udvarba.

Gergely Magyarországot érintő legátusi megbízásait az eseménytörténeti szemponton túl jogilag, ill. a pápai és egyéb oklevelekben megjelenő tipológiát tekintve is vizsgálhatjuk.<sup>93</sup> Ehhez elsőként III. Ince 1200. március 2-i, a spalatói kanonokokhoz intézett levelét kell elemeznünk. Ennek ugyanis három eleme is világosan utal arra, hogy Gergely pápai oldalkövetként lett kiküldve Dalmácia és Magyarország területére: a pápai teljhatalom, a *legatus a latere* címzés és a bíborosi rang említése.<sup>94</sup> Ebben az esetben megtalálható tehát mindhárom attribútum, amely alapján egy pápai megbízott *a latere legatus*nak tekinthető.<sup>95</sup>

Gergely első magyarországi legációja után, ahogy láttuk, egy másik egyház, a S. Vitalis élére került.<sup>96</sup> 1207-ben is ezt a címet viselte, amikor másodszor érke-

89 „[...] *ut postquam dilectus filius Gregorius, titulus s. Vitalis presbiter cardinalis, Apostolice Sedis legatus, quod est a nobis dispositum, ipsis denunciaverit observandum, tibi, tanquam pastori suo, a nobis concessio et confirmato, tam in spiritualibus, quam temporalibus obedire procurent* [...]” FEJÉR III/1. 53.

90 1207. szeptember 11. MALECZEK 1984. 386. 184. sz. Más vélekedés szerint 1207. július 21-én. HC. I. 3: 1. jz.

91 RA 241. sz. Vö. KEGLEVICH 2012. 60.

92 ZIMMERMANN 1913. 41. II. András oklevele: „*ob fidelia servitia in legatione praestita*” fogalmaz. FEJÉR III. 78, 81–82. „*Et quoniam nostro tempore Gregorius de Crescentio Cardinalis, functus officio domini pape, regnum nostrum visitaturus intravit, consentaneum equitati fore perpendit, ut ad preces nostras abbas, nomine Ivo, qui tum temporis preerat illi abbati, nec non et successores sui, eodem fulcirentur honore; quum prefatum monasterium hoc nec dignitate, nec honore minus aliis esse videatur. Quia sicut nostrum est, ecclesias vel abbatias dotibus ditare, sic nostrum interest, easdem honoribus sublimare. Et ut concessio, ad preces nostras obtenta, ius et robor firmitatis haberet perpetuum, privilegium a domino Gregorio, prefato Cardinali obtinuimus, et nostrum eidem concessimus habere.*” DF 238421; RA 241. sz., MES I. 192. (Kiemelés B.G.) Hasonlóképpen 1209-re gondol: MALECZEK 1984. 91.

93 Ld. Kiss Gergely bevezető tanulmányát (A pápai képviselő)

94 DL 36121; POTTHAST 966. sz.

95 „[...] *communicato fratrum consilio legatum illuc duximus a nostro latere cum potestatis plenitudine destinandum, dilectum videlicet filium nostrum G. Sancte Marie in Aquiro diaconum cardinalem.*” ÁÚO I. 88.

96 ZIMMERMANN 1913. 30; MALECZEK 1984. 91, 339.

zett a Magyar Királyság területére.<sup>97</sup> Oldalköveti minőségét itt is egyértelműen kifejezi a pápának a magyarországi püspökökhöz 1207. október 7-én írt levele,<sup>98</sup> amelyben arról számolt be, hogy a Magyar Királyság szüksége folytán kellett követet küldenie saját oldaláról (*a latere*),<sup>99</sup> aki teljhatalommal intézkedhetett a nevében, bár a *plenitudo potestas* meghatalmazás a szövegben konkrétan nem került kifejezésre.<sup>100</sup> Ebben az esetben tehát III. Ince nem határozott meg konkrét feladatot, ami Gergely *plenitudo potestas*át is megerősíti,<sup>101</sup> a címzeteknek csak annyit parancsolt, hogy hűen kövessék és segítsék legátusát.

A pápa egy másik, Gergely konkrét feladatát, mégpedig Berthold választott kalocsai érsek alkalmasságának vizsgálatát tárgyaló levele<sup>102</sup> ugyanakkor egyszerű pápai legátusként (*apostolice sedis legatus*) hivatkozott a diakónuskardinálisra,<sup>103</sup> feltehetően mivel éppen eseti megbízást (*iurisdictio delegata*) teljesített.<sup>104</sup>

A másik oldalon, a Gergely legációjával kapcsolatos egyetlen magyar forrásban – a garamszentbenedeki apátság kiváltságlevelének 1209. évi átiratá-

97 Ld. ZIMMERMANN 1913. 40–41.

98 POTTHAST 3195. sz.; RI X. 137. sz. (A második oklevelet Ruténia egyházának címezték: POTTHAST 3196. sz.; RI X. 138. sz.)

99 „*Quum igitur necessitas regni Ungarie illuc exegerit legatum a nostro latere destinari, nos ad exaltationem et commodum tam regis, quam regni specialiter et efficaciter intendentes, cum ad partes illas non immerito duximus transmittendum, quem inter fratres nostros sincera diligimus in domino charitate, dilectum videlicet filium nostrum G. tituli s. Vitalis presbiterum cardinalem, virum genere nobilem, litterarum scientia preditum, morum honestate preclarum, discretum et providum, et suis exigentibus meritis, nobis et fratribus carum admodum et acceptum, concessa sibi plenaria potestate, ut evellat et destruat, edificet et plantet, que in regno illo evellenda et destruenda, edificanda cognoverit et plantanda.*” FEJÉR III/1. 55; POTTHAST 3195. sz.; RI III. 137. sz.

100 Vö. ZEY 2008. 104–105; FIGUEIRA 1989. 193–195; FIGUEIRA 1986a. 533–536; SCHMUTZ 1972. 456; KYER 1979. 42, 124; SALMINEN 1998. 349; PARAVICINI BAGLIANI 2013. 29–37; RENNIE 2013. 32–34.

101 „*Monemus proinde universitatem vestram, attentius, et exhortamur in domino, per apostolica scripta precipiendo mandantes, quatinus prefatum cardinalem, tanquam legatum Apostolice Sedis, et magnum in ecclesia Dei locum habentem, immo personam nostram in eo recipientes humiliter et devote, ipsius salubribus monitis, et preceptis pronis mentibus intendentes, que inter vos statuenda duxerit, tanquam devotionis filii, recipiatis firmiter et servetis, de cuius nimirum circumspectione provida, et providentia circumspecta indubitatum fiduciam obtinemus, quoniam dirigente domino gressus eius, ita regia via curabit incedere, quod non declinatus ad dextram vel sinistram, ipsi Deo, nobis quoque, ac vobis pariter, merito poterit complacere. Ipsi proin universi ac singuli reverentiam debitam et devotam obedientiam impendere satagatis.*” FEJÉR III/1. 55–56. (Kiemelés B.G.) Vö. FIGUEIRA 1989. 192–194.

102 Vö. POTTHAST 3252. sz.; RI III. 177. sz.

103 December 24-én Bertoldnak. „[...] *ut postquam dilectus filius Gregorius, tituli s. Vitalis presbiter cardinalis, Apostolice Sedis legatus, quod est a nobis dispositum, ipsis denunciaverit observandum, tibi, tanquam pastori suo, a nobis concesso et confirmato, tam in spiritualibus, quam temporalibus obedire procurent.*” FEJÉR III/1. 53; POTTHAST 3252. sz.; RI III. 177. sz.

104 SCHMUTZ 1972. 447, 451.

ban<sup>105</sup> – egyszerűen mint pápai tisztségviselő szerepel (*functus officio domini pape*), legátusi hivatalnak az említése is elmaradt, ill. titulására is csak a bíboros kitétel utalt. Ennek ellenére Gergely oldalköveti megítélése nem kérdőjelezhető meg, mindössze arra világít rá ez az adat, hogy a magyar forrásokban sem történt még meg a címhasználat szigorú megszilárdulása. Akár azt a kijelentést is megkockáztathatjuk, hogy jelen esetben a kristályosodó elmélet és a kisebb-nagyobb intenzitással formálódó gyakorlat összeütközésével van dolgunk, valamint arról sem feledkezhetünk el, hogy egy korábbi oklevél királyi átírásáról beszélünk.

Gergellyel kapcsolatban fontos ismét hangsúlyoznunk, hogy, bár többször megtörtént, nem tévesztendő össze Gregorius de Crescentio (†1227), bíborossal (*tit. S. Theodori diaconus cardinalis*<sup>106</sup>), szentszéki legátussal, aki az unokaöccse volt.<sup>107</sup>

Végezetül érintenünk kell még a már említett végrendeletét is, mely szerint Gergely a Leo de Monumentótól<sup>108</sup> vásárolt (lakó?)torony felét egy fél palotával és egy egész lakóhelységgel a már említett unokaöccseire (Leo, Crescentius, Cencius, Johannes Mancinus) hagyta, minden más vagyonát, szétosztva a szegények között, lelki üdve biztosítására fordította, ennek végrehajtását két bí-

---

105 „[...] *Et quoniam nostro tempore Gregorius de Crescentio cardinalis, functus officio domini pape, regnum nostrum visitaturus intravit, consentaneum equitati fore perpendit, ut ad preces nostras abbas, nomine Ivo, qui tum temporis preerat illi abbatie, nec non et successores sui, eodem fulcirentur honore [...].*” FEJÉR III/1. 81; RA 241. sz.

106 Vö. ZIMMERMANN 1913. 297: 6. jz.

107 A személyek elkülönítésére ld. az előző tanulmányt Kiss Gergely tollából!

108 Születési ideje pontosan nem ismert. A 12. század utolsó negyedének római elitjéhez tartozott, és I. (Barbarossa) Frigyes császár támogatója volt, atyjához hasonlóan. Rómában több ingatlan mellett egy tornyot is birtokolt. Leót az 1177-es velencei béke aláírásával kapcsolatban a jelenlévők között említik a források. A császár támogatói közé tartozott, de a pápai udvarral is jó kapcsolatokat ápolt unokatestvére Octavian, Ostia későbbi püspök-bíborosa révén, 1179-ben például részt vett a III. Lateráni Zsinaton. Ezután továbbra is Frigyes császár és fia, Henrik kíséretében találkozhatunk vele. Pápai kapcsolatai révén Leó nagy jelentőséggel bírhatott Frigyes szemében, ahogyan azt 1187. évi követsége is mutatja. Ekkor Anselm gróffal együtt VIII. Gergely pápánál járt. Tárgyalásuk hatására a császár visszahívta fiát, Henriket, és annak seregét. Leó jelen volt 1187 decemberében az új pápa, III. Kelemen megválasztásánál, majd a következő évben Rómába is követte a hozzá hasonlóan a római arisztokráciához tartozó új egyházfőt. Leó 1189-ben innen Frigyeshez távozott, ezúttal a pápa leveleit kézbesítve. Barbarossa 1190-es halála azonban nagyban megváltoztatta a helyzetet, Leó el is tűnt pár évre a forrásokból, bár 1195-ben továbbra is grófként említi VI. Henrik egy oklevele. A császár 1197-es halála után Leó Rómába ment, ahol említett unokatestvére révén III. Ince hosszas diplomáciai tapasztalatai okán kikérte a véleményét Anweilerer Markwarddal kapcsolatban. 1200. május 29-én halálozott el. [http://www.treccani.it/enciclopedia/leone-de-monumento\\_\(Dizionario-Biografico\)/Leone\\_de\\_Monumento.\\_Dizionario\\_Biografico\\_degli\\_Italiani\\_-\\_Volume\\_76\\_\(2012\)\\_\(Letöltés\\_ideje:\\_2019\\_03\\_03.\)](http://www.treccani.it/enciclopedia/leone-de-monumento_(Dizionario-Biografico)/Leone_de_Monumento._Dizionario_Biografico_degli_Italiani_-_Volume_76_(2012)_(Letöltés_ideje:_2019_03_03.))

boros-társára, Jánosra (Johannes de S. Paulo), Sabina püspökére<sup>109</sup> és Miklósra (Nicolaus), Tusculanum püspökére,<sup>110</sup> valamint egy bizonyos Milo mesterre bízta.<sup>111</sup> A végrendelet tanúi között a már említett Miklós, a Sancta Agatha egyház papja mellett a következő nevekkel találkozhatunk: Beraldus, a Salvatoris de Subora presbitere, Alexander magister, Robertus bíró, Spoletinus, Giffredus és Albertinus. Ez utóbbiak, ill. az írnok, János (*Johannes Petri, Dei gratia sancte Romane Ecclesie scriniarius*) beazonosítására egyelőre nem rendelkezünk kellő forrásokkal.

---

109 Bencés szerzetesként Salernóban tanult orvostudományt, sőt, több azzal kapcsolatos mű szerzője volt. III. Celesztin pápa 1193-ban emelte bíborosi rangra, először cím nélküli szerep lett (*S.R.E. diaconus cardinalis*), majd 1194-ben [HC I. 3: 1. jz.] a S. Prisca bíboros-papjaként írt alá. Gyakran kapott bírói megbízást a pápától, de legátusként mégsem működött, III. Celesztin inkább maga mellett akarta őt tudni. Pápa és bíboros szoros kapcsolatára utal az a feltételezés is, mely szerint őt szánta utódául az egyházfő. III. Ince ezzel szemben már 1198-ban legátusi megbízást adott Jánosnak és Cintiusnak, a S. Laurentius in Lucina presbiterének, méghozzá Anweilerer Markwarddal kapcsolatban. 1199-ben további békéltető feladatokkal bízta őt meg a pápa, majd 1200-ban a dél franciaországi albigensekkel kapcsolatban kellett eljárnia. 1201-ben a francia király házasságának ügyében kellett támogatnia a már jelen lévő legátust, Octavian, Ostia püspökét. III. Ince 1204 végén [HC: 1205] emelte Johannest Sabina bíboros-püspökévé. Ezután halálig, 1214-ig [HC: 1216] leginkább a pápai udvarban tartózkodott. Őt tartják az apostoli penitenciária egyik első képviselőjének. Bírói működése közben 1210-ben Assisi Szent Ferenc ügye is elé került. János megvédte őt a pápa előtt, aminek hatására Ince további vizsgálatokat rendelt el. HC I. 3: 1. jz., 13. sz; MALECZEK 1984. 114–117; PARAVICINI BAGLIANI 1980. 107: 2. jz.

110 Miklós nevének elterjedt de Romanis kiegészítése nem támasztható alá egy korabeli forrással sem. Életének korai szakaszáról semmit sem tudunk, karrierjét a pápai kápolnában kezdte, majd 1204-ben lett a bíborosi kollégium tagja, méghozzá rögtön Tusculum püspökeként. Bár nem volt aktív a pápai Kúria bíróságán, de III. Ince bizalmasának számított, amit az is mutat, hogy ő utazott Angliába Földnélküli Jánoshoz 1213–1214-ben, hogy ott a király és az egyház kibékülését elősegítse. III. Honorius alatt ő is a penitenciáriusi hivatalra tett szert. 1218 júliusa és 1219 júliusa között halt meg. HC I. 4; MALECZEK 1984. 147–150.

111 A végrendelet szövege eredetiben és másolatban is fennmaradt. Ld. Melléklet: III.1.

## Mellékletek

### 1. Itinerarium

1199–1200: Laterán<sup>112</sup> – Aquileia?<sup>113</sup> – Split<sup>114</sup> – Magyarország<sup>115</sup> – Aquileia?<sup>116</sup>  
– Laterán<sup>117</sup>

1207: Viterbo<sup>118</sup> – Kalocsa<sup>119</sup> – Garamszentbenedek<sup>120</sup> – ?

## 2. A legátus magyarországi tevékenységével kapcsolatos oklevelek

### I. Ajánlólevelek

I/1. 1200. március 2. Laterán

III. Ince pápa Gergely bíborost, legátusát a spalatói káptalannak ajánlja.

Innocentius episcopus servus servorum Dei dilectis filiis capitulo et venerabilibus fratribus suffraganeis ecclesie Spalatensis salutem et Apostolicam benedictionem. Ad vestram forte notitiam iam pervenit, qualiter multis et magnis necessitatibus Regni Ungarie intellectis, que festinanum subsidium requirere videbantur, et provisione Sedis Apostolice indigere, cum nec alius nobis subventionis modus congruentior vel eque congruus appareret, ne mora dispendium ad se traheret, et ex dilatione illius Regni communis impediretur utilitas, quod in devotione Apostolice Sedis et gratia ita jam dudum solidatum extitit et incessanter existit, ut ipsius prospera et adversa tanquam propria reputemus, communicato fratrum consilio legatum illuc duximus a nostro latere cum potestatis plenitudine destinandum, dilectum videlicet filium nostrum G. Sancte Marie in Aquino diaconum cardinalem, virum litteratum, honestum, providum et discretum et de nobilioribus Romanis oriundum, quem inter frater nostros carum habemus admodum et acceptum, confidentes in Domino et in potentia virtutis eius, quod illo faciente cum eo signum in bonum, qui imperat ventis et mari et obediunt ei, ex adventu ipsius facificio et prava fient directa, et aspera plana, et cum per familiarem tractatum nobiscum sepius habitum nostram intellexerit plenius voluntatem, que nos acceptare non dubitat, curabit profecto, quantum in ipso fuerit efficaciter promovere. Monemus proinde discretionem vestram propensius et hortamur per apostolica scripta precipiendo mandantes, quatinus eundem cardinalem tamquam honorabilem membrum ecclesie et legatum Apostolice Sedis recipientes humiliter et devote, ac honorificentia debita pertractantes, ipsius salutaria monita et precepta teneatis firmiter et servetis, et teneri ac servari a vestris subditis faciatis; pro certo scituri, quod sententiam quam ipse in contumaces tulerit et rebelles, ratam habebimus et faciemus auc-

112 MALECZEK 1984 91, 379. 63a. sz. Eubel szerint 1199. július 4-én írt alá utoljára a S. Maria in Aquiro címmel. HC I. 3: 1. jz. Ld. MALECZEK 1984. 379. 61. sz. Visszatérte utáni első aláírása 1201. február 3-án kelt, de továbbra is előző címével. MALECZEK 1984. 380. 74. sz. Utolsó szignója említett minőségben 1201. július 1-jén kelt. Ld. MALECZEK 1984. 380. 83. sz.

113 MALECZEK 1984 91: 228. jz.; RI III. 104 (113.),

114 DL 36121; POTTHAST 966. sz.

115 RI III. 155. (156.) sz.

116 MALECZEK 1984. 91. 228. jz.; RI III. 104 (113.),

117 MALECZEK 380. 74. sz. és 381. 90. sz; PARAVICINI BAGLIANI 1980. 3, 1. sz. Vö. HC I. 3: 1. jz., 23. sz.

118 1207. szeptember 11. MALECZEK 1984. 386. 184. sz. Más vélekedés szerint 1207. július 21-én. HC I. 3: 1. jz.

119 POTTHAST 3252. sz.; RI III. 177. sz.

120 RA 241. sz.

tore Domino usque ad satisfactionem condignam irrefragabiliter observari. Datum Laterani VI. non. Marcij, Pontificatus nostri anno tertio.

Másolat: Magyarország, Kincstári levéltár (E) • MKA, Collectio Kukuljeviciana (Q 342) – DL 36121  
(18. századi egyszerű másolat)

Reg. POTTHAST 966. sz.

Kiadás.: ÁÚO I. 88.

## II. Oklevelek

### II/1. 1203. november 9. Anagni

III. Ince a Gergely legátus által korábban Imre király és András herceg között szerzett békéről

Innocentius – dilecto filio, nobili viro, A. Duci, salutem et apostolicam benedictionem. Solet annuere sedes apostolica, etc. – Compositionem inter te, et carissimum in Christo filium nostrum – illustrem regem Ungariae, in dilecti filii G. tituli Sancti Vitalis presbyteri cardinalis, tunc apostolicae sedis legati, manibus versatam et ab eo postmodum confirmatam, sicut sine pravitare provide facta est, et ab utraque parte sponte recepta, et pacifice hactenus observata, ut in eiusdem Cardinalis litteris plenius continetur, auctoritate apostolica confirmamus, et praesentis scripti patrocinio communimus. Nulli igitur omnino hominum liceat hanc paginam nostrae confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem etc. Datum Anagniae nonis novembris, pontificatus nostri anno sexto.

Eredeti: –

Reg. POTTHAST 2016. sz.

Kiad.: FEJÉR II. 413; RI III. 155 (156 ). sz.

### II/2. 1207. október 7. Viterbo

III. Ince levele Magyarország érsekeihez, püspökeihez, apátjaihoz és minden klerikusához, valamint laikusához, melyben Gergely legátus megbízásáról értesíti őket.

Archiepiscopis, episcopis, abbatibus et aliis tam clericis, quam laicis per regnum Ungariae constitutis. Fundamentum et fundator ecclesiae Dominus Iesus Christus, postquam splendore suae divinitatis inflammauit testam fragilitatis humane, ut dragmam perditam reperiret, et pius pastor ad caulas, ubi nonaginta novem reliquerat, errabundam ovem propriis humeris reportaret, usque adeo erga salutem humani generis cotidiana remedia incessanter exhibuit, ut, si quis, a catholica fide non devians, hoc velit subtiliter intueri, sicut ipse est totius gratiae plenitudo, sic ad plures circa nostrae conditionis miserias miserationes eius exuberant, ut in omnibus ipsius perfectio nostrum suppleat imperfectum. Inter cetera sane, quibus Christiano populo, propter varias plagas criminum quasi semivivo relicto, per ipsius prudentiam sunt provisiva remedia, conveniens antidotum in soliditate sedis apostolice renovavit, eam totius christianitatis caput constituens et magistram, a qua, sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam et ad oram etiam vestimenti, panis intellectus et vite ad alias ecclesias cum doctrina fidei procedat, et aqua sapientie salutaris. Verum ne inter curas continuas, et pregrandes pastor ipsius et rector pro defectu imperfectionis humane deficeret, si solus consummendus inani labore ad suam omnia sollicitudinem revocaret, attendens, quod messi multe unus non sufficiat operarius, multos sibi operarios et verbi dominici cooperatores adiungit, ac per eos exsequi cogitur, que per se non potest personaliter adimplere, eius instructus exemplo, qui et duodecim apostolos et alios septuaginta duos elegit, et binos ante faciem suam ad predicandum direxit. Quum igitur necessitas

regni Ungarie illuc exegerit legatum a nostro latere destinari, nos ad exaltationem et commodum tam regis, quam regni specialiter et efficaciter intendentes, cum ad partes illas non immerito duximus transmittendum, quem inter fratres nostros sincera diligimus in domino charitate, dilectum videlicet filium nostrum G. tituli S. Vitalis presbiterum cardinalem, virum genere nobilem, litterarum scientia peditum, morum honestate preclarum, discretum et providum, et suis exigentibus meritis, nobis et fratribus carum admodum et acceptum, concessa sibi plenaria potestate, ut evellat et destruat, edificet et plantet, que in regno illo evellenda et destruenda, edificanda cognoverit et plantanda. Monemus proinde universitatem vestram, attentius, et exhortamur in domino, per apostolica scripta precipiendo mandantes, quatinus prefatum cardinalem, tanquam legatum apostolice sedis, et magnum in ecclesia Dei locum habentem, immo personam nostram in eo recipientes humiliter et devote, ipsius salubribus monitis, et preceptis pronis mentibus intendentes, quae inter vos statuenda duxerit, tanquam devotionis filii, recipiatis firmiter et servetis, de cuius nimirum circumspectione provida, et providentia circumspecta indubitata fiduciam obtinemus: quoniam dirigente domino gressus eius, ita regia via curabit incedere, quod non declinatus ad dextram vel sinistram, ipsi Deo, nobis quoque, ac vobis pariter, merito poterit complacere. Ipsi proin universi ac singuli reverentiam debitam et devotam obedientiam impendere satagatis, ne, si, quod absit, a quoquam esset aliter attentatum, preter ipsius cardinalis offensam, cuius censuram canonicam, si quam in contumaces aut rebelles duceret promulgandam, faceremus usque ad satisfactionem condignam inviolabiliter observari, nostram quoque indignationem incurreret, qui secundum apostolum, omnem inobedientiam prompti sumus ulcisci. Datum Viterbii, nonis Octobris anno decimo.

Eredeti: –

Reg. POTTHAST 3195. sz.

Kiad.: FEJÉR III/1. 54; RI III. 137. sz.

### **II/3.** 1207. október 7. Viterbo

III. Ince levele Ruténia érsekeihez, püspökeihez és minden klerikusához, valamint laikusához, melyben Gergely legátus megbízásáról értesíti őket, valamint inti őket, hogy térjenek vissza Rómához.

Innocentius episcopus etc. archiepiscopis, episcopis et universis tam clericis, quam laicis per Rutheniam constitutis etc. Licet hactenus elongati fueritis ab uberibus matris vestrae tanquam filii alieni, nos tamen, qui sumus in officio pastorali a Deo, licet immeriti, constituti, ad dandam scientiam plebi suae, non possumus affectus paternos exuere, qui vos sanis exhortationibus et doctrinis studeamus, tanquam membra vestro capiti conformare, ut Ephraim convertatur ad Judam, et ad Jerusalem Samaria revertatur. Utinam intelligere velitis, sapere, ac novissima providere, ut a mentibus vestris omni depulsa caligine, ad viam ab invio redeatis, qui dudum post greges sodalium evagando, vos eius pertinaciter magisterio subduxistis, quem Salvator noster Universalis Ecclesiae caput constituit magistrum, inquiring ad eum: „Tu vocaberis Cephás”, et: „Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam. Et tibi dabo claves Regni coelorum. Quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis, et quodcunque solveris super terram, erit solutum et in coelis.” Cui cum Dominus oves suas pascendas tertio repetito vocabulo commississet, manifeste dedit intelligi, eum a grege Dominico alienum, qui etiam in suis successoribus ipsum contempserit habere pastorem. Non enim inter has oves et illas distinxit, sed simpliciter inquit: „Pasce oves meas”, ut omnes omnino intelligantur ei esse commissae. Cum igitur una sit et indivisa Domini tunica, nec unquam passa sit divortium sponsa Christi, iuxta quod sponsus in Cantinis attestatur: „Una est, inquiring, columba mea, una est matri suae, electa genitrici suae, viderunt eam filiae Sion et beatissimam predicaverunt Regine, et concubine laudaverunt eam”; necesse est, ut quicumque ab huiusmodi unitate recesserint, aquis submersi diluvii, partem cum angelo apostata sortiantur. Ut autem ipsius illibata unitas servaretur, unum eidem Dominus, sicut

premisimus, Beatum Petrum videlicet, caput constituit et magistrum, ut quasi Noe arcam, extra quam animalia derelicta in diluvio submerguntur, salvatis ceteris intra ipsam contentis, in uno cubitu consummaret; pro cuius fide, ne in sua passione deficeret, specialiter exoravit, eidem precipiens, ut fratres suos conversus aliquando confirmaret. Cum ergo innumeris fere testimoniis scripturarum, quas vos nec convenit, nec expedit ignorare, unitas ecclesiae comprobetur, non est mirum, cum simus, licet immeriti, successores illius, cui iussit Dominus pascere oves suas, si errundas oves nitimur ad caulas reducere, ut sicut est unus pastor, sic fiat unum ovile, si totis viribus laboramus, ne quodammodo difforme fiat corpus ecclesiae, si partem aliquam ab eo contingeret separari. Ut autem ad praesens de reliquis taceamus, cum Graecorum imperium et ecclesia pene tota ad devotionem Apostolicae Sedis redierit, et eius humiliter mandata suscipiat, et obediat iussioni, nonne absonum esse videtur, ut pars toti suo non congruat, et singularitas a suo discrepet universo? Praeterea quis scit, an propter suam rebellionem et inobedientiam dati fuerint in direptionem et predam, ut saltem daret eis vexatio intellectum, et quem in prosperis non cognoverant, recognoscerent in adversis? Quia igitur, charissimi fratres et filii, si digne volumus impositum nobis pastorale officium adimplere, quantum fragilitas humana permittit, vos ad ea debemus inducere, per quae dispendium temporalium, et aeternorum possitis periculum evitare; dilectum filium nostrum G. tituli Sancti Vitalis presbyterum cardinalem, virum genere nobilem, litterarum scientia praeditum, morum honestate preclarum, discretum et providum et, suis exigentibus meritis, nobis et fratribus nostris carum admodum et acceptum, ad partes vestras duximus destinandum, ut filiam reducat ad matrem, et membrum ad caput, concessa sibi plenaria potestate, ut evellat et destruat, edificet et plantet, que in partibus vestris evellenda et destruenda, edificanda cognoverit et plantanda. Monemus proinde universitatem vestram attentius, et exhortamur in Domino, per apostolica scripta precipiendo mandantes, quatenus prefatum cardinalem, tanquam legatum Apostolicae Sedis, et magnum in ecclesia Dei locum habentem, imo personam nostram in eo, recipientes humiliter et devote, ipsiusque salubribus monitis et preceptis pronis mentibus intendentes, quae inter vos statuenda duxerit, tanquam devotionis filii, recipiatis firmiter et servetis, de cuius nimirum circumspectione provida et providentia circumspecta indubitata fiduciam obtinemus, quoniam dirigente Domino gressus eius, inter vos ea curabit statuere, per quae Deo, nobis quoque ac vobis pariter, merito poterit complacere. Datum Viterbii Nonis Octobris. Pontificatus nostri anno X.

Eredeti.: –

Reg. POTTHAST 3196. sz.

Kiadás.: ÁÚO VI. 317; RI III. 138. sz.

#### II/4. 1207. december 24. Róma

III. Ince levele Berthold választott kalocsai érseknek, akit többéves várákozás után többek közt Gergely legátus vizsgálata alapján végül megerősít hivatalában.

Colocensi electo. Quoniam iuxta canonicas sanctiones multa nonnunquam electionem impediunt, que postulationem impedire non debent, quum secundum rigorem iuris procedatur in illa, sed in ista favor gratie potius requiratur, electionem, quam de te dilecti filii Colocenses canonici fecerant, licet pro confirmatione ipsius apud nos, precibus multiplicatis institerint, propter defectum tamen etatis, quem eo tempore amplius sustinebas, exigente iustitia, non duximus confirmandam. Quia vero te nuper a nobis humiliter postularunt, propter urgentem necessitatem et evidentem utilitatem, que de tua speratur promotione future, te cui et morum honestas, et competens scientia, sicut credimus suffragatur, Colocensi ecclesie concedendum duximus in pastorem, predictis canonicis, nostris dantes litteris, in preceptis, ut postquam dilectus filius Gregorius, tituli S. Vitalis presbiter cardinalis, apostolice sedis legatus, quod est a nobis dispositum, ipsis denunciaverit observandum, tibi, tanquam pastori suo, a nobis concesso et confirmato, tam in

spiritualibus, quam temporalibus obedire procurent. Ne vero dispositionem nostram frustrari contingat, devotioni tue per apostolica scripta mandamus, quatenus, si forsan aliquo casu denunciari nequiverit, quod per predictum legatum denunciari mandamus, tu nihilominus, auctoritate presentium, tanquam concessus et confirmatus a nobis, in censi provincia pastoris officium exequaris. Datum Rome apud S. Petrum IX. Kal. Ianuarii anno decimo.

Eredeti.: –

Reg. POTTHAST 3252. sz.

Kiadás.: FEJÉR III/1. 53; RI III. 177. sz.

## **II/5. 1209.**

II. András király megerősíti a garamszentbenedeki bencés apát a pápától nyert, és Gergely legátustól jóváhagyott jogát, hogy különböző insigneakat hordjon.

Andreas, Dei gratia, Hungarie, Dalmatie, Croatie, Rame, Servie, Galicie, Lodomerieque Rex in perpetuum. Quoniam priorum gesta patrum modernos latere possunt, nisi diligenti beneficio commendarentur, future ignorantie compatiens, dignum duximus ea pro palare semper litterulis comprehensa, que vivaci voce ubique possunt ostendi. Inde est, quod nonnullae regales abbacie, in regno nostro constitute, de indulgentia domini Pape, infula, annulo, sandalibusque decorantur; visum nobis fuit, quod congruum esset rationi, ut abbatia S. Benedicti de Grana, que antiquitate temporis et dote regali fulgebat, eadem fungeretur porro gratia. Et quoniam nostro tempore Gregorius de Crescentio cardinalis, functus officio domini pape, regnum nostrum visitaturus intravit, consentaneum equitati fore perpendit, ut ad preces nostras abbas, nomine Ivo, qui tum temporis preerat illi abbacie, nec non et successores sui, eodem fulcirentur honore, quum prefatum monasterium hoc nec dignitate, nec honore minus aliis esse videatur. Quia sicut nostrum est, ecclesias vel abbatias dotibus ditare, sic nostrum interest, easdem honoribus sublimare. Et ut concessio, ad preces nostras obtenta, ius et robur firmitatis haberet perpetuum, privilegium a domino Gregorio, prefato cardinali obtinuimus, et nostrum eidem concessimus habere. Datum per manus magistri Thome, aule nostre vicecancellarii, anno ab incarnatione Domini MCCIX. venerabili Ioanne, Strigoniensi archiepiscopo, revuerendo Bertholdo, Colocensi electo, existentibus, Calano Quinqueecclesiensi; Boleslao Vaciensi, Cathapano Agriensi, Simone Varadiensi, Kalenda Bezprimiensi, Desiderio Chenadiensi, Petro Gewriensi, ecclesias feliciter gubernantibus. Poch, Palatino, et Musuniensi comite, Banc bano, Michaele vajuoda, existentibus, Marcello, Bacsensi, Iula Budrugensi, Martino Keweensi, Ochuz, Supruniensi, Moys, Ferrei Castri, Moche Psoniensi, comitatus tenentibus, regni nostri anno quinto.

Eredeti.: DL 238421.

Reg. RA 241. sz.

Kiadás.: FEJÉR III/1. 81.

### III. Végrendelet

#### III.1. Gregorius de Crescentio Caballi Marmorei testamentuma

[Roma,] 1207. június 10.

[S] IN NOMINE DOMINI. AMEN. ANNo Dominice incarnationis millesimo ducesimo VII, anno vero X pontificatus domini INNOCENTii tertii pape, indictione X, mense iunii de / X.<sup>121</sup> Ego quidem Gregorius de Crescentio, Dei gratia presbiter cardinalis tituli Sancti Vitalis, hac presenti die coram domino Oddone Iohannis / Landonis dat[ivo] iudice, sanus mente et corpore, quia intestatus decedere nolo, idcirco n[un]c cup[a] t[ivum], quod dicitur sine scriptis coram infra/scriptis a me rogatis testibus ex mea bona voluntate iure civili facio testamentum.

[1] In quo Leonem, Crescentium, filios olim Cencii / Roizi, et Cencium et Iohannem Macinum, filios quondam Crescentii, nepotes meos heredes instituo.<sup>122</sup> Quibus iure insti/tutionis relinquo dimidiam turrem quam emi a filiis Leonis de Monumento<sup>123</sup> cum medietate palatii et totius accasamenti; / sintque contempti et de bonis meis plus non petant. Et precipio quod si quis eorum sine legitimis filiis masculis decesserit, mori/atur communiter superstitibus coheredibus vel eorum filiis si ipsi non viverent, ita quod filii in stirpem et non in capita succedant.

[2] Cetera bona mea distribuantur et dentur pro anima mea per manus Savinensis<sup>124</sup> et Tusculanensis<sup>125</sup> episcoporum et magistri / Milonis<sup>126</sup> sine contradictione dictorum heredum.

Et si quis nepotum vel heredum meorum contra hoc meum testamentum ven/ire voluerit, ammittat partem suam, et aliis fidem testamenti servantibus perveniat, et soluta pe[cu]n[ia] hoc meum te/stamentum firmum permaneat.

Quod scribere rogavi Iohannem, scriniarium sancte Romane Ecclesie, in mense et indictione supradicta X.

Et si huic / meo testamento defuerit aliquid de iuris solempnitatibus, vim codicillorum habeat. /

---

121 1207. június 10.

122 Gregorius de Crescentio Caballi Marmorei itt említett rokonai: testvére Cencius Roizus (a végrendelet idején már nem élt) és annak fiai, Leo, Crescentius és másik testvére, Crescentius (a végrendelet idején már nem élt) és annak fiai, Cencius és Iohannes Mancinus. Gregorius, Cencius Roizus és Crescentius apja Crescentius Francucci volt. PARAVICINI BAGLIANI 1980. 107: 1. jz.

123 Jelen ismereteink szerint közelebbről nem azonosítható személy.

124 Ld. a 109. jegyzetet!

125 Ld. a 110. jegyzetet!

126 Jelen ismereteink szerint közelebbről nem azonosítható személy.

Presbiter	Nicolaus ecclesie Sancte Agathe <sup>127</sup>	testis
Presbiter	Beraldus Salvatoris de Subora <sup>128</sup>	testis
Magister	Alexander	testis
Robertus	Iudicis	testis
Spoletinus		testis
Giffredus		testis
Albertinus		testis

[S] Ego Iohannes Petri, Dei gratia sancte Romane Ecclesie scriniarius, complevi et absolvi.

Eredeti: BAV, Archivio di S. Maria in Via Lata, cass. 302, 56. sz. [A]

Másolat: 1) BAV, Archivio di S. Maria in Via Lata, ms. I. 40. p. 1042–1043; 2) BAV, Vat. lat. 8049, II, fol. 17–18.

Kiadás: GALLETTI 1776. 331: 67. sz.; PARAVICINI BAGLIANI 1980. 3. 1. sz, 107–109, I. sz. (E-ről.)

---

127 A S. Agata in Monasterio más néven S. Agata dei Goti papja. PARAVICINI BAGLIANI 1980. 108: 4. jz.

128 Jelen ismereteink szerint közelebbről nem azonosítható személyek.



Kovács Viktória:

## Alter ego domini papae Nicolai III

### Fülöp fermói püspök, szentszéki legátus magyarországi tevékenysége (1279–1281)

A tanulmány Fülöp fermói püspök, pápai legátus 1279–1281 közötti magyarországi követségével foglalkozik. Bár kitér a pápai követ diplomáciai küldetésének megvalósítási kísérleteire, eredményeire és következményeire – lévén ez Fermói Fülöp tevékenységének legismertebb területe –, ezt csak áttekintő jelleggel teszi. Ehelyett igyekszik magyarázatot adni a legátus kiküldésének lehetséges okaira, ismerteti felhatalmazását, jogköreit és bemutatja egyházkormányzati és más, a magyarországi egyház belső ügyeit érintő intézkedéseit.

#### A legátus kiküldésének okai, felhatalmazása

III. Miklós pápa (1277–1280) megbízó- és ajánlólevelei Fülöp, a közép-itáliai Fermo városának püspöke<sup>1</sup> számára 1278. szeptember 22-én keltek. Az iratok<sup>2</sup> három csoportba sorolhatók: a megbízólevéllel a pápa az apostoli követség teljhatalmával (*legationis officio plene*) ruházta fel a püspököt Magyarországon, valamint a vele határos Lengyelországban, Dalmáciában, Horvátországban, Rámában, Szerbiában, Lodomériában, Galíciában és *Cumania* területén,<sup>3</sup> rögzítette a legáció általános céljait, és felhatalmazta, hogy útja során azokat a jelvényeket viselhesse, amelyeket a „pápa oldaláról” a tengeren túlra küldött követek viselni szoktak;<sup>4</sup> az iratok második csoportja a világi hatalmasságoknak és a prelátusoknak címzett ajánlólevelekből áll,<sup>5</sup> a harmadik csoportba sorolható dokumentumok pedig a legátus különleges felhatalmazásait (*facultates*) tartalmazzák.

A megbízólevél szerint a követség általános diplomáciai-egyházpolitikai célja a belviszályok megszüntetése és a királyi hatalom erejének helyreállítása.

1 Vö. HC I. 249.

2 1278. 09. 22.: THEINER I. 327–336. (Fraknóinál tévesen 1275. 09. 28-i kelettel. FRAKNÓI 1901. 366: 257. jz.).

3 „*nos itaque tam ingenti et periculosa necessitate premissorum attente pensata, te de cuius claris meritis et probata industria plenam in domino fiduciam obtinemus, ad Regnum*”, valamint a vele határos Lengyelországban „*ipsum tibi legationis officio plene commisso in eodem Regno, ac Polonie, Dalmatie, Croatia, Rame, Servie, Lodomirie, Galitie et Cumanie partibus illi conterminis*”. THEINER I. 328.

4 „*Et ut circa legationis officium, quod in eodem Regno Ungarie tibi duximus committendum, eo possis prosperari facilius, quo solitis legatorum, qui missi de latere mare transeant, adornatus insigniis personam nostram quodammodo presentabis*”. THEINER I. 328.

5 1278. 09. 22.: ÁÚO IV. 113–134, 161–162.

sa IV. László országában, ahol a főurak hatalmaskodásai az egyházak jogait és szabadságát sem hagyják érintetlenül.<sup>6</sup> A legátus arra is utasítást kapott, hogy igyekezzen elérni a kánoni törvények betartatását (*observantiam canonicè sanctionis*).<sup>7</sup>

Eltekintve a legátusi intézmény kialakulásáról és részletes történetéről, elengedhetetlen legalább kontúrjaiban felvázolni az intézmény korabeli sajátosságait.<sup>8</sup> A 13. század végére három különböző fajta legátust lehetett egyértelműen elkülöníteni a kánonjogban: *legatus natus*, *legatus missus*, *legatus a latere*. Mindegyikük a pápát képviselte, különbségük abból adódott, hogy eltérő mértékben testesítették meg őt.<sup>9</sup> A *legatus natus* olyan helyi főpap volt, aki a pápák állandó, bár jobbára csak reprezentatív jellegű képviselőjét látta el egy-egy területen.<sup>10</sup> A *legatus missus* gyakorlatilag kiküldött követnek felelt meg, a pápa akaratát közvetítette, általában diplomáciai küldetésekkel bízták meg, teljhatalommal sem volt felruházva. A *legatus missus* lehetett alacsonyabb rangú személy is, szemben a pápa oldaláról kiküldött követtel, a legmagasabb rangú *a latere* legátussal, akit a 13. század végére viszonylag stabilan a bíborosok közül, a pápa oldala mellől (*a latere / de latere*) küldtek, a pápa pedig az apostoli követség teljhatalmával ruházta fel (*pleno iure/plenae legationis officium*).<sup>11</sup> A 13. századi kánonjog a pápát és az oldaláról kiküldött követet bizonyos szempontból egy személynek tekintette: az ilyen legátus Róma püspökének másik énje

6 „et bella [...] civilia immaniter colliduntur, [...] graviter solium Regale deprimitur, eiusque depresso regimine non solum in Regno ipso vastantur bona fidelium, sed iura ecclesiarum et aliorum piorum locorum in direptionem veniunt, et libertas ecclesiastica dampnabiliter conculcatur”. THEINER I. 328.

7 THEINER I. 328.

8 A kérdés bővebb áttekintését ld. a jelen kötet általános részében.

9 FIGUEIRA 1986a. 542.

10 KISS 2010a. 195–196.

11 KISS 2010a. 195–196. Az *a latere* kifejezés már a szerdikai zsinat (343) V. kánonjában, ill. I. Leó, I. Miklós és VIII. János pápa okleveleiben is megtalálható, de elsősorban csak a szó szerinti, „helyi” értelemben véve. VII. Gergely egyáltalán nem használta a *legatus a latere* kifejezést, amit gyakrabban a 12. század elejétől alkalmaztak, és bár előszeretettel használták a kardinális-legátusokra, nem kizárólag rájuk vonatkozott. II. Ince (1130–1143) például 1135-ben a francia püspöki kar tudomására hozta, hogy a roueni püspököt *de latere suo* küldte ki. RUESS 1912. 108–109. A III. Sándor (1159–1181) pontifikátusa utáni időszakban a *legatus a latere* megjelölést – az eltűnőben lévő kivételektől eltekintve – már csak kardinális-legátusokra alkalmazták. Az pedig, hogy az így megnevezett legátusok – legalább általában – több joggal voltak felruházva a többi legátushoz képest, már II. Paszkál (1099–1118) idején is kimutatható. III. Sándor több oklevelében az *a laterével* szinonimaként jelenik meg a *de corpore ecclesiae* kifejezés. Ez egyértelműen mutatja, hogy addigra az *a latere* kifejezés egyúttal jogi tartalommal is bírt: azok, akik *legati a lateréként* voltak megnevezve, egy *corpust*, misztikus testet alkottak az őket megbízó pápával. RUESS 1912. 109–111. Ez a jogi absztrakció alapozta meg és tette lehetővé azt, hogy a pápa az oldalkövetként kiküldött bíborosait hatalma teljességéből részeltethesse. Vö. FIGUEIRA 1986a. 531–535. Ld. még a jelen kötet *Pápai képviselőt c. fejezetét*.

(*alter ego*) volt, feladatait a pápa nevében és megbízásával, de a saját jogán, ki- rendelése alapján teljesítette.<sup>12</sup> Az apostoli követség teljhatalmával felruházott *legatus a latere* mozgástera a kirendelés jogán (*iure legationis*) csak azokra az ügyekre *nem* terjedt ki, amelyek kizárólag a pápa illetékessége alá estek, egye- temes uralma, legfőbb hatalma jeleként, kivéve, ha erre a legátus különleges megbízás keretében (*speciale mandatum*) felhatalmazást kapott.<sup>13</sup> Az általános legátusi meghatalmazás keretében nem átruházható, kizárólag a pápának fenn- tartott jogok<sup>14</sup> kategóriája sosem volt határozottan körülírva, ráadásul azok köre a 13. században folyamatosan bővült, egyenesen arányosan a pápaság ex- panziójának erősödésével és ezzel összefüggésben a legátusi missziók gyakori- ságának növekedésével.<sup>15</sup>

Fülöp püspököt, annak ellenére, hogy nem volt a bíborosi kollégium tagja,<sup>16</sup> a pápai küldöttek közül a legmagasabb rangú *a latere* legátusnak kell tartanunk, vagyis a „pápa oldaláról” kiküldött, teljhatalommal bíró követnek, aki – általá- nos felhatalmazásának köszönhetően<sup>17</sup>– az egyházfő nevében a lehető legszéle- sebb jogkör birtokában tevékenykedhetett Magyarországon és azokban a pro- vinciókban, amelyekre felhatalmazása kiterjedt.

A legátusi intézmény kiemelt fontosságú eszköz volt a pápák kezében, amelynek segítségével – jelentős részben a kizárólag nekik fenntartott jogok skálájának folyamatos bővülése miatt – utolérhetetlenül növekvő jogszolgá- latási feladataikat az igazgatás helyi szintjein is képesek volt ellátni. Az álta- lános legátusi mandátumon felül adott különleges meghatalmazásokkal a pá- pának egyfelől lehetősége volt egy adott ügy komplexitásához szabni legátusa jogosítványait, másfelől a lehető legnagyobb hatékonyságot biztosította kiren- deltje számára, olyan eszközökkel látta el őt, amelyek révén az előre nem lá- tott bírászkodási, vagy egyházkormányzati ügyeket is képessé vált hatékonyan kezelni.<sup>18</sup>

12 FIGUEIRA 1986a. 527–532.

13 FIGUEIRA 1991a. 191–192.

14 FIGUEIRA 1991a. 191.

15 FIGUEIRA 1991a. 195–196. A kanonisták hosszabb-rövidebb listákat állítottak össze a pápának fenntartott jogokról, ezek közül a legbővebbek a 13. század derekán, ill. második felében keletkeztek. Hostiensis *Summájában* 63 ilyen jogot sorolt fel, ezekhez *Commentariájában* 7 újabbat társított. A leghosszabb listát Durantis állította össze, nála mindent egybevetve 89 olyan jogkör jelenik meg, amelyet csak a pápa gyakorolhat. Néhány ezekből a teljesség igénye nélkül: kizárólag a pápa dönthetett hitbeli kérdésekben, csak ő helyezhetett át püspököket, hívhatott össze egyetemes zsinatot, kanonizálhatott szenteket, adományozhatott várományos javadalmat, ő volt az egyházi ügyek végső fellebbezési fóruma. FIGUEIRA 1991a. 196–204.

16 Vö. HC I. 9–10.

17 „*ut in eis evellas et destruas, dissipas et disperdas, edifices et plantas in nomine domini, sicut videris expedire*”. THEINER I. 328.

18 FIGUEIRA 1991a. 204–205.

Fermói Fülöp különleges legátusi jogosítványaival élve (harmadik iratcsoport<sup>19</sup>) többek közt egyházi javadalmakat adományozhatott,<sup>20</sup> klerikusait bármelyik káptalanba kinevezhette kanonokká,<sup>21</sup> búcsúkat engedélyeztetett,<sup>22</sup> intézkedései fogatosítását egyházi büntetésekkel is kikényszeríthette,<sup>23</sup> bárki ellen elrendelhetett egyházi kiközösítést,<sup>24</sup> és fel is menthette az *excommunicatio*val sújtott személyeket a cenzúra alól.<sup>25</sup>

Ha a pápa az oldaláról kiküldött követét konkrét diplomáciai küldetéssel bízta meg, akkor sem hagyható figyelmen kívül, hogy az általános legátusi mandátumából és különleges meghatalmazásaiból (*facultates*) fakadó jogköre ennél eleve sokkal többre predesztinálta, ill. jogosította fel őt. Kirendelésének területén (*provincia*) ő került a helyi egyházi hierarchia élére mint az egyháztartomány(ok) kormányzója, így többek közt hatalmában állt akár teljes zsinatokat is összehívni, és elnökölni azokon, megerősíteni a kánoni választásokat, vizitációs jogot gyakorolni, ezen kívül felső szintű bírósági széket működtetett, amely az egyházi ügyek fellebbviteli fórumaként funkcionált.<sup>26</sup>

A megbízólevelek alapján, amelyek, mint láttuk, rendkívül széles jogkört biztosítottak Fülöp számára, úgy tűnik, hogy kiküldésének általános célja a Magyarországon uralkodó anarchikus állapotok felszámolása volt. Megbízásának másik, korántsem „általános célja” az esztergomi érsekség betöltése körüli zűrzavar megszüntetése lehetett. Legalábbis erre utal, hogy a pápa megbízta azzal, hogy a főpapi széket illető jövedelmeket szedje be és helyezze biztonságba a majdani érsek számára, egyúttal írásbeli tudósítást kért az egyház helyzetéről.<sup>27</sup>

Mégis, arra a kérdésre, hogy mi lehetett az az impulzus (ha egyáltalán volt ilyen), amely végül „kiváltotta” a pápai legátus kirendelését, nehéz egyértelmű választ adni. Miért csak 1278-ban kapta meg legátusi megbízását Fülöp püspök, miközben IV. László magyar király *de facto* évek óta „uralkodott, de nem kormányzott” az országában? Szükség volt-e egyáltalán pápai beavatkozásra (a királyi hatalom megtámogatására)<sup>28</sup> a rákosi gyűlés (1277 májusa) után megindult

---

19 Ld. az 1. számú melléklet III. részét.

20 1278. 09. 22.: ÁÚO IV. 155–156.

21 1278. 09. 22.: ÁÚO IV. 143–144.

22 1278. 09. 22.: ÁÚO IV. 152–153.

23 1278. 09. 22.: ÁÚO IV. 160.

24 1278. 09. 22.: ÁÚO IV. 138–139.

25 1278. 09. 22.: ÁÚO IV. 141–142.

26 SCHMUTZ 1972. 456–457.

27 1278. szeptember 22.: ÁÚO IV. 147.

28 „*ut in Regno ipso inter eundem Regem et Regni personas, necnon tam ibidem, quam in provinciis memoratis inter ecclesiasticos et mundanos viros, et universos alios cuiuscumque conditionis, preminentie sive status agere studeas et tractare, que ad [...] robur status Regii [...] pertinebunt*”. THEINER I. 328. „*et quae [...] dictoque Regno ad salutem profutura, et ad christiane fidei ac tui status fulcimenta pertinere cognosceret*”. THEINER I. 341.

konzolidációt követően? Ottokár rímes krónikája – amely a magyar urak pápához intézett levelét is ismerni véli<sup>29</sup> – inkább azt látszik alátámasztani, hogy a legátus kiküldését valamilyen magyarországi megkeresés, kérés előzhette meg. Feltehető, hogy az ország egyházi és világi elitjének egy része nem volt elégedett IV. László konzolidációs törekvéseivel, nem bízott az uralkodóban. Noha a szóban forgó, állítólagos levél közelebről nem ismert, elfogadható, hogy a pápa helyi hírforrásból szerzett tudomást a magyarországi helyzetről. E tekintetben természetesen nem ez volt az első ilyen jellegű híradás. Brúnó olmützi püspök már 1272-ben a kereszténység veszedelmes helyzetéről számolt be X. Gergely pápának, amiért jelentős részben a pogány kunokat tette felelőssé.<sup>30</sup>

Azt, hogy mennyire volt pontos képe a pápai udvarnak a Magyarországon uralkodó állapotokról, amikor a legátus kiküldésére sor került, még ezeknek a híradásoknak a fényében is bajos lenne megmondani. Fülöp püspök egyes intézkedései, kiváltképpen a kunok dolgának sikertelen, katasztrofális következményekkel járó „rendezési” kísérlete, nem éppen a magyar viszonyok beható ismeretéről vallanak. A magyar egyház megreformálási törekvésének a meglehetősen ingatag belpolitikai helyzetben való érvényre juttatása (budai zsinat) sem éppen arról árulkodik, hogy a pápai politika és az azt képviselő Fülöp legátus pontosan ugyanazt a valóságot élte volna meg, mint az országlakosok. Más kérdés, hogy a budai zsinat egyes végzései kétségtelenül a belpolitikai konzolidációt szolgálták.

### **Fülöp fermói püspök pápai követségének kronológiája és itineráriuma**

Fülöp, Fermo püspöke Magyarország 13. századi történetének egyik legismertebb pápai legátusa. Miután a fermói püspök magyarországi tevékenysége (1279–1281) egyaránt megkerülhetetlen az időszak politika- és egyháztörténetére irányuló vizsgálódások során – itt elég csak az 1279. évi budai zsinatot, vagy a kunok letelepítési és megtérítési kísérletének látványos kudarcba fulladását felidézni –, a legátus fontosabb intézkedéseit viszonylag jól ismerjük. Fülöp itineráriuma azonban több ponton erősen hiányos, máshol vitatható, a magyar

29 „kunic Ladizla wart so balt an unfuor, diu im niht enzam, darumbe wurden in gram die herren algeliche in sinem kunicriche. si teten dem babest kunt, ob er niht in kurzer stunt sine helfe darzuo kert, Ungerlant wurd versert an kristenlichem glouben.” („László király hamarosan hozzá méltatlan romlott életmódot folytatott, s ezért szerte a királyságban megneheztek rá az urak. Tudatták a pápával, hogy meggyengül Magyarországon a keresztény vallás, ha nem küld rövidesen segítséget”.) OÖR 322. Magyar fordítását ld. KLE 118.

30 „Hec vero sunt pericula a Regno Ungarie christianitati imminencia: primum quod in ipso Regno Cumani manutenentur, qui non solum alienigenis, sed etiam ipsius Regni incolis atrociter sunt infesti, et modo apud alios minus solito preliandi, Infantibus et Senibus non parcentes, Iuvenes et iuenculas captivatos in sui ritus malicie deducunt consuetudinem, ita quod potentiam suam taliter iam multiplicaverunt per eosdem, quod ipsi Ungarie certum ex hoc imminet periculum et iactura, et terris etiam convicinis”. THEINER I. 307–308.

szakirodalom pedig csak említés szintjén tér ki Fülöp püspök sziléziai követségére, amelyről több narratív forrás is tudósít az 1281., ill. az 1282. évre vonatkozóan.<sup>31</sup> A legátus felhatalmazása ugyanis nemcsak Magyarországra, hanem Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Lodoméria, Galícia, Cumania és a vele határos Lengyelország területére is érvényes volt. Utóbbi körülmény azért nem elhanyagolható, mert a fermói püspök mellett, hogy politikai természetű feladatait teljesítette, a kirendelésének bármelyik területéről hozzá folyamodók ügyeiben is eljárta – nem beszélve az időközben kézhez vett újabb pápai megbízásokról. Ez a tény elvileg magában hordozza a lehetőségét annak, hogy nem magyar okleveles forrásokból magyar vonatkozású adatokhoz jussunk a követségről, vagy legalábbis, hogy külföldi illetőségű források segítségével kiegészítsük a legátus magyarországi itineráriumát: a kiadott lengyel okleveles anyag áttekintése nyomán érdemben végül az utóbbi lehetőség bizonyult reálisnak.

Fülöp fermói választott püspököt 1273. március 24-én X. Gergely pápa (1271–1276) helyezte a közép-itáliai város egyházának élére.<sup>32</sup> Püspökségét megelőző időszakból nagyjából annyi tudható Fülöpről, hogy mantovai prépost volt.<sup>33</sup> Az a lengyel szakirodalomban olvasható elgondolás, mely szerint a fermói püspök és későbbi pápai legátus nem más, mint a forrásokban milánói esperesként és pápai káplánként feltűnő *Philippus comes de Casate*,<sup>34</sup> tévedésen alapul. Ilyen nevű személy ugyanis nem létezett. A félreértés hátterében minden bizonnyal a III. Miklós pápa (1277–1280) regisztrumából ismert, 1278. március 31-én „tiszteletreméltó testvérünknek ... fermói püspöknek és kedvelt fiunknak, casatei comesnek, milánói esperesnek, káplánunknak” küldött pápai parancs *inscriptio*jának téves értelmezése áll. A regisztrumkönyv kiadásában a címzés *venerabili fratri ... episcopo Firmano et dilecto filio comiti [sic! – K. V.] de Casate, archidiacono Mediolanensi, capellano nostro* formában olvasható,<sup>35</sup> ami némiképp megtévesztő, mivel a pápai oklevélnek – ahogy azt a regisztrumkönyvi bejegyzés többes számú *discretioni vestre, exerceatis, noveritis* fordulatai kétségtelenné teszik – nem egy, hanem több, két címzettje volt: Fülöp fermói püspök és Comes de Casate milánói esperes, pápai káplán.<sup>36</sup> A későbbi bíboros, Comes de Casate<sup>37</sup> neve körüli bonyodalmakat Richard Mather foglalta össze és tisztázta, aki mindenekelőtt amellest érvelt, hogy a „Comes” alatt egyértelműen nevet, nem pedig tisztséget kell értenünk.<sup>38</sup> Mindezekből következően Fülöp sem milánói esperes, sem pápai káplán nem volt, ezeket a hivatalokat valójában

---

31 Vö. 98. sz. jz.

32 [RGI](#) 48. (142. sz.).

33 HC I. 249.

34 GOŁĄB 1985. 187–188; GOŁĄB 1960. 255–256.

35 [RN III](#) 87–88. (231. sz.).

36 Vö. MATHER 1964. 328.

37 Vö. HC I. 10.

38 MATHER 1964. 319–321: 1. jz.

Comes de Casate töltötte be. A fenti, március 31-i irattal III. Miklós Fülöp püspököt és Comes de Casatét a közvetlen pápai joghatóság alatt álló (*sedi apostolice immediate subjecta*) római monostorok, ispotályok, egyházak és kápolnák vizitációjával bízta meg.<sup>39</sup> A fermói püspök néhány hónappal később, szeptember 22-én újabb feladatot kapott: a pápa legátusává tette<sup>40</sup> Magyarországon, valamint a vele szomszédos (Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Halics, Lodomeria, *Cumania*) területeken, ill. a Lengyel Királyságban.<sup>41</sup>

Fülöp püspök az osztrák rímes krónika tudósítása szerint tengeri úton, Zára felől érkezett az országba.<sup>42</sup> 1278. december 28-án Bécsben keltezett.<sup>43</sup> A magyar király a pápa értesülései szerint (*sicut audivimus*) valamilyen módon megpróbálta megakadályozni a követség megérkezését<sup>44</sup> – nyilván sikertelenül. A legátust 1279. február 28-án már Budán találjuk, ahol aznap a szepesi társaskáptalan kérésére állított ki oklevelet.<sup>45</sup> Az év nagy részét ugyancsak Budán töltötte.<sup>46</sup> IV. László március 4-i okleveléből ismeretes, hogy elérte a királynál, hogy Kőszegi Henrik fiai és bizonyos *familiaris*aik kegyvesztettsége megszűnjön, és visszakapják birtokaikat.<sup>47</sup> A tavaszi hónapokból néhány egyházi intézkedéséről tudunk: például tisztázta a buzitai Szent Márton-egyház feletti joghatóság kérdését,<sup>48</sup> és felmentette Kán nembeli Miklós prépostot, a korábbi esztergomi választott érseket az őt sújtó egyházi kiközösítés alól.<sup>49</sup> A nyár folyamán eleinte úgy tűnt, megnyerte a királyt a kunok megtérítése és letelepítése ügyének – az augusztus 10-én kiadott kun törvények legalábbis erről tanúskodnak.<sup>50</sup>

Az 1279. év végének és az 1280. év elejének történései rekonstruálásához főleg az osztrák rímes krónikára, ezenkívül a pápa 1279. december 9-én IV. László

39 [RN III](#) 87–88. (231. sz.).

40 THEINER I. 327–329.

41 „*nos itaque tam ingenti et periculosa necessitate premissorum attente pensata, te de cuius claris meritis et probata industria plenam in domino fiduciam obtinemus, ad Regnum ipsum tibi legationis officio plene commisso in eodem Regno, ac Polonie, Dalmatie, Croatie, Rame, Servie, Lodomirie, Galitie et Cumanie partibus illi conterminis*”. THEINER I. 328.

42 OÖR 323.

43 1278. 12. 28.: UGDS I. 134–135. „*Data Wiennae, anno ab incarnatione domini millesimo ducesimo septuagesimo nono, quinto Kalendas Januarii*”. Az oklevelet Szentpétery Imre és Jakó Zsigmond 1278-ra (Vö. EO I. 246; RA 275.), az Adatbázis 1279-re keltezi (DF 291416, DF 286745).

44 „*Licet itaque in primo ipsius Legati progressu displicuerit nobis et merito, quod sicut audivimus, tu eius reformidans adventum et ingressum, forsan dubitans, illum dicebaris, quod invite referimus, impedire*”. THEINER I. 342.

45 MES II. 92.

46 Vö. Fülöp legátus itinerariuma.

47 HO I. 73–74.

48 1279. 03. 23.: ÁHL 50.

49 1279. 05. 05.: MES II. 97–98.

50 ENDLICHER 559–565.

lónak címzett levelére<sup>51</sup> támaszkodhatunk. Mindkét forrás az események relatív kronológiáját nyújtja. A pápai levél tudósítása szerint a követ és a király viszonya többek közt a kun törvények végrehajtásának halogatása miatt megromlott, ami odáig fajult, hogy Fülöp püspök kiközösítette IV. Lászlót, országát pedig egyházi tilalom alá vonta (*te excommunicatum, et Regnum tuum propter hoc iuste interdicto fuisse suppositum*).<sup>52</sup> Az egyházi büntetések kimondásáról Ottokár rímes krónikája is beszámol.<sup>53</sup> Az uralkodó a legátus intézkedései ellen a pápához fellebbezett, majd ennek ürügyén megtagadta az engedelmességet a követnek, és változatos eszközökkel próbálta rábírní erre az őt támogató főpapokat is.<sup>54</sup> Amire már nem tér ki a december 9-i pápai oklevél, hogy Fülöp püspök a király távollétében<sup>55</sup> zsinatot tartott Budán, amely 1279. szeptember 14-én ért véget.<sup>56</sup>

Pauler Gyula, Fraknói Vilmos és Szűcs Jenő ettől eltérő kronológiát állítottak fel: a király kiközösítését a budai zsinat utánra helyezik, október elejére.<sup>57</sup> Fraknóinál az is megjelenik, hogy a legátus az *excommunicatiót* Pozsonyból mondta ki, adatának forrása azonban ismeretlen.<sup>58</sup> Pauler és Szűcs véleménye a december 9-i oklevél információinak IV. László itineráriumával való összehangolásán alapul. A módszer ellen – használhatóbb híján – nyilván nem emelhető kifogás, a források adatainak megfelelő összeegyeztetése ellenben megkérdőjelezhető. A pápai oklevél szövegében ugyanis, amely a király terjengős bűnlajstromát mondhatni tételesen, időrendben fejt ki, egyetlen utalást sem találunk a budai zsinatra, amelynek megtartását az uralkodó – ahogy azt később elismerte – megpróbálta ellehetetleníteni.<sup>59</sup> Márpedig kevésbé valószínű, ha erről a botrányos esetről az egyébként kimondottan jól informáltak tűnő egyházfőnek tudomása lett volna, azt elmulasztotta volna a király fejére olvasni.

A zsinat feloszlása után a legátus egy ideig a városban tartózkodott, szeptember 25-én innen keltezett egy Tamás wrocławai (Boroszló, Breslau) püspöknek szóló oklevelet.<sup>60</sup> Az osztrák rímes krónika leírása szerint konfliktusa az uralkodóval végül odáig vezetett, hogy az elfogatta és kiszolgáltatatta a kunoknak,

51 1279. 12. 09.: THEINER I. 341–344.

52 THEINER I. 342.

53 OÖR 324–325.

54 „*et pretextu appellationis huiusmodi, quasi baculo harundineo incautus inherens, non solum Legato non parebas eidem, sed te ipsum, necnon et alios ab eius Prelatorum sibi adherentium obedientia non absque note macula, interdum comminationibus, inductionibus, interdum penarum inflictionibus retrahebas*”. THEINER I. 342.

55 IV. László 1279. szeptember 11-én Tornáról (RA 3008. sz.), szeptember 26–27-én Sárosról (RA 3010., 3011. sz.), október 2-án megint Tornáról (RA 3012) keltezett.

56 ENDLICHER 565–566.

57 FRAKNÓI 1901. 87; PAULER 1899. II. 365; SZŰCS 2002. 425.

58 FRAKNÓI 1901. 87.

59 1280. 08. 18.: FEJÉR V/3. 29.

60 CDS VII/2. 248.

akik körében kis híján vértanúságot szenvedett: „kivitték arra a helyre, ahol nyíllal szoktak célba löni, ott akarták lenyilazni, és úgy ontani a vérét”.<sup>61</sup> A király ugyanakkor csakhamar a lépéseit helytelenítő főurak fogságában találta magát. A legátus támogatói III. Miklós pápát, IV. László küldöttei pedig apósát, I. Károly nápolyi királyt (1265–1285) ostromolták, előbbieket a pápai követ, utóbbiak a király szabadon bocsátását próbálták elérni. I. Károly kérésének engedve a pápa elküldte követeit az országba, közvetítésükkel Fülöp püspök és az uralkodó is kiszabadult.<sup>62</sup> A rímes krónika történetének és a király keltezési helyeinek összehangolásával Pauler Gyula és Szűcs Jenő arra az eredményre jutott, hogy a legátus fogságba esése az 1279. év végére<sup>63</sup> vagy 1280. január elejére,<sup>64</sup> IV. Lászlóé január közepe tájára tehető.<sup>65</sup> A pápai követ február végén,<sup>66</sup> a király március elején nyerhette vissza a szabadságát, kibékülésükre március elején kerülhetett sor.<sup>67</sup> Zsoldos Attila újabban rámutatott arra, hogy az uralkodó fogsága rövidebb lehetett, mivel február 11-ről már ismeretes kiadott oklevele.<sup>68</sup> Egyébként a királyi oklevelek, amelyek a legátus és a király Pascasius pozsonyi prépost révén történt<sup>69</sup> megbékéléséről szóló információkat tartalmaznak, csak nyár végén, augusztus 18-án keltek.<sup>70</sup>

Az 1280-as évből mindössze négy magyar vonatkozású legátusi oklevél ismert. Tanúságuk szerint a fermói püspök az év nagy részében<sup>71</sup> Esztergomban tartotta a székhelyét, ahol a hozzá folyamodók ügyeiben járt el: ezek közül kiemelhető az erdélyi szász *universitas*, amely a legátustól a földjeiket (*terras, in quibus dicti Saxones habitant*) a gyulafehérvári egyház elpusztítása (1277) miatt sújtó egyházi tilalom felfüggesztését kérvényezte.<sup>72</sup> A pápai követ ennek egyik feltételül az általuk felégetett Szent Mihály-székesegyház, a püspöki palota, ill. a püspök kápolnája újjáépítésének megkezdését szabta.<sup>73</sup>

61 KLE 123; OÖR 327.

62 A legátus feloldozta a kiközösítés alól a királyt, majd nem sokkal később „sietősen” visszaindult Itáliába. A krónikaírónak még arról is tudomása van, hogy „Zárába érkezvén esküvel fogadta meg Istennek, hogy ... felőle akár pogánnyá lehet a király minden emberével együtt, ő be nem teszi többé magyar földre a lábát. Így hagyta el az országot.” (*do er ze Saders an stiez, do verlobt er daz got, daz [...] der kunic sinthalp müest werden ein heiden mit allen den sinen, e daz er mer wold erschinen uf ungerischem sant, sus rumt er daz lant*). KLE 125; OÖR 329.

63 Szűcs 2002. 427.

64 PAULER 1899. II. 368.

65 PAULER 1899. II. 368; Szűcs 2002. 427.

66 PAULER 1899. II. 369.

67 PAULER 1899. II. 369; Szűcs 2002. 427.

68 ZSOLDOS 1997. 84. és uo. 84. jz.

69 1280. 08. 18.: ÁÚO IV. 214.

70 ÁÚO IV. 214–215; FEJÉR V/3. 28–30.

71 Szeptember 27-én Budáról keltezett. ÁÚO XII. 307.

72 „*dignaremur iisdem hujusmodi relaxatione et animarum suarum salut[e] misericorditer providere*”. DF 277202.

73 1280. 05. 26.: DF 277202.

Március 4-én a pápa arról értesítette Fülöpöt, miután a modenai püspökség betöltését magának rezerválta, ha úgy akarja, a fermói egyház éléről legátusi jogosultságait fenntartva, a távollétében is (*te licet absentem*) áthelyezi ide.<sup>74</sup> Az egyházfő arra kérte, mielőbb értesítse levél útján az elhatározásáról, és amennyiben a modenai püspökséget választja, küldjön megbízottakat az egyházhoz, akik püspöki jogait a nevében fenntartják.<sup>75</sup> Fülöp a felkínált lehetőséggel nyilván nem kívánt élni, ugyanis élete végéig a fermói püspöki széket töltötte be.<sup>76</sup>

A legátus 1280. évi itineráriuma szerencsésen kiegészíthető több lengyel vonatkozású oklevél alapján. Fülöp május 28-án Esztergomban a kruszwicai és a wrocławwki (Wladislavia) egyháznak, október 19-én ugyanitt a wachocki ciszterci monostornak adott privilégiumokat erősített meg.<sup>77</sup> 1280. november 5.<sup>78</sup> és 1281. június 26.<sup>79</sup> közötti tevékenységéről nincs tudomásunk. Mindkét oklevél Esztergomban kelt: előbbiben Fülöp Timót zágrábi püspök számára írta át IV. László Garics várára vonatkozó adománylevelét, míg 1281 júniusában a turóci premontrei konvent kérésére a monostor IV. Béla által kiadott alapítólevelét írta át és erősítette meg.

Pauler Gyulánál olvasható, hogy Fülöp püspök 1281 júniusának végén „legatiójának második tartományába, Lengyelországba, Sziléziába mehetett”,<sup>80</sup> ill. az, hogy a legátus ekkortájt, 1281. július 11-én zsinatot tartott a kujáviai Włocławekben.<sup>81</sup> A Lengyelországba történő távozás<sup>82</sup> és a legátusi zsinat említése Fraknói Vilmosnál is megtalálható, utóbbi végzéseit Fraknói megegyezőknek mondja az 1279. évi budai zsinatéival.<sup>83</sup> Pauler a wrocławwki zsinatot illetően egy kritikai jegyzetre hivatkozik, amelyet Georg Heinrich Pertz a *Monumenta Germaniae Historica* „*Scriptores*” sorozatában kiadott *Annales Cracovienses compilati* 1282-es év alatt szereplő, Fülöp Lengyelországba való bejöveteléről hírt adó bejegyzéséhez (*Philippus legatus Firmatus intravit Poloniam*) fűzött. A jegyzetben azonban csak annyi szerepel, hogy Fülöp 1281. július 11-én Włocławekben

74 „*Et nichilominus sive predictae provisioni consenseris sive non, legationis officium et omnia alia tibi occasione hujusmodi legationis officii concessa et injuncta competentia sive commissa libere nichilominus sub denominatione ipsius ecclesie Firmane vel Mutinensis, in qua te juxta tenorem presentium remanere contigerit, exequaris*”. RN III 380–381.

75 1280. 03. 04.: RN III 380–381.

76 Vö. HCl. 249.

77 1280. 05. 28.: CDP II/1. 78–80; CDP II/1. 99–100; 1280. október 19.: CDPM II. 147–148; CDPM II. 148–149.

78 TKALČIĆ I. 202.

79 HOKl. 89–90.

80 PAULER 1899. II. 376.

81 PAULER 1899. II. 562: 256. jz.

82 FRAKNÓI 1901. 90.

83 FRAKNÓI 1901. 366: 273. jz.

volt, zsinatra vonatkozó említés nincs a szövegben.<sup>84</sup> Pertz hivatkozása ugyanakkor egy a Leopold von Ledebur által szerkesztett *Neues allgemeines Archiv für die Geschichtskunde des preussischen Staates* című munkában megjelent forrásközlésre mutat, ahol három, a włocławeki egyházmegyei oliwai ciszterci és a żukowói premontrei egyház választott bírák előtti megegyezéséről tudósító oklevél is szerepel.<sup>85</sup> Noha ezek egyikét – amelyben a włocławeki püspököt (Albertet) az oliwai konvent kérésére *per censuram ecclesiasticam appellacione ad nos postposita* a megegyezés betartására utasította (*faciatis ... firmiter obseruari*) – 1282 áprilisában a legátus adta ki,<sup>86</sup> egyáltalán nem biztos, hogy a pápai követ az 1281. július 11-i döntőbíráskodásnál is jelen volt. Lephardus włocławeki dékán augusztus 19-i okleveléből csupán annyi derül ki, hogy a pert a legátus utasítására kellett lezárni (*causam ... dominus legatus nobis commisit terminandam*), ami, miután a két fél Albert włocławeki püspök és a dékán intésére (*ad exhortacionem*) kiegyezett egymással, megtörtént.<sup>87</sup> Fermói Fülöp személyes jelenléte – amire tulajdonképpen egyik oklevélben sem történik utalás – már csak azért is nélkülözhető volt, mert Lephardus az ügyben a legátus delegált bírójaként (*iudex delegatus*) járt el.<sup>88</sup> Vagyis, úgy véljük, 1281. július 11-én Fülöp püspök nemhogy zsinatot nem tartott Włocławekben, de még az is erősen kétséges, hogy egyáltalán ott időzött.

Visszatérve Fraknóira, bár bizonyítani aligha lehet, gyanítható, hogy a legátus lengyelországi távozását (1281 júniusának vége) és zsinatát érintő információi – egy kivétellel, a zsinati végzésekre vonatkozó megállapítással – Pauler eddigre (1901) már megjelent magyar történetéből származnak. Ha azonban nem volt zsinat, hogyan magyarázható az, hogy Fraknói mégis ismeri annak konstitúcióit? Véleményünk szerint tévedésről lehet szó. Fraknói hivatkozásában „Huber idézett kiadványával” való összevetést indítványoz,<sup>89</sup> Alfons Huber *Geschichte Österreichs* című munkájának második kötetében<sup>90</sup> ellenben – nem meglepő módon – nem található erre vonatkozó információ. Fraknói itt talán inkább Romualdus Hube(!) zsinati határozatokat kiadó, *Antiquissimae constitutiones synodales provinciae Gneznensis* című, 1856-ban Péterváron megjelent munkájára akart hivatkozni. Hube műve – amelyben az 1279. évi budai zsinat összes határozata kiadásra került – mindazonáltal semmilyen włocławeki legátusi zsinat anyagát nem tartalmazza.<sup>91</sup> Mindez azonban nem jelenti azt,

84 Vö. MGH SS. XIX. 605: 49. jz.

85 [JAKOBSON 1836](#). 221–225.

86 1282. 04. 02.: [JAKOBSON 1836](#). 224–225.

87 1281. 08. 19.: [JAKOBSON 1836](#). 222–223.

88 1281. 07. 11.: [JAKOBSON 1836](#). 221; 1281. 08. 19.: [JAKOBSON 1836](#). 222. Vö. 1289. 11. 25.: CDP II/2. 629–632.

89 FRAKNÓI 1901. 366: 273. jz.

90 HUBER 1885.

91 Vö. ACSV 223.

hogy a budai zsinat konstitúciói ismeretlenek lettek volna akár a wrocławeki egyházmegyében, akár másutt, ahová Fülöp legátusi felhatalmazása kiterjedt. A pápai követ rendelkezése szerint a zsinat határozatait legációja területén a püspöki zsinatokon évente legalább egyszer, a székeskáptalanok évégett összehívott általános káptalanjain pedig évente négyszer kellett ünnepélyesen felolvasni és elmagyarázni.<sup>92</sup> Mivel tehát az említettekén kívül egyelőre semmilyen más adat nem támasztja alá, hogy a Fülöp 1281 nyarán egy időre elhagyta az országot, ezt kétségbe vonjuk.

A legátus valamikor szeptember 6. után távozott Magyarországról, az *Annales Polonorum* 1281. év alatt szereplő bejegyzése szerint nem egészen önként: „a király elfogta, és rútul, egy szekéren az országon kívülre vitték, mert legátusként sok jogtalanságot okozott ennek a László nevű királynak”.<sup>93</sup> Október 21-én már az alsó-ausztriai Hainburgból keltezett.<sup>94</sup>

Valószínűleg még magyarországi tartózkodása alatt foglalkozhatott a legátus a gnieznói érsekválasztás ügyével. A pápa Fülöpöt 1279. december 23-án bízta meg azzal, hogy erősítse meg az érsekségben Wlostibor (Wlostiberius) gnieznói kanonokot, amennyiben megválasztására a kánoni törvényeknek megfelelően került sor. Az egyház az Apostoli Szék által érsekké tett Márton halála miatt volt üresedésben. A gnieznói káptalan és az érsek *suffraganeusai* a választás után követeket küldtek a legátushoz, akik igyekeztek elérni, hogy a fermói püspök foglalkozzon az ügygel, és kérték tőle a választás megerősítését. Ő azonban magyarországi elfoglaltságai miatt nem tudott időt szakítani a vizsgálatra, és erre hivatkozva az ügyet az Apostoli Székhez utalta. A pápa azonban – teret engedve a káptalan abbéli kifogásainak, hogy Wlostibor egyházának vagyontalansága és az utak veszélyei miatt nem tudna egykönnyen az Apostoli Szék elé járulni,<sup>95</sup> hogy megválasztásának ügyében eljárjon – végül mégis legátusát bízta meg a vizsgálattal.<sup>96</sup> Kérdés, hogy a pápai követ ennek mikor tett eleget, mivel a történeletről csak IV. Márton pápa 1281. december 23-i okleveléből értesülünk. A pápa ekkor Brémai Henriket helyezte a gnieznói egyház élére, akinek érseki kinevezésére azért volt szükség, mert Wlostibor választotti státuszáról a vele járó jogokkal együtt a legátus előtt lemondott.<sup>97</sup> Arról, hogy ez mikor, miért és hol történt, nincs tudomásunk.

Fülöp püspök 1282-ben Sziléziában működött pápai követként.<sup>98</sup> Bécs városába, ahol 1282. szeptember 10-én átírta IV. Béla 1244. évi Keszten, Zsuk és

---

92 ACSG 163–164.

93 „a rege Ungarie captus est et extra Ungariam turpiter in curru eductus, eo quod in officio sue legacionis multas iniurias intulit eidem regi nomine Wladyslao”. AP 646.

94 1281. 10. 21.: HOKlt. 92.

95 MON PL I. 88.

96 CDMP I. 458–459; MON PL I. 86–87.

97 MON PL I. 88.

98 Fülöp fermói püspök 1281; ill. 1282. évi sziléziai legációja több annalesben is megjelenik:

Zelle birtokokra vonatkozó hamis adománylevelét,<sup>99</sup> a Wrocław–Milicz–Wieluń–Wrocław–Henryków–Lipowa utat megtéve érkezett.<sup>100</sup>

### Fülöp legátus itineráriuma

#### 1278

dec. 28. Béc<sup>s</sup><sup>101</sup>

#### 1279

febr. 28. Buda<sup>102</sup>

márc. 1. Buda<sup>103</sup>

márc. 4. Buda<sup>104</sup>

márc. 23. Buda<sup>105</sup>

márc. 29. Buda<sup>106</sup>

máj. 5. Buda<sup>107</sup>

júl. 1. Buda<sup>108</sup>

júl. 13. Buda<sup>109</sup>

szept. 14. Buda<sup>110</sup>

szept. 25. Buda<sup>111</sup>

---

„*Philippus Firmanus episcopus legacione functus est in terra Slezie*” (1281, 1282: ACH 545.); „*legatus Philippus fuit in Slesia*” (1281: AGM 541.), „*Eodem anno Phylipus episcopus Firmatus, sedis apostolice legatus, venit in Poloniam*” (1281: AS 429.).

99 1282. 09. 10.: DF 266875, DF 283706.

100 Vö. itinerárium.

101 DF 286745, DF 291416.

102 MES II. 92. (DF 272732).

103 FEJÉR V/2. 566–568. (DF 264642, DF 272681, DF 272703, DL 71249, DL 1033).

104 DL 74778.

105 ÁHL 50. (DF 209964).

106 MES II. 93–96. (DF 236342, DF 236343).

107 MES II. 97–98. (DF 208576).

108 CDPM II. 144–145.

109 ÁÚO XII. 263–264. (DF 252015, DF 252027).

110 ACSG 72–164. (DF 289175).

111 CDS VII/2. 248.

## 1280

máj. 26.	Esztergom <sup>112</sup>
máj. 28.	Esztergom <sup>113</sup>
szept. 6.	Esztergom <sup>114</sup>
szept. 27.	Buda <sup>115</sup>
okt. 19.	Esztergom <sup>116</sup>
nov. 5.	Esztergom <sup>117</sup>

## 1281

jún. 26.	Esztergom <sup>118</sup>
szept. 6.	Esztergom <sup>119</sup>
okt. 21.	Hainburg an der Donau <sup>120</sup>

## 1282

febr. 8.	Wrocław (Boroszló) <sup>121</sup>
márc. 14.	Wrocław <sup>122</sup>
márc. 21.	Wrocław <sup>123</sup>
ápr. 2.	Wrocław <sup>124</sup>
ápr. 12.	Werat[...] <sup>125</sup>
máj. 18.	Milicz <sup>126</sup>
jún. 5.	Wieluń <sup>127</sup>

---

112 DF 277202.

113 CDP II/1. 78–80; CDP II/1. 99–100.

114 ÁÚO XII. 310–311. (DF 252015, DF 252027).

115 ÁÚO XII. 307. (DF 252015, DF 252027).

116 CDPM II. 147–148; CDPM II. 148–149.

117 ТКАЛЧИĆ I. 202. (DF 283555, DF 256722).

118 HOKt. 89–90. (DL 346).

119 DF 260241.

120 HOKt. 92. (DL 1592).

121 Az irat nem a legátus saját oklevele, hanem egy közjegyzői oklevél, amely azonban egyértelműen utal arra, hogy kiállításakor a pápai követ is Wrocławban tartózkodott. Az oklevél ugyanis – regesztája szerint – abban a palotában kelt, amelyikben a legátus időzött: „Breslau, in dem Palaste, in welchem der Legat verweilte”. CDS VII/3. 14.

122 CDS VII/3. 15.

123 CDS VII/3. 15.

124 CDS VII/3. 294.

125 A kiadás szerint a hártján a kelethely nevéből több betű hiányzik, így az nem azonosítható egyértelműen. CDMP I. 473.

126 CDS VII/3. 18.

127 CDMP I. 476.

jún. 11.	Wieluń <sup>128</sup>
jún. 30.	Wrocław <sup>129</sup>
júl. 6.	Henryków <sup>130</sup>
júl. 7.	Henryków <sup>131</sup>
júl. 8.	Henryków <sup>132</sup>
júl. 15.	Henryków <sup>133</sup>
aug. 9.	Henryków <sup>134</sup>
aug. 10.	Lipowa <sup>135</sup>
szept. 10.	Bécs <sup>136</sup>

### Fülöp fermói püspök diplomáciai tevékenysége

Fülöp püspök diplomáciai küldetése a királyság belső békéjének helyreállításában állt. A kapott feladat a legátus számára a politikai egység kialakításával és a kunok megtérítésével tűnt megvalósíthatónak. IV. László király 1279. március 4-én kelt oklevelének tanúsága szerint a király azt követően, hogy Fülöp püspökkel tanácskozott, visszafogadta kegyeibe Héder nembeli Kőszegi Henrik bán fiait és familiárisait: Pált, Pétert, Miklóst, Kachynát, Lőrincet és Jánost.<sup>137</sup> Az ország belső békéjének megteremtése érdekében tett egyéb konkrét legátusi intézkedésről nem tudunk, de közvetve a budai zsinat egyes végzései is elősegíthették a konszolidációt.

#### A kun kérdés

A kunok ügyében Fülöp püspök 1279. június 23-án, Budán tanácskozott a királlyal, a világi urakkal és a főpapsággal a kunok két elöljárója, Usuk és Tolon jelenlétében. A legátus a tárgyalás során terjesztette elő azt az iratot, amelynek tartalmára vonatkozóan IV. László király esküvel fogadta, hogy a kunokat letelepíti, véget vet a keresztények sérelmére elkövetett erőszakoskodásaiknak, a kunok által elfoglalt egyházi és világi birtokokat tulajdonosaiknak visszaadja.<sup>138</sup> Az 1279 júliusában összegyűlt tétényi *generalis congregatio* központi témája a kunok megtérítésének ügye volt. A gyűlésen Fülöp püspök jelenlétében hozott

128 CDMP I. 478.

129 CDS VII/3. 20.

130 CDS VII/3. 20.

131 CDP II/1. 76–77.

132 CDS VII/3. 294.

133 CDP III. 131–134. (július 13-i napi kelettel).

134 CDMP I. 481–482.

135 CDS VII/3. 21–22.; CDS VII/3. 22.

136 DF 266875, DF 283706.

137 HO I. 73–74. Vö. KLE 263: 194. jz.

138 FEJÉR V/2. 507–512.

határozatokat IV. László király augusztus 10-én kiadott oklevele tartalmazza. Az oklevél részben megismételte a korábbi legátusi előterjesztés bizonyos pontjait, de emellett új elemeket is tartalmazott. Rögzítette a kunok végleges letelepedési helyét a Maros-Körös közén, a Tisza vagy a Körös folyó mellett, ill. a Temes-Maros közén vagy az említett folyók környékén. Az oklevél kimondta azt is, hogy a kun urak és nemesek egy és ugyanazon szabadságot élveznek az ország többi nemesével, hozzájuk hasonlóan mentesülnek a hívatlan beszállás alól, és ugyanúgy kötelesek a király hívására személyesen hadba vonulni, mint amazok.<sup>139</sup>

A legátus az ország belső békéje helyreállításának jelszavával igyekezett pontot tenni a kunok ügyének végére, de nem ismerte fel, hogy ezzel kapcsolatos elvárásaival megoldhatatlan dilemma elé állítja IV. Lászlót. A király szempontjából a pápai akarat teljesítése politikai öngyilkosság lett volna. Jelentős részben a stabilan mögötte álló kunok katonai erejének köszönhető hatalmát, a kunok letelepedése és kereszténnyé válása pedig természetesen ennek elvesztéséhez vezetett volna. Ugyanakkor, ahogy Almási Tibor szemléletesen megfogalmazta, „az egyházi akarat megtagadása viszont a keresztény világból való kirekesztettség vállalását jelentette, s ez ugyancsak a hatalomgyakorlás teljes lehetetlenségével volt egyenértékű”.<sup>140</sup> A pápa követének az a döntése, hogy részben a belpolitikai konszolidációt, részben pedig az egyetemes egyház érdekeit szem előtt tartva, ugyanakkor talán valamilyen missziós indítástól is vezérelve, alighogy küldetése színhelyére érkezett, meggondolatlanul megpróbálkozott a kunok ügyének végleges „rendezésével”, még betudható a magyar viszonyok hiányos ismeretének. Azt azonban, hogy eredeti szándékaihoz a továbbiakban is makacsul ragaszkodott, s azokról még a következő hónapokban, az ingatag belpolitikai helyzetről szerzett személyes tapasztalatai hatására sem tett le, egyértelműen elhibázott döntés volt, amely a lehető legsúlyosabb következményekkel járt a királyi hatalom számára, amelyet megbízása szerint megerősítenie, nem pedig cselekvésképtelenné tennie kellett volna.

Rövid úton világossá vált ugyanis, hogy az elfogad(tat)ott törvényekkel a legátus semmit sem ért el. IV. Lászlónak nem állt szándékában letelepedésre és megkeresztelkedésre kényszeríteni a kunokat, azok nagy része pedig továbbra is „szívósan ragaszkodott ősei vallásához és életmódjához”.<sup>141</sup> Hiába intette Fülöp püspök az uralkodót ellentmondást nem tűrően cselekvésre, a törvény foganatosítása egyre késett.<sup>142</sup> Olyannyira, hogy végül ez vezetett el a király és a legátus közötti nyílt összetűzéshez 1279–1280 fordulóján.

---

139 ENDLICHER 559–565.

140 ALMÁSI 2000. 167.

141 FRAKNÓI 1901. 85.

142 ALMÁSI 2000. 166.

A kun kérdés rendezésére vonatkozó lépésekről a legátus magyarországi tartózkodásának hátralevő idejéből már nem értesülünk. „A kunok ügyének bolygatása”, amely „nem volt sem időszerű, sem kívánatos”,<sup>143</sup> egyértelműen a legátus működésének legsúlyosabb következményekkel járó területe volt. Erőszakos politikája e téren semmi eredményt nem hozott, viszont annál súlyosabb következményekkel járt. Aligha vitatható, hogy Fülöp püspök e téren valóban „csódtömeget” hagyott hátra maga után az országból való távozásakor.<sup>144</sup> A kunok – végigpusztítva az útjukba eső vidékeket – 1280 nyarán déli irányban elhagyták az országot. Az utánuk eredő királyi sereg csak a havasalföldi részeken érte be őket, és részben fegyverrel, részben tárgyalásokkal rávette őket az országba való visszatérésre. A helyzet azonban csak átmenetileg oldódott meg, a kunok körében két év múlva újabb lázadás robbant ki, amelyet a királyi haderő a Hód-tónál zajlott csatában leverte. Vereségüket követően jelentős kun tömeg hagyta el az országot, a Körös-Maros köze és a Temes vidéke pedig megszűnt kun szállásterületnek lenni.<sup>145</sup>

## Egyházkormányzat

### *A Német Lovagrend ügye*

1278. október 7-én két levél hagyta el III. Miklós pápa kancelláriáját, mindkettő a kunok térítése ügyében kelt. Az egyik a magyarországi ferences rendtartomány főnökét bízta meg a megkezdett sikeres *cumaniai* misszió folytatásával,<sup>146</sup> a másik Fermói Fülöptől kért tájékoztatást a kunok közti térítés helyzetéről, amelynek előzményeire is kitért.<sup>147</sup> Talán a kunok megtérítésére irányuló ferences misszió felélesztésével és a milkói kun püspökség újjászervezésének szándékával lehet összefüggésben Fülöp püspök 1278. december 28-án, Bécsben kiadott oklevele is.<sup>148</sup> Az iratban a legátus átírt és hitelesített egy könyvecskét (*quaternus*), amely tartalmazta II. András 1211. évi oklevelét (a Német Lovagrendnek engedi át a Barcaság területét), ugyanő 1212. évi oklevelét (mentesíti a Német Lovagrendet a királyi pénzbeváltók joghatósága alól), III. Honorius pápa 1224-es oklevelét (parancs a magyar prelátsúgnak, hogy a lovagrendet a Barcaság birtokában rendeletei és tilalmai ellenére ne zavarják), ugyanő 1225-

143 ZSOLDOS 1997. 81.

144 ALMÁSI 2000. 167. Vö. Szűcs 2002. 429.

145 Szűcs 2002. 428. A Hód-tavi csata időpontjára lásd ZSOLDOS 1997. passim.

146 A pápa oklevelében meghagyta a ferencesek magyarországi provinciálisának, hogy küldjön szerzeteseket a kunokhoz, akik hajlandónak látszanak a katolikus hit felvételére, hogy köztük prédikáljanak, és közülük azokat, akik át akarnak térni a katolikus hitre, kereszteljék meg. THEINER I. 337.

147 THEINER I. 337.

148 Az oklevél keltére ld. 43. jz.

ben kiadott oklevelét (a Magyarországról kiűzött Német Lovagrend panaszai nyomán arra inti a királyt, hogy a Barcaságot adja nekik vissza), és IX. Gergely pápa 1232-ben kiadott oklevelét is (Pecorari Jakab legátus megbízása a Német Lovagrend Barcaságra vonatkozó jogainak helyreállítása érdekében).<sup>149</sup>

Mindenképpen meg kell jegyezni, hogy pápai törekvések a lovagrend Barcaságra vonatkozó jogainak helyreállítására annak 1225. évi elűzése után még körülbelül egy évtizedig adathatók. Az Apostoli Szék erre irányuló szándékainak megvalósítása érdekében két Magyarországon megfordult pápai legátus is próbált – eredménytelenül – hatni II. András magyar királyra. III. Honorius pápa 1225-ben Konrad von Urach portói püspököt küldte a királyhoz,<sup>150</sup> majd Pecorari Jakab praenestei püspök kapott erre vonatkozó megbízást IX. Gergely pápától 1232-ben.<sup>151</sup> A Német Lovagrend ügye ezek után látszólag lekerült a pápai diplomácia napirendjéről, a lovagrend lengyel területen, majd a Baltikumban telepedett meg.<sup>152</sup> Az előbbieket tekintetbe véve különösen érdekesek a Fülöp legátus által a 13. század utolsó harmadában átírt oklevelek, amelyek az Apostoli Szék említett törekvésének esetleges folytonosságára, vagy talán inkább új keletű feléledésére látszanak utalni. Nem maradt nyoma annak, hogy a legátus a Német Lovagrend visszatelepítésének „ötletével” bármikor is előhozakodott volna a magyar királynak, az viszont nem kizárt, hogy I. Rudolfot sikerült megnyernie az ügy legalább elvi támogatójának. Erre utalhat, hogy a német király, miután megtekintette II. András 1222-ben kiadott, aranybullával ellátott oklevelét<sup>153</sup> – amelyben a magyar király a Német Lovagrend számára megújította korábbi, Barcaságra vonatkozó adományát –, 1280. március 15-én átírta és megerősítette azt.<sup>154</sup>

A legátusnak az említetten kívül még egy, a lovagrendet érintő oklevele ismert. 1282. szeptember 10-én (Bécsben) a Német Lovagrend bécsi konventjének és komturának kérésére átírta és hitelesítette IV. Béla király 1244. május 2-án kiadott – egyébként *hamis* – adománylevelét, amelyben a király a nyitrai várhoz tartozó Kesztelen és Zsuk, valamint a szolgagyőri várhoz tartozó Zelle földet a lovagoknak engedte át.<sup>155</sup>

---

149 DF 291416, DF 286745. II. András átírt okleveleit ld. FEJÉR III/1. 106–108; 116–118. (RA 261, 275. sz.); III. Honorius okleveleit ld. ÁÚO I. 200–201; ZIMMERMANN 2011. 180–181. (XII. sz.); FEJÉR III/2. 58–59, ZIMMERMANN 2011. 192–193. (XXI. sz.). IX. Gergely oklevelét l. FEJÉR III/2. 303–306; ZIMMERMANN 2011. 202–204. (XXVIII. sz.).

150 FRAKNÓI 1901. 50. Vö. THEINER I. 58–59; <http://delegatonline.pte.hu/search/persondatasheet/id/203> – letöltés ideje: 2019. 03. 19.

151 FEJÉR III/2. 303–306; ZIMMERMANN 2011. 202–204. (XXVIII. sz.). Vö. <http://delegatonline.pte.hu/search/persondatasheet/id/148> – letöltés ideje: 2019. 03. 19.

152 A Német Lovagrend 1225 utáni történetére ld. PÓSÁN 1996. 118–195.

153 UGDS I. 18–20.

154 ÁÚO IV. 226–227.

155 DF 283706, DF 266875. IV. Béla oklevelét ld. ÁÚO II. 152–153. (RA 764. sz.).

### A budai zsinat

III. Miklós Magyarországra küldött legátusának neve a királyi hatalom tekintélyének helyreállítása és a kun kérdés „rendezése” mellett leginkább a budai zsinat kapcsán juthat eszünkbe, amely szintén országos horderejű ügy volt, legalábbis ami a zsinat intézményi kereteit illeti. Az már kérdésesebb, hogy a budai zsinat háttérében is a fennálló viszonyok tarthatatlansága állt, vagy azoktól – bizonyos mértékig – függetlenül inkább a pápai politika megnyilvánulása volt egyházi társadalom átfogó szabályozásával kapcsolatban.

Fülöp fermói püspök 1279 szeptemberében országos zsinatra hívta össze a magyar klérus tagjait. IV. László és Fülöp között eddigre annyira elmérgesedett a viszony, hogy a király megpróbálta megakadályozni a legátus által Budára meghirdetett zsinat megtartását. Arra utasította a budai bírót és a polgárokat, hogy a zsinatra összegyűlő egyháziakat a várba ne engedjék be, valamint őket és kíséretüket (*familiae eorumdem*) ne lássák el élelemmel.<sup>156</sup> A budaiak azonban nem mertek ujjat húzni a legátussal, így Fülöp püspök zavartalanul megtartotta a zsinatot, amely 1279. szeptember 14-én ért véget.<sup>157</sup>

A budai zsinat konstitúciói szerteágazóan szabályozták az egyház belső viszonyait. A végzések kitértek az egyházi társadalom minden rétegére, szabályozták feladataikat, viselkedésüket, öltözködésüket. Foglalkoztak az egyházi bíraskodással, a kánoni törvények alkalmazásával és betartásával, a katolikus egyház tekintélyének növelésével, és egyházi büntetéseket helyeztek kilátásba az egyház szabadságát, valamint az egyházi személyek kiváltságait, mentességeit megsértőkkel szemben.<sup>158</sup>

A zsinat végzései látszólag átfogó képet nyújtanak a korabeli magyar egyházi viszonyokról, mégis elhamarkodott dolog lenne azt feltételezni, hogy annak határozatai teljes mértékben tükrözik az „egyházi berkekben” a 13. század végén uralkodó állapotokat: az irat alapján legalábbis meglehetősen nehéz ezekről árnyalt képet alkotni. A budai zsinat végzései ugyanis olyan mennyiségű egyházpolitikai munkát feltételeznek, amit Fülöpnek aligha lett volna lehetősége elvégezni magyarországi tartózkodása alatt, nem is beszélve magyar viszonyok olyan behatónak vélt ismeretéről, amire a végzések szövege következtetni enged. Ezek alapján nem bizonyos, hogy a zsinaton felsorolt számtalan probléma és visszásság valóban jelen volt az egyház életében, ill., hogy ténylegesen milyen mértékben volt jellemző.<sup>159</sup> A gyanút erősíti, hogy a zsinat számos rendelkezése nemcsak a Magyar Királyságban, hanem a legátus joghatósága alá eső valamennyi területen próbálja orvosolni az esetlegesen fennálló prob-

156 1280. 08. 18.: FEJÉR V/3. 29.

157 ENDLICHER 565–566.

158 A budai zsinatra vonatkozóan ld. BALICS 1888–1890. II/1. 449–463; ALMÁSI 1994; KOSZTOLNYIK 1990; WALDMÜLLER 1987. 188–200.

159 TÖRÖK 2003. 157.

lémákat. Erősen valószínű tehát, hogy Fülöp kész programmal érkezett legátusi provinciáiba, ami ugyanakkor arra is rávilágít, hogy a legátus kiküldésének volt egy általánosabb egyházpolitikai vetülete is, amely jól beleilleszkedik a VII. Gergellyel induló, a 12. század második felében nagy lendülettel folytatódó, és a 13. századi jogáspápák korában kiteljesedő pápai univerzalizmus gyakorlati megvalósításába. A budai zsinat ilyen értelemben „kedvező” alkalom volt általános pápai célkitűzések – egységes normarendszerek (öltözet, egyházfegyelem, műveltség, joggyakorlat) – széleskörű elterjesztésére.

*Egyházi javadalmak betöltése, egyházi intézmények működésének szabályozása*  
A számos egyházi vonatkozású ügy közül, amelyben Fülöp püspök eljár, kiemelt fontosságú volt az esztergomi érseki szék betöltésének kérdése. A megüresedett főpapi méltóság körüli zűrzavar már több éve – 1273 óta – húzódott, amikor a legátus megérkezett az országba.<sup>160</sup> Az előző érsek, a IV. Lászlót megkoronázó Türje nembeli Fülöp halálát követően a Kun Erzsébet támogatását élvező Kán nembeli Miklós erdélyi prépost a kanonokok kényszerítésével érte el, hogy az esztergomi káptalan 1273 márciusának elején érsekké<sup>161</sup> válassza. Az erőszakkal az érseki székbe helyezkedett Miklós megválasztását azonban sem a kanonokok egy része, sem pedig X. Gergely pápa nem fogadta el.<sup>162</sup> Miklós pozícióját gyengítette az is, hogy nem sokkal később, 1273 nyarán az udvarban jelentősen átrendeződtek az erőviszonyok, Erzsébet királyné hívei – a Kán nem tagjai – elvesztették befolyásukat. Miklóst a Héderváriak nyomására megfosztották javadalmától, helyette a káptalan Benedek aradi prépostot választotta érsekké.<sup>163</sup> Benedek közel három évig, egészen haláláig (1274–1276) töltötte be a méltóságot, anélkül, hogy pápai megerősítést nyert volna. XXI. János pápa (1276–1277) 1277. március 13-án a főpapi széket ismét megüresedettként említette.<sup>164</sup> IV. László ebben a helyzetben Benedek halála után Miklós prépostot ismerte el újra esztergomi érseknek, a káptalan választása azonban ezúttal Kőszegi Henrik fia Péter veszprémi püspökre esett. Ő el is küldte a *pallium*ért Pál veszprémi prépostot Rómába, Miklóst pedig a pápa maga elé idéztette.<sup>165</sup>

Mindez szerencsétlen módon a pápaváltás időszakára (1277. május 20. – december 26.) esett. Az új egyházfő, III. Miklós azonban sem a korábban főpapi székért folyamodó Miklós erdélyi prépostot, sem pedig Péter veszprémi püspököt nem erősítette meg, és kijelentette, hogy az érseki szék betöltését magának tartja fenn. Az ország és a főegyházmegye érdekeit szem előtt tartva egy

---

160 Az esztergomi érseki széket 1273. január 2-án nyilvánították megüresedettnek. BEKE 2003. 120.

161 Vö. ZSOLDOS 2011. 82.

162 BEKE 2003. 122.

163 FRAKNÓI 1901. 81.

164 BEKE 2003. 127.

165 BEKE 2003. 123.

harmadik személy kinevezését tartotta alkalmasnak.<sup>166</sup> Ekkor érkezett Fülöp az országba III. Miklós pápa meghatalmazásával, amely előírta számára, hogy a megüresedett esztergomi érsekség javait és jövedelmeit kezelje.<sup>167</sup> Fülöp püspökre hárult tehát a feladat, hogy a főpapi szék betöltésére végre alkalmas személyt találjon. Ez legalább annyira volt a legátus, mint a pápa érdeke, hiszen Fülöp sem nélkülözhetette hosszú távon az esztergomi érsek támogatását egyházi-politikai feladatainak teljesítése kapcsán.<sup>168</sup> III. Miklós 1279. június 13-án végül Lodomér váradi püspököt helyezte az érsekség élére, aki már korábban is közreműködött az érseki szék betöltése körüli vita rendezésében. Ő volt az ugyanis, akit XXI. János 1277. március 13-án az érseki széket bitorló Miklós Rómába idézésével megbízott.<sup>169</sup>

A Lodomér által kért *pallium*ot a pápa a következő év tavaszán, 1280. május 7-én küldte el Román honti és Angelus nyitrai esperes útján Magyarországra az átadással megbízott Fülöp legátusnak és András egri püspöknek.<sup>170</sup>

1279. június 13-án, ugyanazon a napon, amikor a pápa Lodomért Esztergom érsekévé tette, egy másik fontos oklevél is kiállításra került a pápai kancelláriában, amely a kalocsai érseki széket érintette. Ebben III. Miklós pápa megbízta Fülöpöt, hogy János óbudai prépost kalocsai érsekké választásának körülményeit vizsgálja meg, és ha a jelölt személyét alkalmasnak, a választást pedig a kánonoknak megfelelőnek találta, erősítse meg, a választottat szentelje fel, és vegye tőle az ilyenkor szokásos esküt, az *electus*nak nem szükséges ezért a pápa színe elé járulnia. Ellenkező esetben a legátusnak a választást érvénytelenítenie, a kalocsai (és bácsi) egyházakat pedig új kánoni választás lefolytatására kellett köteleznie.<sup>171</sup> A legátus ezzel kapcsolatos eljárása és annak időpontja közelebbről nem ismert. János az okleveles forrásokban rendre választott érsekként szerepel, egészen IV. Márton pápa 1282. június 18-án kelt okleveléig, amelyben először nevezi őt kalocsai-bácsi érseknek.<sup>172</sup>

A két érsekség betöltése következtében természetesen megüresedett a váradi püspökség és az óbudai prépostság is. A váradi egyház kánonokjai az át-helyezett Lodomér püspök utódjául Tamás vasvári prépostot választották meg,

166 FRAKNÓI 1901. 81–82. A pápa oklevele, amelyben Miklós erdélyi prépost megválasztását a kánonokba ütközőnek nyilvánította és érvénytelenítette, Péter veszprémi püspököt pedig személyében minősítette alkalmatlannak az esztergomi érseki szék betöltésére, 1278. június 1-jén kelt. THEINER I. 324–326.

167 1278. 09. 22.: ÁÚO IV. 147.

168 FRAKNÓI 1901. 84.

169 Az oklevélből az is kiderül, hogy az érseki szék betöltésével korábban V. Ince (1276) is kénytelen volt foglalkozni. Ő Ottobono Fieschire, a S. Adrianus szerpap-bíborosára, a későbbi V. Adorján pápára bízta az ügy vizsgálatát. MES II. 70.

170 THEINER I. 346–347.

171 THEINER I. 338–339. (Gyimesi) János óbudai prépost, kánonjogi doktor 1278. november 14-én már mint választott kalocsai érsek szerepelt. UDVARDY 1991. 163.

172 UDVARDY 1991. 164. IV. Márton említett oklevelét ld. THEINER I. 350.

az óbudai káptalan pedig Gellért mester székesfehérvári kanonokot szemelte ki a préposti méltóságra. Jóllehet a megválasztott váradi püspök és óbudai prépost nem Fülöptől kérte megerősítését, a legátusnak erre a fennálló helyzetben joga lett volna. Ezek után nem meglepő, hogy a két ügy utóbb mégis eléje került.<sup>173</sup>

Az esztergomi érsekké választott Lodomér távozásával megüresedett váradi püspöki szék betöltésének körülményeiről IV. Márton egy későbbi, 1282. június 18-án kelt oklevele tudósít, amelyben János kalocsai-bácsi érsek, Póka szerémi és Gergely csanádi püspök kapott felhatalmazást arra, hogy a váradi püspökké választott Tamást, korábbi vasvári prépostot megerősítse. A pápa döntése teret engedett a váradi káptalan fellebbezésének Fülöp pápai legátus korábbi döntése ellen, amely Tamást kánonjogi problémák miatt alkalmatlannak ítélte a püspöki méltóságra. Az oklevél szerint a választás megerősítésével a váradi káptalan akkoriban János (választott) kalocsai érsekhez fordult, ezután került az ügy a pápai legátus elé. Fülöp arra hivatkozva akadályozta meg – a váradi káptalan által egyhangúan, a kánonok szerint megválasztott – Tamás megerősítését, hogy a vasvári prépostság elnyerése után egy éven belül nem szenteltette magát pappá (*ordinem presbiteratus non receperat infra annum*), pedig azt a II. Lyoni Zsinat (1274) ide vonatkozó előírása szerint feltétlenül meg kellett volna tennie.<sup>174</sup> Tamás vasvári prépost pápai megerősítése, és ezzel a legátus korábbi eljárásának érvénytelenítése annak eredményeképpen valósulhatott meg, hogy a váradi káptalannak később sikerült kimutatnia: a kánonok, amelyekre Fülöp püspök egykor hivatkozott, csak a lelkipásztorkodással foglalkozó káptalanok prépostjaira vonatkoznak, így Tamásra nem, mivel a vasvári kollegiális, és nem *parochialis* egyház (*sicut asseritur, dicta ecclesia de Castroferreo non parochialis, sed collegiata existat*).<sup>175</sup>

Az óbudai prépostválasztás körülményeiről IV. Márton pápa 1282. november 4-én kiadott okleveléből tudunk. Ebben a pápa megbízta Tamás váci püspököt, hogy Gellért prépost megválasztásának körülményeit vizsgálja ki, és amennyiben megválasztása a kánonok szerint zajlott, és őt személyében alkalmasnak találja a méltóság betöltésére, a választást erősítse meg. A pápai oklevél beszámol róla, hogy a kanonokok Gellért megválasztását követően annak megerősítése végett esztergomi káptalanhoz fordultak, mivel az érseki szék üreseedésben volt. A káptalan nem járt el az ügyben, hanem Fülöp legátustól kérte a választás kivizsgálását, aki az ügyet – valószínűleg áttekintette, de döntést nem hozott – visszaküldte az Apostoli Székhez. Ez még III. Miklós pápa idejében tör-

173 Kirendelésének területén (provincia) a pápa oldaláról kiküldött követ a helyi egyházi hierarchia élére került mint az egyháztartomány(ok) kormányzója, így többek közt hatalmában állt a kánoni választások megerősítése is. SCHMUTZ 1972. 456–457.

174 THEINER I. 350.

175 THEINER I. 350.

ténhetett. Az őt követő IV. Márton pápa egy pápai ügyhallgatót, a SS. Marcellinus et Petrus presbiter-kardinálisát bízta meg a vizsgálattal,<sup>176</sup> aki ezt le is folytatta, ezt követően kapta meg felhatalmazását a váci püspök az újbóli vizsgálatra és a választott megerősítésére.<sup>177</sup>

A fentebb részletesen bemutatott esetek alapján úgy tűnik, habár annak lehetősége óhatatlanul fennállt, a prelátusi méltóságok betöltése körül nem alakult ki nézeteltérés IV. László és Fülöp fermói püspök között. A király nem emelt kifogást a pápa által az esztergomi érseki székbe áthelyezett Lodomér személyével szemben, és a pápa sem gördített akadályt János kalocsai érsek megerősítése elé, aki új hivatalát bizonyára IV. Lászlónak köszönhette, tekintve, hogy 1278-ban János állt a királyi kancellária élén.<sup>178</sup> A váradi püspökség betöltése kánoni választás útján történt, a megválasztott Tamás vasvári prépost személye ellen a legátus kánoni kifogást emelt, de ez végül csupán késleltette megerősítését, amelyet IV. Márton pápa a káptalan jogosnak ítélt fellebbezése után elrendelt.

Fülöp és IV. László közt csak bizonyos kisebb egyházi javadalmak adományozásával kapcsolatban tapintható ki némi feszültség, a legátusnak a király kegyúri jogait megkérdőjelező intézkedései miatt. Erről tanúskodik IV. Márton pápa 1282. augusztus 28-án kelt oklevele, amelyben kinyilvánította, hogy IV. László király a kegyúri jogait a jövőben zavartalanul gyakorolhatja azokban a – közelebbről meg nem nevezett – egyházakban, amelyek plébánosait és *rectorait* (az illető egyházak üresedése miatt) annak idején Fülöp püspök maga nevezte ki. A király aggodalmait ezen a téren az alapozta meg, hogy a pápai legátus, kiközösítése miatti cselekvésképtelenségének ideje alatt, élt azzal a felhatalmazásával, amely őt kisebb egyházi javadalmak adományozására jogosította fel.<sup>179</sup> IV. László ezért Fülöp püspök távozását követően a pápához fordult, kérve tőle, hogy – a legátusi intézkedésekből kifolyólag – a jövőben az említett egyházakban őt illető (kegyúri) jogok gyakorlásában ne érje sérelem. IV. Márton oklevelével biztosította a királyt arról, hogy valahányszor az érintett egyházak megüresednek, azokra alkalmas személyeket, a korábbi gyakorlatnak megfelelően, az ő jogában áll bemutatni.<sup>180</sup> A legátus megbízólevelei egyébként azt is lehetővé tették, hogy tizenöt klerikusát bármelyik káptalanba kinevezhesse kanonoknak.<sup>181</sup> Mályusz részben az ilyesfajta felhatalmazásokra vezette vissza az idegen klerikusok magyarországi térnyerését,<sup>182</sup> mindazonáltal egyelőre nem

176 Comes de Casateról van szó. Vö. HC I. 44.

177 THEINER I. 351–352.

178 ZSOLDOS 2011. 85.

179 1278. 09. 22.: ÁÚO IV. 155–156.

180 1282. 08. 28.: THEINER I. 350–351.

181 1278. 09. 22.: ÁÚO IV. 143–144.

182 MÁLYUSZ 2007. 68.

ismert olyan adat, amely alátámasztaná, hogy a legátus ténylegesen élt volna ezzel a jogkörével.

A pápai legátus egyes egyházi intézmények belső szervezetét érintő intézkedéseket is tett. A szepesi káptalan kérésére apostoli tekintélyével megerősítette M. egykori szepesi prépost kanonoki méltóságok (*dignitates*) létesítésére vonatkozó elrendelését. Az oklevél szövege szerint az érintett átszervezést Benedek egykori esztergomi érsek (1253–1261)<sup>183</sup> is megerősítette. Mivel a legátusi oklevél csak említi, de nem írja át sem M. hajdani prépost szabályozását a kanonoki méltóságokról, sem az intézkedés későbbi érseki megerősítését, annak alapján nem lehetséges közelebbit mondani a társaskáptalan átszervezésének idejéről és körülményeiről. Az egyetlen biztos pont az átszervezés egykori kezdeményezője, az oklevélben jó emlékezetűnek nevezett M. szepesi prépost (*bone memorie M. prepositus de Scypis*), akiről annyi rövid úton megállapítható, hogy semmiképpen nem lehet azonos Muthmerrel (1264–1281),<sup>184</sup> ahogyan az Fejérnél tévesen szerepel,<sup>185</sup> tekintve, hogy utóbbi 1281-ig töltötte be a préposti tisztséget, így a szóban forgó oklevél kiadásának időpontjában (1279. február 28.) is.<sup>186</sup> Ezt tekintetbe véve a hajdani M. *praepositus* a társaskáptalan préposti méltóságát 1234-től 1258-ig viselő Mátyással<sup>187</sup> azonosítható, a kérdéses átszervezés az ő prépostsága idején ment végbe. Pirhalla szerint éppen Fülöp legátus oklevele teszi kétségtelenné, hogy a szepesi prépostság alapításával létrehozott négy kanonoki stallum mellett Mátyás prépost idejétől számolhatunk az általa alapított káptalani méltóságok meglétével.<sup>188</sup> Pirhalla utóbbi megállapítását mindenképpen árnyalja, hogy méltóságviselő szepesi kanonokkal elsőként a szepesi káptalan 1274. június 11-én kiadott hamis<sup>189</sup> oklevelében találkozunk.<sup>190</sup> Loránd szepesi *comes* néhány nappal később, június 17-én kelt oklevelével kétékényi földet iktatott Szepesi Domokosnak és testvérének, Tamásnak, valamint Domokos fiainak, Kázmérnak és Lászlónak. Az oklevél az iktatást megelőző

183 Megjegyzendő, hogy a kérdéses időszakban két Benedek nevű érseket is találunk az esztergomi érsekség élén, az elsőt 1253 és 1261, a másodikat 1274 és 1276 között. ZSOLDOS 2011. 81–82. Pirhalla a legátusi oklevélben szereplő néhai Benedek érseket különösebb indoklás nélkül az előbbivel azonosítja. PIRHALLA 1899. 8. Tekintetbe véve, hogy az utóbbi Benedek egészen haláláig *electusként* állt az esztergomi egyháztartomány élén, Fülöp püspök oklevele pedig nem választottnak mondja az érseket, valóban az előbbi személye a valószínűbb.

184 PIRHALLA 1899. 20.

185 Vö. FEJÉR V/2. 572. Pirhalla Márton megállapítása szerint a kérdéses oklevélben szereplő prépost nevét a szepesi káptalan levéltárában tüntették fel helytelenül. PIRHALLA 1899. 8. (1. jz.).

186 PIRHALLA 1899. 20–25. Pirhallánál Fülöp oklevele kiadási idejének feltüntetése nem következetes, először 1273-ra, majd 1279-re teszi. PIRHALLA 1899. 8. és 1. jz.

187 PIRHALLA 1899. 8.

188 PIRHALLA 1899. 8.

189 Vö. MÁLYUSZ – BORSA 7. sz.

190 „*discretum virum dominum Karolum ecclesie nostre custodem*”. DF 262714.

határjárást is említi, amelynél Miklós, a *comes officialis*a mellett tanúsként a szepesi káptalan éneklőkanonokja, Harpenus és örkanonokja, János is jelen volt.<sup>191</sup> A prépostság első olvasókanonokja, akiről tudomásunk van, Jakab *lector*, róla először Roland szepesi *comes* 1277-ben kiadott oklevelében hallunk. Jakab a felek által választott bírák egyike volt a káptalan népei és a ruszkinóci szászok (*Saxones de villa Rusken*) közti, végül a felek megegyezésével lezárult határvitában.<sup>192</sup>

### Egyházi bíraskodás

Az egyháziak nyilvánvalóan kihasználták a legátus jelenlétét, hogy – esetleg régebbi idő óta húzódó – vitás ügyeikkel hozzá folyamodjanak, és azok kapcsán a pápai követ apostoli tekintélyével megtámogatott ítéletéhez jussanak. Mivel a legátus tevékenységének ez az oldala eddig nem kapott figyelmet, ezeket az ügyeket részletesebben ismertetjük. Fülöp püspök eljárásai az esetek jelentős részében az egyházi tizedek ügyeit érintették.

Az okleveles anyag alapján a legátus, úgy tűnik, figyelemre méltó erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy rendezze az idősebb királyné igazgatása alatt álló Szepesség<sup>193</sup> tizedfizetés tekintetében is „kuszált egyházi viszonyait”.<sup>194</sup> 1279. március 1-jén írásba foglalta a Muthmer szepesi prépost és Merclinus szepesi éneklőkanonok, valamint a kalderbachi (kolbachi)<sup>195</sup> lakosok képviselőiben Márk, a falu előljárója (*maior villae*) közt Rhenaldus mester, az esztergomi Szent Tamás-egyház prépostja, Carahinus győri prépost, János zágrábi esperes és Miklós mester szerémi prépost választott bírák segítségével létrejött egyezséget Kalderbach tizedeinek fizetése tárgyában.<sup>196</sup>

191 „[...] *Nicolaum, officialem nostrum de Scepus, cum Harperno, concanonico ecclesie S. Martini, ac Johanne custode ecclesie eiusdem de Scepus transmisisimus*”. DF 272599. Fejérenél: „*cum Harpeno cantore ecclesie Sancti Martini ac Joanne custode ecclesie eiusdem de Scepus*”. FEJÉR V/2. 176. Szentpéterynél: „*cum Harperno concanonico (!) (cantore) ecclesie sancti Martini ac Johanne custode ecclesie eiusdem de Scepus*”. RA szövegközlése (IV. László 1275. május 21-i megerősítő okleveléé) az oklevél a 15. századi átirata alapján készült (DF 272714), a hiányzó szavak zárójelben kerültek pótlásra a jászói konvent 1598-i átiratából (DF 272598). RA II. 2599. sz.

192 1277. 12. 31. előtt: FEJÉR V/2. 414. (DL 974.)

193 ZSOLDOS 2005. 90.

194 PIRHALLA 1899. 25.

195 Kalderbach szerepel a kiváltságolt szász települések 1317. november 12-i „jegyzékében”. AO. IV. 634. sz.

196 FEJÉR V/2. 566–568. Vö. II. számú melléklet I/2. Pirhalla Márton szerint a legátus oklevele Márton kalderbachi bíró és a szepesi káptalan éneklőkanonokja közti megegyezést rögzíti. (PIRHALLA 1899. 23–24). Pirhalla – régi jelzete alapján – valamiért Fülöp oklevelének a szepesi káptalan által kiadott 1406. évi átiratát (DF 272703) kezeli a legátusi oklevél eredetijeként, amelyben Marcho (Márk) helyett Marthinót (Márton) olvas a kalderbachi bíró megnevezésénél. PIRHALLA 1899. 24: 1. jz.

Fülöp püspök eredeti oklevelét<sup>197</sup> a szepesi káptalan 1406. július 13-án átírta,<sup>198</sup> ezen kívül három újkori, egyszerű másolata létezik,<sup>199</sup> valamint az eredeti oklevél jelzete alatt megtalálható a szepesi káptalan 1764-ben kiadott hiteles másolata a diplomáról. A másolatok egy részénél Fülöp püspök intézkedésének valódi mibenlétét összezavaró szövegromlással kell számolnunk, amely a kalderbachi tizedek ügyében pereskedő felek sajátos változatosságát eredményezte. Így lehetséges, hogy bár Fülöp eredeti oklevelében, annak 1406-os átírásában és két másolatában (DF 272681, DL 71249) a megegyezés Márk, Kalderbach falu elöljárója (*major*), valamint M. szepesi prépost, Merclinus/Merelinus éneklőkanonok és a szepesi káptalan közt jött létre, a DL 1033 jelzetű másolatban M[uthmer] prépost nem szerepel, ellenben feltűnik Ferdinánd (!) éneklőkanonok és Kalderbach falu nagyobb plébánosa (a nagyobb Kalderbach falu plébánosa?).<sup>200</sup>A DF 264642 jelzetű másolat leginkább DL 1033-ra hasonlít, benne az egyik peres félként Kalderbach falu nagyobb plébánosa (*parochum majorem*) van megjelölve, Muthmer prépost neve nem tűnik fel, az éneklőkanonok viszont Merclinus néven szerepel a DL 1033-ban olvasható Ferdinánddal szemben.<sup>201</sup>

197 DF 272681.

198 DF 272703.

199 DL 1033, DF 264642, DL 71249.

200 „*Ferdinandum cantorem et Canonicum Ecclesiae S. Martini de Scypes Strigoniensis Diaecesis ex parte una, et Parochum majorem/majoris Villae de Kalderbach dicta Dioecesis pro se et aliis dicta villa de Kalderbach ex altera*”. DL 1033.

201 Úgy tűnik, a legátus oklevelének három szövegahagyománya létezik. 1: DL 1033. Az újkori másolatok közül a legzavarosabb, készítője Merclinus *cantor* helyett valamiért Ferdinándot tüntetett fel a szövegben, Márk falusi elöljáró (*maior villae*) pedig Kalderbach villa nagyobb plébánosaként/a nagyobb Kalderbach villa plébánosaként jelenik meg. Mindkét elírás a másoló terméke, a szöveg helytelen értelmezéséből fakadó hiba. 2: DF 264642. Készítője a jelek szerint az 1-et másolta, de valamilyen más forrást (a 3. szövegahagyomány-csoportból) felhasználva már javított a szövegen. A másoló az eredeti oklevél (DF 272681) *Noverint universitas vestra* része után rögtön (M[uthmer] prépost nevének feltüntetése nélkül) a *Merclinum cantorem* szavakkal folytatta a szöveget, nyilván nem tudta hova tenni a Ferdinánd nevet. A másik peres fél megnevezésénél először leírta, hogy et *Parochum maiorem ville de Kalderbach*, majd a választott bírák megbízóinak megnevezésénél megint et *Parochot* írt, viszont ezt már áthúzta, és *Marcho majori villae [...] de Kalderbachra* módosította. Bizonyára azért, mert rájött 1-es (DL 1033) írójának a hibájára, hogy a szövegben nem tisztségről (*parochus* = plébános), hanem konkrét személyről van szó. Ezt bizonyítja, hogy a felek esküjének szövegében ugyanez az áthúzás-javítás szerepel. 3: eredeti csoport. 3a: Fülöp eredeti oklevele (DF 272681) és annak a szepesi káptalan által kiadott 1764. évi hiteles másolata (ue. jelzet alatt). Mindkettő úgy fogalmaz, hogy a perbeli egyezség *inter M prepositum Merclinum cantorem [...] ex parte una et Marchum maiorem ville de Kalderbah [...] ex altera* jött létre. 3b: Fülöp oklevelének újkori másolata (DL 71249) – a szöveg ugyanaz, mint a 3a esetében. 3c: Fülöp oklevele a szepesi káptalan 1406. július 13-i átíratában (DF 272703) – a szöveg ugyanaz, mint a 3a esetében.

Kalderbachot 1258-ban IV. Béla király (Szepes)váraljának adományozta. A falu egyházi tizedei jog szerint a szepesi Szent Márton-prépostságot illették, de ezeket a váraljai Szűz Mária-egyház plébánosa elvitatta a káptalantól, régóta igyekezett rábírní a kalderbachiakat, hogy a tizedeket az éneklőkanonok helyett neki fizessék.<sup>202</sup> Muthmer prépost és a káptalan emiatt panaszt emelt a legátusnál a faluval szemben. A perben a bírák közreműködésével létrejött egyezséget írja le a legátusi oklevél. A kölcsönösen elfogadott megállapodás szerint Kolbach lakosai a *decimas prediales* a szász szokás szerint (vagyis aratás után a termésből csak minden tizenkettedik képét a földeken hagyva)<sup>203</sup> a szepesi *cantornak*, míg a *decimas personalest*<sup>204</sup> a váraljai Szűz Mária egyház plébánosának kellett, hogy fizessék, aki részükre az egyházi szentségeket kiszolgáltatni tartozik.<sup>205</sup> A megállapodás egyik feltételként az elmúlt évek tizedeit, amelyeket a falusiak a káptalan és a *cantor* akarata ellenére gyűjtöttek be, Húsvét oktávájáig meg kellett téríteni Merclinus éneklőkanonok számára.<sup>206</sup>

Erzsébet idősebb királyné egy későbbi, 1280-ban kiadott oklevele beszámolója, hogy a legátus a szepességi szászok és latinok helyzetének megjavításával, különös tekintettel a tizedfizetés módjának hosszú idő óta vita tárgyát képező rendezésével Konrádot bízta meg az ágostonos remeték rendjéből. A problémát ezen a téren elsősorban az jelentette, hogy a szász és latin *hospesek* régtől fogva csak őseik szokása szerint voltak hajlandóak a tizedet fizetni, mégpedig úgy, hogy aratás után (a plébános számára) minden tizenkettedik képét a földeken hagyták a terményekből.<sup>207</sup> A legátus megbízottja minden bizonnal eredményesen működött, az idősebb királyné jelenlétében a szászok és a latinok önként ígéretet és esküt tettek arra, hogy a tizedeket ezentúl teljesen megfizetik, ugyanúgy, ahogy a szepesi magyarok és a szlávok az ő tizedeiket régtől fogva szokták.<sup>208</sup> Fülöp legátus intésére és Lukács esztergomi prépost, az idősebb királyné kancellárja tanácsára maga Erzsébet királyné is lemondott arról az 500 kepe gabonáról, amelyet IV. Béla király elrendelése óta a szepesi vár számára minden évben elvontak a szepesi Szent Márton-társaskáptalan tizedeiből.<sup>209</sup>

Timót zágrábi püspök panaszára a legátus a zágrábi egyházmegyébe tartozó Verőce és Lippa települések be nem fizetett tizedeinek ügyében is eljár.

202 PIRHALLA 1899. 23.

203 Vö. 207. sz. jz.

204 „*in personalibus decimis intelligi volunt oblationem candelarum, panis, carniū et denariorum pro viuīs et defunctis, et in his, quae decedentes in vltimis vitae suae consueuerunt elargiri*”. FEJÉR V/2. 567.

205 FEJÉR V/2. 566–568.

206 FEJÉR V/2. 567.

207 „*Saxones et Latinos in nostra prouincia [...] ne aliter persoluerent suas decimas, nisi more Saxonum, sicut consueuerunt duodecimam capeciarum de quocunq̄ue genere frugum in campis relinquendo*”. FEJÉR V/3. 41–42.

208 FEJÉR V/3. 41–42.

209 1280. 11. 06.: HO VI. 261–262. (október 30-i napi kelettel).

A két falu az elmúlt idők háborúskodásaira hivatkozva megtagadta a tized fizetését a zágrábi püspöknek, amiért az panaszt tett a legátusnál. Fülöp püspök a zágrábi egyház kártalanításának szándékával 1280. szeptember 6-án megbízta Jakab pápai káplánt, kánonjogi doktort, a csázmai Szent Lélek-káptalan prépostját, hogy gondoskodjon arról, hogy a tizedeket Timót püspöknek és a zágrábi egyháznak teljesen megfizessék, az okozott károkért pedig adjanak elégtételt. Ha erre nem lennének hajlandók, arra őket a prépost előzetes intést követően egyházi fenyítékek alkalmazásával és legátushoz való fellebbezés kizárásával (*apellatione remota*) kényszerítse.<sup>210</sup> A megbízást Jakab prépost, kánonjogi doktor szóról szóra átírta 1280. november 8-án kelt oklevelében, amelyben eljárásáról részletekbe menően beszámolt a legátusnak. A prépost a kánonok szerinti három alkalommal történt előzetes, szabályszerű intést követően, miután a két falu sem a tizedeket nem fizette meg, sem pedig az elmaradt tizedekért nem adott elégtételt, Mindenszentek ünnepén, a csázmai prépostsági templomban, a mise közben, az evangélium felolvasása után számos verőceit és lippait közösített ki, és az idősebb királyné egész földjét egyházi tilalom alá helyezte. Mivel, miként levelében írja, az országban nincs szokásban közjegyzők alkalmazása hitelesítésre, eljárásáról a legátusnak a csázmai káptalan autentikus pecsétjével megerősített oklevelet küldött.<sup>211</sup>

Jakab prépost mandátuma jól mutatja, hogy a legátus elé kerülő ügyek sokasága miatt aligha lett volna lehetséges, hogy azokban Fülöp püspök kivétel nélkül személyesen járjon el. Követsége diplomáciai természetű feladatainak teljesítése mellett a hozzá forduló magyar egyházak panaszainak orvoslása is időigényes feladat volt, és nem elhanyagolható az körülmény sem, hogy pápai legátusi felhatalmazása nem csak magyar területekre szólt, tehát kirendelésének bármelyik provinciájából kerülhettek elé ügyek, nem beszélve az időközben kézhez vett újabb pápai megbízásokról. Az ügyek kivizsgálásával ezért adott esetben kíséretének tagjait vagy helyi egyháziakat bízott meg, jelen esetben a csázmai prépostot, akire egyúttal átruházta azt legátusi meghatalmazásából fakadó jogkörét is, hogy alkalmazhat egyházi fenyítékeket (*censuram ecclesiasticam*).<sup>212</sup>

A legátus magyarországi tartózkodása alatt elé került nem magyar ügyre példaként hozható a legátus 1279. szeptember 25-én, Budán kelt parancslevele-

210 ÁÚO XII. 307.

211 „*quia in partibus istis usus tabellionum non est, ad fidem faciendam de meo processu vestre paternitati, prefati Capituli Chasmensis literas sigillo eorum autentico munitas transmissi*”. ÁÚO XII. 310–312. A csázmai káptalan tanúsítványa Jakab prépost eljárásáról 1280. november 9-én kelt. FEJÉR V/3. 33–34. 1280. szeptember 27-én a legátus a ferencesek verőcei gvárdiánját is utasította, hogy a verőcei és lippai bírákat és embereket hathatósan intse arra, hogy a tizedekért adjanak számot Timót püspöknek és a zágrábi egyháznak, az elmaradt tizedek után pedig fizessenek megfelelő elégtételt. ÁÚO XII. 307.

212 Fülöp felhatalmazását egyházi fenyítékek alkalmazására ld. 1278. 09. 22.: ÁÚO IV. 138–139.

le. Ebben Tamás wrocławai püspököt bízta meg bizonyos főpapi jelvények használatára vonatkozó pápai engedélyt illetően. A wrocławai Szent Vince-kolostor apátjának állítása szerint ugyanis a bencések apátja – akiké a premontreiek előtt a monostor volt – rendelkezett ezzel a különleges joggal. A vizsgálat annak megállapítására irányult, hogy a pápai felhatalmazás a szóban forgó egyházat, vagy csak az apát személyét érintette-e.<sup>213</sup>

Egy másik tizedper kivizsgálására és eldöntésére a jogi képzettségét Bolognában megszerző Lodomér esztergomi érsek<sup>214</sup> kapott delegált bíróként megbízást a legátustól (*delegavit iudicio causam ipsam, fine debito decidendam*). A megbízás közelebbi időpontja nem ismert, Lodomér oklevele az eljárásról napi dátum nélkül az 1280. évben kelt Esztergomban.<sup>215</sup> E szerint a veszprémvölgyi Szűz Mária-apáca kolostor konventje nevében Ágnes apátnő fordult a legátushoz a monostor tizedszedési jogain Péter veszprémi püspök által ejtett sérelem miatt. A püspök az apácákat megfosztotta a tizedektől, a monostornak ezzel sok kárt és jogtalanságot okozva.<sup>216</sup> Lodomér érsek ítélete Péter veszprémi püspököt marasztalta el az ügyben, a monostor népeinek tizedeit pedig az apáca kolostornak ítélte.<sup>217</sup> Az oklevél a legátus parancslevelének csak tartalmi átírását foglalja magában. Lodomér érsek ítéletéről és a perről azonban említést tesz Meskó veszprémi püspök 1342. június 1-jén kelt oklevele, amelyben a veszprémvölgyi apácák számára megerősítette monostoruk népeinek tizedeit Judit apátnő és konventje kérésére. Meskó elbeszélése szerint az apácák Róbert, Pál és Péter püspökök és a veszprémi káptalan oklevelei mellett bemutatták neki Fülöp apostoli legátus diplomáját is, amelyben a követ – minden bizonynyal Lodomér esztergomi érsek ítéletét követően – örök időkre megerősítette a veszprémvölgyi apácák többször említett tizedeit.<sup>218</sup> A Lodomér érsek által 1280-ban lefolytatott, fentebb részletezett perben nem került bemutatásra a legátus oklevele,<sup>219</sup> a melynek sem az eredetijéről, sem későbbi másolatáról, átírásáról nincs tudomásunk, a szöveghely azonban egyértelműen bizonyítja, hogy létezett egy ilyen oklevél. Kiállítására gyaníthatóan a veszprémvölgyi apácák

213 CDS VII/2. 248. Későbbi pápai megbízásokra nézve ld. pl. a kalocsai vagy a gnieznói érsekválasztás kivizsgálására vonatkozó pápai parancsokat. 1279. június 13.: THEINER I. 338–339; 1279. 12. 23.: MON PL I. 86–87.

214 BEKE 2003. 128.

215 FEJÉR V/3. 514–517.

216 „*Dominus P. Wesprimiensis Episcopus ipsas et monasterium earum decimis populorum monasterii praedicti [...] contra iustitiam spoliatar, damna plurima et plures iniurias eisdem inferendo*”. FEJÉR V/3. 515.

217 FEJÉR V/3. 516–517.

218 „*easdem decimas populorum proprii populi dicti monasterii B. Virginis [...] Domini Philippi Firmani, quondam Episcopi, et Apostolicae Sedis Legati perpetuo confirmatas*”. FEJÉR VIII/4. 587–589.

219 Az apácák az ügyben bemutatták Lodomérnak Péter, Róbert és Pál veszprémi püspökök privilégiumait, amelyek a monostor tizedszedési jogait biztosítják. FEJÉR V/3. 515.

kérésére, az említett tizedper lezárásának apropóján, 1280 első felében kerülhetett sor, alkalmasint Esztergomban, ahol Fermói Fülöp az év nagy részében tartózkodott<sup>220</sup> (Lodomér ítéletlevele az érseki székhelyen kelt).

Szintén Lodomér esztergomi érsek hirdette ki és hajtotta végre az 1280-ban Fülöp legátus szóbeli parancsára Rostardusnak, az Apostoli Kúria általános *auditor*ának a Somogy megyei egyházak plébánosai és a veszprémi káptalan közötti ügyben (a *rectorokat* az említett megye tizedeiből megillető arányáról) kelt oklevelében foglaltakat, amely szerint az illető plébánosokat megilleti a teljes tizedek negyede.<sup>221</sup> A per részletes lefolyása nem ismert. Az irat a legátus tevékenységéről tudósító ritka oklevelek egyike, amely név szerint (és egyáltalán) említi a legátus kíséretének egy lehetséges tagját, Rostardus ügyhallgatót. Fülöp kiterjedt jogszolgáltató tevékenységére való tekintettel mindenestre több, mint valószínű, hogy az egyházi bíraskodásban népes, erre szakosodott személyzet segítette, hasonlóan a Magyarországon nem sokkal később, a 14. század elején megfordult Niccolò Boccasini (1301–1303) és Gentile da Montefiori (1308–1311) pápai legátusokhoz.<sup>222</sup> Előbbinek egy *generalis auditor*át ismerjük név szerint: Altegradus de Lendenaria kánonjogi doktort, padovai esperest és pápai káplánt, a legátus udvarának kancellárját.<sup>223</sup> Gentile *curia*jában két általános ügyhallgató is működött: Philippus de Sardinia kánonjogi doktor, arboreai kanonok, a legátus udvari káplánja<sup>224</sup> és Vannes (Johannes) de Aretio osimói kanonok, szintén a legátus udvari papja.<sup>225</sup> Rostarduson kívül név szerint ismerünk Fülöp kíséretéből két *tabelliót*, Nicolaus de Guarcinót és Octobonus de Ferrariát és egy *notariust*, Antonius de Laudis személyében, ő valószínűleg szintén közjegyzőnek tekinthető.<sup>226</sup>

Az egyházi tizedekkel kapcsolatos vitás ügyek eldöntésén kívül a legátus jelenléte – mint említettük – lehetővé tette hazai egyháziaknak, hogy jogaikat a pápai *auctoritast* képviselő pápai legátussal is megerősítsék, így azoknak nagyobb tekintélyt és védelmet biztosítsanak. Jóllehet az alábbi esetben nem egy

220 Vö. Fülöp legátus itinerariuma.

221 ÁÚO IV. 227.

222 Gentile bíraskodási személyzetére ld. [Kovács 2013b](#). 90–93.

223 „*doctor decretorum domini Pape Capellanus, ac reuerendi patris et domini, domini Nicolai Dei gracia Ostiensis et Velleciensis Episcopi Apostolice sedis Legati, Cancellarius et generalis auditor causarum*”. AO I. 21–22. „*Archipresbiter Paduanus, ipsius domini Legati Cancellarius*”. MES II. 502. Személyére bővebben ld. Kiss Gergely tanulmányát a jelen kötetben.

224 „*canonicus Arborensis, decretorum doctor, capellanus reverendi patris et domini domini Gentilis Dei gratia tituli sancti Martini in Montibus presbyteri cardinalis, apostolice sedis legati, ac ipsius curie causarum generalis auditor*”. MON VAT I/2. 108.

225 „*canonicus Auximanus, capellanus domini legati*”. MON VAT I/2. 49.

226 „*Nicolaus de Guarcino auctoritate sedis apostolice publicus Notarius*”. MES II. 96. „*Octobonus de Ferraria notarius*”. MES II. 96; „*Octavus Ferraria notarius*”. ACSG 164. „*Antonius de Laudis notarius*”. MES II. 98. Vö. CSUKOVITS 2008. 58.

konkrét peres ügy eldöntésében járt el a pápai legátus, jogbiztosító jellege révén mégis e témakörhöz tartozik.

1281. június 26-án a legátus a turóci premontrei prépostság kérésére átírta és megerősítette a IV. Béla király által 1251. július 15-én kiadott alapítólevelét.<sup>227</sup> Fülöp püspök 1281. szeptember 6-án, Esztergomban IV. Béla 1266. június 27-i, 1266. május 4-i, 1270. május 3. előtti és egy bizonytalan keltezésű ([1251–1269.] december 29), az illető prépostság érdekében kelt okleveleit is átírta.<sup>228</sup> Ezek tartalmuknál fogva – *immunitas*, *descensus* alóli mentesség, birtokok, tizedjövedelmek – nyilván rendkívül fontosak voltak, és ez indokolta a zavaros időkben a pápai legátus általi megerősítésüket.

Összességében elmondhatjuk, kétségtelen, hogy Fermói Fülöp a Magyar Királyság területén élő kunok megtérítésének és letelepítésének erőltetésével a béke igencsak makacs angyalának<sup>229</sup> bizonyult, amiért ő maga csaknem az életével fizetett, a belpolitikai konszolidációt célzó diplomáciai küldetése pedig látványosan kudarcba fulladt. Mindazonáltal Fülöp tevékenysége nyomán a pápai politika egyéb törekvései is felsejleni látszanak. Egyrészt a *Cumaniába* irányuló ferences misszió felélesztésének és a milkói kun püspökség újjászervezésének szándéka, és ezzel összefüggésben talán a Német Lovagrend Barcaságba való visszatelepítésének a kísérlete, másrészt a magyar és a lengyel egyház megreformálásának terve. Hangsúlyozandó, hogy Fermói Fülöp felhatalmazása nemcsak a magyar király uralma alatt álló területekre szólt, hanem Lengyelországra is kiterjedt, és hogy a „pápa oldaláról” kiküldött követek nem egyszerűen pápai diplomaták voltak. Politikai természetű feladatainak teljesítése mellett Fülöp szentszéket is működtetett, amely elé kirendelésének bármelyik provinciájából terjeszthettek ügyeket, nem beszélve az időközben kézhez vett újabb pápai megbízásokról. A pápai legátusok által működtetett szentszékek olyan kapcsolódási pontot jelentettek a római és a helyi egyházak között, amelyen keresztül a központ jogi és eljárási normarendszere hatást gyakorolt a magyar egyházi bíraskodásra, nem gondoljuk tehát öncélúnak, hogy a legátus tevékenységének ezt a kevés figyelmet kapott oldalát is ismertettük.

---

227 HOklt. 89–90. IV. Béla átírt privilégiumát l. HOklt 19–23. (RA 948. sz.). IV. Béla 1251. évi alapítólevele a monostor létesítésének tényét utólag rögzíti, a tényleges alapítás 1-2 évvel korábban megtörtént. OSZVALD 1957. 249.

228 1281. 09. 26.: DF 260241.

229 A pápai megbízólevél mint a béke angyalát aposztrofálja a legátust „[...] te [...] de fratrum nostrorum consilio velud pacis angelum destinamus”. THEINER I. 328.

## 1. számú melléklet – Fülöp fermói püspök legátus felhatalmazásai

Fülöp fermói püspök (1279–1281) megbízólevelei <sup>230</sup>		
#	Kiadás	Ajánlás címzettje/Felhatalmazás területe
<b>I. Általános meghatalmazás</b>		
I/2.	THEINER I. 327; ÁÚO IV. 100–113.	III. Miklós pápa megbízólevele
I/3.	THEINER I. 330; ÁÚO IV. 137.	III. Miklós pápa Fülöp püspököt az apostoli követség teljhatalmával ruhazza fel
<b>II. Ajánlólevelek</b>		
II/1.	THEINER I. 330; ÁÚO IV. 113–114.	Rudolf római király
II/2.	THEINER I. 329; ÁÚO IV. 114–117.	IV. László magyar király
II/3.	THEINER I. 329; ÁÚO IV. 118–121.	Erzsébet magyar királyné
II/4.	THEINER I. 329; ÁÚO IV. 121–124.	A szerb király
II/5.	THEINER I. 329; ÁÚO IV. 124–127.	András szlavóniai herceg
II/6.	THEINER I. 329; ÁÚO IV. 128–131.	Magyarország és szomszédainak klérusai
II/7.	THEINER I. 329; ÁÚO IV. 131–134.	Magyarország és szomszédainak világi rendjei
II/8.	THEINER I. 330; ÁÚO IV. 136.	Jakab bíboros-diakónus (legátus)
II/9.	THEINER I. 336; ÁÚO IV. 161–162.	A pápa minden egyházi személyt felszólít, hogy Fülöpöt követségi ügyeiben segítsék.
<b>III. Fülöp egyedi jogosítványai (facultates)</b>		
III/1.	THEINER I. 330; ÁÚO IV. 135.	A legátus klerikusai számára engedélyezi, hogy rendes egyházi javadalmaikból származó jövedelmeiket távollétükben is élvezhessék.
III/2.	THEINER I. 331; ÁÚO IV. 138–139.	Egyházi büntetéssel sújthat – akár megbízott(ak) útján – akármilyen egyházi és világi személyt (beleértve a királyokat is) vagy testületet, egyetemet és az illetők földjeit is azokon a területeken, ahová megbízása szól.
III/3.	THEINER I. 331; ÁÚO IV. 139.	Szabadon választhat gyóntatót.

230 THEINER I. 327–337; ÁÚO IV. 110–162. A legátus megbízólevelei 1278. szeptember 22-én Viterbóban keltek.

III/4.	THEINER I. 331; ÁÚO IV. 140.	Kilenc nőnek engedélyezheti, hogy egyszer egy évben, legációja tartama alatt, megfelelő asszonyi kísérettel bármelyik rend monostorait kegyes szándékkal meglátogassák – a rendek ennek ellentmondó rendelkezései és <i>statutumai</i> ellenére is –, de nem étkezhetnek együtt az ott lévőekkel, és nem tölthetik ott az éjszakát.
III/5.	THEINER I. 331; ÁÚO IV. 141.	Könyveiről és egyéb ingóságairól szabadon végrendelkezhet.
III/6.	THEINER I. 331; ÁÚO IV. 141–142.	A felhatalmazása alá eső területeken felmentést adhat olyan kiközösítettek számára, akiket az Apostoli Szék időközben elhunyt vagy távol lévő delegált bírói, ill. <i>subdelegatusaik</i> ítéltek el.
III/7.	THEINER I. 332; ÁÚO IV. 142–143.	Ferences, domonkos vagy más rendi szerzeteseket bízhat meg feladatok végrehajtásával, és engedélyt adhat számunkra, hogy társaságában apácák monostorait kereshessék fel, lovgoljanak, és húst fogyasszanak.
III/8.	THEINER I. 332; ÁÚO IV. 143–144.	15 klerikusát – akár megbízott(ak) útján – székes- vagy más egyházakban azok beleegyezésével, akiket az illető egyházakban a prebendák adományozása illet, kanonokká és <i>fraterré</i> teheti (egyházanként egy személyt), és prebendákról gondoskodhat számukra, ha éppen vannak üresedésben, vagy amint erre lehetőség adódik – az illető egyházaknak a kanonokok meghatározott számát érintő <i>statutumai</i> és az Apostoli Szék ennek ellentmondó engedélyei ellenére.
III/9.	THEINER I. 332; ÁÚO IV. 144–145.	Egyházi fenyítéket alkalmazhat azon világi egyháziakkal szemben, akik bár az Apostoli Széktől számos kedvezményben részesültek, a legátussal szemben hűtlenséget, engedetlenséget tanúsítanak.
III/10.	THEINER I. 332; ÁÚO IV. 145.	Három vagy öt éven keresztül tíz, húsz, harminc vagy negyven nap búcsút adhat azoknak, akik egyházaiknak a dologi szükségletek terén segítséget nyújtanak.
III/11.	THEINER I. 333; ÁÚO IV. 146.	Legációjának tartama alatt akármelyik rend szerzeteseit felmentheti, ha a monostorokban szimóniát követnek el.

III/12.	THEINER I. 333; ÁÚO IV. 147.	A megüresedett esztergomi érseki széket illető jövedelmeket – akár megbízott(ak) útján – szedje be, helyezze biztonságba a majdani érsek számára, és őriztesse az érsekség házaival, erősségeivel és váraival együtt, valamint küldjön írásbeli tudósítást az egyház helyzetéről és tevékenységéről.
III/13.	THEINER I. 333; ÁÚO IV. 148.	Ha valami okból elhagyja legációjának területét, oda akármikor és akárhányszor visszatérhet, és legátusi joghatóságát azokon belül és kívül is akadálytalanul gyakorolhatja.
III/14.	THEINER I. 333; ÁÚO IV. 149.	Az őt illető ellátást követelheti követsége ideje alatt, akár jelen van, akár nincs, az ellenkezőket egyházi büntetéssel kényszerítheti.
III/15.	THEINER I. 333; ÁÚO IV. 149–150.	A neki járó <i>procuratió</i> kat bármely egyházi személytől – <i>privilegium</i> vagy <i>indulgentia</i> ellenére – követelheti. Ellátása elmaradása esetében egyházi fenytékeket szabhat ki.
III/16.	THEINER I. 333; ÁÚO IV. 150–151.	A II. Lyoni Zsinat rendelkezéseivel ellenkező kivételes intézkedéseket hozhat.
III/17.	THEINER I. 334; ÁÚO IV. 151.	A szerzeteseket, akik intése ellenére nem engedelmessé válnak tökéletesen parancsainak a követségét érintő és más dolgokban, megfoszthatja a Szentszék által nekik adott minden engedélytől és kiváltságtól.
III/18.	THEINER I. 334; ÁÚO IV. 152.	Klerikusokat és laikusokat (mindkét nemből) is feloldozhat az egyházi kiközösítés alól, amit tudvalevőleg azzal vontak magukra, hogy fegyvereket és más tiltott dolgokat árultak a szaracénoknak.
III/19.	THEINER I. 334; ÁÚO IV. 152–153.	Valahányszor prédikál, oltárokat vagy egyházakat szentel fel, vagy apácákat szentel, nagy tanácskozásokkor és gyűléseken, amiket az ügyei érdekében akár legációjának határain belül, akár kívül tart, ünnepeken, ünnepi miséken és a szentek (ereklyéinek) áthelyezésekor, 100 nap, különleges esetben egy év és hat nap búcsút adhat a jelenlévőknek.
III/20.	THEINER I. 334; ÁÚO IV. 153–154.	Három-négy arra alkalmas személynek közjegyzőséget adhat.
III/21.	THEINER I. 334; ÁÚO IV. 154.	Felmentheti – akár megbízott(ak) útján – az egyházak prelátusait ( <i>cum ecclesiarum Prelatis</i> ) és az egyházi személyeket a szabálytalanságok ( <i>irregularitates</i> ) alól, amiket követsége idején követnek el, másokat elődje, [IV.?] Ince pápa erről szóló határozata ellenére kiközösíthet.

III/22.	THEINER I. 334; ÁÚO IV. 155–156.	100 alkalmas személynek legációjának székes- és más egyházaiban lelkigondozással járó ( <i>cum cura</i> ) és <i>sine cura</i> javadalmakról, prebendákról, <i>personatusokról</i> és méltóságokról – akár megbízott(ak) útján – gondoskodhat, ha éppen üresedésben vannak, vagy amint erre lehetősége nyílik – az illető egyházaknak a kanonokok vagy klerikusok meghatározott számát érintő <i>statutumai</i> és az Apostoli Szék ennek ellentmondó engedélyei ellenére.
III/23.	THEINER I. 335; ÁÚO IV. 156.	Felmentést adhat – akár megbízott(ak) útján – egyházi személyeknek, akik kiközösítettként veszik fel a szent rendeket, és szolgálnak azokban, vagy a kiközösítés, a felfüggesztés vagy az egyházi tilalom ítélete ellenére miséznek.
III/24.	THEINER I. 335; ÁÚO IV. 157.	Eltávolíthat a javadalmakból, <i>personatusokból</i> és méltóságokból akárkit, aki azokkal nem a kánokoknak megfelelően rendelkezik, és azokat más alkalmas – a pápa másik levelében meghatározott számú (100 – K. V.) – személynek adhatja.
III/25.	THEINER I. 335; ÁÚO IV. 158.	Klerikusai számára felmentést adhat a születéssel kapcsolatos szabálytalanságok alól ( <i>defectus natalium</i> ) nagyobb egyházi rendek elérése érdekében: 200 főnek lelkigondozással járó javadalom, 100 főnek püspökség alatti javadalom elnyerésére, 20 főnek az áldozópapok közül, 10 főnek a paráználkodást elkövetők, 10 fő szerzetesnek, 7 vérfertőző kapcsolatból származónak lelkigondozással nem járó javadalmak elnyerése érdekében, amennyiben meggyőződik alkalmasságukról.
III/26.	THEINER I. 335; ÁÚO IV. 159.	Domonkos, ferences, ciszterci, cluny-i, premontrai, német lovagrendi, bencés, johannita és más rendi <i>fratereket</i> kényszeríthet arra, hogy neki szolgálatot teljesítsenek.
III/27.	THEINER I. 336; ÁÚO IV. 160.	Kényszerítheti a főpapokat, egyházi személyeket és a szerzetesrendek tagjait, hogy a hozzájuk küldött követei ellátásáról gondoskodjanak.

## 2. számú melléklet – A legátus magyarországi tevékenysége (regeszták)

### I. Oklevelek<sup>231</sup>

<b>I/1.</b>	<b>1278. december 28. Bécs</b>
	Fülöp fermói püspök, az Apostoli Szék legátusa átírja II. András király 1211. évi oklevelét – amelyben a Német Lovagrendnek adja a Barcaság területét –, II. András 1212. évi oklevelét – amelyben mentesíti a Német Lovagrendet a királyi pénzbeváltó joghatósága alól –, III. Honorius pápa 1224-ben kelt oklevelét – melyben Magyarország érsekeinek és püspökeinek meghagyja, hogy a német rendet a neki II. András királytól átengedett Barcaságnak birtokában ne háborgassák –, III. Honorius 1225-ben kiadott oklevelét – melyben a pápa a Magyarországról kiűzött Német Lovagrend panasza nyomán arra inti II. Andrást, hogy a nekik adományozott Barcaságot adja vissza –, ill. IX. Gergely pápa 1232-ben kiadott oklevelét – melyben a pápa megbízta legátusát, Pecorari Jakobot, hogy intézkedjen a Német Lovagrend Barcaságra vonatkozó jogainak helyreállítása kapcsán.
E.:	Németország, Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz, Berlin. XX. Hauptabteilung, Historisches Staatsarchiv Königsberg 29. 2. (DF 291416) – Függőpecsét.
Má.:	Románia, Brassói Evangélikus Egyházközség levéltára. Diplomatarii Josephi Franz Trausch T. F. 76. 788. (DF 286745, 19. századi másolat)
K.:	–
Megi.:	II. András átírt oklevelei kiadva: FEJÉR III/1. 106; 116. Vö. RA 261, 265.; III. Honorius oklevelei: ÁÚO 200–201; ZIMMERMANN 2011. 180–181. (XII. sz.); FEJÉR III/2. 58–59; ZIMMERMANN 2011. 192–193. (XXI. sz.). IX. Gergely oklevele: FEJÉR III/2. 303–306; ZIMMERMANN 2011. 202–204. (XXVIII. sz.).

<b>I/2.</b>	<b>1279. február 28. Buda</b>
	Fülöp fermói püspök, pápai legátus a szepesi káptalan kérésére apostoli tekintélyével megerősíti M. egykori szepesi prépost káptalani méltóságok ( <i>dignitates</i> ) létesítésére vonatkozó elrendelését, ahogyan az az erről kiállított oklevélben, amelyet Benedek egykori esztergomi érsek is megerősített, szerepel.
E.:	Szlovákia, Štátny archív v Levoči (Lőcse). A szepesi káptalan magánlevéltára 11. 1. 13. (DF 272732) – Függőpecsét.
K.:	MES II. 92.

231 Megjegyzés: A \*-gal jelölt okleveleket nem a legátus állította ki, szövegük viszont fontos információkat szolgáltat Fülöp püspök magyarországi követségéről (is), erre tekintettel vettem fel őket a legátus tevékenységi körébe. A forráshelyeket csak a legátus által kiadott okleveleknél tüntettem fel. A szövegkiadások feltüntetése nem hiánytalan.

I/3.	<b>1279. március 1. Buda</b>
	Fülöp fermői püspök, szentszéki követ írásba foglalja M. szepesi prépost és Merclinus éneklőkanonok egyrészt, másrészt Márk, Kalderbach falu előljárója közt – Rhenaldus mester, az esztergomi Szent Tamás-egyház prépostja, Carahinus győri prépost, János zágrábi esperes és Miklós mester szerémi prépost közvetítésével – létrejött egyezséget Kalderbach tizedeinek fizetése tárgyában: a <i>decimas prediales</i> t a szászok módjára fizetik a szepesi éneklőkanonoknak, míg a <i>decimas personales</i> t a [szepes]váraljai Szűz Mária-egyház plébánosának fizetik, aki a szentségeket szolgáltatja nekik.
E.:	Szlovákia. Štátny archív v Levoči (Lőcse). A szepesi káptalan magánlevéltára 11. 1. 13. (DF 272681) – Függőpecsét.
Má.:	1. MKA Acta Jesuitica Scepus 246 (DL 1033, újkori másolat) 2. Görgey család toporci levéltára 11. (DL 71249, 18. századi másolat) 3. Szlovákia. Štátny archív v Levoči (Lőcse). A szepesi prépostság levéltára 499; 3. 30. 115. (DF 264642, 18. századi másolat)
Á.:	Szepesi káptalan, 1406. július 13. (Szlovákia. Štátny archív v Levoči /Lőcse/. A szepesi káptalan magánlevéltára 10. 2. 25. /DF 272703/)
K.:	FEJÉR V/2. 566–568.
Megj.:	Pirhalla szerint Fülöp legátus oklevele Márton (!) kalderbachi bíró (!) és a szepesi káptalan éneklő kanonoka megegyezését rögzítette volna (PIRHALLA 1899. 23–24). A szepesi káptalan történetét feldolgozó munkájában ráadásul azt a DF 272703 jelzetű oklevelet kezeli az eredetinek (régí jelzete: szepesi káptalani levéltár, 10 2 25), ami valójában a szepesi káptalan 1406. évi másolata Fülöp okleveléről. Pirhalla itt vél Marcho (Márk) helyett Marthinot (Márton) látni a kalderbachi bíró (!) megnevezésénél. PIRHALLA 1899. 24. 1. sz. jegyzet. Fülöp püspök oklevelét (DF 272681) a szepesi káptalan 1406. július 13-án átírta (DF 272703), ezen kívül három 18. századi másolata létezik (DL 1033, DF 264642, DL 71269), ezek közül az egyik a szepesi káptalan 1764-ben kiadott hiteles másolata, amely ma az eredeti oklevél (DF 272681) jelzete alatt is megtalálható. Az átírások egy részénél Fülöp püspök intézkedésének valódi mibenlétét összezavaró szövegromlással kell számolnunk, amely a kalderbachi tizedek ügyében pereskedő felek sajátos <i>változatosságát</i> eredményezte. Így lehetséges, hogy bár Fülöp oklevelében (DF 272681), annak 1406-os, és két 18. századi másolatában (DF 272681, DF 272703, DL 71249) a megegyezés Márk, Kalderbach falu előljárója, valamint M. szepesi prépost, Merclinus/Merclinus éneklőkanonok és a szepesi káptalan közt jött létre, a DL 1033 jelzetű 18. századi átiratban M[uthmer] prépost nem szerepel, ellenben feltűnik Ferdinánd (!) <i>cantor</i> a nagyobb Kalderbach falu plébánosa ( <i>Ferdinandum cantorem et canonicum ecclesiae S. Martini de Scyeps Strigoniensis dioecesis ex parte una et Parochum majoris villae de Kalderbach dicta dioecesis pro se et aliis dicta villa de Kalderbach ex altera</i> ). A DF 264642 jelzetű, szintén 18. századi átírás leginkább DL 1033-ra hasonlít, előbbiben az egyik peres félként Márk, a nagyobb Kalderbach <i>villa</i> plébánosa van megjelölve, Muthmer prépost neve sem tűnik fel, az éneklőkanonok viszont a helyes, Merclinus néven szerepel DL 1033-ban olvasható Ferdinánddal szemben. Ezek fényében úgy tűnik, a legátus oklevelének három szöveg-hagyománya létezik. 1: DL 1033 – Fülöp oklevelének 18. századi másolata. Az újkori másolatok közül a legzavarosabb, készítője Merclinus <i>cantor</i> helyett valamiért Ferdinándot tüntetett fel a szövegben, Márk falusi előljáró ( <i>maior villae</i> ) pedig nagyobb Kalderbach <i>villa</i> plébánosaként jelenik meg. Mindkét elírás a másoló terméke, a szöveg helytelen értelmezéséből fakadó hibák. 2: DF 264642 – szintén 18. századi másolat. Készítője a jelek szerint az 1-et másolta, de valamilyen más forrást (a 3. szöveg-hagyomány-csoportból) felhasználva már javított a szövegen.

Megj.:	A másoló az eredeti oklevél (DF 272681) „ <i>Noverint universitas vestra</i> ” <i>promulgatio</i> ja után rögtön [M[uthmer] prépost nevének feltüntetése nélkül) a „ <i>Merchinum cantorem</i> ” szavakkal folytatta a szöveget, nyilván nem tudta hova tenni a Ferdinánd nevet. A másik peres fél megnevezésénél először leírta, hogy „ <i>et Parochum maiorem ville de Kalderbach</i> ”, majd a választott bírák megbízóinak megnevezésénél megint „ <i>et Parochot</i> ” írt, viszont ezt már áthúzta, és „ <i>Marcho maiori ville de Kalderbachra</i> ” módosította. Bizonyára azért, mert rájött 1-es (DL 1033) írójának a hibájára, hogy a szövegben nem tisztségről ( <i>parochus</i> = plébános), hanem konkrét személyről van szó. Ezt bizonyítja, hogy a felek esküjének szövegében ugyanez az áthúzás-javítás szerepel. 3: eredeti csoport. 3a: Fülöp eredeti oklevele (DF 272681) és annak a szepesi káptalan által kiadott 1764. évi hiteles másolata (DF 272681). Mindkettő úgy fogalmaz, hogy a perbeli egyezés „ <i>inter M prepositum, Merclinum cantorem [...] et marchum maiorem ville de Kalderbach [...] arbitratore a preposito et cantore [...] ecclesie sancti martini de Scypes ex una parte et Marcho maiori ville de Kalderbach [...] ex altera [...]</i> ” jött létre. Az eskü szövegében is Marchus szerepel kalderbachi falunagyként/elöljáróként. 3b: Fülöp oklevelének 18. századi másolata – a szöveg ugyanaz, mint a 3a esetben. 3c: Fülöp oklevele a szepesi káptalan 1406. július 13-i átíratában – a szöveg ugyanaz, mint a 3a esetben. <sup>232</sup>
--------	---

<b>*I/4.</b>	<b>1279. március 4.</b>
IV. László király a Fülöp fermói püspök pápai követtel folytatott tanácskozásból kifolyólag Kőszegi Henrik bán fiait kegyelmébe visszafogadva megengedi, hogy mind ők, mind pedig Pál, Péter, Miklós, Kachyna, Lőrinc és János a tőle vagy elődeitől szerzett birtokaikat nyugodtan birtokolhassák.	
K.:	HO I. 73; ÁÚO XII. 256. Vö. RA 2945. sz.

<b>I/5.</b>	<b>1279. március. 4. Buda</b>
Fülöp fermói püspök átírja IV. László király 1275. április 3-án kelt oklevelét, amelyben László király Moys szepesi ispán és királynéi tárnokmester hozzájárulásával Márk <i>comes</i> fiának, Bootyz <i>comes</i> nek adományozza a szepesi Szalók ( <i>Zalouk</i> ) és Mátéfalva nevű falvakat az V. Istvánnak és neki tett szolgálatokért.	
E.:	Máriássy család márkusfalvi levéltára 3. (DL 74778) – Függőpecsét
K.:	HO VI. 240.
Megj.:	IV. László 1275. április 3-i oklevelét ld. FEJÉR V/2. 238. Vö. RA 2596. sz.

<b>I/5.</b>	<b>1279. március 23. Buda</b>
Fülöp fermói püspök és pápai legátus az egri káptalan kérésére megerősíti azt a nyilvános okiratot ( <i>instrumentum publicum</i> ), amely szerint egri egyházmegyei Mátyás tornai plébános és az egri káptalan között a buzitai Szent Márton egyház, annak jogai és tartozékai felett támadt vitában a plébános elismerte, hogy a mondott egyház minden jogával és tartozékával együtt jog szerint a káptalant illeti meg.	
E.:	Heves megyei levéltár. Egri székesfőkáptalan magánlevéltára 1. 4. 1. 22. (DF 209964) – Selyemzsinóron függő, sérült mandulapecsét (Kondorné Látóczi).
K.:	ÁHL 50.

232 A fenti szöveghagyomány megállapításához adott segítségért Kiss Gergelynek tartozom köszönettel.

<b>I/7.</b>	<b>1279. március 29. Buda(vár)</b>
	Fülöp fermói püspök és pápai követ bizonyáglevele arról, hogy Csák nb. Pósa fia, Ugrin királyi tárnokmester Esztergomban lévő palotájának és tartozékainak 200 márka értékben történő eladásáról az esztergomi egyháznak annak meghatalmazottjai, László esztergomi és Reynaldus esztergom-szenttamási prépost előtt szerződést kötöttek. Az összeg kifizetésével megbízott néhai László bán fia Miklós papot a legátus 50 márka értékben elmarasztalta, továbbá kijelenti, hogy a tárnokmester és a káptalan közötti adásvétel továbbra is érvényes, azon szavatosság mellett, amelyet az eladó, Ugrin mester vállalt.
E.:	1. Esztergomi Prímási Levéltár, esztergomi székesfőkáptalan magánlevéltára acta radicalia 25. 1. 1. (DF 236342) – Függőpecsét. 2. Esztergomi Prímási Levéltár, esztergomi székesfőkáptalan magánlevéltára acta radicalia 25. 1. 2. (DF 236343) – Függőpecsét.
Á.:	Nicolaus de Guarcino, pápai közjegyző 1279. március 29. (Esztergomi Prímási Levéltár, esztergomi székesfőkáptalan magánlevéltára acta radicalia 25. 1. 3. (DF 236344), MES II. 96.)
K.:	ÁÚO IX. 246–249. (1278!), MES II. 93–96.

<b>I/8.</b>	<b>1279. május 5. Buda(vár)</b>
	Fülöp pápai legátus Miklós prépostot, a királyi udvar alkancellárját, korábbi választott esztergomi érseket, miután eskü alatt megfogadta, hogy mindenben feltétel nélkül engedelmeskedik az egyház és a legátus által elrendelteknek minden kihágás, kár, jogtalanság és botrány vonatkozásában, amelyeket ő, vagy éppen mások az ő tanácsára vagy megbízásából követtek el és okoztak egyházi személyeknek vagy egyházaknak, és azok javainak rovására – így, többek közt, leteszi alkancellári hivatalát és távozik a királyi udvarból, és oda a legátus engedélye vagy megbízása nélkül nem tér vissza, követi a legátus udvarát és elzarándokol Rómába, ezen túl pedig a birtokain tartózkodik, amiket nem hagy el a legátus kifejezett engedélye nélkül –, az egyházi kiközösítés alól felmenti, fenntartva, hogyha a prépost a jövőben hanyagságból, megvetésből, vagy más bármilyen módon minden egyes megígért dolgot együtt és külön nem tartana be, tenne meg, vagy teljesítene, visszamenőleg ( <i>ex tunc</i> ) a kiközösítés ítéletébe a tényből kifolyólag ( <i>ipso facto</i> ) visszacsúszik.
E.:	Komárom-Esztergom megyei levéltár. Esztergomi székesfőkáptalan hiteleshelyi levéltára 6. 5. 22. (DF 208576) – Függőpecsét.
K.:	MES II. 97–98.
Megj.:	Előzőleg nem található adat a kiközösítésre

<b>*I/9.</b>	<b>1279. június 13.</b>
	III. Miklós pápa meghagyja Fülöp fermói püspöknek, pápai legátusnak, hogy János óbudai prépost kalocsai érsekké történt választásának körülményeit vizsgálja meg, és ha a választott személyét alkalmasnak, a választást pedig a kánonoknak megfelelőnek találta, a választottat erősítse meg, gondoskodjon felszenteléséről, és vegye számára alárendeltjeinek engedelmeségét, a római egyház részére pedig vegyen tőle hűségesküt a megfelelő forma szerint, amelyet zárt pecsét alatt elküldött neki. Amennyiben a választás nem volt szabályos, azt érvénytelenítse, és rendelje el a mondott kalocsai egyháznak, hogy kormányzásukhoz alkalmas személyről a kánonok szerint gondoskodjanak.
K.:	THEINER I. 338; ÁÚO IV. 188.

<b>I/10.</b>	<b>1279. július 13. Buda(vár)</b>
Fülöp fermói püspök és apostoli követ Timót zágrábi püspök kérésére átírja és megerősíti IV. László 1277-ben kelt oklevelét, amelyben a király a mondott püspöknek és rajta keresztül a zágrábi egyháznak adományozta örök birtokul Gerzence <i>comitatus</i> a nyestbóradóval és a hét-dénáros adóval egyetemben. A püspök a legátusnak bemutatta a királyi adományt tartalmazó oklevelet, amely IV. László kettős pecsétjével volt megpecsételve.	
Á.:	1. Mátyás király, 1486. január 25. (Horvátország, Nadbiskupski Arhiv Zagreb, középkori oklevelek Priv. 47 /DF 252015/) 2. Mátyás király, 1486. január 25. (Horvátország, Nadbiskupski Arhiv Zagreb, középkori oklevelek Priv. 59. /DF 252027/)
K.:	TKALČIĆ I. 199; ÁÚO XII. 263–264.
Megj.:	IV. László átírt oklevelére ld. RA 2796. sz.

<b>*I/11.</b>	<b>1280. május. 7.</b>
III. Miklós pápa megparancsolja, a Román honti és Narniai Angelus nyitrai esperes által Magyarországra küldött érseki <i>palliumot</i> Fülöp fermói püspök pápai legátus és András egri püspök Lodomér választott esztergomi érseknek adják át a forma szerint, amit nekik lezárt pecsét alatt elküldött, majd vegyék tőle a pápa és a Római Egyház nevében a szokásos hűségesküt a forma szerint, amit ugyanazon pecsét alatt elküldeni gondoskodott. Amennyiben a pápai legátus követségéből kifolyólag, vagy más miatt akadályoztatva lenne, a pápa meghatalmazza az egri püspököt, hogy felhatalmazásához híven [egyedül] hajtsa végre a megbízásban foglaltakat.	
K.:	THEINER I. 346; ÁÚO IV. 225–226.
Megj.:	Vö. BEKE 2003. 128–129.

<b>I/12.</b>	<b>1280. május 26. Esztergom</b>
Fülöp fermói püspök egy domonkos fráternek és a szászvárosi (?) ferences gvárdiánnak, hogy hajtsák végre rendelkezését, amely szerint a szászokat az erdélyi egyház elleni pusztításaik miatt kiközösítette és területüket egyházi tilalom alá vetette, a szászvárosi szászok kérésére azonban hajlandó volt ezt azok esetében feloldani, akik segédkeztek az erdélyi egyház újbóli felépítésében, ill. erre ígéretet tettek, ill. kötelezettséget vállaltak, meghagyva ugyanakkor a korábbi ítéletét mindazokkal szemben, akiket ő, vagy megbízottjai, az esztergomi érsek, a váradi és erdélyi püspökök kiközösítéssel sújtottak, így az ilyen kiközösítetteket tilos beengedni a misékre és nekik a szentségeket sem lehet kiszolgáltatni.	
Má.:	Románia, Biblioteca Documentara „Batthyaneum” Alba Iulia. Gyulafehérvári káptalan levéltára: Erdélyi káptalan: Oklevelek 1. 26. ; (DF 277202, 18. századi másolat)
K.:	–
Megj.	A 18. századi másolat szövegében számos kihagyás van, feltehetően az akkor még rendelkezésre álló eredeti rossz állapota miatt.

<b>*I/13.</b>	<b>1280. augusztus 18.</b>
<p>IV. László király engesztelésül, amiért annak idején a budavári bírónak és a polgároknak azt a parancsot adta, hogy a Fülöp pápai legátus által hirdetett zsinatra összegyűlt főpapokat a várból zárják ki, senkit be ne engedjenek és ezeknek élelmiszert se adjanak, évi – utódai által is fizetendő – száz ezüst márkát ajánl fel a legátusnak a Szepes körüli gölnicbányai ezüstműve jövedelméből, kiapadása vagy elvesztése esetén pedig a királyi kincstárból egy, a szegények és betegek részére alapítandó ispotály számára.</p>	
K.:	FEJÉR V/3. 28. Vö. RA 3066. sz.
<b>*I/14.</b>	1280. augusztus 18.
<p>IV. László király Pascasius mester pozsonyi prépostnak és a Szt. Megváltó társaskáptalannak – tekintettel a prépost Fülöp pápai követtel történő kibékítésekor tett szolgálatára – adományozza a pozsonyi várnépek Zelinch nevű földjét, kiveszi azt a pozsonyi vár joghatósága alól, amelynek iktatását Péter királyi asztalnokmester, pozsonyi és mosoni ispán végezte el az esztergomi káptalan kiküldöttjének jelenlétében.</p>	
K.:	ÁÚO IV. 214–215. Vö. RA 3065. sz.
<b>*I/15.</b>	<b>1280. augusztus 19.</b>
<p>IV. László király a boszniai eretnekség leküzdése érdekében Fülöp pápai követ kérésére elfogadja az Apostoli Szentszéknek az eretnekek ellen hozott minden intézkedését, ígéretet tesz arra, hogy azt mind ő, mind utódai meg fogják tartani, és elrendeli, hogy ezeket a király fennhatósága alá tartozó minden földön csorbítatlanul őrizték meg.</p>	
K.:	FEJÉR V/3. 35; THEINER I. 348; Vö. RA 3067. sz.
<b>I/16.</b>	<b>1280. szeptember 6. Esztergom</b>
<p>Fülöp fermói püspök, az Apostoli Szék követe meghagyja a csázmái prépostnak, hogy – a zág-rábi püspök panaszára, amely szerint az egyházmegyéjébe tartozó verőcei és lippai emberei a tizedet, amelyet egyházának tartoznak fizetni, méltatlan módon ellentmondva megtagadták fizetni – a tizedeket ily módon visszatartókat a fizetésre a legátus nevében hathatósan figyelmeztesse, és gondoskodjon arról, hogy a tizedeket a püspöknek és az egyháznak teljes egészében megfizessék, az elmaradt tizedekért pedig megfelelő elégtételt adjanak, ellenkező esetben őket erre, előzetes intést követően, egyházi fenytékek által, a legátushoz való fellebbezés kizárásával (<i>apellatione remota</i>), kényszerítse.</p>	
Á.:	<p>1. Jakab csázmái prépost, pápai káplán, 1280. november 8. (Horvátország, Nadbiskupski Arhiv Zagreb, középkori oklevelek PRIV 47. /DF 252015/)</p> <p>2. Jakab csázmái prépost, pápai káplán, 1280. november 8. (Horvátország, Nadbiskupski Arhiv Zagreb, középkori oklevelek PRIV 59. /DF 252027/)</p>
K.:	TKALČIĆ I. 203; ÁÚO XII. 311.
Megj.:	Vö. I/18.

<b>I/17.</b>	<b>1280. szeptember 27. Buda(vár)</b>
Fülöp fermói püspök és apostoli követ meghagyja a ferencesek verőcei gvárdiánjának, hogy – a zágrábi püspök panaszára, amely szerint az egyházmegyéjébe tartozó verőcei és lippai bírák és emberek korábbi háborúskodásra hivatkozva, a püspöknek és az egyháznak hátrányára és sérelmére, nem fizették a tizedeket – az említett bírókat és embereket a fizetésre a legátus nevében hathatósan figyelmeztesse, gondoskodjon arról, hogy a püspöknek és egyházának ad-janak magyarázatot a nem fizetett tizedek miatt, az elmaradtakért pedig megfelelő elégtételt adjanak.	
Á.:	1. Mátyás király, 1486. január 25. (Horvátország, Nadbiskupski Arhiv Zagreb, középkori oklevelek PRIV 47. /DF 252015/) 2. Mátyás király, 1486. január 25. (Horvátország, Nadbiskupski Arhiv Zagreb, középkori oklevelek PRIV 59. /DF 252027/)
K.:	TKALČIĆ I. 201; ÁÚO XII. 307.
Megi.:	Vö. I/17.

<b>I/18.</b>	<b>1280. november 5. Esztergom</b>
Fülöp fermói püspök és apostoli követ Timót zágrábi püspök kérésére átírja és megerősíti IV. László király 1277-ben kiadott oklevelét, amelyben Garics várát ( <i>castrum de Garig</i> ) erdeivel, vi-zeivel, kaszálóival, és más hasznaival és tartozékaival a neki tett szolgálatai jutalmául a püspök-nek és általa egyházának adományozta. A püspök a legátusnak bemutatta a királyi adományt tartalmazó nyílt oklevelet, amely IV. László kettős pecsétjével volt megpecsételve.	
Má.:	1. Horvátország, Nadbiskupski Arhiv Zagreb. Liber privilegiorum (DF 283555). 2. Horvátország, Hrvatski Državni Archiv, Archivum capituli Zagrabiensis: Acta antiqua 67. 15. (DF 256722, 16. századi másolat)
K.:	TKALČIĆ I. 202.
Megi.:	IV. László 1277. március 22-i adománylevelét ld. RA 2771.

<b>*I/19.</b>	<b>1280. november 6.</b>
Erzsébet királyné Fermói Fülöp püspök, Szentszéki legátus intésére és Lukács mester, az esz-tergomi egyház prépostja és a királynéi udvar kancellárja tanácsára a szepesi társaskáptalan javára lemond arról az 500 keperől, amelyet IV. Béla király rendelkezése óta a mondott kápta-lan tizedeiből minden évben a szepesi várnak kellett kiadni.	
E.:	Szlovákia, Štátny archív v Levoči, Szepesi káptalan magánlevéltára, I. 1-1-1 (DF 272166)
K.:	HOKM VI. 261. (1280. október 30-i keltezéssel)

<b>*I/20.</b>	<b>1280. november 8.</b>
<p>Jakab csázmái prépost Fülöp fermói püspöknek és apostoli követnek jelenti, hogy miután Verőce és Lippa lakosait kánonok szerinti három alkalommal előzetesen intette, hogy a tizedeket, amelyeket Timót zágrábi püspöknek és az ő egyházának tartoznak megfizetni, teljesen adják meg, és az elmaradtakért illő elégtételt adjanak, nekik azonban megátalkodottan sem a tizedeket megfizetni, sem pedig az elvontakért elégtételt adni nem volt gondjuk, Mindenszentek ünnepén (november 1-jén) a csázmái prépostsági templomban tartott mise közben, az evangélium celebrálását követően a mondott falvak bizonyos lakosait kiközösítette, a kiközösítettek neveit egyenként nyilvánosan kihirdette, és az idősebb királyné egész földjét egyházi tilalom alá vetette a káptalan és sok ember jelenlétében és tanúsága mellett.</p>	
K.:	ÁÚO XII. 310–312; TKALČIĆ I. 203; FEJÉR V/3. 15–17.
Megj.:	Vö. I/17. Az ügygel kapcsolatban a legátus további intézkedésének nincs nyoma.

<b>*I/21.</b>	<b>1280. november 9.</b>
<p>A csázmái káplalan biznyságlevele Fülöp fermói püspöknek és apostoli követnek Jakab csázmái prépost előbbi eljárásáról (ld. I/20. alatt) Verőce és Lippa falvakkal szemben.</p>	
K.:	FEJÉR V/3. 33–34.

<b>*I/22.</b>	<b>1280. [május 7. e.]</b>
<p>Lodomér isteni és apostoli kegyből az esztergomi székebe áthelyezett érsek, Fülöp pápai legátus által delegált bíró ítélete a veszprémvölgyi Szűz Mária monostor és a Péter veszprémi püspök között, a monostor tizedszedési jogát a püspök részéről ért sérelem miatt folyt perben: az érsek a veszprémi püspököt az ügyben elmarasztalva, rá és egyházára a tizedek akadályozása felett örök hallgatást róva, a mondott tizedeket, amelyeket az apácák Szent István király idejétől, és attól az időtől fogva, aminek az emlékezete már nem áll fenn – miként azt magának P[éter] püspök úrnak az erről kiállított privilégiuma, és az ő elődeinek, Róbert és Pál veszprémi püspököknek más privilégiumai tartalmazzák – békésen és háborítatlanul birtokoltak, a veszprémvölgyi apácáknak helyreállította.</p>	
Á.:	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Ládi Demeter közjegyző, 1519. április 29. (DL 1026)</li> <li>2. közjegyzői oklevél, 1514. április 29. (DL 3644)</li> <li>3. I. Lajos, 1373. november 3. (DL 5981)</li> <li>4. Demeter esztergomi érsek, 1379. április 4. (DL 6481)</li> <li>5. Demeter esztergomi érsek, 1381. június 7. (DL 6665)</li> <li>6. Demeter esztergomi érsek, 1381. június 7. (DL 25049)</li> </ol>
K.:	FEJÉR V/3. 514–517.
Eml.:	Mihály veszprémi püspök, 1342. június 1. (FEJÉR VIII/4. 587–589.)

Megi.:	<p>III. Miklós 1279. június 13-án helyezte át Lodomért a váradi püspökségből Esztergomba, a <i>palliumot</i> azonban csak 1280. május 7-én küldte el számára. Az oklevél mindenképpen ez utóbbi dátum előtt kelt, hiszen szövegezése világosan utal az érsek átmeneti állapotára (<i>Lodomerius, divina et apostolica gratia in Archiepiscopatum S. Strigoniensis Ecclesiae translatus</i>). Vö. Lodomér érsek egy másik 1280-ban kelt oklevelét is, amely átírta a Szent István-féle veszprémvölgyi alapítólevelet átíró 1109-es Kálmán király által kiadott átírást. Ugyanebben az ügyben kelt az érsek egy másik, 1296-os oklevele is (DL 3438).</p> <p>Az átírások közül a DL 1026 jelzet alatt fol. 38–40.-en olvasható az érsek oklevele, a veszprémvölgyi apácakolostor privilégiumainak újkori másolati könyvében). DL 3644, 5981 jelzet alatt megtalálható az eredeti átíró oklevelét és annak újkori másolata is. DL 25049 csak újkori másolatban maradt fenn.</p>
--------	--

<b>*1/23.</b>	<b>1280</b>
<p>Erzsébet királyné mindenkiel tudatja, hogy Konrád testvér az ágostonos remeték rendjéből, Fülöp fermói püspök és pápai legátus megbízásából és parancsára az ő fennhatósága alatt lévő szepesi részekre menvén a szászok és a latinok helyzetét megjavítani, főként a tizedjogok kapcsán sok dolgot javasolt. És bár a szepesi szászok és latinok hosszú idő óta őseik szokása szerint fizették a tizedet, most a királyné jelenlétében önként vállalták és esküvel fogadták, hogy a tizedeket ezentúl nem szász módra fizetik, a terményből minden tizenkettedik képét a mezőn hagyva, hanem olyan módon, ahogy azt a megye szláv és magyar lakói közt régtől fogva szokásos.</p>	
K.:	FEJÉR V/3. 41–42.

<b>*1/24.</b>	<b>1280</b>
<p>Lodomér esztergomi érsek Fülöp fermói püspöknek, a Szentszék legátusának szóbeli parancsára kihirdeti és végrehajtja Rostardus, az Apostoli Kúria általános ügyhallgatójának a Somogy megyei egyházak igazgatói (<i>rectorum ecclesiarum Comitatus Strigoniensis</i>) és a veszprémi káptalan közötti ügyben (a <i>rectorokat</i> a mondott megye tizedeiből megillető arányáról) kelt oklevelében foglaltakat. E szerint a mondott <i>rectorokat</i> megilleti a teljes tizedek negyede.</p>	
K.:	ÁÚO IV. 227.

<b>1/25.</b>	<b>1281. június 26. Esztergom</b>
<p>Fülöp fermói püspök és szentszéki követ a turóci premontrei konvent kérésére átírja és megerősíti a monostor 1251. július 15-én, IV. Béla király által kiadott alapítólevelét.</p>	
E.:	MKA, Acta jesuitica (DL 346) – Függőpecsét.
K.:	HO 89–90.
Megi.:	IV. Béla átírt privilégiumát ld. HOKLT 19–23. Vö. RA 948. sz.

<b>I/26.</b>	<b>1281. szeptember 6. Esztergom</b>
	Fülöp fermói püspök, az Apostoli Szék legátusa átírja IV. Béla király 1266. június 27-i (tartalmi átírás), 1266. május 4-i (tartalmi átírás), 1270. május 3. előtti és [1251–1269.] december 29-i (tartalmi átírás), a turóci premontrei prépostság érdekében kelt okleveleit. A megerősített királyi privilégiumok kimondják, hogy a monostor népei felett kizárólag az uralkodó és prépost bírászkodhat, a monostor Győr-vidéki vincellérjeinek javai, amennyiben utód nélkül halnak meg, a prépostot illetik, a prépostsághoz tartozó bizonyos helységekben senki sem szállhat meg hívatlanul, valamint, hogy a zobori apát, a monostorát Turócban illető tizedeket az említett prépostságnak – évenként Szent András napján fizetendő három marka fejében – örök időkre átengedte.
E.:	Szlovákia, Slovenský národný archív, Révay család központi levéltára Nob Turóc 1. 1. (DF 260241) – Fügőpecsét.
K.:	FEJÉR VII/2. 45.
Megj.:	IV. Bélának a legátus által átírt négy oklevelét ld.: HO VI. 137; FEJÉR VII/1. 332; Vö. RA 1488.; HO VI. 159; Vö. RA 1484. sz.; HO VI. 161; Vö. RA 1651. sz.; HO 169–171, FEJÉR VII/5, 359–360, Vö. RA 1658. sz. Fülöp átíró oklevele Fejér szerint 1276-ban (FEJÉR VII/2. 45.), Szentpétery szerint pedig 1279. szeptember 6-án kelt volna (vö. többek közt RA I. 452. sz.). A <i>datatio</i> az eredeti oklevélen jól olvasható, a feloldás szerint az oklevél 1281. szeptember 6-án került kiállításra ( <i>Datum Strigonii, VIII. idus septembris, indictione nona, pontificatus domini Martini papae IV. anno primo</i> ).

<b>I/27.</b>	<b>1281. október 21. Hainburg an der Donau</b>
	Fülöp fermói püspök és szentszéki követ a (sátoralja)újhelyi remetéket minden javukban, birtokukban és jogukban megerősíti.
Á.:	Lodomér esztergomi érsek, 1293. május 7. (MKA, Acta Paulinorum /DL 1592/).
K.:	HO 92.

<b>I/28.</b>	<b>1282. szeptember 10. Bécs</b>
	Fülöp fermói püspök a Német Lovagrend bécsi komturának és konventjének kérésére átírja IV. Béla király 1244. május 2-án a Német Lovagrend számára kiadott, Keztelen, Suk és Zela helységekre vonatkozó hamis adománylevelét.
E.:	Ausztria, Zentralarchiv des Deutschen Ordens, Wien. Magyar vonatkozású oklevelek 12. (DF 283706) – Fügőpecsét.
Má.:	Szlovákia, Štátny archív v Banskej Bystrici, Koháry-Coburg család levéltára 2. 9013. (DF 266875, 18. századi másolat)
K.:	–
Megj.:	Béla oklevelére ld.: ÁÚO II. 152–153.; FEJÉR IV/1. 313–315; hibás kiállítási dátummal.

<b>*I/29.</b>	<b>1282. június 19.</b>
IV. Márton pápa [János] kalocsai-bácsi érseket, [Póka] szerémi és [Gergely] csanádi püspökök felhatalmazza, hogy a váradi püspökké választott vasvári prépostot, Tamást megerősíthessék, felülbírálván ezzel Fülöp pápai legátus korábbi döntését, amivel a korábban megválasztott Tamás vasvári prépostot kánonjogi problémák miatt alkalmatlannak ítélte a váradi püspöki szék betöltésére.	
K.:	THEINER I. 350; ÁÚO IV. 240–241.
Megi.:	A címzettek személyének megállapítására ld.: ZSOLDOS 2011. 85, 87, 95.

<b>*I/30.</b>	<b>1282. augusztus 28.</b>
IV. Márton pápa biztosítja IV. László királyt, hogy azokra az egyházakra nézve, amelyeket Fülöp pápai legátus, miután IV. Lászlót kiközösítette, annak akaratának mellőzésével töltött be, a király kegyúri jogát változatlanul tovább gyakorolhatja.	
K.:	THEINER I. 350; ÁÚO IV. 242.

<b>*I/31.</b>	<b>1288</b>
Mykud bán Péter erdélyi püspöknek Szentmiklós nevű birtokát adományozza annak az 50 magyar márkának a fejében, melyet ő és elhunyt testvére, Imre, Fülöp fermói püspök határozata szerint fizetni tartoztak, cserébe, hogy a pápai követ felmentette őket az alól a korábbi fogadalmuk alól, hogy a Szentföldre zárandokolnak.	
K.:	FEJÉR V/3. 436; ÁÚO IV. 332–334.

<b>*I/32.</b>	<b>1342. június 1.</b>
Meskó veszprémi püspök a veszprémvölgyi apácák tizedszedési jogait rögzítő és megerősítő bizonyos írott okiratok és privilegiális oklevelek (Róbert, Pál és Péter veszprémi püspökök, a veszprémi káptalan, Fülöp hajdani fermói püspök és szentszéki legátus, ill. Lodomér hajdani esztergomi érsek által kiadottak) megvizsgálását követően a veszprémvölgyi apátság népeinek tizedeit az apácák részére megerősíti.	
K.:	FEJÉR VIII/4. 587–589.

## II. Törvények, zsinati határozatok

<b>II/1a.</b>	<b>1279. június 23. Buda</b>
Kun törvények I.	
IV. László király Fülöp fermói püspök pápai legátus, továbbá a főpapok és a főurak előtt megesküszik, hogy a katolikus hitet és az egyház szabadságát megőrzi és megtartja, az eretnekeket az országból kiűzi, a kunokra vonatkozó cikkelyeket – melyeket Usuk és Tolon, a kunok főemberei, a maguk és a kunok összessége nevében is vállaltak – megtartja és megtartatja. Ezeken felül a király megígéri a pápai legátus által július 13-án tartandó gyűlés határozatainak megtartását és a legátus által kihirdetendő határozatoknak aranybullás oklevélbe ( <i>scriptis publicis</i> ) foglalását; továbbá hogy a fent említett cikkelyek elfogadására szükség esetén fegyverrel is rákényszeríti a kunokat.	

Má.:	Johannes de Amelio pápai küldött, 1339. március 20. (Vatikán. Archivum Secretum Vaticanum, Archivum arcis: Armaria Superiora 1. 18. 595. /DF 289176/)
K.:	(többek közt) FEJÉR V/2. 502–512.

<b>II/1b.</b>	<b>1279. augusztus 10. Buda</b>
Kun törvények II.	
IV. László király oklevélbe foglalja a kunok hét törzsének – Alpar, Uzur, a többi kun főember, nemes és általában a kunok összessége – által elfogadott megtérésének ügyét, valamint az életmódjukra, viselkedésükre, hadi és jogi viszonyaikra, letelepedésükre és ezzel kapcsolatos más ügyeikre nézve Fülöp pápai legátus előtt történt megállapodásokat.	
Má.:	18. századi másolat (Jeszenák család levéltára 7. /DL 56727/)
K.:	(többek közt) ENDLICHER 559–565.

<b>II/2.</b>	<b>1279. szeptember 14. Buda(vár)</b>
A budai zsinat végzései.	
Má.:	Vatikán. Archivum Secretum Vaticanum, Archivum arcis: Armaria Superiora 1. 18. 594. (DF 289175.) Másolat 1279–1304.
K.:	ENDLICHER 565–602. Magyar fordítása: KLE 141–184.

3. számú melléklet – A legátus magyarországi tevékenysége (időrendi áttekintés)<sup>233</sup>

Fülöp fermói püspök (1275/1279–1281)					
#	Dátum (hely)	forrás	kiadás	érdekelte fél/felek	téma
I/1.	1279. 12. 28. (Bécs)	DF 286745, DF 291416	–	Német Lovagrend	átírás (III. Honorius (2), II. András (2), IX. Gergely)
I/2.	1279. 02. 28. (Buda)	DF 272732	MES II. 92.	szepesi káptalan	kanonoki stallumok létesítése
I/3.	1279. 03. 01. (Buda)	DF 264642, DF 272681, DF 272703, DL 71249, DL 1033	FEJÉR V/2. 566–568.	M[uthmer] szepesi prépost és Merchinus éneklőkanonok, Márik, a nagyobb Kalderbach villa plébánosa	perbeli egészség írásba foglalása (kalderbachi tizedek)
*I/4.	1279. 03. 04.	–	HO I. 73; ÁÚO XII. 256.	Kőszegi Henrik bán fiai: Pál, Péter, Miklós, Kachyna, Lőrinc, János	kegyelem, szabad birtoklás
I/5.	1279. 03. 04. (Buda)	DL 74778	HO VI. 240.	Márik comes fia, Bootyz comes	átírás, adomány megerősítése (IV. László 1275: RA 2596)
I/6.	1279. 03. 23. (Buda)	DF 209964	ÁHL 50.	egri káptalan, Mátyás tornai plébános	joghatósági vita (buzitai Szt. Márton egyház)
I/7.	1279. 03. 29. (Buda)	DF 236342, DF 236343	ÁÚO IX. 246–249; MES II. 93–96.	Csák Ugrin kir. tárnokmester, esztergomi káptalan	bizonyosságlevél: adás-vétel (esztergomi palota)
I/8.	1279. 05. 05. (Buda)	DF 208576	MES II. 97–98.	Miklós mester, vál. esztergomi érsék	Kiközösítés feloldása bizonyos feltételek teljesítése mellett
*I/9.	1279. 06. 13.	–	THEINER I. 338; ÁÚO IV. 188.	Fülöp legátus	Mandátum (III. Miklós) János óbudai prép. kalocsai érsekké vál.
II/1a.	1279. 06. 23. (Buda)	DF 289176	(többek közt) FEJÉR V/2. 502–512.		Kun törvények I.

233 Megjegyzés: A \*-gal jelölt okleveleket nem a legátus állította ki, szövegük viszont fontos információkat szolgáltat Fülöp püspök magyarországi követtségéről (is), erre tekintettel vettem fel őket a legátus tevékenységi körébe. A forráshelyeket csak a legátus által kiadott okleveleknél tüntettem fel. A szövegkiadások feltüntetése nem hiánytalan.

I/10.	1279. 07. 13. (Buda)	DF 252015, DF 252027	ÁÚ XII. 263–264; TKALČIĆ I. 199.	Timót zágrábi püspök	birtok megerősítése (Gerzence <i>comitatus</i> ) kun törvények II.
II/1b.	1279. 08. 10.	DL 56727	(többek közt) ENDLICHER 559–565		
II/2.	1279. 09. 14. (Buda)	DF 289175	ENDLICHER 565–602.		budai zsinat
*I/11.	1280. 05. 07.	-	THEINER I. 346; ÁÚ IV. 225–226.	Lodomér vál. esztergomi érsek (szász)városi szász <i>universitas</i>	pallium
I/12.	1280. 05. 26. (Esztergom)	DF 277202	-		egyházi tilalom
*I/13.	1280. 08. 18.	-	FEJÉR V/3. 28.	Fülöp legátus	göncibányai ezüst (IV. László)
*I/14.	1280. 08. 18.	-	ÁÚ IV. 214–215.	Paskaz pozsonyi prépost	adomány (Szimcs) (béke: Fülöp – IV. László)
*I/15.	1280. 08. 19.	-	FEJÉR V/3. 35; THEINER I. 348.	Mo. egyházi, világi előkelői	boszniai eretnek elleni pápai, legátusi rendelkezések megtartása
I/16.	1280. 09. 06. (Esztergom)	DF 252015, DF 252027	TKALČIĆ I. 203; ÁÚ XII. 311.	Jakab császári prépost, Verőce, Lippa, zágrábi p.	tized
I/17.	1280. 09. 27. (Buda)	DF 252027, DF 252015	TKALČIĆ I. 201; ÁÚ XII. 307.	verőcei ferences gárdián, Verőce, Lippa, zágrábi p.	tized
I/18.	1280. 11. 05. (Esztergom)	DF 283555, DF 256722	TKALČIĆ I. 202.	Timót zágrábi p.	Garics vára (IV. László, 1277. 03. 22.)
*I/19.	1280. 11. 06.	-	HO VI. 261.	Erzsébet királyné, szepesi káptalan	tizedszedési jog
*I/20.	1280. 11. 08.	-	TKALČIĆ I. 203; FEJÉR V/3. 15–17; ÁÚ XII. 310–312.	zágrábi p.	tized (Verőce, Lippa)
*I/21.	1280. 11. 09.	-	FEJÉR V/3. 33–34.	zágrábi p.	tized (Verőce, Lippa), császári kp. bizonyítáglevele
*I/22.	1280	-	FEJÉR V/3. 514–517.	Péter veszprémi püspök, veszprémi apáca	tized
*I/23.	1280	-	FEJÉR V/3. 41–42.	Erzsébet királyné, szepesi szászok és latinok	tizedfizetés módja

*I/24.	1280	-	ÁÚO IV. 227.	veszprémi káptalan, somogyi plébánosok	tized
I/25.	1281.06.26. (Esztergom)	DL 346	HOKlt 89-90.	turóci premontrei prépostság	átírás (IV. Béla, 1251. 07. 15.)
I/26.	1281.09.06. (Esztergom)	DF 260241	FEJÉR VII/2. 45.	turóci premontrei prépostság	átírás (IV. Béla: 1251-1269, 1266, 1266, 1270)
I/27.	1281. 10. 21. (Hainburg an der Donau)	DL 1592	HOKlt 92.	(sátoralja)újhelyi remeték	javak, birtokok, jogok megerősítése
I/28.	1282.09.10 (Bécs)	DF 266875, DF 283706	-	Német Lovagrend bécsi komtura és konventje	átírás (IV. Béla 1244. 05. 02.-i, Kezdtelen, Suk és Zellére vonatkozó hamis adománylevele, RA 764.)
*I/29.	1282.06.19.	-	ÁÚO IV. 240-241; THEINER I. 350.	Tamás vasvári prépost	váradai püspökválasztás
*I/30.	1282.08.28.	-	ÁÚO IV. 242; THEINER I. 350.	királyi kegyuraság alatt lévő egyházak plébánosai	kinevezés
*I/31.	1288	-	ÁÚO IV. 332-334; FEJÉR V/3. 436.	Mykud bán és testvére, Imre	feloldozás szentföldi zárandoklati fogadalom alól
*I/32.	1342.06.01	-	FEJÉR VIII/4. 587-589.	veszprémvölgyi apácák	tized

Kiss Gergely:

## Altegradus de Cataneis de Lendenaria Egy legátusi ügyszallgató a 14. század eleji Magyarországon\*

A pápai képviselétről szóló szakirodalom leginkább a pápa közvetlen környezetéből kiküldött bíborosok, azaz a pápai oldalkövetek, ill. más, magas rangú megbízottak, pl. *nuntius*ok iránt mutat érdeklődést, és kevesebbet foglalkozik számos más megbízotti formával. Általában a képzeletbeli rangsor végén kapnak helyet a pápai kiküldöttek személyzetéhez tartozó egyháziak, még akkor is, ha adott esetben (a későbbiek folyamán) komoly karriert futottak be. Altegradus személyénél keresve sem lehetne jobb példa találni arra, hogy egy, a pápai képviselők kíséretébe tartozó klerikus is figyelmet érdemel, hiszen esetenként éppen az ő és a hozzá hasonlók élettörténete ad felvilágosítást a megbízások hátterében meghúzódó személyi kapcsolatrendszeréről.

Altegradus a trevisói Catanei nemesi család sarja, apja Crosna dei Catanei di Lendinaria volt.<sup>1</sup> A famíliáról sajnos túl sokat nem tudunk. XI. Benedek előbb egy 1303. december 28-i oklevélben Theobaldus Frederici de Archónak, majd egy 1304. február 7-i diplomájában Jacobinus Manuelis de Cataneis Lendenariának adott felmentést, hogy születési hiányossága ellenére felvehessék az egyházi rendeket és javadalmakhoz juthassanak. Theobaldus a trienti *scholaris*, Jacobinus pedig zadari klerikus volt, mindketten nagybátyjuk Altegradus közbenjárásnak köszönhetően a *dispensatiót*.<sup>2</sup>

Altegradus tanulmányairól már több ismerettel rendelkezünk. Egyetemi stúdiumait talán Bolognában végezte, először ott tanított – egy 1289. évi adat szerint 150 font fizetésért –, majd 1290 elejétől Padovában professzorként oktatott kánonjogot,<sup>3</sup> a vicenzai püspöki kinevező okirat szerint a tudományokban jártas férfi volt (*vir ... litterarum scientia predictus*). A halálának emléket állító sírvers tanúsága szerint a kánonjog doktora volt.<sup>4</sup> Tudását XI. Benedek több alkalommal is kiemelte.<sup>5</sup>

---

\* A tanulmány az NKFIH NN 124763 „Pápai megbízottak a 14. századi Magyarországon (1294–1378) – Online adattár” keretében és támogatásával készül. A szerző az MTA-DE „Lendület” – Magyarország a középkori Európában kutatócsoport tagja.

1 MANTESE 1954. 325.

2 RB XI. 348; 363. Vö. KALTENBRUNNER 1889. 576. sz.

3 MANTESE 1954. 326–327.

4 MANTESE 1954. 331: 153. jz.

5 Pl. RB XI. 1127. sz.; MANTESE 1954. 325.

Egyetemi tanulmányainak költségeit feltehetően egyházi javadalmaiból fedezte. Ravennai kanonoki állására 1300-ból van adat, de elképzelhető, hogy már korábban is kezében tartotta.<sup>6</sup> A 14. század legelején ívelt fel igazán pályafutása, amikor a pápai kúriába került. 1300 őszén az akkor még „csak” ravennai kanonok mint VIII. Bonifác káplánja és a pápai palota ügyhallgatója járt el a lucanói Szt. György prépostja, Vince és egy ottani szerzetes, Johannes Ciamini (dict.) között a monostor egyik perjelsége miatt kialakult perben.<sup>7</sup> Nem sokkal ezután, 1301-ben elnyerte a padovai esperesi állást.<sup>8</sup> Hamarosan újabb fontos tisztségeket nyert el a pápai udvarban, az *auditor sacri palatii* mellett, a honfitárs, a szintén trevisói Boccassini, azaz a későbbi XI. Benedek segítette hozzá a jegyzői, ill. *referendariusi* álláshoz a pápai kancellárián, továbbá a vicenzai püspöki székhez (1303).<sup>9</sup>

A személyes kapcsolatoknak köszönhetően nem meglepő, hogy az 1301–1303 között Magyarországon tevékenykedő Boccassini személyzetében ott találjuk Altegradust is. Beosztása igen fontos volt, amellett, hogy káplánként tevékenykedett, ő volt a pápai oldalkövet kancellárja is, ill. több alkalommal járt el ügyhallgatóként. A szokásoknak megfelelően pápai engedéllyel egyházi javadalmaiból származó bevételeit kiküldetése idején is élvezhette.<sup>10</sup>

Szerencsére magyarországi tevékenységéről két oklevél is fennmaradt, sőt ezek közül az egyiket maga Altegradus adta ki. 1302. január 24-én mint Boccassini legátus káplánja, kancellárja és általános ügyhallgatója intézkedett a pannonhalmi apátság és a pozsonyi társaskáptalan közötti pereskedésben. Altegradus Pozsonyban kelt közhitelű oklevele foglalta ugyanis írásba a pannonhalmi apát, Hermann és a pozsonyi társaskáptalan prépostja, Szerafin között Pál pécsi, Imre váradi püspök és Pál kalocsai prépost közreműködésével létrejött egyezséget. E szerint a vita abból fakadt, hogy a szerzetesek által emelt dénesi kápolna csorbította a prépostság miseri Szt. Márton-egyházának parochiális jogait. A felek végül úgy egyeztek meg, hogy a lelki jogok a kápolnát illetően az esztergomi érseket és a pozsonyi prépostot, a temetés és a keresztelés joga pedig a plébániaegyház elöljáróját illetik meg. A szerzetesek csupán annyi jogot tarthattak meg, hogy amikor apátjuk felkeresi a dénesi kápolnát, ott szabadon misézhetnek, egyébiránt azonban semmilyen lelki joggal sem bírnak.<sup>11</sup>

---

6 RB VIII. 3749. sz.

7 RB VIII. 3749. sz.

8 MANTESE 1954. 327.

9 SCHMIDT 1989. 229; NÜSKE 1974–1975. 86–88; [CIAPPARONI 1979](#).

10 RB VIII. 4339. sz. Altegradus itt is mint ravennai kanonok, pápai káplán szerepel.

11 Eredetije: DF 207117. Az oklevelet 1324. április 24-én átírta Boleszló esztergomi érsek: DF 207133. AO I. 17. sz.; AOKlt. I. 164. sz. Az oklevelek képei: Altegradus: [http://images.monasterium.net/pics/227/K..MOM-Bilddateien.~Pannonhalmajpgweb.~Capsarium.~Pann\\_1302\\_01\\_24\\_207117.jpg](http://images.monasterium.net/pics/227/K..MOM-Bilddateien.~Pannonhalmajpgweb.~Capsarium.~Pann_1302_01_24_207117.jpg); Boleszló érsek: [http://images.monasterium.net/pics/227/K..MOM-Bilddateien.~Pannonhalmajpgweb.~Capsarium.~Pann\\_1324\\_03\\_25\\_207133.jpg](http://images.monasterium.net/pics/227/K..MOM-Bilddateien.~Pannonhalmajpgweb.~Capsarium.~Pann_1324_03_25_207133.jpg) –

Ugyanezen a napon kelt egy másik oklevél, szintén Pozsonyban, amelyet azonban Miklós, Interamnei Raynerius fia, közjegyző adott ki. A szöveg tanúsága szerint Boccassini legátus, valamint Altegradus padovai esperes, a pápai oldalkövet kancellárja Pál pécsi, Antal csanádi, János nyitrai püspökök és Szerafin pozsonyi prépost jelenlétében a szepesi prépost megválasztásának módjáról folytatott vizsgálatot. Azt igyekeztek tisztázni, hogy a prépostot a király vagy a káptalan választja-e. A püspökök és Szerafin válasza azt igazolta, hogy a választás a káptalan illeti, a megerősítés pedig az esztergomi érsek joga.<sup>12</sup> Altegradus további magyarországi tevékenysége ismeretlen, valószínűleg Boccassinivel együtt tért vissza Itáliába 1303 tavaszán.<sup>13</sup>

Az egykori legátus megválasztását követően Altegradus immár XI. Benedek szolgálatában folytatta munkáját. 1303. november 21-én a pápa Albertinus Morosini kérésére, Alexander nevű unokaöccsének egy kanonoki állást biztosított a cambrai egyházban. Az ilyenkor megszokott vizsgálat címzettjei között Altegradus padovai esperesként mint az egyik *conservator* szerepel, a padovai Grimerius Visconti párizsi kanonok, ill. a pármai Johannes de Plaza, arrasi kanonok társaságában.<sup>14</sup>

A személyes kapcsolat Altegradus esetében is kifizetődő volt, hiszen nem sokkal később, 1303. december 9-én XI. Benedek őt nevezte ki Vicenza püspökévé.<sup>15</sup> Emiatt természetesen meg kellett válnia a padovai esperességtől, ám ennek betöltését XI. Benedek 1304. március 12-én magára Altegradusra és a padovai püspökre bízta.<sup>16</sup> A kinevezéssel azonban Altegradus egy előre nem sejtető, kellemetlen helyzetbe csöppent bele. Már a püspöki szék tényleges birtokba vétele sem ment könnyen. XI. Benedek még Altegradus kinevezése előtt áthelyezte a korábbi püspököt, B. Rainaldo Concorreggit a ravennai érsekség élére, miután már november 12-én rezerválta a vicenzai püspöki szék betöltését.<sup>17</sup> A püspöki felszentelés azonban még sokáig váratott magára, legalábbis erre lehet következtetni a pápa 1304. március 7-i leveléből, amelyben meghosszabbította Altegradus számára a felszentelés határidejét. 1304. február 22-én a vicenzai egyház jogainak védelmére pedig padovai Szt. Jusztina apátját, a milánói esperest és Bittinus de Coneglano pápai káplánt, nógrádi esperest

---

letöltés ideje: 2019. 03. 01. Altegradus oklevelén nem saját, hanem Boccassini legátus pecsétje függ. Vö. Kiss 2008. 273, 281.

12 Eredetije: DF 264132 (<https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/view/15085/?pg=2&bbox=480%2C-3977%2C3342%2C1141>). FEJÉR VIII/1. 98–99; MES II. 535. sz.; AOkt. I. 165. sz. Vö. Kiss 2008. 273, 281.

13 Boccassini a pápai kamara egy bejegyzése szerint 1303. május 10-én már a pápai udvarban volt. ASV Cam. Ap. Obl. et Sol. 2, fol. 13r, 20r; RC V. Appendices I. 201: 2. jz.

14 RB XI. 213. sz.; KALTENBRUNNER 1889. 552. sz.

15 RB XI. 1127. sz.; KALTENBRUNNER 1889. 552. sz. és HC I. 526; MANTESE 1954. 325.

16 RB XI. 606. sz.; MANTESE 1954. 328.

17 RB XI. 1124. sz.; MANTESE 1954. 324, 325.

jelölte ki.<sup>18</sup> A püspöki szék elfoglalását hátráltatta, hogy Vicenza városa és a pápaság között Rainaldo áthelyezése és az új püspök kinevezése ügyében nézeteltérés támadt, amelynek vége pontosan nem ismert. Lehetséges, hogy még XI. Benedek 1304. július 7-i halála előtt véget ért, de az sem kizárt, hogy az ezt követő zavaros pápaválasztási ügy miatt tovább húzódott.<sup>19</sup> Az bizonyos, hogy június 14-én még mindig mint „electus Vicentinus”, de augusztus 17-én már mint „episcopus Vicentinus” szerepel.<sup>20</sup> Ennek ellenére 1305 vége előtt aligha számolhatunk azzal, hogy ténylegesen ő kormányozta volna az egyházmegyét. V. Kelemen 1305. december 10-én még *expectativa* formájában gondoskodott Johannes portói püspök-bíboros kérésére egy kanonoki állásról klerikusa és familiárisa, Symon Alamanni de Bononia számára, ill. egy prebendáról. Ez utóbbi feltétele volt ugyanis, hogy Altegradus választott vicenzai püspök, pápai írnok felszentelésével üresedés álljon elő.<sup>21</sup> A tényleges püspöki működésre utal az, hogy 1306. január 7-én kötelezvényt adott 1000 ft. *servitium commune*, 5 kisebb *servitium* megfizetéséről augusztus 1-jéig, ill. 2 hónap határidővel.<sup>22</sup> Ugyanakkor a helyzet még mindig bizonytalan volt, erre utal a pápa nem egészen tíz nappal később, 1306. január 16-án kelt parancslevele, amelyben meghagyta Johannes püspök-bíborosnak (Porto et S. Rufina), hogy miután elődje, XI. Benedek Rainaldus vicenzai püspököt a ravennai érsekségre áthelyezte, szentelje fel az új püspököt, hogy az végre megkezdhesse működését.<sup>23</sup>

Az átmeneti időszak során Altegradus továbbra is a pápai kúrián tevékenykedett. 1304. március 2-án XI. Benedek arra utasította Altegradus vicenzai püspököt – akit jegyzőjének nevez –, a bécsi skót bencés monostor apátját és a helebruni plébánost, hogy Wulcerus (dict. Schober de Hanburt) passauai egyházmegyei papnak egy egyházi javadalmat juttassanak.<sup>24</sup> Egy másnapi pápai parancs szintén javadalom betöltési ügyben kelt. A pápa ugyanis csak azután juttatott Arnoldus dictus de Puteónak egy kancelláriai állást (*tabellionatus*), miután Altegradus vicenzai püspök, pápai jegyző a feladatra alkalmasnak találta.<sup>25</sup>

Valószínűleg erre az időszakra tehető az a pereskedés, amely egy konstanzi kanonoki állás körül támadt Guillelmus de Brixia, XI. Benedek *subdiaconusa*

18 Reg. Vat. 51, 405. sz, fol. 94<sup>v</sup>; UPLA 000467. sz.; MANTESE 1954. 326. Bittinus személyére ld. Reg. Vat. 51, 248. sz., fol. 64<sup>v</sup>; UPLA 000284. sz.; MANTESE 1954. 326 (dátum nélkül).

19 MANTESE 1954. 327; MANTESE 1949. 252.

20 MANTESE 1954. 328.

21 „[...] dilectus filius Altegradus notarius noster, electus Vicentinus in eadem ecclesiam [...]” ASV Reg. Vat. 52, fol. 95r; RC V. 542. sz.

22 ASV Cam. Ap. Obl. et Sol. 2, fol. 5r; RC V. Appendices I. 3. sz. 1306. május 15., Bordeaux: kamarai nyugta arról, hogy a vicenzai püspök által vállalt a kamarának fizetendő 5 ft., ill. a bíborosokat illető 83 ft, 4,5 toursi garas (4 *servita minuta*) összeget a püspök Petrus de Bonzanne útján megfizette. ASV Cam. Ap. Obl. et Sol. 2, fol. 71r; RC V. Appendices 274. sz.

23 BAV. Ottobon. 2546, fol. 113r; RC V 1056. sz.; UGHELLI 1717–1722. V. 1057.

24 RB XI. 794. sz.; KALTENBRUNNER 1889. 599. sz.

25 RB XI. 540. sz.; KALTENBRUNNER 1889. 600. sz.

és Egidius de Astutavilla (Gilles d'Estouteville) között. Altegradus szerepe az volt, hogy mint pápai jegyző foglalja írásba a pápa által Guillelmusnak tett adományt az Odo de Anagnia halálával megüresedett kanonoki állásra vonatkozólag. Tényleges birtokba vétel azonban nem történt XI. Benedek halála miatt. Ez egyszerűsre behatárolja Altegradus részvételének időbeli határait, hiszen a pápa 1304. július 7-én hunyt el.<sup>26</sup>

A pápai szolgálat XI. Benedek halálával sem szakadt meg, igaz, ez már meglehetősen korlátozott, esetleges volt. Az egyik legnagyobb horderejű ügy a még VIII. Bonifác halálát követő meglehetősen kényes kérdés, Guillaume de Nogaret pere volt. Ebben Altegradusnak is volt valami csekély szerepe, bár a per fősodratából kimaradt. Mindenesetre 1310. június 28-án V. Kelemen az egy hónappal korábbi, Guillaume Nogaret perében a tanúk meghallgatását elrendelő bulláját kiegészítő parancslevelében a feladatot különböző területeken eltérő egyházi és világi személyekre bízta. Itália esetében ez a római lelki ügyekben megbízott helynök, Isnard thébai érsek volt, akinek négy másik főpappal együtt kellett eljárnia. Ezek között Guido ferrarai, Jacques Duèse avignoni, Jacobinus modenai püspök, Bertrand (Montauban apátja), Vitalus du Four ferences szerzetes, ill. több világi bírósági ügyvéd társaságában ott találjuk Altegradust is.<sup>27</sup>

Altegradus vicenzai püspöki működésének kezdete, mint láthattuk 1305–1306 fordulójára tehető. Egyik első intézkedése még 1305 januárjára nyúlik vissza. A helyi Szt. Péter bencés monostor birtokainak önkényes elfoglalása ügyében keletkezett per végül 1306-ban oldódott meg, akkor kapta vissza a monostor ténylegesen a birtokokat.<sup>28</sup>

1306 tavaszán Altegradus immár teljes jogú püspökként járt el egyházmegyéje ügyeiben. 1306. április 20-án V. Kelemen engedélyezte számára, hogy egy személyt felvegyen kanonokként a vicenzai és a Leonicus-egyházban az üresedésben levő, vagy megüresedő prebendákból, és iktassa őket birtokba.<sup>29</sup> A következő évben arról értesülünk, hogy Altegradus szentelte fel a barbaranói egyházat.<sup>30</sup>

A város politikai helyzete ugyanakkor nehézzé tette Altegradus helyzetét. Egy az 1280-as évek elejétől húzódo pereskedés állította ugyanis szembe a püs-

26 Az ügy végül V. Kelemen pápa elé került. 1310. június 3-án Avignonban kelt V. Kelemen parancslevele. A XI. Benedek általi rezerváció tényét Johannes (SS. Marcellus et Petrus) és Guillelmus (S. Nicolaus in carcere Tulliano) bíborosok igazolták, így V. Kelemen meghagyta Pandulphus de Sabello mr. Chableyarum prépostjának (Tours, Szt. Márton-egyház), pápai jegyzőnek és társainak a beiktatást. Egidium elmarasztalták, aki fellebbezett, ezért a pápa végül Exaquio apátja (Konstanz e. m.), a bolognai esperes és a narbonne-i sekrestyés útján a pápai kúria elé idéztette Egidium. ASV Reg. Vat. 57, fol. 81r; RC V. 5415. sz.

27 ASV Inst. misc. 501; RC V 10469. sz.; SCHMIDT 1989. 227; MANTESE 1954. 329–331.

28 MANTESE 1954. 328.

29 ASV Reg. Vat. 53, fol. 49v–503; RC V 1344. sz.

30 MANTESE 1954. 328.

pöki és a városi kormányzatot. Ezt tetézte, hogy Vicenza gyakorlatilag a padovai podestà befolyása alatt állt, így számos birtok hovatartozása, elsősorban a püspökségé, is erősen vitatott volt.<sup>31</sup> A pápaság 1281-től figyelt fel a visszaszerezésre és tett kísérletet a püspöki vagyon biztosítására a városiakkal szemben. Ez ahhoz vezetett, hogy 1283-ban az aquileiai tartományi zsinat egyházi tilalom alá vette a várost, amit 1284-ben ugyan Nernardo portói püspök-bíboros, pápai legátus és Bernardo Nicelli vicenzai püspök feloldott, de az ellenségeskedés továbbra sem hagyott alább. 1288-ban IV. Honorius adott utasítást a püspöki vagyont és jogokat sértő valamennyi határozat hatálytalanítására, és ezért oda legátusként a raguzai érseket, Bonaventurát (OFM) küldte ki. Ennek az eredménye lett az a hosszú per, amely 1289-től részben a helyszínen, részben a pápai kúria előtt folyt. A elhúzódó pereskedés több püspököt (Bernardo Nicelli /1270–1287/, Pietro Saraceno /1287–1297/, B. Rainaldo Concorreggi /1297–1303/ és pápai ügyhallgatót (Pietro di Ugolino, Napoleone Orsini, Benedetto Gaetani, Ugone di Buglione, Rainerio de Vichio) is „elfogyasztott”.<sup>32</sup>

Altegradus kinevezése azzal kecsegtetett, hogy személyében egy közvetítő jellegű, békére törekvő, jogban jártas személy veszi át a hosszú pereskedést, akinek egyaránt jó kapcsolatai vannak Padovával és a pápai kúriával. Valószínűleg sikerült kisebb részleges megegyezéseket létrehozni, így pl. 1305–1306-ban a bassanói birtokok ügyében, amelyet mind Padova, mind Vicenza a magáénak tulajdonított.<sup>33</sup> Ugyanakkor székvárosával a viszony elmérgesedett, ennek oka a püspök és a padovai podestà, Manfredo Dalesmanini megegyezése lehetett. A helyzet olyannyira rosszra fordult – legalábbis a történetírók (Paglierini és Barbarano) tollán –, hogy a lakosok ekkor elfalazták a város valamennyi kapuját.<sup>34</sup> Az erős padovai befolyást 1311. április 15-én a császári helytartó, Vanizeno dei Lanfranchi da Pisa szüntette meg, azzal, hogy bevonult a városba. Ezzel Vicenza a tekintélyes Scaligeri család befolyása alá került, amely a veronai VII. Enrico hívének számított.<sup>35</sup> A helytartó személye ugyan július-augusztusban megváltozott – Aldigreto da Castelbarco vette át az irányítást 1312. február végéig –, de a helyzet cseppet sem javult. Ugyanakkor ez azzal járt együtt, hogy a püspök személyes javainak egy része a helytartó kezébe került, maga Altegradus is Padovába menekült. Menekülése hátterében állhatott az is, hogy a vicenzai püspök erősen kötődött Padovához, így politikai ellenfélnek számított, mivel a guelfeket támogatta.<sup>36</sup> Ezt a véleményt fogalmazta meg Ferreto de' Ferreti is.<sup>37</sup> Arra, hogy

---

31 MANTESE 1949. 239.

32 MANTESE 1949. 239–252. Az ezzel kapcsolatos kiegészítő dokumentumokat ld. uo. 253–263.

33 MANTESE 1954. 367–368.

34 MANTESE 1954. 368.

35 MANTESE 1954. 369.

36 MANTESE 1954. 371. A szerző szerint ennek a jele volt, hogy 1310-ben 1500 lovas indult az estei őrgrófság megsegítésére.

37 „*Altegradus quoque presul, benignus et sapiens, dum e Patavo delectus aulam pontificalem annis*

ez nem volt alaptalan gyanú, érdemes néhány tényt felidézni. V. Kelemen egyik leveléből kiderül, hogy Vanizeno da Pisa helytartó idején elragadták a püspök és az egyház javait a brandellói kastélyból, amelyből csak igen keveset szolgáltatottak vissza. Maga az egyház egyik hűbérese, Marcabruno da Vivaro is elcsalt az egyház vagyonából, amelyet törvénytelen fiának, Giacomónak juttatott, aki aztán a helytartó embereivel együtt újabb darabokat szerzett meg a püspöki vagyonból. Ugyanez folytatódott Aldrigo da Castelbarco idején, sőt számos városi is arra használta fel a helyzetet, hogy megrövidítsék az egyházmegye javait.<sup>38</sup> Az ellentéteket tovább éllezte, hogy 1311. december 16–17-én Aldrigo da Castelbarco több padovai család vicenzai érdekeltségét, értékeit lefoglaltatta, ez tovább rontotta a püspök és a város amúgy is feszült viszonyát.<sup>39</sup>

Altegradus tehát amilyen nehezen vehette birtokba püspökségét, legalább olyan hamar el is vesztette azt ennek a konfliktus-sorozatnak az eredményeképpen. Annak, hogy nem sikerült hatalmát Vicenza felett megerősíteni, a város és Padova ellentéte mellett talán az is oka lehetett, hogy Altegradusnak V. Kelemennel már korántsem volt olyan bensőséges viszonya, mint egykori földijével, a szintén trevisói származású XI. Benedekkel. Altegradus Vicenzából történt távozását követően (1311), 1314. október 1-jén halt meg Padovában, az itteni dommonkosoknál temették el, ahol egy rövid sírvers állít emléket neki.<sup>40</sup>

---

*ferme sex possedisset, metu profugus, sub ignoto celatus discessit habitu*” – idézi: MANTESE 1954. 331–332, 370–371.

38 MANTESE 1954. 371–372.

39 MANTESE 1954. 372–373.

40 „*Hic iacet venerabilis in Christo pater dominus Altegradus de Lendenaria et doctor decretorum et episcopus Vicentinus qui feliciter de hoc mundo migravit prima die octobris MCCCXIV. indictione XII cuius anima requiescat in pace. Amen*”. MANTESE 1954. 331: 153. jz.



*Maléth Ágnes:*

## **Gui de Boulogne magyarországi legációja\***

A legációk története valószínűleg a pápai képviselő legkedvezőbb forrásadottságokkal rendelkező és leginkább feldolgozott területe. A korábbi kutatások azonban elsősorban a legátusok tevékenységének diplomáciai aspektusára koncentráltak, így a történettudomány csak nemrég kezdte felfedezni a témakör komplexitását, a pápai legátusok működésének sokrétűségét; arra is rávilágítva, hogy számtalan új vizsgálódási irányban lehet még továbbhaladni.<sup>1</sup> Gui de Boulogne, a S. Caecilia presbiter-bíborosának magyarországi megbízatása esetében is érvényesült ez az általánosnak mondható historiográfiai tendencia, amelyet felerősítettek a bíboros magyarországi megbízatásának háttérét adó politikai események – ti. az András herceg ellen 1345. szeptember 18-ról 19-ére virradó éjszaka elkövetett merénylet és I. Lajos ebből következő első itáliai hadjárata. A történészek a pápai udvar diplomáciai célkitűzéseinek meghatározását és minél részletesebb leírását tekintették elsődleges feladatnak, így a legátus tevékenységét e szempont tárgyalásának rendelték alá. Gui de Boulogne ennek következtében a magyar történetírásban csupán I. Lajos és VI. Kelemen konfliktusának mellékszereplője, egy a számos pápai küldött közül, akik – kevéssé sikeres módon – a magyar királyt igyekeztek távol tartani a Nápolyi Királyságtól. Rövid magyarországi tartózkodása pedig a két itáliai hadjárat között eltelt idő mérsékelt jelentőségű epizódjaként jelenik meg a feldolgozásokban.<sup>2</sup> Részletesebben csak Fraknói Vilmos<sup>3</sup> – aki a pápai–magyar kapcsolatok szereplőit igyekezett minden esetben azonosítani – és Pór Antal a Nagy Lajosról írott életrajzában<sup>4</sup> foglalkozott az 1349-es legációval. Kifejezetten Gui de Boulogne magyarországi tevékenységének szentelt tudományos feldolgozás 2015-ig nem is született magyar nyelven; akkor jelen sorok szerzője igyekezett tisztázni a bíboros itineráriumának néhány kérdéses pontját.<sup>5</sup>

---

\* A tanulmány elkészítését támogatta az NKFIH NN 124763 Pápai megbízottak Magyarországon a 14. században (1294-1378) – online adattár kutatási program.

1 BLAKE 2006; FIGUEIRA 1991. 56–79; FIGUEIRA 2006. 73–106; MALECZEK 2003. 33–86; KALOUS 2017.

2 Rác György a magyarországi Anjouk Szentszékhez fűződő viszonyáról írt könyvfejezetben röviden megemlíti Gui de Boulogne magyarországi kiküldetését. RÁCZ 6. 70.

3 Fraknói egyébként a német vagy olasz történetírásból átvett Gui de Montfort névalakot használja. FRAKNÓI 1901. 225. és 229–231. Pierre Jugie felhívja rá a figyelmet, hogy a de Montfort alak használata a bíboros esetében nem helyénvaló, hiszen Gui bátyja volt az, aki 1351-től viselte a Montfort grófja címet. JUGIE 1989. 30: 2. jz.

4 PÓR 1893. 172–173, 211–216.

5 MALÉTH 2015. 29–42.

Természetszerűleg Gui de Boulogne életpályája – elsősorban későbbi diplomáciai tevékenysége miatt – a nyugat-európai, ezen belül is főként a francia történetírás figyelmét jobban megragadta. A pápai regisztrumkönyvek kiadását megkezdő Guillaume Mollat,<sup>6</sup> és a projekt későbbi fázisában XI. Gergely forrásaival foglalkozó Anne-Marie Hayez<sup>7</sup> is készített egy-egy lexikonszócikket a bíborosról. Az avignoni pápai kúriáról írt monográfiájában Bernard Guillemain rövid prozopográfiai összefoglalást ad a bíboros karrierjéről, elsősorban Élie Talleyrand de Périgord-dal párhuzamba állítva.<sup>8</sup> Gui de Boulogne teljes életrajzát, valamint a bíboros magyarországi működésének legrészletesebb leírását pedig a párizsi Archives Nationales munkatársának, a bíborosi familiák szakértőjének, Pierre Jugie-nek köszönhetjük.<sup>9</sup> Werner Maleczek osztrák történész pedig a 14. századi pápai legációk általános jellegzetességeiről végzett kutatásai során értekezett Gui de Boulogne-ról.<sup>10</sup>

A rendelkezésünkre álló szakirodalmat áttekintve láthatjuk, hogy Gui de Boulogne követsége a magyar történetírásban a kevésbé feldolgozott témák közé tartozik, míg a nyugat-európai kutatók nem feltétlenül az I. Lajoshoz irányuló rövid kiküldetésre helyezték a hangsúlyt. Mivel a bíboros szorosabb értelemben vett magyarországi tevékenységéről korlátozott forrásbázis áll rendelkezésünkre, jelen tanulmányban egy új forráscsoport – a legátusi felhatalmazások (*facultates*) – bevezetésével elsősorban intézménytörténeti szempontból igyekszem megközelíteni a kérdést.

### Gui de Boulogne kinevezésének háttere

Bár a felbolydult diplomáciai helyzet következményeként gyakoriak voltak a követváltások a magyar királyi és a pápai udvar között, a Magyar Királyság területére kinevezett pápai legátusok száma a korábbi évtizedekhez képest nem növekedett. I. Károly uralkodása alatt (1301–1342) ketten kaptak ilyen jellegű felhatalmazást: Niccolò Boccasini, Ostia és Velletri püspök-bíborosa, vagyis a későbbi XI. Benedek pápa (1301–1303), valamint Gentile da Montefiori, a S. Martinus in montibus presbiter-bíborosa (1308–1311).<sup>11</sup> Ezt követően Gui de Boulogne 1349-es kiküldetéséig nem járt *legatus a latere* minőségben pápai követ Magyarországon, annak ellenére, hogy András herceg halála után a pápai udvar több prominens tagja is kapcsolatba került I. Lajos magyar királlyal. A nápolyi helyzet kezelésével megbízott pápai képviselők azonban leginkább Itália területére kaptak legátusi felhatalmazást (így Bertrand de Déaux, S. Marcus

---

6 MOLLAT 1938. col. 101–106.

7 HAYEZ 1983.

8 GUILLEMAIN 1966. 249–251.

9 JUGIE 1986. és JUGIE 1989.

10 MALECZEK 2003. 43, 48–49, 54, 58, 62, 85.

11 Boccasini és Gentile magyarországi legátusi tevékenységéről ld. KISS 2010. 101–116; KOVÁCS 2013a; [KOVÁCS 2013b](#); MALÉTH 2019.

presbiter-bíborosa<sup>12</sup>), azok a követek pedig, akik 1345 és 1349 között valóban Magyarországra látogattak (vagy legalábbis megközelítették az országot) – így Ferenc triesti püspök,<sup>13</sup> Bertrand de Saint-Geniès aquileiai pátriárka,<sup>14</sup> Péter viterbói püspök<sup>15</sup> – nem a legátus, hanem a *nuntius Apostolice Sedis* titulust viselték.<sup>16</sup>

- 12 De Déaux bíboros az 1345. októberi konzisztórium döntés óta volt kinevezett legátus, bár minden jel szerint kiküldetésére nem indult el azonnal. Vele együtt Pierre Bertrand, a S. Clemens bazilika presbiter-bíborosa is megbízást kapott, őt azonban hamarosan mással helyettesítette a pápa (erről bővebben ld. alább). JUGIE 1989. 32.
- 13 GUILLEMAIN 1966. 249–251. Első említése Magyarországra küldött *nuntius*ként 1345. 12. 04.: ASV Reg. Vat. 139, fol. 305v, ep. 1342. Fraknói szerint a triesti püspök 1346 júniusában érkezett meg Budára, ahol Erzsébet anyakirályné fogadta. FRAKNÓI 1901. 200–201.
- 14 Bertrand de Saint-Geniès aquileiai pátriárka, Magyarországra kiküldött pápai *nuntius* legkorábbi említése: 1346. 01. 09.: ASV Reg. Vat. 139, fol. 183v, ep. 782. Mivel VI. Kelemen éppen abban az időszakban utasította az aquileiai főpapot, hogy tántorítsa el I. Lajost a Nápoly elleni hadjárat megindításától, amikor a magyar király a Zára megtartásáért folytatott harccal volt elfoglalva, Fraknói feltételezte, hogy Bertrand Zára közelében kereste fel a királyt. 1346. 07. 16.: ASV Reg. Vat. 140, fol. 58v, ep. 251, THEINER I. 716. (MLXXXII), FRAKNÓI 1901. 203. A pátriárka egyébként köztudottan jó viszonyt ápolt I. Lajossal, a pápa is úgy tudta, hogy a nápolyi kérdésben a magyar féllel rokonszenvezett. 1347. 09. 15.: ASV Reg. Vat. 141, fol. 91v, ep. 415; AOKt. XXXI 449. (868. sz.) Bertrand pátriárka és Ferenc triesti püspök követségéről még ld. PÓR 1900. 13–14.
- 15 Péter viterbói püspök kinevezésének idején [1348. 05. 13.: ASV Reg. Vat. 141, fol. 279v, ep. 1417. (a püspök napidjáról), ASV Reg. Vat. 141, fol. 277v, ep. 1406 (a pápa értesíti I. Lajost a viterbói püspök kiküldéséről)] I. Lajos még Nápolyban tartózkodott, ugyanis az első itáliai hadjáratra 1347. november közepén indult, és 1348. május végén vonult vissza Magyarországra. FRAKNÓI 1901, 220. és 225. A viterbói egyházmegye éléről időközben Veronába áthelyezett Péter püspök követségének kimenetele kérdéses. Fraknói szerint a *nuntius* nem jutott el a magyar királyhoz (FRAKNÓI 1901. 225.), Pierre Jugie – aki egyébként 1348 júniusára teszi a magyar hadak visszavonulását – viszont nem kérdőjelezi meg, hogy a követ májusban útra kelt Budára. JUGIE 1989. 36. VI. Kelemen valójában június közepén már tudott arról, hogy I. Lajos visszatér Magyarországra, ezért úgy tervezte, hogy Péter püspök útközben csatlakozik a magyar királyhoz. 1348. 07. 15.: ASV Reg. Vat. 142, fol. 26r, ep. 97, THEINER I. 765–766. (MCLIV. sz.); a pápa ugyanilyen dátummal Erzsébet királynénak a követ kiküldéséről: ASV Reg. Vat. 142, fol. 23v–24r, ep. 91–92. A források szerint Péter az időközben elhunyt Matteo Ribaldi veronai püspököt helyettesítette a *nuntiusi* megbízásban (1343 júniusa – 1348 májusa HC I. 523.). Ribaldit a pápa eredetileg a jubielumi év miatt küldte Rómába *nuntiusi* felhatalmazással (1347. 08. 17.: ASV Reg. Vat. 141, fol. 58, ep. 243.) Mivel csak 1348 nyaráról áll rendelkezésünkre egy olyan dokumentum, amely (az egyébként már elhunyt) Ribaldit mint I. Lajoshoz küldött pápai követet említi (ld. VI. Kelemen fentebb idézett levelét Erzsébet királynéhoz), feltételezhetjük, hogy Ribaldinak is Itália, és nem Magyarország területén kellett volna felkeresnie a magyar királyt.
- 16 A 14. századra jellemző tendencia volt, hogy a legátusi kinevezések helyett a pápák *nuntiusok* kiküldését részesítették előnyben. Ennek hátterében egyrészt politikai megfontolások álltak (a legátusok széleskörű joghatóságuk miatt gyakran találkoztak az uralkodók és a helyi klérus ellenállásával, sokszor éppen a *procuratiók* miatt, ld. alább), másrészt míg a legátus hivatalát erre az időszakra már mereven behatárolta a kánonjog, a *nuntius* megbízatása sokkal rugalmasabban alakítható volt. KYER 1979. 28–31, és 179–181.

Gui de Boulogne, S. Caecilia presbíter-bíborosa már András herceg halála után néhány hónappal, 1345 végén kapcsolatba került a Nápolyi Királyság ügyével. Ekkor ugyanis VI. Kelemen az egyik Itáliába kinevezett legátust,<sup>17</sup> Pierre Bertrand bíborost – a francia királyné közbenjárására – tisztségéből felmentette és Gui de Boulogne-nyal helyettesítette.<sup>18</sup> Arra a kérdésre, hogy miért rá esett a pápa választása, a korábbi történetírás általában a bíboros kiterjedt családi kapcsolataiban – amelyek a francia uralkodóházhoz, valamint a nápolyi és magyar Anjoukhoz fűzték – kereste a választ.<sup>19</sup> Pierre Jugie azonban hangsúlyozta, hogy hiba lenne ezeknek az egyébként igen távoli családi kötelékeknek túl nagy jelentőséget tulajdonítanunk, főként annak ismeretében, hogy Gui de Boulogne valójában a pápai udvar tarantói Anjoukat támogató köréhez tartozott.<sup>20</sup> Ez az állásfoglalás természetesen szembe állította a bíborosi kollégium másik nagy formátumú tagjával, Élie Talleyrand de Périgord-dal, aki az Anjouk durazzói ágának elkötelezett híve volt.<sup>21</sup> A két bíboros rivalizálása talán ahhoz is hozzájárulhatott, hogy Gui de Boulogne első alkalommal kimentette magát a pápa által ráruházott feladatok alól.<sup>22</sup> Ez azonban nem jelentette azt, hogy a bíboros teljesen kivonta volna magát a pápai udvar diplomáciai tevékenységéből, vagy eltávolodott volna a nápolyi kérdéstől. A bíboros ugyanis már magyarországi kiküldetése előtt is teljesített egy kisebb diplomáciai jellegű megbízatást: ő volt az egyik követ, aki a magyar király támadása elől Provence-ba menekült, és az Avignon szomszédságában fekvő Châteaurenard-ban elszállásolt Johanna királynő<sup>23</sup> előtt képviselte a pápát.<sup>24</sup> Annak az elgondolásnak megcáfolására, amely szerint a pestis miatt a következő két legátus delegálásáról csak az 1348. november elején összeült konzisztórium döntött,<sup>25</sup> idézhetnénk azt a tényt, hogy Gui de Boulogne mint magyarországi legátus *facultasai* közül kettőnek a kelte 1348. június 22. Ezeket a pápai bullákat azonban a többi *facultasszal* meg-

17 Erről ld. 11. sz. jegyzet.

18 1345. 12. 15.: ASV Reg. Vat. 139, fol. 168v, ep. 707. De VI. Kelemen már egy december 5-én írt levelében is megemlíti, hogy Gui de Boulogne-t a Nápolyi Királyságba akarta küldeni. 1345. 12. 05.: ASV. Reg. Vat. 139, fol. 161v–162r, ep. 674–679. (DF 291831), AOKlt XXIX 470. (855. sz.)

19 FRAKNÓI 1901. 225 és 229–230; GUILLEMAIN 1966. 249; valamint PÓR 1892. 172, különösen a 2. jz. Ehhez kapcsolódóan ld. még MDA II 349. és 373.

20 JUGIE 1989. 37.

21 A bíboros lánytestvére, Ágnes, János gravinai grófhhoz ment feleségül – e házasságból három fiú született: az I. Lajos által kivégeztetett Károly, valamint Lajos és Róbert. GUILLEMAIN 1966, 244–248

22 1346. február elején a pápa még arról ír, hogy a Gui de Boulogne-t legátusként a Nápolyi Királyságba küldi. 1346. 02. 01.: ASV. Reg. Vat. 170, fol. 3r, ep. 9; THEINER I. 703–706. (MLXVII), AOKlt XXX 55–56. (75. sz.); JUGIE 1989. 34.

23 Johanna 1348 januárjában hagyta el Nápolyt, és márciusban vonult be Avignonba. MOLLAT 1912. 188.

24 A másik követ a korábban „leváltott” Pierre Bertrand volt. JUGIE 1989. 35.

25 Émile-G. Léonard Johanna-életrajzára (LÉONARD 1932–1936.) hivatkozva: JUGIE 1989. 36.

egyező dátummal is kiadták, vagyis a dátum elírásával keletkezett duplumokról lehet szó.<sup>26</sup> Némely kiadásban ugyancsak hibás dátummal (1347. március 23-ára keltezve) szerepel az a pápai levél, amelyben VI. Kelemen beszámol Gui de Boulogne-nak az I. Lajos király követeivel folytatott tárgyalásairól; ez a dokumentum viszont csak két évvel később íródott, vagyis miután a legátus elindult a kiküldetésére.<sup>27</sup>

### A legáció szervezeti keretei

Gui de Boulogne magyarországi legációját a politikatörténeti megfontolásokon túl érdemes intézménytörténeti szempontból megközelíteni, hiszen a Szentszék avignoni korszaka a pápai udvar működése, az adminisztráció szempontjából átmeneti időszakot képvisel. A pápai legátusok kiküldése esetében is tetten érhető ez, főként a követség finanszírozását illetően. A 14. századig általános gyakorlat szerint a pápai legátusok „menet közben”, a helyi egyháziaktól szedett illetékből (*procuratio*) fedezték a költségeiket. Ezek a *procuratiók* azonban nagy terhet róttak a helyi egyházra, behajtásuk gyakran ütközött ellenállásba és sok esetben a klérus együttműködésre való hajlandóságát is negatívan befolyásolták. A *procuratiók* mérséklésének céljából IV. Lateráni Zsinat (1215) előírta, hogy a pápai legátusoknak mérsékelt számú küldöttséggel kell utazniuk,<sup>28</sup> e rendelkezést azonban a pápák gyakran helyezték hatályon kívül (Boccasinihez és Gentiléhez hasonlóan Gui de Boulogne is felmentést kapott<sup>29</sup>). A bíborosok számára az jelentette a legációkkal kapcsolatban felmerülő finandális problémák eredetét, hogy V. Kelemen konstitúciója (1312) távollétük idejére megfosztotta őket azoktól az illetményektől, amelyekből a pápai kúriában hagyományos módon részesültek.<sup>30</sup> Ezek a körülmények végül arra kényszerítették a Szentszékot, hogy más megoldást találjon a legációk pénzügyi hátterének megteremtésére: a rendszer fokozatosan átállt a központi finanszírozásra, vagyis a küldöttek fizetésben részesültek. Ez a változás azonban csak a 15. századra zajlott le;<sup>31</sup> Gui de Boulogne idejében

26 1348. 06. 22.: 20, presbiterektől született személyt felmenthet a születési rendellenesség alól ASV Reg. Vat. 187, fol. 29r, ep. 167; AOkt. XXXII 206. (391. sz.), LCPC CL VI. 1677. sz.; UPLA 001677. sz.; 100 személynek engedélyt adhat a Szent Sír és a Szentföld más szent helyeinek meglátogatására ASV 187, fol. 29, ep. 168r; AOkt. XXXII 206. (392. sz.); LCPC CL VI. 1678. sz.; UPLA 001678. sz.); valamint ugyanez a két facultas 1348. 11. 30-ai dátummal: ASV Reg. Vat. 187, fol. 28r, ep. 167; AOkt. XXIII 421. (876. sz.); LCPC CL VI. 1870. sz.; UPLA 001870. sz.); és ASV Reg. Vat. 187, fol. 29r, ep. 168, AOkt. XXXIII 422. (877. sz.), LCPC CL VI. 1871. sz.; UPLA 001871. sz.

27 1347. 03. 23.: ASV Reg. Vat. 142, fol. 97v, ep. 889; UPLA 004115. sz. Az Anjou-kori oklevéltár viszont helyes, 1349-es dátummal közli: AOkt. XXXIII. 120–123. (218. sz.).

28 Különösen a zsinat 26. és 29. kánonja. HEFELE - LECLERCQ V/2. 1913. 1354–1358; KALOUS 2017. 129.

29 1348. 11. 30.: ASV Reg. Vat. 187, fol. 22r, ep. 117.

30 BAUMGARTEN 1898. XXXVII. 1–2. (1–2. dok. korábbi példa, 3. sz. dokumentum)

31 KALOUS 2017. 137.

még a *procuratiók* és más, eseti megoldások alkalmazásával próbálkozott a pápai udvar. Ennek megfelelően a bíboros nem csak az említett speciális adóforma szedésére (1. tábl. I/1–4. sz.) (és az ellenállás szankcionálására, 1. tábl. I/8. sz.) kapott felhatalmazást a joghatósága alá rendelt területeken, hanem a pápa arra is felszólította a főpapokat, hogy a bíboros számára 40 aranyforintot és *securus conductust* biztosítsanak.<sup>32</sup> Ez a megkövetelt összeg nem volt jelentéktelen:<sup>33</sup> a 14. század első felében Magyarországra küldött pápai adószedők napi bére 1 és 2 aranyforint között mozgott,<sup>34</sup> a korszakban kiküldött pápai *nuntiusok* pedig napi 8 aranyforintban részesültek.<sup>35</sup> A különbség persze abban rejlett, hogy míg a kollektorok a járandóságukat naponta elvehették az addig (elviékben) begyűjtött adóból, addig a legátus számára előírányzott 40 aranyforint alkalmi, rendszeretlen járandóság volt, a *procuratiók* esetében pedig nemigen lehetett előre megjósolni a begyűjtés eredményességét.<sup>36</sup> Gui de Boulogne magyarországi kiküldetése során szerencsére fennmaradt néhány olyan forrás, amelyek – ha nem is Gentile számadáskönyvének részletességével<sup>37</sup> – információkat szolgáltatnak a legátus *procuratiójáról*. A salzburgi főegyházmegyét például a bíboros összesen 6000 aranyforint megfizetésére kötelezte:<sup>38</sup> a salzburgi érseknek és a passauai püspöknek 1400–1400, *suffraganeus*aiknak 3200 aranyforintot kellett teljesíteni-

32 1348. 11. 30.: ASV Reg. Vat. 187r, fol. 17v, ep. 87; AOkt. XXXII 405. (811. sz.)

33 Az összeg értékének érzékeltetésére idézhetünk néhány példát a nem sokkal korábban, 1336 nyarán elhunyt Luca Fieschi, a S. Maria in via Lata diakónus-bíborosának végrendeletéből: a kardinális könyvtárának legértékesebb darabja egy 100 aranyforintra becsült *Corpus iuris canonici et civilis* volt, a legolcsóbb pedig Petrus Lombardus *sermói*t tartalmazó, egy aranyforintot érő kötete. A bíboros legértékesebb drágaköve 200 aranyforintot ért. ASV Reg. Av. 49, fol. 449v, 452r és 453v.

34 A pápai adószedők aapidíjon kívül elindulásuk előtt az Apostoli Kamarától kaptak kölcsönt az utazás költségeinek fedezésére, de ezt járandóságukból levonva kellett törleszteniük. Erre ld. Petrus Gervasii esetét 1338-ban: ASV Cam. Ap. Intr. et Ex. 171, fol. 85r.

35 Az I. Lajoshoz küldött *nuntiusok* közül Ferenc triesti püspök (1345. 12. 04.: ASV Reg. Vat. 139, fol. 305v, ep. 1342.), Matteo Ribaldi, VI. Kelemen Rómába küldött *nuntiusa* (1347. 08. 18.: ASV Reg. Vat. 141, fol. 37v, ep. 148.) és Péter viterbói püspök is (1348. 05. 13.: ASV Reg. Vat. 141, fol. 279v, ep. 1417.) ennyit kaptak.

36 A *procuratiók* esetében elég csak Gentile bíboros példáját említenünk: bár magyarországi legációja alatt is jelentősebb összeget tudott beszédni, a magyar klérus a *procuratio* jelentős részével adós maradt, amelynek behajtását XXII. János az 1317-ben kiküldött Rufinus pápai adószedőre bízta. 1318. 06. 17.: ASV Reg. Vat. 67r, ep. 85, AOkt. V 73. (162. sz.)

37 A számadáskönyv fennmaradt részleteinek kiadását ld. MV I/2. 416–472.

38 Boccasini 1303-ban – a salzburgi főegyházmegyén való átutazására hivatkozva – 120 bécsi marika megfizetésére hívta fel a salzburgi érseket és káptalant. 1303. 02. 17.: AT-HHStA SbgE (Österreichisches Staatsarchiv Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Salzburg, Erzstift) AUR 1303 II 17; online hozzáférés: [http://monasterium.net/mom/AT-HHStA/SbgE/AUR\\_1303\\_II\\_17/charter](http://monasterium.net/mom/AT-HHStA/SbgE/AUR_1303_II_17/charter) (Letöltés ideje: 2018-07-13). A *procuratio* kifizetéséről kiállított átvételi elismervényt ld. 1303. 03. 12.: (Freisach) AT-HHStA SbgE (Österreichisches Staatsarchiv Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Salzburg, Erzstift) AUR 1303 III 12; [http://monasterium.net/mom/AT-HHStA/SbgE/AUR\\_1303\\_III\\_12/charter?q=ostia](http://monasterium.net/mom/AT-HHStA/SbgE/AUR_1303_III_12/charter?q=ostia) (Letöltés ideje: 2018-07-13) Boccasini legációja esetében csupán ez a két forrás tájékoztat a *procuratiókról*.

ük (1. tábl. 2. sz.). Ez azt jelentette, hogy Salzburg esetében a *procuratio* a főegyházmege egy évi becsült jövedelmének (10000 aranyforint)<sup>39</sup> több, mint felét tette ki. Mivel nem áll rendelkezésünkre átvételi elismervény, nem tekinthetjük biztosnak, hogy az elvárt összeg be is folyt a legátus kamarájába. Ennek ellenére valószínűsíthető, hogy Gui de Bolougne a elsősorban salzburgi érsekségtől remélte I. Lajosnál tett látogatása költségei megtérítését, hiszen a magyarországi egyházszervezetben a legmagasabb taksált éves jövedelem (ti. az esztergomi és a kalocsai érsekségeké) 2000 aranyforint volt.<sup>40</sup> Ildebrandino Conti padovai püspök, a Gui de Boulogne által delegált helyettes átvételi elismervényeiből kiderül, hogy Csanád esztergomi érsek kétszer fizetett *procuratiót*, egyszer 66 (2. tábl. 22. sz.), másodjára pedig 414 (2. tábl. 23. sz.) aranyforintot (vagyis az esztergomi főegyházmege becsült éves jövedelmének kicsit kevesebb, mint egynegyedét); rajta kívül a győri és a veszprémi püspökök – akiknek Csanád érsek megellegezte a fizetendő összeget – teljesített együtt 66 aranyforintot. Egy másik dokumentum (2. tábl. 21. sz.) azt is elárulja, hogy milyen összegű ellátásra tartottak igényt a legátus helyettesei: 3 küldött és kísérete számára 12 napra 144 aranyforintot számoltak, de ebből végül elengedtek 12 aranyforintot, vagyis az eredetileg követelt napi 4 helyett csak 3,6 aranyforinton osztozott egy képviselő és kísérete. A legátus Magyarországon kiadott oklevelei között nem csak a *procuratio* megfizetésére, hanem elengedésére is találunk példát: Gui de Boulogne a pozsonyi és a nagyszombati klarisszákat mentesítette e kötelesség alól Erzsébet anyakirályné közbenjárásának köszönhetően (2. tábl. 5. sz.).

A legáció finanszírozásának kérdése után érdemes egy pillantást vetnünk arra is, hogy kik kísérték el Gui de Boulogne-t magyarországi útjára. A fentebb már említett Ildebrandino Conti padovai püspök<sup>41</sup> volt kétségtelenül a legátus után a pápai küldöttség legfontosabb tagja, nem csak azért, mert amikor Gui de Boulogne alig egy hét után elhagyta az országot, őt jelölte ki helyetteséül (*subdelegatio*, 2. tábl. 20. sz.), hanem azért is, mert egy olyan pápai küldöttről volt szó, aki behatóan ismerte a nápolyi kérdést. Miután az Ibériai-félszigeten és Genovában pápai *nuntius*ként teljesített küldetést,<sup>42</sup> 1346 nyarán VI. Kelemen ugyanilyen minőségben a Nápolyi Királyságba küldte, mivel Bertrand de Déaux bíboros, szentszéki legátus elindulása késett.<sup>43</sup> Itt olyan fajsúlyos ügyek kezelésére kapott felhatalmazást, mint a gyermek Martell Károly elhelyezése, valamint Johanna királynő következő házasságához szükséges *dispensatio* meg-

39 HC I. 432.

40 CVH I/9. XLVII.

41 Ildebrandino Conti 1319. június 27-től 1352. november 2-án bekövetkezett haláláig töltötte be a padovai püspöki méltóságot HC I. 385–386. Életrajzára ld. KOHL 1983.

42 A genovai kiküldésre ld. 1345. 01. 17.: ASV Reg. Vat. 138, fol. 294v, ep. 1101.

43 1346. 06. 15.: ASV Reg. Vat. 140, fol. 31r, ep. 101; AOKlt. XXX 280. (453. sz.). Ugyanilyen dátummal VI. Kelemen Johanna királynőt több érintett személlyel együtt értesítette a *nuntius* kiküldéséről: ASV Reg. Vat. 140, fol. 32r, 102–113. sz.; AOKlt XXX 280. (454. sz.)

adása (vagy megtagadása).<sup>44</sup> 1347 tavaszán még beszámolt a pápának az András herceg halálát vizsgáló nyomozás addigi eredményeiről,<sup>45</sup> majd valószínűleg hamarosan útra kelt Padovába, ahová 1347 októberében érkezett meg.<sup>46</sup> Gui de Boulogne-hoz minden bizonnyal akkor csatlakozott, amikor a legátus 1349. március elején átutazott a városon.<sup>47</sup> Bár a legátus *nuntiusi* minőségben küldte I. Lajoshoz a padovai püspököt,<sup>48</sup> és az általa vezetett követség még felkereste Budán Erzsébet anyakirálynét (2. tábl. 19. sz.), további diplomáciai tárgyalások lefolytatásáról nincs információnk. A püspök által Magyarországon kiállított oklevelek mindenesetre főként a *procuratiók* (a fentebb már idézett 2. tábl. 21–23. sz.) behajtására koncentráltak. Ildebrandino Contin kívül még a pápai küldöttség öt olyan tagja ismert név szerint, akik biztosan jártak a Magyar Királyság területén. Egyrészt Miklós, Ágoston-rendi remete, teológiai *professor* és Lajos laoni kanonok, akiket a püspök társaiként (*sociis*) és a bíboros káplánjaiként (2. tábl. 21. sz.) említ, Gui de Boulogne viszont egy átiratban fennmaradt oklevelében *commensales*nek titulálja őket (2. tábl. 20. sz.).<sup>49</sup> Emellett a padovai püspököt is elkísérte saját káplánja, János, valamint a tágabb kíséretéhez tartozhatott Theodoricus de Bonavilla pápai és birodalmi közjegyző (*apostolica et imperiale auctoritate notarius*, mindkét személy a 2. tábl. 22. sz. dokumentumban). Gui de Boulogne két, Rómában kiadott oklevele (2. tábl. 25–26. sz.) egy Bartholomeus de Bostario nevű személyt említ a pápai palota és a legátus általános ügyhallgatójaként (*sacri palatii et nostro generali auditor*), az ő esetében azonban nem lehetünk biztosak, hogy kiküldetése során végig elkísérte-e a bíborost, vagy csak Rómában csatlakozott hozzá.

44 1346. 07. 17.: ASV. Reg. Vat. 140. fol. 59r–62r, ep. 255–257; THEINER I. 716–719. (MLXXXIII és MLXXXIV. sz.); AOkl. XXX 321–324. (535–537. sz.) A dokumentumokból az is kiderül, hogy Ildebrandino Conti társa a megbízatásban Vilmos cassinói püspök volt. Róla ld. HC I. 169.

45 1347. 04. 22.: ASV. Reg. Vat. 140, fol. 276r, ep. 1230; AOkl. XXXI 193. (338. sz.)

46 KOHL 1983.

47 Gui de Boulogne itineráriumát a következőképpen rekonstruálhatjuk: 1349. január 15. körül hagyta el az avignoni papai udvart, január végen ért Milánóba, március 9-én Padovába, majd áthaladt Velencén. Április 13-án már Trevisóban volt, 1349. április 26-an pedig a Ceneda egyházmegyei San Salvatore-ban adott ki oklevelet, vagyis Trevisótól északkelet felé vette az irányt. Az Alpokon átkelve Ausztrián keresztül 1349. május végén–június elején érkezett meg Bécsbe, ahonnan I. Lajos királlyal együtt utazott Pozsonyba. MALÉTH 2015. 32–34. A feltevést, hogy a padovai püspök útközben csatlakozott a legátus kíséretéhez, alátámasztja VI. Kelemen egyik levele. Ebből egyértelművé válik, hogy a pápa Gui de Boulogne-tól, utólagosan szerzett tudomást Ildebrandino Conti jelenlétéről. 1349. 08. 16.: ASV. Reg. Vat. 143, fol. 62r; AOkl. XXXIII 302. (607. sz.)

48 „[...] *per reverendissimum patrem dominum Guidonem tituli Sancte Cecilie presbiterum cardinalem apostolice sedis legatum ad serenissimum principem dominum Ludovicum Ungarie regem et partes aliquas eisdem regni nuntius destinatus...*” (1. tábl. 22. sz., ugyanilyen címmel említi az 1. tábl. 21. sz.)

49 A bíborosi *familia* általános jellemzőiről ld. JÜGIE 1991. 41–59; Kiss 2015. 66–68.

## A bíboros tevékenysége a *facultasok* tükrében

Gui de Boulogne esetében 1348. november 30-án kelt azon pápai bullák többsége, amelyek különböző jogosítványokkal ruházták fel a pápai küldöttet (*facultates*, ld. 1. tábl.). A felhatalmazások számát általában hetvenre becsülték a történészek.<sup>50</sup> Az, hogy VI. Kelemen ilyen tekintélyes mennyiségű pápai bullával határolta körül Gui de Boulogne joghatóságát valószínűleg több tényező találkozásából eredt. Egyrészt általánosságban elmondható, hogy a 13. századi megjelenésük óta folyamatosan nőtt a pápai legátusok számára adott *facultasok* száma, ráadásul a korábbiakat az Apostoli Kancellária formulákként újra hasznosította.<sup>51</sup> Másrészt a Gui de Boulogne-ra bízott feladat komplexitása megkövetelte, hogy a legátus nem csak a Magyar Királyságban, hanem Itália bizonyos részein is eljárhasson, így a fennhatósága alá rendelt terület jóval nagyobb és heterogénebb volt, mint akár Boccasini, akár Gentile legációja során.<sup>52</sup> Mindezek mellett arról – a magyar-nápolyi kérdéstől egyébként teljesen független – körülményről sem szabad megfeledkeznünk, hogy Gui de Boulogne delegálása idején már közeledett az 1349 karácsonykor kezdődő jubileumi év. A bíboros utazása ezért a kezdettől úgy volt megtervezve, hogy legyen lehetősége 1350-ben Rómába látogatni (1. tábl. IV/72–73. sz.).<sup>53</sup> A fent leírtak következményeként megfigyelhető néhány jellegzetesség Gui de Boulogne *facultas*aival kapcsolatban, főként a Magyarországon őt legátusként megelőző Boccasini<sup>54</sup> és Gentile<sup>55</sup> esetével összehasonlításban. A korábbiakhoz képest változást jelentettek a „területileg specifikus” felhatalmazások, amelyek érvényessége csak a legáció egy-egy részterületére korlátozódott (így pl. a salzburgi főegyházmegyére, 1. tábl. I/2. sz., II/54. sz. és IV/74. sz.). Emellett a jubileumi év közeledte valószínűleg hozzájárult, hogy a legátus különösen széles körű felhatalmazást kapott *dispensatiók* és spirituális kegyek adására (ld. 1. tábl. IV.).<sup>56</sup>

50 JUGIE 1989. 38; MALECZEK 2003. 43; KALOUS 2017. 41. Ahogy az 1. táblázatból kitűnik, a becslés csak kis mértékben tér el a valós értéktől.

51 KALOUS 2017, 41 és 71. Összehasonlításképpen: Boccasini *facultas*ainak száma 33, Gentilenél ez a szám mindössze 14.

52 Boccasini és Gentile Magyarország mellett Lengyelország, Dalmácia, Horvátország, Bosznia (Rama), Szerbia, Lodóméria, Galícia és Kunország területére kapott legátusi megbízást. 1301. 05. 13.: ASV Reg. Vat. 50, fol. 115v XV; THEINER I. 385–386. DCXIX. sz.; AOKlt. I 58–59. (40. sz.) és 1307. 08. 08.: ASV Reg. Vat., 54. fol. 151v ep. 27; THEINER I. 415–417. DCLXIV. sz.; AOKlt. II 93. (201. sz.). Gui de Boulogne a salzburgi, aquileiai, milánói, gradói, genovai, spliti, ragusai, antivari és zárai főegyházmegyék mellett a bolognai, ferrarai, paviai, pármái, modenai, piacenzai egyházmegyék és a Reggio d’Emilia területére is felhatalmazást kapott. 1348. 11. 30.: ASV Reg. Vat. 187, fol. 16v, ep. 82. és az avignoni regisztrumok alapján: AOKlt. XXXII 404. (807. sz.), és JUGIE 1989. 38.

53 JUGIE 1989. 50–56.

54 Boccasini *facultasait* ld. 1301. 05. 13.: ASV Reg. Vat., 50. fol. 116r–118v ep. 17–48.

55 Gentile *facultasait* ld. 1307. 08. 08.: ASV Reg. Vat. 54, fol. 106 r–v, 151v–152v.

56 A pápa Rómába, kifejezetten a jubileumi évre kinevezett legátusa Anibaldo Caetani di Ceccano volt. JUGIE, 1989. 56. Ugyanakkor a pápa Gui de Boulogne-t is felszólította, hogy legációja

A felhatalmazásokat annak alapján, hogy milyen jellegű ügyek kezelésére adtak lehetőséget a legátusnak, négy csoportba sorolhatjuk.<sup>57</sup> Egyrészt VI. Kelemen felruházta Gui presbiter-bíborost olyan jogosítványokkal, amelyek a legáció szervezeti kereteit voltak hivatottak biztosítani (1. tábl. I.). Ide tartozott a követség anyagi fedezetének előteremtése (vagyis a fentebb már említett *procuratiók* begyűjtése és a fizetés elmaradásának szankcionálása), az „adminisztrációs” és egyéb személyzet megszervezése (pl. 1. tábl. I/5. sz.: 40 arra alkalmas klerikusnak közjegyzőséget adhatott, és 1. tábl. I/9. sz.: akár egyházi *censurával* kényszeríthetett klerikusokat, hogy neki – akár legációja határain kívül – feladatokat teljesítsenek). A felhatalmazások második csoportja a pápai küldött jogszolgáltatási hatáskörét jelölte ki (1. tábl. II.); vagyis megszabta, hogy milyen jellegű ügyekben hozhatott döntést, milyen esetekben és kik ellen alkalmazhatott szankciókat. A felhatalmazások harmadik típusa a legátus fennhatósága alá rendelt területek egyházszervezetét érintő intézkedéseket szabályozta (1. tábl. III.).<sup>58</sup> Ezek a *facultasok* definiálták a legátus javadalomadómozgási jogkörét, ill. feljogosították olyan egyházi tisztségeket érintő változások engedélyezésére, amelyek egyébként pápai jóváhagyáshoz voltak kötve. Az utolsó kategóriába pedig azok a *facultasok* tartoztak, amelyek valamilyen lelki engedményt biztosítottak (1. tábl. IV.): ide sorolhatjuk a pápa által a legátus számára a kiküldetés idejére biztosított spirituális jellegű privilégiumokat.

Gui de Boulogne bíboros magyarországi legációival kapcsolatban azt mindenképpen megállapíthatjuk, hogy a téma nem bővelkedik a forrásokban. A legátus összesen hat oklevelet adott ki Magyarországon, vagy a magyar egyházat érintő ügyekben (2. tábl. 1, 3, 5, és 24–26. sz.), az általa delegált *nuntiusok* esetében ez a szám öt (2. tábl. 19, 20–23. sz.). Ezenkívül rendelkezésünkre áll egy irat a székesfehérvári káptalantól, amely a bíboros által adott utasítás teljesítéséről szól (2. tábl. 6. sz.). Ha ezeket a forrásokat a fent leírt kategóriák alapján vizs-

---

területén hirdesse ki a jubileumi év okán kiadott pápai bűnbocsánatot 1349. 03. 30.: ASV Reg. Vat. 142, fol. 189v, ep. 866, és ASV Reg. Vat. 244 M, fol. 43, ep. 117; AOkt. XXXIII 131. (239. sz.); LCPC CL VI FR II. 531. (4125. sz.)

- 57 Antonín Kalous szintén négy csoportba sorolta a felhatalmazásokat: 1. beneficiális ügyek (Benefices), 2. bűnbocsánat és egyéb kegyek (Indulgencies and other graces), 3. az Apostoli Penitenciária hatáskörébe tartozó ügyek (Apostolic Penitentiary), 4. specifikus ügyek (Specific cases). KALOUS 2017, 69–90. Kalous azonban elsősorban a 15. századi jellegzetességeket vizsgálta, amikor – a 14. század eleji viszonyokhoz képest – a pápai intézmények hatásköre, szervezete jobban definiált, kiforrottabb volt. Emellett Gui de Boulogne *facultasai* közül több nem illik bele Kalous egyik kategóriájába se (főként a legáció szervezeti kereteit meghatározó felhatalmazások), ezért nem alkalmaztam Kalous felosztását.
- 58 A helyi egyházszervezetet érintő felhatalmazásokkal kapcsolatban érdemes megemlítenünk, hogy míg a fentebb említett Ferenc triesti püspök és Bertrand aquileiai pátriárka pápai *nuntiusok*at a pápa feljogosította, hogy szükség esetén összehívják az ország főpapjait (1345. 12. 28.: ASV Reg. Vat. 139, fol. 175v, ep. 724, és 1346. 01. 09.: ASV Reg. Vat. 139, fol. 183v, ep. 782.), Gui de Boulogne esetében, aki a *latere* teljes felhatalmazással rendelkezett, ezt szükségtelen volt megemlíteni.

gáljuk, vagyis azt akarjuk megállapítani, hogy Gui de Boulogne mely felhatalmazásaival élt magyarországi kiküldetése során, akkor elmondhatjuk, hogy a keletkezett források fele (5) nyerte jogalapját a *facultasok* első csoportjából (ti. a legáció szervezeti kereteire vonatkozó jogosítványokból, 2. tábl. 5, 20–23. sz.). További négy dokumentumot nehéz lenne konkrét *facultashoz* kötni, ezek inkább a legátusnak a kánonjog által biztosított joghatóságra vezethetők vissza:<sup>59</sup> egy érinti a helyi egyházszerkezetet (ti. *incorporatiót* hagy jóvá, 2. tábl. 24. sz.), ill. három intézkedik egy egyházi intézmény – a pannonhalmi apátság – jogainak védelméről (2. tábl. 1, 3, 6. sz.).<sup>60</sup> Egyébiránt, ha kiterjesztjük a vizsgálatot azokra az ügyekre is, amelyekben – helyettesei magyarországi tartózkodásával párhuzamosan – Gui de Boulogne Ausztria területén rendelkezett, a legáció forrásbázisában túlsúlyba kerülnek az egyházszerkezetre vonatkozó intézkedések (főként további *incorporatiók* engedélyezése 2. tábl. 4, 8, 11–13, 15, 17–18. sz.).<sup>61</sup> Ezenkívül feltűnő a spirituális engedményeket biztosító dokumentumok hiánya – főként annak ismeretében, hogy a legátus különösen sok ilyen jellegű felhatalmazást kapott.

Összegzőképpen elmondhatjuk, hogy Gui de Boulogne esetében a legáció intézménytörténeti aspektusának vizsgálata érdekes adalékokkal szolgált. Egyrészt a bíboros kiküldetésének finanszírozása – ti., hogy a legátus a neki járó *procuratiók* mellett a helyi egyháziaktól egyszeri juttatásban is részesült – átmeneti állapotot tükröz. A Szentszék ugyanis ebben a folyamatban a század végére fokozatosan felváltotta a menetközben szedett eseti ellátást – amely nem csak a helyi egyháziak, hanem bizonytalansága miatt a bíborosok együttműködésre való hajlandóságát is csökkentette – az Apostoli Kamarából központilag kiutalt fizetéssel. Elmondható továbbá, hogy a Gui de Boulogne számára megadott felhatalmazások száma jelentős növekedést mutat a század elején Magyarországra küldött két *legatus a latere* (Niccolò Boccasini, Gentile da Montefiori)

59 KALOUS 2017. 55–62.

60 A pannonhalmi apátságnak járó Somogy megyei tizedek fizetésének elmaradása nem volt újkeletű probléma. Már egy korábbi pápai legátus – Niccolò Boccasini – is hozott intézkedést az ügyben: felhatalmazta a pannonhalmi apátot, hogy kiközösítse azon Somogy megyei világiakat, akik a neki járó tizedet hosszú idő óta nem fizették. 1301. 10. 31.: DF 283847; AOKt. I 84–85. (98. sz.); PRT II. 96.

61 A források által megőrzött ügytípusok homogenitása miatt elképzelhetőnek látszik, hogy a legátus e rendelkezésekkel a pápai politika egy másik fontos célját igyekezett szolgálni: IV. (Bajor) Lajos német-római uralkodó (1314–1347) korábbi híveinek újbóli megnyerését a pápa számára, vagyis a Wittelsbach-párt gyengítését. Bajor Lajos ugyanis római koronázása után több területre is ki tudta terjeszteni a Wittelsbach-ház uralmát, amely még 1347 októberében bekövetkezett halála után is hatással volt az erőviszonyokra. A Wittelsbach császár egyházpolitikájára pedig jellemző volt, hogy a kolostoroknak és szerzetesrendeknek adott privilégiumokkal igyekezett tompítani az ellene irányuló pápai intézkedéseket és biztosítani saját belpolitikai bázisát. A passauai egyházmegye ráadásul a Bajor Lajos fiai által kormányzott Bajor Hercegség területén feküdt, ahol a pápaságnak érdekében állhatott saját befolyásának erősítése. BENKER 1997. 218–223, 251–258.

*facultas*ainak számához képest. A felhatalmazások jelentős száma minden bizonnyal két okra vezethető vissza: a követ fennhatósága alá rendelt terület kiterjedtségére, valamint az 1350-es a jubileumi év közeledtére.

Bár Gui de Boulogne magyarországi tevékenysége korlátozott forrásbázis alapján vizsgálható, arra mindenképpen elegendőek a rendelkezésünkre álló adatok, hogy általános érvényű következtetéseket vonjunk le. Mindenekelőtt megállapítható, hogy a legáció diplomáciai célkitűzését (I. Lajos magyar király távol tartását a Nápolyi Királyságtól) csak rövid időre sikerült biztosítani. A fennmaradt dokumentumok ezen kívül elsősorban a *procuratiók* szedéséről, valamint az egyházszervezetet érintő kérdésekről (*incorporatiók*) rendelkeznek. A jubileumi év közelsége és a legátus erre vonatkozó felhatalmazásainak nagy száma miatt ugyanakkor feltűnő a spirituális engedmények hiánya Magyarországon.

1. sz. táblázat: Gui de Boulogne felhatalmazásai<sup>62</sup>

#	Facultas	Jelzet	Kiadás
		I. A legáció szervezeti keretei	
1.	A Magyar Királyság területén <i>procuratiót</i> szedhet	ASV Reg. Vat. 187, fol. 27v; ep. 158.	AOkt. XXXII 421. (873. sz.); LCPC Cl. VI. 248. (1865. sz.)
2.	A salzburgi főegyházmegye területén behajthatja a pápai oldalköveteknek járó elmaradt <i>procuratiókat</i>	ASV Reg. Vat. 187, fol. 27r; ep. 156.	LCPC Cl. VI. 248. (1863. sz.)
3.	Lombardia területén <i>procuratiókat</i> szedhet	ASV Reg. Vat. 187, fol. 27v; ep. 160.	LCPC Cl. VI. 249. (1867. sz.)
4.	A neki járó <i>procuratiók</i> megfizetésére kényszerítheti a világi egyház és a szerzetesrendek tagjait	ASV Reg. Vat. 187, fol. 22r; ep. 118	AOkt. XXXII 411. (835. sz.), LCPC Cl. VI. 247. (1851. sz.)
5.	40 arra alkalmas klerikus személynek közjegyzőséget adhat	ASV Reg. Vat. 187, fol. 19v; ep. 100.	AOkt. XXXII 407. (820. sz.) LCPC Cl. VI. 249. (1872. sz.)
6.	Felhatalmazza legátusi jogkörének teljeskörű gyakorlására	ASV Reg. Vat. 187, fol. 21v; ep. 108.	AOkt. XXXII 409. (825. sz.) LCPC Cl. VI. 249. (1872. sz.)
7.	Szabadon utazhat, ahogyan jónak látja, a lateráni zsinat konstitúciói ellenére is <sup>63</sup>	ASV Reg. Vat. 187, fol. 22r; ep. 117	AOkt. XXXII 411. (834. sz.), LCPC Cl. VI. 247. (1850. sz.)
8.	Kényszerítheti a főpapokat, egyházi személyeket és a szerzetesrendek tagjait, hogy a hozzájuk küldött követi ellátásáról gondoskodjanak	ASV Reg. Vat. 187, fol. 26r-v, ep. 150.	AOkt. XXXII 419. (868. sz.) LCPC Cl. VI. 249. (1872. sz.)
9.	Egyházi személyeket fenytékek ( <i>censura</i> ) alkalmazásával arra kényszeríthet, hogy legációja határain kívül teljesítsenek feladatokat	ASV Reg. Vat. 187, fol. 26r; ep. 148.	AOkt. XXXII. 419. (866. sz.), LCPC Cl. VI. 248. (1860. sz.)
10.	Felhatalmazza, hogy legációjának területén a ráruházott joghatóság alkalmazását megkezdje	ASV Reg. Vat. 187, fol. 19r; ep. 93.	AOkt. XXXII 406. (814. sz.), LCPC Cl. VI. 249. (1872. sz.)
11.	Ha valamilyen okból elhagyja legációjának területét, oda visszatérhessen és gyakorolja hatalmát	ASV Reg. Vat. 187, fol. 19r; ep. 94.	AOkt. XXXIII 406. (815. sz.), LCPC Cl. VI. 249. (1872. sz.)

62 A *facultasok* döntő többsége 1348. 11. 30-án kelt; az ettől eltérő kiadási dátumot lábjegyzetben jeleztem.63 A *facultas* a szabad, megkötések nélküli utazást az érvényes zsinati szabályozás ellenére (*constitutione generalis concilii non obstante*) biztosította a legátusnak. A pápai dokumentum itt a III. Lateráni Zsinat (1179) 4. kánonja alól vonja ki a küldöttet; ez ugyanis igyekezett megóvni a túl nagy kísérrel utazó egyháziak elszállásolásának költségétől más egyházakat, ill. a híveket, ezért – többek között – limitálta az alkalmazható lovak számát. Egy bíboros ennek megfelelően nem utazhatott 25-nél több lóval. HEFELE - LECLERCQ V/2. 1913. 1091–1092.

12.	Ferences, domonkos vagy más más rendi szerzeteseket bízhat meg feladatok végrehajtásával, és engedélyt adhat számukra, hogy közben húst fogyasszanak vagy lovagoljanak	ASV Reg. Vat. 187, fol. 23r; ep. 126.	AOklt. XXXII 413. (844. sz.), LCPC CL VI. 249. (1872. sz.)
13.	Felhatalmazza, hogy ő és familiárisai <i>excommunicatio</i> alatt álló személyekkel tárgyaljanak	ASV Reg. Vat. 187, fol. 24r; ep. 137.	AOklt. XXXII 416. (855. sz.), LCPC CL VI. 249. (1872. sz.)
14.	Az I. Lajos magyar királyhoz küldött követeinek <i>securus conductust</i> adhat <sup>64</sup>	ASV Reg. Vat. 143, fol. 217v	LCPC CL VI FR II. 84. (4511. sz.)
II. Jogszolgáltatás			
15.	Egyházi fenytéket alkalmazhat azon személyek – a prelátusokat is beleértve – ellen, akik feladatának ellátást megzavarják vagy neki ellentmondanak	ASV Reg. Vat. 187, fol. 18v; ep. 92.	AOklt. XXXII 406. (813. sz.), LCPC CL VI. 249. (1872. sz.)
16.	Felmentést adhat olyan kiközösítettek számára, akiket az Apostoli Szék által delegált, időközben elhunyt vagy távol lévő <i>executorok</i> vagy bírók ítélték el	ASV Reg. Vat. 187, fol. 26r; ep. 146.	AOklt. XXXII 418. (864. sz.), LCPC CL VI. 248. (1862. sz.)
17.	Legációja területén idézéseket és figyelmeztetéseket hozhat nyilvánosságra	ASV Reg. Vat. 187 fol. 22r; ep. 116.	AOklt. XXXII 411. (833. sz.), LCPC CL VI. 249. (1872. sz.)
18.	20 férfi és 20 nő számára felmentést adhat, ha harmad- vagy negyedfokú rokonsági fok miatt szükséges <i>dispensatio</i> nélkül léptek házasságra	ASV Reg. Vat. 187, fol. 20r; ep. 101.	AOklt. XXXII 408. (821. sz.), LCPC CL VI. 249. (1872. sz.)
19.	20 férfi és 20 nő számára házassági <i>dispensatiót</i> adhat, ha negyedfokú rokonságban állnak	ASV Reg. Vat. 187, fol. 26r; ep. 145.	AOklt. XXXII 418. (863. sz.), LCPC CL VI. 249. (1872. sz.)
20.	Felmentést adhat azok számára, akik közeli nőrokonokkal (nótestvérükkel, leányunokájukkal, nagynénjükkel) folytattak testi viszonyt	ASV Reg. Vat. 187, fol. 22v; ep. 119.	AOklt. XXXII 412. (837. sz.), LCPC CL VI. 249. (1872. sz.)
21.	A zárando kok gyilkosainak vagy kifosztóinak az elvett javak visszaadása után felmentést adhat	ASV Reg. Vat. 187, fol. 22r; ep. 113.	AOklt. XXXII 410. (830. sz.), LCPC CL VI. 249. (1872. sz.)
22.	Egyházi fenytéket alkalmazhat azok ellen, aki legátusi kúriájába tartva vagy onnan távozva jogtalanságot követtek el	ASV Reg. Vat. 187, fol. 22v; ep. 122.	AOklt. XXXII 412. (840. sz.), LCPC CL VI. 247. (1855. sz.)
23.	Elégtétel adására kényyszeríthet bárkit; aki a legátusi kúriájába tartva vagy onnan távozva jogtalanságot követ el	ASV Reg. Vat. 187, fol. 22v; ep. 120.	AOklt. XXII 412. (838. sz.), LCPC CL VI. 249. (1872. sz.)
24.	Felmentést adhat olyan papoknak, akik második házasságot áldottak meg és kiszolgáltatták a szentségeket	ASV Reg. Vat. 187, fol. 22v; ep. 121.	AOklt. XXII 412. (839. sz.), LCPC CL VI. 247. (1854. sz.)

64 1350. 05. 17-i dátummal.

25.	Elfogathatja azokat az egyháziakat, akik feladatai végrehajtása ellen prédikálnak	ASV Reg. Vat. 187, fol. 23r, ep. 123.	AOkt. XXXII. 413. (841. sz.)? LCPC CL VI. 249. (1872. sz.)
26.	Eljárhat az eretnekek és az őket támogatók ellen	ASV Reg. Vat. 187, fol. 23r, ep. 125.	AOkt. XXXII 413. (843. sz.) LCPC CL VI. 249. (1872. sz.)
27.	Vizsgálatot indíthat az eretnesség inkvizítorai vagy azok ellen, akik túlszokba estek az eretnekekkel szemben, elmozdíthatja őket a tisztaságukból és mást nevezhet ki a helyükre	ASV Reg. Vat. 187, fol. 23v–24r, ep. 134.	AOkt. XXXII 415. (852. sz.), LCPC CL VI. 249. 1872.
28.	Bárkit – az egyházi személyek közül is – maga elé idéztethet	ASV Reg. Vat. 187, fol. 23r, ep. 127.	AOkt. XXXII 414. (845. sz.), LCPC CL VI. 248. 1857
29.	A pápai levelek meghamisítót megbüntetheti	ASV Reg. Vat. 187, fol. 23v, ep. 128.	AOkt. XXXII 414. (846. sz.) LCPC CL VI. 249. 1872.
30.	Felmentést adhat azoknak, akik a Vienne-i Zsinat határozatai alapján közösisítették ki	ASV Reg. Vat. 187, fol. 23v, ep. 129.	AOkt. XXXII 414. (847. sz.) LCPC CL VI. 249. 1872.
31.	Felmentést adhat azoknak, akiket szüleik vagy testvéreik megölésével vagy megcsonkításával vádolnak	ASV Reg. Vat. 187, fol. 23v, ep. 133.	AOkt. XXXII 415. (851. sz.) LCPC CL VI. 249. 1872.
32.	A neki ellentmondókra kiszabott büntetéseket érvénytelenítheti	ASV Reg. Vat. 187, fol. 24r, ep. 135.	AOkt. XXXII 416. (853. sz.) LCPC CL VI. 249. 1872.
33.	Legációja területén felmentheti azokat, akik <i>excommunicatio</i> alatt egyházi rendeket vettek fel, és kiszolgáltatták a szentségeket	ASV Reg. Vat. 187, fol. 26r, ep. 149.	AOkt. XXXII 419. (867. sz.), LCPC CL VI. 248. (1861. sz.)
34.	Felmentheti azokat az egyházi személyeket, akik IV. Ince rendelkezéseinek értelmében álltak kiközösítés alatt, mégis miséztek vagy egyházi szentségeket szolgáltattak ki	ASV Reg. Vat. 187, fol. 23v, ep. 130.	AOkt. XXXII 414. (848. sz.), LCPC CL VI. 249. (1872. sz.)
35.	Felmentheti azokat a személyeket, akik – a tiltás tudatában – <i>interdictum</i> alatt álló helyeken végeztek istentiszteletet	ASV Reg. Vat. 187, fol. 26r, ep. 147.	AOkt. XXXII 419. (865. sz.), LCPC CL VI. 249. (1872. sz.)
36.	Felmentheti azokat, akiket egyházi helyek kifosztásáért, felgyújtásáért vagy szentségsértésért kiközösítettek	ASV Reg. Vat. 187, fol. 25v, ep. 144.	LCPC CL VI. 249. (1872. sz.)
37.	Lombardiában, Magyarországon és a salzburgi főegyházmegyében felmentheti azokat a személyeket, akik Bajor Lajost támogatták, és a kiközösítés vagy más <i>irregularitas</i> ellenére egyházi szertartásokban vettek részt <sup>65</sup>	ASV Reg. Vat. 187, fol. 28v, ep. 165.	AOkt. XXXIII 45. (16. sz.), LCPC CL VI. 252. (1891. sz.)

65 1349. 01. 11-i dátummal.

38.	Lombardiában és Magyarországon felmentheti az egyházi büntetés alól azokat, akik Bajor Lajost támogatták <sup>66</sup>	ASV Reg. Vat. 195, fol. 2r, ep. 5.	LCPC CL VI. 276. (2017. sz.)
39.	Legációja területén 100 személyt felmenthet a <i>publica honestas</i> <sup>67</sup> akadályai alól <sup>68</sup>	ASV Reg. Vat. 187, fol. 28r, ep. 163.	Aoklt. XXXIII 155. (295. sz.), LCPC CL VI. 268. (1990. sz.)
<b>III. Egyházszervezet</b>			
40.	Legációja területén az üresedésben lévő vagy megürülő, a lateráni zsinat rendelkezései szerint az Apostoli Szék javadalmasai körébe tartozó, évi 30 aranyforint bevételt meg nem haladó egyházi beneficiumokat eladományozhatja	ASV Reg. Vat. 187, fol. 25v, ep. 141.	Aoklt. XXXII 427. (859. sz.), LCPC CL VI. 249. (1872. sz.)
41.	30 székesegyházi vagy társaskáptalani kanonokságot vagy prebendát adományozhat, ha azok megürültek, az adományozott egyéb egyházi javadalmaiktól függetlenül	ASV Reg. Vat. 187, fol. 24v, ep. 139.	Aoklt. XXXII 417. (857. sz.), LCPC CL VI. 249. (1872. sz.)
42.	Legációja területén rezerválhat 10 székesegyházi vagy társaskáptalani méltóságot	ASV Reg. Vat. 187, fol. 20r, ep. 102.	Aoklt. XXII 408. (822. sz.) LCPC CL VI. 249. (1872. sz.)
43.	Eladományozhatja azokat a beneficiumokat, amelyek legációja során <i>commensalis</i> káplánjai vagy klerikusai ( <i>capellanos et clericorum tuorum commensalium</i> ) lemondásával vagy halálával ürülnek meg	ASV Reg. Vat. 187, fol. 18v, ep. 91.	LCPC CL VI. 249. (1872. sz.)
44.	Felhatalmazza a legátust, hogy olyan egyházi javadalmaikat adományozzon, amelyek a pápa javadalmasági jogkörébe tartoznak, vagy a pápai kúriában üresedtek meg, ha azokat nem terheli tized és az éves jövedelmük nem lépi túl a 15 aranyforintot	ASV Reg. Vat. 187, fol. 24r, ep. 138.	Aoklt. XXXII 416. (856. sz.), LCPC CL VI. 248. (1858. sz.)
45.	Familiárisai, valamint 40 más személy ( <i>extraneus</i> ) számára engedélyt adhat egyházi javadalmaik elcserélésére	ASV Reg. Vat. 187, fol. 25r, ep. 140.	Aoklt. XXXII 417. (858. sz.), LCPC CL VI. 248. (1859. sz.)
46.	Familiárisai, valamint 30 más személy ( <i>extraneus</i> ) számára engedélyt adhat egyházi javadalmaik elcserélésére	ASV Reg. Vat. 187, fol. 19r, ep. 98.	Aoklt. XXII. 407. (818. sz.) LCPC CL VI. 249. (1872. sz.)

<sup>66</sup> 1349. 06. 18-i dátummal.

<sup>67</sup> A *publica honestas* (köztiszttség) életközösséggel járó érvénytelen házasságból fakadó házassági akadály. Leggyakrabban akkor áll fenn, amikor a (korábbi) élettársak egyike a másik egyenesági első fokú rokonával (pl. az egykori élettárs gyermekével) akar házasságot kötni. ERDŐ 1991. 432.

<sup>68</sup> 1349. 05. 01-i dátummal.

47.	Hat koldulórendi szerzetes számára engedélyezheti, hogy más (nem kolduló) rendbe átlépjének és ott egyházi javadalmakat, így apátságot is, szerezhesse- nek	ASV Reg. Vat. 187, fol. 19v, ep. 99.	AOklt. XXXII 407. (819. sz.), LCPC CL VI. 247. (1849. sz.)
48.	10 nem koldulórendbe tartozó egyházi személy számára engedélyezheti, hogy valamely kevésbé szigorú ( <i>laxior</i> ) rendbe átlépjének	ASV Reg. Vat. 187, fol. 31v, ep. 131	AOklt. XXXII 415. (849. sz.) LCPC CL VI. 249. (1872. sz.)
49.	Magyarország és Lombardia területén adományozhat olyan egyházi javadalmakat, amelyek pápai rezerváció alá esnek, vagy a pápai kúriában ürültek meg, ha azok nem terheltek tizeddel és évi jövedelmük nem haladja meg a 8 ezüstmárkát	ASV Reg. Vat. 187, fol. 28r, ep. 162.	AOklt. XXXII 421. (875. sz.), LCPC CL VI. 249. (1868. sz.)
50.	20 klerikus számára 20. évük betöltése előtt életkor hiányára vonatkozó <i>dispensatiót</i> adhat	ASV Reg. Vat. fol. 21v, ep. 111.	AOklt. XXXII 409. (828. sz.) LCPC CL VI. 249. (1872. sz.)
51.	50 személynek születési rendellenességre vonatkozó <i>dispensatiót</i> adhat alszerpapi vagy szerpapi tisztség betöltéséhez	ASV Reg. Vat. 187, fol. 22r, ep. 115.	AOklt. XXXII 410. (832. sz.) LCPC CL VI. 249. (1872. sz.)
52.	Engedélyezheti, hogy érsekek vagy püspökök temetőket vagy egyházakat hozzanak létre, szenteljének fel, vagy tisztítsanak meg	ASV Reg. Vat. 187, fol. 23v, ep. 132.	AOklt. XXXII 415. (850. sz.) LCPC CL VI. 249. (1872. sz.)
53.	Legációja területén a ciszterci, bencés, kamalduli és vallombrosai rendi klostorok közül 100-ba egyenként elhelyezhet egy személyt, hogy 12 fő legyen a létszám	ASV Reg. Vat. 187, fol. 22r, alja (szám nélkül)	AOklt. XXXII 411. (836. sz.), LCPC CL VI. 247. (1852–1853. sz.)
54.	A salzburgi főegyházmegegyében felmentést adhat 20 olyan személynek, akik az előírt időn belül nem vették fel az egyházi rendeleteket <sup>69</sup>	ASV Reg. Vat. 187, fol. 27v, ep. 161.	AOklt. XXXIII 45. (15. sz.), LCPC CL VI. 252. (1890. sz.)
55.	20 egyházi személy számára, akik egyetemi tanulmányokat akarnak folytatni, engedélyezheti, hogy 3 évig távollétükben is élvezhessék beneficiumaik jövedelmeit	ASV Reg. Vat. 187, fol. 26v, ep. 152.	AOklt. XXXII 420. (870. sz.) LCPC CL VI. 249. (1872. sz.)
<b>IV. Spirituális engedmények</b>			
56.	20 presbiterektől született személyt felmenthet születési rendellenesség alól <sup>70</sup>	ASV Reg. Vat. 187, fol. 29r, ep. 167.	AOklt. XXXII 206. (391. sz.), LCPC CL VI. 225. (1677. sz.) <sup>71</sup>

69 1349. 01. 11-i dátummal.

70 1348. 06. 22-i dátummal (*IX kalende Julii anno septimo*).

71 Az Anjou-kori oklevéltárban hibásan 1349. 06. 22-i dátummal is kiadva [AOklt. XXXIII 237. (466. sz.) szintén hibásan LCPC CL VI. (oldalszám nélkül) 1667. sz.-ra hivatkozik]. 1348. 11. 30-i dátummal hibás folio számmal (ASV Reg. Vat. 187, fol. 29r helyett 28r; ep. 167.) közli LCPC CL VI. 249. 1870, valamint AOklt. XXXII 409. (826. sz.) és AOklt. XXXII 421. (876. sz.)

57.	20 házasságtörésből született személyt felmenthet a születési rendellenesség alól	ASV Reg. Vat. fol. 21v, ep. 109.	LCPC CL VI. 249. (1872. sz.)
58.	100 személy számára a Szent Sír és a Szentföld más szent helyeinek felkeresésére vonatkozó engedélyt adhat <sup>72</sup>	ASV Reg. Vat. 187, fol. 29r, ep. 168.	LCPC CL VI. 225. (1678. sz.) <sup>73</sup>
59.	200 személynek <i>dispensatiót</i> adhat törvénytelen származás miatt, ha azok fegyveres klerikusi szolgálatot kívánnak teljesíteni	ASV Reg. Vat. 187, fol. 27r, ep. 154.	AOklt. XXXII 420. (871. sz.), LCPC CL VI. 249. (1872. sz.)
60.	Felmentheti a kiközösítés alól azokat a személyeket, akik pápai engedély nélkül zárandokoltak a Szent Sírhoz vagy fizettek adót a szultánnak	ASV Reg. Vat. 187, fol. 19r, ep. 97.	AOklt. XXXII 407. (817. sz.), LCPC CL VI. 249. (1872. sz.)
61.	Meghallgathatja familiárisai gyónását és feloldozhatja őket, vagy egy arra alkalmas papnak engedélyt adhat a feloldozásukra	ASV Reg. Vat. 187, fol. 19r, ep. 96.	LCPC CL VI. 249. (1872. sz.)
62.	Megválaszthatja familiárisai számára a gyóntatókat, és ezektől feloldozást kaphatnak olyan esetekben is, amelyek a pápai udvar apostoli gyóntatóinak ( <i>penitentiarii minores</i> ) <sup>74</sup> vannak fenntartva	ASV Reg. Vat. 187, fol. 23r, ep. 124.	AOklt. XXII 413. (842. sz.), LCPC CL VI. 248. (1856. sz.)
63.	Az általa vendégül látott egyháziaknak engedélyezheti a húsfogyasztást	ASV Reg. Vat. 187, fol. 20v, ep. 103.	AOklt. XXII 408. (823. sz.) LCPC CL VI. 249. (1872. sz.)
64.	Familiárisai számára haláluk pillanatában egyszeri, teljes bűnbocsánatot adhat	ASV Reg. Vat. 187, fol. 20v, ep. 104.	AOklt. XXII 408. (824. sz.) LCPC CL VI. 249. (1872. sz.)
65.	Napfelkelte előtt is celebrálhat vagy celebráltathat misét	ASV Reg. Vat. 187, fol. 19r, ep. 95.	AOklt. XXII 406. (816. sz.), LCPC CL VI. 247. (1848. sz.)
66.	<i>Interdictum</i> alatt álló helyeket is celebrálhat vagy celebráltathat misét	ASV Reg. Vat. 187, fol. 24r, ep. 136.	AOklt. XXXII 416. (854. sz.) LCPC CL VI. 249. (1872. sz.)
67.	100 nap bűnbocsánatot adhat azoknak, akik egyházak, ispotályok, hidak építéséhez vagy azok javításához hozzájárulnak	ASV Reg. Vat. 187, fol. 21v, ep. 110.	AOklt. XXXII 409. (827. sz.) LCPC CL VI. 249. (1872. sz.)

72 1348. 06. 22-i dátummal (*IX kalende Julii anno septimo*) 1348. 11. 30-i dátummal is kiadta AOklt. XXXII 422. (877. sz.); LCPC CL VI. 249. (1871. sz.)

73 Az Anjou-kori oklevéltár hibásan 1349. 06. 22-i dátummal is kiadta [AOklt. XXXIII 238. (437. sz.) szintén hibásan a LCPC CL VI. (oldalszám nélkül) 1668. sz.-ra hivatkozva]

74 A kisebb penitenciáriusok (*penitentiarii minores*) az Apostoli Penitenciária személyzetéhez tartoztak. A pápaság legjelentősebb egyházaiiban (Szent Péter bazilika, Laterán, ill. az avignoni korszakban a pápai palota mellett álló Notre-Dame-des-Domes) gyóntathattak, és feloldozást adhattak olyan ügyekben, amelyek a pápa számára voltak fenntartva (így például az egyháziak ellen elkövetett erőszakos cselekményeket érintően). GÖLLER 1907. 134–136; SALONEN 2016. 259–260.

68.	1 év és 40 nap bűnbocsánatot adhat, bármikor, ha Isten igéjét hirdeti	ASV Reg. Vat. fol. 26v, ep. 151.	AOklt. XXXII 420. (869. sz.) LCPC CL VI. 249. (1872. sz.)
69.	1 év és 40 nap bűnbocsánatot adhat azoknak, akik az általa celebrált miséken részt vesznek	ASV Reg. Vat. fol. 21v, ep. 112.	AOklt. XXXII 410. (829. sz.) LCPC CL VI. 249. (1872. sz.)
70.	Az olyan esetekben, amelyek a pápai udvar apostoli gyóntatóinak ( <i>penitentiarii minores</i> ) hatáskörébe tartoznak, felmentést adhat, vagy erre penitenciáriusát felhatalmazhatja	ASV Reg. Vat. 187, fol. 22r, ep. 114.	AOklt. XXXII 410. (831. sz.) LCPC CL VI. 249. (1872. sz.)
71.	Legációja területén azok számára, akik nem tudják teljesíteni, amire felelősök, más egyes feladatokat adhat	ASV Reg. Vat. 187, fol. 27r, ep. 155.	AOklt. XXXII 420. (872. sz.), LCPC CL VI. 249. (1872. sz.)
72.	Engedélyt kap a jubileumi évben Róma meglátogatására, és ezt követően visszatérhet legációjának területére	ASV Reg. Vat. 187, fol. 25v, ep. 43, <sup>75</sup> valamint ASV Reg. Vat. 142, fol. 119r, ep. 621 // Reg. Vat. 244 L fol. 60r, ep. 164a <sup>76</sup>	AOklt. XXXII 417–418. (860–861. sz.), LCPC CL VI FR II. 502. (4014. sz.)
73.	Engedélyt kap misék celebrálására a római bazilikák legfőbb oltáraitól a jubileumi év során	ASV Reg. Vat. 187, fol. 25v, ep. 142, <sup>77</sup> valamint ASV Reg Vat 142, fol. 119r-v, ep. 622 // Reg. Vat. 244 L, fol. 60r, ep. 164b <sup>78</sup>	LCPC CL VI FR II. 502. (4015. sz.)
74.	A salzburgi főegyházmege területén – amelyet a pestis pusztít – Szűz Mária megtisztulásának elkövetkezendő ünnepéig engedélyezheti, hogy a gyóntatók egyszerű, teljes bűnbocsánatot engedélyezzenek a halál pillanatában <sup>79</sup>	ASV Reg. Vat. 143, fol. 70r	LCPC CL VI. 284. (2074. sz.)
75.	Anibaldo Caetani di Ceccano és Gui de Boulogne bíborosoknak a pápa engedélyezi, hogy 15 nap jubileumi bűnbocsánatot adjanak olyan személyeknek is, akik nem keresik fel a Szent Péter vagy a Lateráni bazilikát <sup>80</sup>	ASV Reg. Vat. 192, fol. 5v, ep. 84.	LCPC CL VI. 297. (2142. sz.)

75 1348. 11. 30-i dátummal.

76 1348. 12. 24-i dátummal.

77 1348. 11. 30-i dátummal.

78 1348. 12. 24-i dátummal.

79 1349. 09. 24-i dátummal

80 1350. 02. 20-i dátummal. Az egyházfő ezzel a rendelkezéssel a jubileumi év során Rómába özönlő zarándokok ellátásához szükséges élelmiszer és szálláshelyek hiányát igyekezett enyhíteni.

2. sz. táblázat: Gui de Boulogne magyarországi legációjával kapcsolatban keletkezett források<sup>81</sup>

#	Dátum	Kiadó	Kiadás helye	Tartalom	Eredeti	Kiadás
1.	1349. 06. 12.	Gui de Boulogne	Pozsony	Megbízta a somogyi Szent Egyed monostor apátját és a győri prépostot, hogy a pannonhalmi apátságuk járó Somogy megyei bortizedek megfizetését kényyszerítsék ki. Ha valaki törvényes okokra hivatkozva tagadná meg a fizetést, idézzék a színe elé Pozsonyba, az idézéstől számított 9. napra	MNL-OL DF 207199	AOKlt. XXXIII 221. (430. sz.)
2.	1349. 06. 20.	Gui de Boulogne	Bécs	Felszólítja a salzburgi érseket, hogy a dokumentum kézhez vétele után 60 napon belül a legátusnak járó 6000 aranyforint <i>procuratiót</i> ő és <i>suffraganeusai</i> fizessék meg: 1400-1400 aranyforintot fizessen az érsek és a passauai püspök, a többi 3200 forintot az alárendelt egyházak.	Bayerische Hauptstaatsarchiv, Urkunden der Kloster Raitenhaslach Nr. 472 <sup>82</sup>	-
3.	1349. 06. 27.	Gui de Boulogne	Bécs	Felszólítja a győri prépostot, hogy (akár egyházi fenytékekkel is) kényszerítse ki, hogy tizedperekben világi bíróságok elé ne idézzék meg a pannonhalmi apátot	MNL-OL DF 207169 <sup>83</sup>	AOKlt. XXXIII 242. (476. sz.)

81 A táblázat első változatát ld. MALÉTH 2015. 35–38. Ehhez képest a kisebb korrekciókkal, változtatásokkal közlöm. Azokat a dokumentumokat, amelyeket Gui de Boulogne nem a Magyar Királyság területén adott ki, két okból foglaltam bele a táblázatba: egyrészt mert a korábbi szakirodalom nem tárgyalta őket, másrészt pedig azért, mert ezek a források a legátus meghatalmazottjának, Ildebrandino Conti magyarországi tartózkodásával párhuzamosan keletkeztek.

82 [http://monasterium.net/jmom/DE-BayHSta/KURaitenhaslach/1349\\_06\\_20/charter](http://monasterium.net/jmom/DE-BayHSta/KURaitenhaslach/1349_06_20/charter). Letöltés ideje: 2019. 03. 07.

83 [http://monasterium.net/jmom/HU-PBFL/PannHOSB/1340\\_VI\\_27/charter?q=guido%20legatus](http://monasterium.net/jmom/HU-PBFL/PannHOSB/1340_VI_27/charter?q=guido%20legatus) (tévesen 1340. évi dátummal) Letöltés ideje: 2019. 03. 07.

4.	1349. 06. 30.	Gui de Boulogne	Bécs	Megbízta a passzai püspököt, hogy vegye el az allandi plébániatemplom teljes jogú <i>incorporatióját</i> a heiligenkreuzi apátság részére, ha igaznak bizonyulnak a kérelemben előadott körülmények	Stiftsarchiv Heiligenkreuz <sup>84</sup>	Weis 210–211. (1350. évi dátummal)
5.	1349. 07. 18.	Gui de Boulogne	Klosterneuburg	A pozsonyias a nagyszombati klarisz-szákát Erzsébet anyakirályné kérésére felmenti a <i>procuratio</i> fizetése alól	MNL-OL DL 4061	AOKt XXXIII 274. (548. sz.)
6.	1349. 07. 22.	Székesfehérvári káptalan	Székesfehérvár	A székesfehérvári káptalan Gui de Boulogne pápai legátus parancsára átírta a Szent István legenda pannonhalmi monostor kiváltóságait érintő részét	MNL-OL DF 207051 <sup>85</sup>	AOKt XXXIII 278. (555. sz.)
7.	1349. 07. 28.	Gui de Boulogne	Klosterneuburg	Megerősíti Albert passzai püspök rendelkezését, mely szerint a waldkircheni plébániatemplom <i>rectora</i> évi 14 dénárt tartozik fizetni a passzai egyházmegyébe tartozó, Ágoston-rendi Szt. Florian kolostornak	Stiftsarchiv St. Florian <sup>86</sup>	<i>Urkundenbuch</i> VII. 119–120.
8.	1349. 07. 28.	Gui de Boulogne	Klosterneuburg	Megerősíti a passzai püspök rendelkezését a riedi plébániatemplom <i>incorporatiójáról</i> az Ágoston-rendi Szent Florian kolostor részére	Stiftsarchiv St. Florian	<i>Urkundenbuch</i> VII. 193–194 (hibásan 1350-es dátummal)

84 [http://monasterium.net/mom/AT-StiAH/HeiligenkreuzOCist/1350\\_VI\\_30/charter](http://monasterium.net/mom/AT-StiAH/HeiligenkreuzOCist/1350_VI_30/charter) (Weis alapján 1350. évi dátummal) Letöltés ideje: 2019. 03. 07.

85 Említi: PRT II. 56. és 95. Uo. 394–395. (125. sz.) az oklevél teljes szövegű kiadása.

86 [http://monasterium.net/mom/AT-StiASF/SztFlorianCanReg/1349\\_VII\\_28/charter](http://monasterium.net/mom/AT-StiASF/SztFlorianCanReg/1349_VII_28/charter) Letöltés ideje: 2019. 03. 07.

9.	1349. 08. 01.	Gui de Boulogne	Klosterneuburg	Megbízza a passzai püspököt, hogy védje a domonosokat és a minoritákat Johannes Polliacus (Jean de Pouilly) tévtanaitól, különösen a gyónás gyakorlatát illetően, s ismerteti vele XXII. János 1321. július 24-i erre vonatkozó bulláját	Minoriterkonvent Wien <sup>87</sup>	-
10.	1349. 08. 04.	Gui de Boulogne	Klosterneuburg	Megerősíti Albert passzai püspök adományát, amelyben a passzai káptalan-nak adta a zwentendorfi Szent István egyházat	Domkaptiel Passau <sup>88</sup>	-
11.	1349. 08. 18.	Gui de Boulogne	Klosterneuburg	Megbízza Zwettl apátját, hogy vizsgálja felül az altenburgi apátság Röhmbach és Strögen <i>incorporatió</i> jára vonatkozó kérelmében előadott körülmények igazságtartalmát	Stiftsarchiv Altenburg <sup>89</sup>	<i>Burger</i> 227–228.
12.	1349. 08. 25.	Gui de Boulogne	Znojmo	Megbízza a melki apátot, hogy vizsgálja ki Henrik prépost és a passzai egyházmegyéhez tartozó, Szent-Ágoston rendi waldhauseni konvent St. Georgen am Walde plébániatemplomának teljes jogú <i>incorporatió</i> jára vonatkozó kérelmét.	OÖLA Linz, Bestand Windhaag <sup>90</sup>	<i>Urkundenbuch</i> VII. 126.

87 <http://monasterium.net/mom/AT-AWMK/WienOFMConv/54/charter>. Letöltés ideje: 2019. 03. 07.

88 <http://monasterium.net/mom/DE-BayHStA/PassauDomkaptiel/417/charter>. Letöltés ideje: 2019. 03. 07.

89 [http://monasterium.net/mom/AT-StiAA/Urkunden/1349\\_VIII\\_18/charter](http://monasterium.net/mom/AT-StiAA/Urkunden/1349_VIII_18/charter). Letöltés ideje: 2019. 03. 07.

90 [http://monasterium.net/mom/WaldCanReg/1349\\_VIII\\_25/charter](http://monasterium.net/mom/WaldCanReg/1349_VIII_25/charter). Letöltés ideje: 2019. 03. 07.

<b>13.</b>	1349. 08. 28.	Gui de Boulogne	Znojmo	Felszólítja a melki apátot, hogy vizsgálja ki a Benedek-rendi gleinkai apátság haidershofeni Szt. Szeverin plébániatemplom teljes jogú <i>incorporatiójára</i> vonatkozó kérelmében előadottakat.	OÖLA Linz, Bestand Gleink <sup>91</sup>	<i>Urkundenbuch</i> VII. 127.
<b>14.</b>	1349. 08. 31.	Otto, Zwettl ciszterci kolostor apátja		Beszámol a legátusnak a vizsgálat eredményéről <sup>92</sup>	Stiftsarchiv Altenburg <sup>93</sup>	<i>Burger</i> 228–229.
<b>15.</b>	1349. 09. 02.	Gui de Boulogne	Znojmo	Engedélyezi a strőgeni plébániatemplom teljes jogú <i>incorporatióját</i> az altenburgi Szent Lambert bencés apátság számára <sup>94</sup>	?	<i>Burger</i> 229–230.
<b>16.</b>	1349. 09. 03.	Ludovicus melki apát	Melk	Beszámol a legátusnak a gleinkai bencés apátság szerény bevételeiről	OÖLA Linz, Bestand Gleink <sup>95</sup>	<i>Urkundenbuch</i> VII. 128.
<b>17.</b>	1349. 09. 04.	Gui de Boulogne	Znojmo	Engedélyezi St. Georgen am Walde plébániatemplom teljes jogú <i>incorporatióját</i> a waldhauseni konvent számára	-	<i>Urkundenbuch</i> VII. 129–130.
<b>18.</b>	1349. 09. 06.	Gui de Boulogne	Znojmo	Engedélyezi a haidershofeni plébániatemplom teljes jogú <i>incorporatióját</i> a gleinkai apátság számára	OÖLA Linz, Bestand Gleink <sup>96</sup>	<i>Urkundenbuch</i> VII. 130–131.

91 [http://monasterium.net/mom/AT-00eLw/GleinkOSB/1349\\_VIII\\_28/charter](http://monasterium.net/mom/AT-00eLw/GleinkOSB/1349_VIII_28/charter). Letöltés ideje: 2019. 03. 07.

92 Az oklevél végén Gui de Boulogne szeptember 1-én Znojmban kelt megjegyzésével.

93 [http://monasterium.net/mom/AT-StiAA/Urkunden/1347\\_IX\\_02/charter](http://monasterium.net/mom/AT-StiAA/Urkunden/1347_IX_02/charter) (évesen 1347 dátummal). Letöltés ideje: 2019. 03. 07.

94 1350-ben II. Albert osztrák herceg német nyelvű oklevelében megerősíti az adományt. [http://monasterium.net/mom/AT-StiAA/Urkunden/1350\\_III\\_01/charter](http://monasterium.net/mom/AT-StiAA/Urkunden/1350_III_01/charter). Letöltés ideje: 2019. 03. 07.

95 [http://monasterium.net/mom/AT-00eLw/GleinkOSB/1349\\_IX\\_03/charter](http://monasterium.net/mom/AT-00eLw/GleinkOSB/1349_IX_03/charter). Letöltés ideje: 2019. 03. 07.

96 [http://monasterium.net/mom/AT-00eLw/GleinkOSB/1349\\_IX\\_06/charter](http://monasterium.net/mom/AT-00eLw/GleinkOSB/1349_IX_06/charter). Letöltés ideje: 2019. 03. 07.

19.	1349. 09. 06.	Ildebrandino Conti	Buda	Tanúsítja, hogy János <i>magister</i> , Petrus Begonis <sup>97</sup> – Guillaume de la Jugie <sup>98</sup> magyarországi jövedelmeinek <i>procurator</i> – megbízásából átadta az esztergomi érseknek azokat a pápai leveleket, amelyek <i>Nigropontis</i> föld után kétévente járó tized fizetését rendelik el	MNL-OL DF 248989	AOKlt. XXXIII 331. (672. sz.)
20.	1349. 09. 27.	Ildebrandino Conti	Esztergom	Átírja VI. Kelemen magyar egyháziaknak címzett bulláját Gui bíboros legátusi megbízásáról, valamint Gui de Boulogne oklevelet, amelyben öt <i>nuntius</i> ként delegálta	MNL-OL DF 248988	AOKlt. XXXIII 356–357. (728. sz.)
21.	1349. 09. 28.	Ildebrandino Conti	Esztergom	Saját, Miklós testvér és Lajos laoni kanonok számára 132 aranyft. megfizetésére utasítja az esztergomi érseket, valamint a veszprémi és a győri püspököket	MNL-OL DF 248986	AOKlt. XXXIII. 357–358. (731. sz.)
22.	1349. 09. 28.	Ildebrandino Conti	Esztergom	Átvételi elismervény 132 aranyft.-ról, amelyet Csanád esztergomi érsek fizetett a legátus képviselőinek	MNL-OL DF 248987	AOKlt. XXXIII 358. (732. sz.)
23.	1349. 09. 28.	Ildebrandino Conti	Esztergom	A püspök és Lajos laoni kanonok által kiállított átvételi elismervény 414 aranyft.-ról, amelyet Csanád esztergomi érsek fizetett a legátus képviselőinek	MNL-OL DL 4079	AOKlt. XXXIII 357. (730. sz.)

97 Petrus Begonis Limoges egyházmegyei klerikus, Domonkos fia János egrri olvasókanonok mellett Guillaume de la Jugie bíboros *procurator*: 1343. 06. 11.: ASV Reg. Vat. 137, fol. 26v–27r, ep. 73–76; AOKlt. XXVII 256. (395–396. sz.); *licentiat*us in *legibus*, aki András herceg ügyében is eljár: 1345. 09. 08.: ASV Reg. Vat. 139, fol. 114v, ep. 446–447; AOKlt. XXIX 361. (633. sz.); *bacallarius* in *legibus*, pápai káplán, de la Jugie bíboros *familiaris commensalis*a, magyarországi és lengyelországi *procurator*a wroclawi kanonokságot kér és kap: 1345. 10. 20.: ASV Reg. Av. 10, fol. 72r, ASV Reg. Vat. 169, fol. 230r; AOKlt XXIX 413–, (750–751. sz.), a wroclawi egyház kancellárja, pápai káplán, *bacallarius* in *legibus*, a Szentselek Magyarországra küldött *nuntius*a: 1351. 08. 05.: ASV Reg. Vat. 145, fol. 35r–36r, ASV Reg. Vat. 145, fol. 44r, ugyanígy 1351. 08. 07.: ASV Reg. Vat. 145, fol. 49 r–v.

98 1342 és 1368 között S. Maria in Cosmedin diakónus-bíborosa, 1368 és 1374 között S. Caecilia presbiter-bíborosa. HC I. 40. és 51.

24.	1349. 10. 10.	Gui de Boulogne	Friesach	A szepesi karthauzi kolostor számára engedélyezi az Esztergom egyházmegyei ófalui ( <i>Antiqua villa</i> ) plébániaegyház teljes jogú <i>incorporatió</i> ját	MNL-OL DF 266968	Aoklt. XXXIII 369. (759. sz.)
25.	1350. 03. 25.	Gui de Boulogne	Róma	Felszólítja a zágrábi püspököt, a zágrábi és zágrábi egyházmegyei apátokat, perjeleket, prépostokat, espereseket, dékánokat stb., hogy hozzák nyilvánosságra azt a kiközösítő ítéletet, amelyet a Szentsek által delegált bírók (a zágrábi ciszterci apát, a zágrábi Szent Miklós konvent perjele és a goricei esperes) hoztak több Zágráb egyházmegyei pap, valamint a német lovagrend Szűz Mária házának <i>commendatora</i> és testvérei ellen	MNL-OL DF 291740 <sup>99</sup>	Aoklt. XXXIV 161–162. és 303. (243. és 540. sz.)
26.	1350. 03. 25.	Gui de Boulogne	Róma	Felszólítja a zágrábi püspököt, a zágrábi és zágrábi egyházmegyei apátokat, perjeleket, prépostokat, espereseket, dékánokat stb., hogy hozzák nyilvánosságra azt a kiközösítő ítéletet, amelyet a johannita lovagrend Zágráb egyházmegyei házai ellen hozott, mivel azok a zágrábi káptalannal tizedek ügyében folytatott perben a felszólítás ellenére nem jelentek meg előtte	MNL-OL DF 256203, MNL-OL DF 291740 <sup>100</sup>	Aoklt. XXXIV 162. és 302–303. (244. és 539. sz.)

99 1350. 07. 18-i átirat.

100 1350. 07. 18-i átiratban.



## RÖVIDÍTÉSEK

AHC	<i>Annuario Historiae Conciliorum. Internationale Zeitschrift für Konziliengeschichtsforschung.</i> Rom, 1969–
AHP	<i>Archivum Historiae Pontificae.</i> Roma, 1963–
ALKG MA	<i>Archiv für Litteratur_und Kirchengeschichte im Mittelalter.</i> I–III. Berlin, 1885–1887.
ASV AA Arm. C.	Archivio Segreto Vaticano, Archivum Arcis, Armadio C
ASV AA Arm. I–XVIII.	Archivio Segreto Vaticano, Archivum Arcis, Armadio I–XVIII
ASV Cam Ap. Collect.	Archivio Segreto Vaticano Camera Apostolica Collectoriae
ASV Cam. Ap. Int. et ex.	Archivio Segreto Vaticano Camera Apostolica Introitus et Exitus
ASV Instr. Misc.	Archivio Segreto Vaticano Instrumenta Miscellanea
ASV Reg. Av.	Archivio Segreto Vaticano Registra Avenionensia
ASV Reg. Lat.	Archivio Segreto Vaticano Registra Lateranensia
ASV Reg. Vat.	Archivio Segreto Vaticano Registra Vaticana
BAV	Bibliotheca Vaticana Apostolica
BIHB	<i>Bulletin de l'Institut Historique Belge de Rome</i>
BNF m.s. lat.	Bibliothèque Nationale de France, Département des Manuscrits, manuscrits latin
BNF m.s. nal.	Bibliothèque Nationale de France, Département des Manuscrits, nouvelles acquisitions latines
BS	<i>Bibliotheca sanctorum.</i> Roma, 1961–
DA	<i>Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters,</i> Köln – Weimar – Wien, 1820–
DF	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Mohács előtti gyűjtemény, Diplomatikai Fényképgyűjtemény
DL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Mohács előtti gyűjtemény, Diplomatikai Levéltár
HlFr	<i>Histoire littéraire de la France.</i> Paris, 1865–
MEFR MA	<i>Mélanges de l'École Française de Rome, Moyen Age.</i> Rome. 1881–
MGH Const	<i>Monumenta Germaniae historica, Constitutiones et acta publica imperatorum et regum</i> I–XI. Hannover – Weimar, 1893–1992. (MGH Legum sectio IV.)
MGH Ldl	<i>Monumenta Germaniae historica, Libelli de lite imperatorum et pontificum saeculis XI et XII conscripti.</i> Hannover, 1891–1897.
MGH SS	<i>Monumenta Germaniae historica, Scriptores.</i> Hannover, 1826–
MGH SS rer. Germ.	<i>Monumenta Germaniae historica, Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi.</i> Hannover, 1871–
MIÖG	<i>Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung.</i> Wien

QFIAB	<i>Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken</i> , Rom, 1920–
RQ	Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte, Freiburg im Breisgau, 1887–
RSCI	<i>Rivista di storia della Chiesa in Italia</i> , Roma, 1947–
UPLA	<i>Ut per litteras apostolicas. Les lettres des papes</i> (adatbázis): <a href="http://www.brepolis.net">http://www.brepolis.net</a>
ZSRg KA	<i>Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte Kanonistische Abteilung</i> , Weimar, 1911–

## FORRÁSOK

- AASS *Acta sanctorum*. I–LXVIII. Antwerpen – Bruxelles, 1643–1940.
- [ACH](#) *Annales cisterciensium in Heinrichow*. Hrsg. PERTZ, Georg H. Hannoverae, 1866. (MGH SS XIX.) 543–546.
- ACSG *Antiquissimae constitutiones synodales provinciae Gneznienensis*. Ed.: HUBE, Romualdus. Petropoli, 1856.
- [AGM](#) *Annales Grissowienses maiores*. Hrsg. PERTZ, Georg H. Hannoverae, 1866. (MGH SS XIX.) 541–542.
- [ÁHL](#) Árpád-kori oklevelek a Heves megyei levéltárban. Diplomata Aetatis Arpadiana in archivo comitatus Hevesiensis conservata. Ed. KONDORNÉ LÁTÓCZKI Erzsébet. Eger, 1997.
- AO *Anjoukori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis*. I–VII. Ed. NAGY Imre – TASNÁDI NAGY Gyula. Budapest, 1878–1920.
- AOKLT *Anjou-kor oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia*. Ed. KRISTÓ, Gyula et alii. Budapest – Szeged, 1990–
- [AP](#) *Annales Polonorum*. Hrsg. PERTZ, Georg H. Hannoverae, 1866. (MGH SS XIX.) 609–663.
- [AS](#) *Annales Sandivogii a. 65–1360*. Hrsg. PERTZ, Georg H. Hannoverae, 1866. (MGH SS XXIX.) 424–430.
- [ASC](#) ANNALISTA SAXO: *Chronica*. Ed. WAITZ, Georg. Hannover, 1844. (MGH SS VI.) 542–777.
- ÁÚO *Codex diplomaticus Arpadianus continatus – Árpád-kori új okmánytár*. I–XII. Ed. WENZEL Gusztáv. Pest – Budapest, 1860–1873.
- BÓNIS 1997a BÓNIS György: *Szentszéki regeszták. Iratok egyházi bíráskodás történetéhez a középkori Magyarországon*. Szerk. BALOGH Elemér. Szeged, 1997.
- BOSSÁNYI *Regesta supplicationum. A pápai kérvénykönyvek magyar vonatkozású okmányai: avignoni korszak*. I–II. Szerk. BOSSÁNYI Árpád. Budapest, 1916–1918.
- BP II *Bullarium Poloniae. II: 1342–1378*. Ed. SULKOWSKA-KURAŚ, Irena – KURAŚ, Stanisław. Romae, 1985.
- BURGER *Urkunden der Benedictiner-abtei zum heiligen Lambert in Altenburg, Nieder-Österreich K. O. M. B. vom Jahre 1144 bis 1522*. Ed. BURGER, Honorius. Wien, 1865.
- [CAMERALIA](#) *Cameralia Documenta Pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1297–1536)*. Szerk. †LUKCSICS, József – TUSOR, Péter – FEDELES, Tamás. Budapest – Róma, 2014. (Collectanea Vaticana Hungariae vol. 9–10.)
- CDMP I. *Codex diplomaticus majoris Poloniae documenta, et jam typis descripta, et adhuc inedita complectens, annum 1400 attigentia. 984–1287*. Poznań, 1877.

- CDP *Codex diplomaticus Poloniae quo continentur privilegia regum Poloniae magnorum ducum Litvaniae bullae pontificum nec non jura a privatim data illustrandis domesticis rebus gestis inservitura adhuc nusquam typis exarata, ab antiquissimis inde temporibus usque ad annum 1506.* Varsaviae, 1847–1887.
- CDPM *Codex diplomaticus Poloniae Minoris.* I–IV. Ed. PIEKOSIŃSKI, F. Kraków, 1876–1905.
- CDS *Codex Diplomaticus Silesiae.* I–XXXVI. Breslau, 1857–1933.
- [DCOLL](#) *Decretalium collectiones. Decretales Gregorii P. IX., Liber Sextus Decretalium, Bonifacii P. VIII., Clementis P. V. Constitutiones, Extravagantes Tum Viginti Joannis P. XXII. Tum Communes.* Ed. TAUCHNITZ, Bernhard. Leipzig, 1881. Red. Ed. FRIEDBERG, Emil. Reprint, Graz 1959. (Corpus Iuris Canonici, 2.)
- DHA *Diplomata Hungariae antiquissima. Accedunt epistolae et acta ad historiam Hungariae pertinentia.* Volumen I. Ab anno 1000 usque ad annum 1131. Ed. GYÖRFFY, Georgius – BORSA, Johannes Bapt. – HERVAY, Franciscus L. – KUMOROVITZ, Bernardus L. – MORAVCSIK, Julius. Budapestini, 1992.
- DHGE *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastique.* I–XXXI., fasc. 184. Éd. BAUDRILLART, Alfred [et alii]. Paris, 1912–2013.
- ENDLICHER *Rerum Hungaricarum monumenta Arpadiana.* Ed. ENDLICHER, Stephanus Ladislaus. Sangallen, 1849.
- EO *Erdélyi okmánytár. Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez. I–III. (1023–1359).* Szerk. JAKÓ Zsigmond – HEGYI Géza – W. KOVÁCS András. Budapest, 1997–2008. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 26., 40., 47.)
- [FEJÉR](#) *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis.* I–XI. Ed. FEJÉR, Georgius. Buda, 1828–1844.
- GOMBOS *Catalogus fontium historiae Hungariae aeo ducum et regum ex stirpe Arpad descendendum ab anno Christi DCCC usque ad annum MCCXI.* I–IV. Ed. GOMBOS, Franciscus Albinus. Budapest, 1937–1943.
- [HQ](#) *Hazai Okmánytár. Codex Diplomaticus Patrius.* I–VIII. Ed. IPOLYI Arnold – NAGY Imre – PAÚR Iván – RÁTH Károly – Véghely Dezső. Győr – Budapest, 1865–1891.
- [HOKlt](#) *Hazai oklevéltár. 1234–1536: néhai gr. Dessewffy Lajos hazafias áldozatával.* Ed. NAGY Imre – DEÁK Farkas – NAGY Gyula. Pápa, 2006.
- IP *Italia Pontificia conguessit* KEHR, Paul Friedrich. 1. Roma. Berlin, 1906. 2. Latium. Berlin, 1907. 3. Etruria. Berlin 1908. 4. Umbria, Picenum, Marsia. Berlin, 1909. 5. Aemilia sive Provincia Ravennas. Berlin, 1911. 6. Liguria sive Provincia Mediolanensis. 1, Lombardia. Berlin, 1913. 2, Pademontium, Liguria maritima. Berlin, 1914. 7. Venetiae et Histriae. 1, Provincia Aquileiensis. Berlin, 1923, 2, Respublica Venetiarum, Provincia Gradiensis, Histria. Berlin, 1925. 8. Regnum Normannorum, Campania. Berlin, 1935. 9. Samnium, Apulia, Lucania. Ed. HOLTZMANN, Walter, Berlin, 1962. 10. Calabria, Insulae. Ed. GIRGENSOHN, Dietrich, Zürich, 1975.

- JL** *Regesta pontificum Romanorum ab condita ecclesia ad annum post Christum natum MCXCVIII.* Ed. JAFFÉ, Philippus – WATTENBACH, Georgius – LOEWENFELD, Samuelis – KALTENBRUNNER, Franciscus – EWALD, Paulus. I–II. Lipsiae, 1885–1888.
- JAKOBSON 1836** JAKOBSON: Beitrag zur Geschichte der preussischen Klöster *Neues allgemeines Archiv für die Geschichtskunde des preussischen Staates II/3.* Hrsg. LEDEBUR, Leopold von. Berlin – Posen – Bromberg, 1836. 191–259.
- KLANICZAY – BELLUS – SZABÓ 1999 Árpádházi Szent Margit legrégebb legendája és szentté avatási pere. Szerk. KLANICZAY Gábor. Ford. BELLUS Ibolya – SZABÓ Zsuzsanna. Budapest, 1999.
- KLE *Kun László emlékezete.* A bevezetőt írta, a forrásszövegeket válogatta, és a jegyzeteket összeállította KRISTÓ Gyula. Szeged, 1994.
- LC *Liber Censuum de l'Église Romaine.* I–III. Ed. FABRE, Paul – DUCHESNE, Louis – FABRE, Paul, jr. – MOLLAT, Guillaume. Paris, 1889–1952.
- LCPC CL VI *Clément VI (1342–1352). Lettres closes, patentes et curiales intéressantes les pays autres que la France.* I–II. Ed. DÉPREZ, Eugène – MOLLAT, Guillaume. Paris, 1960–1961.
- LCPC CL VI FR *Clément VI (1342–1352). Lettres closes, patentes et curiales se rapportant à la France publiées ou analysées d'après les registres du Vatican.* I–III. Ed. DÉPREZ, Eugène – GLÉNISSON, Janine – MOLLAT, Guillaume. Paris, 1901–1959.
- LMA *Lexikon des Mittelalters.* I–IX. München – Zürich, 1980–1998.
- LP** *Liber pontificalis.* I–II. Ed. DUCHESNE, Louis. Paris, 1886–1892.
- LThK *Lexikon für Theologie und Kirche.* Ed. HÖFER, Josef – RAHNER, Karl. Freiburg in Breisgau, 1957–1967.
- LThK (NE) *Lexikon für Theologie und Kirche.* I – XI. Ed. KASPER, Walter – BAUMGARTNER, Konrad – BÜRKLE, Horst – GANZER, Klaus – KERTELGE, Karl – KORFF, Wilhelm – WALTER, Peter. Freiburg – Basel – Rom – Wien, 1993–2001.
- MÁLYUSZ – BORSA *A Szent-Iványi család levéltára 1230–1525.* Szerk. MÁLYUSZ Elemér – BORSA Iván. Budapest, 1988. (Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 14.)
- MDA *Magyar diplomacziái emlékek az Anjou-korból.* I–III. Szerk. WENZEL Gusztáv. Budapest, 1874–1876.
- MES *Monumenta ecclesiae Strigoniensis.* I–III. Ed. KNAUZ, Ferdinandus. Strigonii, 1874–1924. IV. Eds. DRESKA, Gabriel – Érszegi, Geysa – HEGEDŰS, Andreas – NEUMANN, Tiburcius – SZOVÁK, Cornelius – TRINGLI, Stephanus. Strigonii – Budapestini, 1999.
- MON PL *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia, maximam partem nondum edita, ex tabulariis vaticanis deprompta, collecta, ac serie chronologica dioposita.* I–IV. Ed. THEINER, Augustinus. Romae, 1860–1864.

- [MON VAT I/1.](#) *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia: Rationes collectorum pontificorum in Hungaria* (Vatikáni magyar okirattár, I. sorozat, 1. kötet: a pápai tizedszedők számadásai, 1281–1375). Budapest, 2000.
- MON VAT I/2. *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia: Acta legationis cardinalis Gentilis.* (Vatikáni magyar okirattár, I. sorozat 2. kötet: Gentilis bíbornok magyarországi követségének okiratai, 1307–1311). Budapest, 2000.
- MREV *Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis – A veszprémi püspökség római oklevéltára.* I–IV. Ed. FRAKNÓI, Vilmos – LUKSICS, József. Budapest, 1896–1907.
- OÖR *Ottokars Österreichische Reimchronik.* Ed. SEEMÜLLER, Joseph. Hannoverae, 1890. (Monumenta Germaniae historica. Scriptorum qui vernacula lingua usi sunt V/1.) 322–329.
- [PL](#) *Patrologia cursus completus. Series Latina.* I–CCXXI. Ed. MIGNE, Jean-Paul. Parisii, 1841–1864.
- POTTHAST *Regesta pontificum romanorum inde ab anno post Christum natum MCXCVIII ad annum MCCCIV.* I–II. Ed. POTTHAST, August. Graz, 1957.
- [RA](#) *Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica – Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke.* I–II/4. Ed. SZENTPÉTERY Imre – BORSA Iván. Budapest, 1923–1987.
- [RB VIII](#) *Les registres de Boniface VIII.* I–IV. Ed. DIGARD, Georges et alii. Paris, 1884–1935.
- [RB XI](#) *Le registre de Benoît XI.* Ed. GRANDJEAN, Charles. Paris, 1905.
- RC V *Regestum Clementis papae V ex Vaticanis archetypis Sanctissimi domini nostris Leonis XIII pontificis maximi iussu et munificentia nunc primum editum cura et studio Monachorum Ordinis S. Benedicti.* I–X. Romae, 1884–1892.
- RD *Az Árpád-házi hercegek, hercegnők és a királynék okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta ducum, ducissarum stirpis Arpadianae necnon reginarum Hungariae critico-diplomatica.* SZENTPÉTERY Imre kéziratának felhasználásával szerkesztette ZSOLDOS, Attila. Budapest, 2008.
- [RG IX](#) *Les registres de Grégoire IX.* I–IV. Ed. AUVRAY, Lucien. Paris, 1890–1955.
- RG VII *Das Register Gregors VII. Gregorii VII Registrum.* I–II. Hrsg. CASPAR, Erich. Hannoverae, 1920–1923. (MGH Epistolae selectae 1–2.)
- [RGJ](#) *Les Registres de Grégoire X, 1272–1276, et de Jean XXI, 1276–1277.* Ed. GUIRAUD, Jean – CADIER, Léon. Paris, 1892–1960.
- RI III *Die Register Innocenz' III.* I–XII. Ed. HAGENEDER, Othmar et alii. Graz–Köln, 1964–2012.
- [RI IV](#) *Les registres d'Innocent IV.* I–IV. Ed. BERGER, Élie. Paris, 1881–1919.
- [RN III](#) *Les Registres de Nicolas III (1277–1280). Recueil des bulles de ce pape.* I–II. Ed. GAY, Jules. Paris, 1898–1932.

- SMIČIKLAS *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae – Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije.* I–XVIII. Ed. SMIČIKLAS, Tadija et alii. Zagreb, 1904–1990.
- SRH *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum.* I–II. Ed. SZENTPÉTERY, Emericus. Budapestini, 1937–1938.
- THEINER *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia.* I–II. Ed. THEINER, Augustinus. Romae, 1859–1860.
- THOMAE SPALATENSIS *THOMAE SPALATENSIS Historia Salonitanorum atque Spalatinorum pontificum.* Ed. PERIĆ, Olga – KARBIĆ, Damir – MATIJEVIĆ SOKOL, Mirjana – SWEENEY, James Ross. Budapest – New York, 2006. (Central European Medieval Texts 4.)
- TKALČIĆ TKALČIĆ, Ivan Kristelj: *Monumenta Historica Episcopatus Zagrabiensis.* I–II. Zagreb, 1872–1874.
- [UGDS](#) *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenburgen,* I–VII. Ed. ZIMMERMANN, Franz – WERNER, Carl – GÜNDISCH, Gustav. Hermannstadt – Bukarest, 1892–1981.
- ULE *Urkundenbuch des Landes ob der Enns, VII: 1347–1360.* Ed.: TRINKS, Erich. Hannover–Wien, 1876.
- WEIS *Urkunden des Cistercienserstiftes Heiligenkreuz im Wiener Wald.* II. Ed.: WEIS, Johann Nepomuk. Wien, 1859.

## SZAKIRODALOM

- ALBERZONI – MONTAUBIN 2014 *Legati, delegati e l'impresa d'Oltremare (secoli XII–XIII) / Papal Legates, Delegates and the Crusades (12<sup>th</sup>–13<sup>th</sup> Century)*. *Atti del Convegno internazionale di studi Milano, Università Cattolica del Sacro Cuore, 9–11 marzo 2011*. Ed. ALBERZONI, Maria Pia – MONTAUBIN, Pascal. Turnhout, 2014. (Ecclesia militans 3.)
- ALBERZONI – ZEY 2012 *Legati e delegati papali. Profili, ambiti d'azione e tipologie di intervento nei secoli XII–XIII*. Ed. ALBERZONI, Maria Pia – ZEY Claudia. Milano, 2012.
- ALMÁSI 1989 ALMÁSI Tibor: Pecorari Jakab diplomáciai pályája. In: *Tanulmányok Karácsonyi Béla hetvenedik születésnapjára*. Szerk. KULCSÁR Péter – MADER Béla – MONOK István. Szeged, 1989. 59–69.
- ALMÁSI 1993 ALMÁSI Tibor: Egy ciszterci bíboros a pápai világhatalom szolgálatában. Pecorari Jakab magyarországi legációja. *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* 15. (1993/1–2.), 129–141.
- ALMÁSI 1994 ALMÁSI Tibor: Budai zsinat. In: *Korai magyar történeti lexikon (9–14. század)*. Főszerk. KRISTÓ Gyula, szerk. ENGEL Pál – MAKK Ferenc. Budapest, 1994. 131–132.
- ALMÁSI 2000 Almási Tibor: *A tizenharmadik század története*. Budapest, 2000.
- ANDRIEU 1946 ANDRIEU, Michel: L'origine du titre de Cardinal. In: *Miscellanea Giovanni Mercati. V. Storia ecclesiastica – diritto*. Ed. MOHLBERT, Leo Cunibert. Città del Vaticano, 1946. 113–144.
- AUBERT 1986a AUBERT, Roger: '62. Grégoire de Crescentio'. In: *DHGE* 21. (1986), col. 1496.
- AUBERT 1986b AUBERT, Roger: '17. Grégoire'. In: *DHGE* 21. (1986), col. 1457–1458.
- AUBERT 1986d AUBERT, Roger: '18. Grégoire'. In: *DHGE* 21. (1986), col. 1458–1459.
- [AVIGNON 1990](#) *Aux origines de l'Etat moderne. Le fonctionnement administratif de la papauté d'Avignon. Actes de la table ronde d'Avignon (23–24 janvier 1988)*. Rome, 1990. (Publications de l'École française de Rome 138.)
- BAAKEN 1997 BAAKEN, Gerhard: 'Konrad von Urach'. In: *LThK* (NE), VI. 286.
- BALICS 1888–1890 BALICS Lajos: *A római katolikus egyház története Magyarországon*. I–II/1–2. Budapest, 1888–1890.
- [BARABÁS 2013a](#) BARABÁS, Gábor: A pápai kiküldött bíraskodás Magyarországon a kezdetektől a 13. század közepéig. *Történelmi Szemle* 55. (2013), 175–199.
- BARABÁS 2014 BARABÁS Gábor: *Das Papsttum und Ungarn in der ersten Hälfte des 13. Jahrhunderts (ca. 1198 – ca. 1241) Päpstliche Einflussnahme – Zusammenwirken – Interessengegensätze*, Wien, 2014. (Publikationen der ungarischen Geschichtsforschung in Wien VI.)

- BARABÁS 2015a BARABÁS Gábor: *A pápaság és Magyarország a 13. század első felében – Pápai hatás – együttműködés – érdekellentét*. Pécs, 2015. (Thesaurus Historiae Ecclesiasticae in Universitate Quinqueecclesiensi 5.)
- [BARABÁS 2015b](#) BARABÁS Gábor: A pápai kiküldött bíróság és a szerzetesrendek a veszprémi egyházmegyében. A kezdetektől a 13. század közepéig. In: *Szerzetesrendek a veszprémi egyházmegyében*. Szerk. KARLINSZKY Balázs. Veszprém, 2015. 9–26. (A veszprémi egyházmegye múltjából 26.)
- [BARABÁS 2017](#) BARABÁS Gábor: Eretnekek, kalózok és legátusok. A boszniai eretnokség, a Magyar Királyság és a pápák a 13. század elején. *Világtörténet* 7(39). (2017), 5–32.
- [BARABÁS 2018](#) BARABÁS Gábor: Pápai káplánok a 13. századi Magyarországon. Szentzéki megbízások és helyi karrierok. *Történelmi Szemle* 60. (2018), 97–118.
- BÁRÁNY 2006 BÁRÁNY Attila: Magyarország és a kései kereszties hadjáratok. In: *Magyarország és a kereszties háborúk. Lovagrendek és emlékeik*. Szerk.: LASZLOVSKY József – MAJOROSSY Judit – ZSENGELLÉR József. Gödöllő, 2006. 139–165.
- BARRACLOUGH 1935 BARRACLOUGH, Geoffrey: *Papal provisions: Aspects of Church History Constitutional, Legal, and Administrative in the Later Middle Ages*. Oxford, 1935.
- BAUMGARTEN 1898 BAUMGARTEN, Paul Maria: *Untersuchungen über die Camera Collegii Cardinalium für die Zeit von 1295 bis 1437*. Leipzig, 1898.
- BEKE 2003 *Esztergomi érsekek 1001–2003*. Szerk. BEKE Margit. Budapest, 2003.
- BENKER 1997 BENKER, Gertrud: *Ludwig der Bayer. Ein Wittelsbacher auf dem Kaiserthron (1282–1347)*. München, 1997.
- BISCARO 1933 BISCARO, G.: Per la biografia di papa Benedetto XI. *Archivio Veneto* 14. (1933), 117–152.
- BEATTIE 2007 BEATTIE, Blake R.: *Angelus pacis. The legation of Cardinal Giovanni Gaetano Orsini, 1326–1334*. Leiden – Boston, 2007.
- BLET 1982 BLET, Pierre: *Histoire de la Représentation Diplomatique du Saint Siège des origines à l’aube du XIX<sup>e</sup> siècle*. Città del Vaticano, 1982.
- BLUMENTHAL 1982 BLUMENTHAL, Uta-Renata: Cardinal Albinus of Albano and the „Digesta pauperis scholaris Albini”. Ms. Ottob. lat. 3057. *Annuario Historiae Conciliorum. Internationale Zeitschrift für Konziliengeschichtsforschung* 20. (1982), 7–49.
- BONINCONTRO 2006 *Bonifacio VIII. Ideologia e azione politica. Atti del convegno organizzato nell’ambito delle celebrazioni per il VII centenario della morte: Città del Vaticano, Roma, 26–28 aprile 2004*. Ed. BONINCONTRO, Ilaria. Roma, 2006.
- BÓNIS 1971 BÓNIS György: *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon*. Budapest, 1971.

- BÓNIS 1972 BÓNIS György: *Középkori jogunk elemei. Római jog, kánonjog, szokásjog*. Budapest, 1972.
- BÓNIS 1997b BÓNIS György: Az egyházi bírászkodás fejlődése a Mohács előtti Magyarországán. In: *BÓNIS 1997a*. 621–658.
- BONNARD 1931 BONNARD, Fourier: '13. Azzon'. In: *DHGE* 5. (1931), col. 1390.
- BORKOWSKA 2003 BORKOWSKA, Urszula: Innocent III and the Countries of the „New Christianity” – Poland and Hungary. In: *Innocenzo III. – Urbs et Orbis. I–II*. A cura di Andrea SOMMERLECHNER Roma, 2003. 1169–1191. (Istituto storico Italiano per il medio evo. Nuovi studi storici 55 Miscellanea della Società Romana di storia patria 44.)
- BRÄUER 2014 BRÄUER, Martin: *Handbuch der Kardinale 1846–2012*. Berlin – Boston, 2014.
- BRUNDAGE 1995 BRUNDAGE, James: *The Medieval Canon Law*. London 1995.
- BRUNDAGE 2008 BRUNDAGE, James: *The Medieval Origins of the Legal Profession: Canonists, Civilians, and Courts*. Chicago – London, 2008.
- BURNS 1979 BURNS, Charles: Vatican Sources and the Honorary Papal Chaplains of the Fourteenth Century. In: *Römische Kurie. Kirchliche Finanzen. Vatikanisches Archiv. Studien zu Hermann Hoberg*. I–II. Ed. GATZ, Erwin. Roma, 1979 I. 65–95. (Pontificia Universitas Gregoriana Miscellanea Historiae Pontificae 46.)
- CANIVEZ 1953 CANIVEZ, J.-M.: '38. Conrad d'Urach'. In: *DHGE* 13. (1953), col. 504–507.
- CANTOR 1958 CANTOR, Norman F.: *Church, Kingship, and Lay Investiture in England, 1089–1135*. Princeton, 1958.
- CEILLIER 1863 CEILLIER, Remy: *Histoire générale des auteurs ecclésiastiques*. XIV. Paris, 1863.
- CERCHIARI 1919–1921 CERCHIARI, Emmanuele: *Capellani papae et apostolicae sedis auditores causarum sacri palatii apostolici seu sacra Romana Rota ab origine ad diem usque 20 septembris 1870. Relatio historica-iuridica*. I–IV. Romae, 1919–1921.
- CHARDAVOINE 1928 CHARDAVOINE, Eutrope: *Essais de liste générale des Cardinaux. Les cardinaux du XII<sup>e</sup> siècle. Annuaire pontifical catholique* 31. (1928), 111–159.
- [CIACONIUS 1677](#) CIACONIUS, Alphonsus: *Vitae et res gestae S Pontificum et S.R.E. cardinalium*. I–II. Ed. OLDOINO, Augustinus. Roma, 1677.
- [CIAPPARONI 1979](#) CIAPPARONI, Fabrizio: Cattaneo, Altigrado. In: *Dizionario bibliografico degli italiani* 22. Ed. GHISALBERTI, Alberto Maria. Roma, 1979. 412–413. (online változat)
- CLÉMENT 1905–1906 CLÉMENT, Ambroise: Conrad d'Urach, légat en France et en Allemagne. *Revue bénédictine* 22. (1905), 232–243, 23. (1906), 62–81, 373–391.
- CONETTI 2003 CONETTI, Mario: Les pouvoirs du collège des cardinaux dans les pamphlets de Jacopo et Pietro Colonna contre Boniface VIII. *Revue de droit canonique* 53. (2003), 337–360.

- CRISTOFORI 1888 CRISTOFORI, Francesco: *Cronotassi dei cardinali di santa romana Chiesa nelle loro sedi suburbicarie titoli presbiteriali e diaconie dal secolo V all' anno del Signore MDCCCLXXXVIII, compilata sui manoscritti originali et autentici esistenti nella biblioteca e negli archivi vaticani e su molteplici altre fonti storiche edite et inedite antiche e moderne*. Roma, 1888.
- [CROZET 1937a](#) CROZET, René: Le voyage d'Urbain II et ses négociations avec le clergé de France 1095–1096. *Revue Historique Mémoires et Études* 179. (1937:2), 271–311.
- [CROZET 1937b](#) CROZET, René: Le voyage d'Urbain II en France (1095–1096) et son importance de point de vue archéologique. *Annales du Midi* 49. (1937), 42–70.
- CSUKOVITS 2008 CSUKOVITS, Enikő: Közjegyzők a középkori Magyarországon. In: *700 éves közjegyzőség Magyarországon. A 2008. november 27-i jubileumi konferencián elhangzott előadások szerkesztett változata*. Szerk. ROKOLYA Gábor. Budapest, 2008. 54–73.
- DAMIAN 2016 DAMIAN, Iulian Mihai: Eneco ferences szerzetes inquisíciója Pécs püspökével szemben (1267). *Egyháztörténeti Szemle* 17. (2016:2), 19–38.
- DEÉR 1964 DEÉR, Josef: Der Anspruch des Herrscher des 12. Jahrhunderts auf die apostolische Legation. *AHP* 2. (1964), 117–186.
- DENDORFER – LÜTZELSCHWAB 2013 *Die Kardinäle des Mittelalters und der frühen Renaissance*. Ed. DENDORFER, Jürgen – LÜTZELSCHWAB, Ralf. Firenze, 2013.
- DUGGAN 1998 DUGGAN, Charles: Papal Judges Delegate and the Making of the “New Law” in the Twelfth Century. In: *Decretals and the Creation of “New Law” in the Twelfth Century: Judges, Judgements, Equity, and Law*. Ed. DUGGAN, Charles. Aldershot – Brookfield – Singapore – Sydney, 1998. 172–199.
- DUNKEN 1931 DUNKEN, Gerhard: *Die politische Wirksamkeit der päpstlichen Legaten in der Zeit des Kampfes zwischen Kaisertum und Papsttum im Oberitalien unter Friedrich I*. Berlin, 1931.
- ELZE 1950 ELZE, Reinhard: Die päpstliche Kapelle im 12. und 13. Jahrhundert. *ZSRG KA* 36. (1950), 145–204.
- ELZE 1982 ELZE, Reinhard: *Päpste – Kaiser – Könige und die mittelalterliche Herrschaftssymbolik. Ausgewählte Aufsätze*. Ed. SCHIMMELPFENNIG, Bernhard – SCHMUGGE, Ludwig. London, 1982.
- ENGEL 1996 ENGEL Pál: *Magyarország világi archontológiája. 1301–1457*. I–II. Budapest, 1996.
- ENGEL 2000 ENGEL Pál: Az „1300 körüli” királyi tanácsi határozat keltezéséhez. In: *Magyarország a (Nagy)hatalmak erőterében. Tanulmányok Ormos Mária 70. születésnapjára*. Szerk. FISCHER Ferenc – MAJOROS István – VONYÓ József. Pécs, 2000. 125–132.
- ENGEL 2003 ENGEL Pál: Az ország újraegyesítése. I. Károly küzdelmei az oligarchák ellen (1310–1323). In: ENGEL Pál: *Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok*. Szerk. CSUKOVITS Enikő. Budapest, 2003

- ERDŐ 1991 ERDŐ Péter: *Egyházjog*. Budapest, 1991.
- FEDELES 2017 FEDELES Tamás: Petrus Stephani collector Apostolicus. In: *Magyarország és a római Szentszék II. Vatikáni magyar kutatások a 21. században*. Szerk. TUSOR Péter – SZOVÁK Kornél – FEDELES Tamás. Budapest – Róma, 2017. 31–88.
- FÉDOU 1995 FÉDOU, R.: '34. Hugues de Die'. In: *DHGE* 25. (1995), col. 215–219.
- FIGUEIRA 1980 FIGUEIRA, Robert C.: *The Canon Law of Medieval Papal Legation*. Penn Arbor, 1980.
- FIGUEIRA 1983 FIGUEIRA, Robert C.: The Classification of Medieval Papal Legates in the Liber Extra. *AHP* 21. (1983), 211–228.
- FIGUEIRA 1986a FIGUEIRA, Robert C.: *Legatus apostolicae sedis*. The Pope's *alter ego* according to Thirteenth Century Canon Law. *Studi medievali* III/27. (1986), 527–574.
- FIGUEIRA 1986b FIGUEIRA, Robert C.: Decretalists, Medieval Papal Legation and the Roman Law of Offices and Jurisdiction. *Res publica litterarum. Studies in the classical tradition* 9. (1986), 119–135.
- FIGUEIRA 1991a FIGUEIRA, Robert C.: Papal Reserved Powers and the Limitations of Legatine Authority. In: *Popes, Teachers and Canon Law in the Middle Ages*. Ed. SWEENEY, James Ross – CHODOROW, Stanley. Ithaca, 1991. 191–211.
- FIGUEIRA 1991b FIGUEIRA, Robert: Subdelegation by Papal Legates in the Thirteenth-Century Canon: Powers and Limitations. In: *Iure veritas. Studies in Canon Law in Memory of Schafer Williams*. Ed. BOWMAN, Steven B. – CODY, Blanche E. Michigan, 1991. 56–79.
- FIGUEIRA 2006 FIGUEIRA, Robert: The Medieval Papal Legate and his Province: Geographical Limits of Jurisdiction, Plenitude of Power. In: *Plenitude of Power: The Doctrines and Exercise of Authority in the Middle Ages: Essays in Memory of Robert Louis Benson. Church, Faith and Culture in the Medieval West*. Ed. FIGUEIRA, ROBERT C. Hampshire – Burlington, 2006. 73–106.
- FISCHER 2011 FISCHER, Andreas: Die Kardinäle von 1216 bis 1304: zwischen eigenständigem Handeln und päpstlicher Autorität. In: *Geschichte des Kardinalats im Mittelalter*. Ed. DENDORFER, Jörgen – LÜTZELSCHWAB, Ralf. Stuttgart, 2011. 155–224. (Päpste und Papsttum 39.)
- FISCHER 2013 FISCHER, Andreas: Personelle Verflechtung und politisches Handeln: Zur Wahrnehmung und Funktion kardinalizischer Beziehungen im 13. Jahrhundert. In: *DENDORFER – LÜTZELSCHWAB 2013*. 15–36.
- FONT 2005 FONT Márta: Árpád-házi királyok és Rurikida fejedelmek. Szeged, 2005. (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 21.)
- FONT – BARABÁS 2017 FONT Márta – BARABÁS Gábor: Kálmán (1208–1241). *Halics királya – Szlavónia hercege*. Budapest – Pécs, 2017.
- FOREVILLE 1992 FOREVILLE, Raymonde: *Le pape Innocent III et la France*. Stuttgart, 1992. (Päpste und Papsttum 26.)

- FRANKÓI 1901 FRANKÓI Vilmos: *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római Szent-székkal*. I. 1000–1417. Budapest, 1901.
- FRENZ 2000 *Papst Innozenz III., Weichensteller der Geschichte Europas*. Ed. FRENZ, Thomas. Stuttgart 2000.
- FRIEDLAENDER 1928 FRIEDLAENDER, Ina (geb. Feinberg): *Die päpstlichen Legaten in Deutschland und Italien am Ende des 12. Jahrhunderts (1181–1198)*. Berlin, 1928.
- FÜRST 1967 FÜRST, Carl Gerold: *Cardinalis. Prolegomena zu einer Rechtsgeschichte des römischen Kardinalkollegiums*. München, 1967.
- GAMS GAMS, Pius Bonifacius: *Series episcoporum Ecclesiae catholicae*. Leipzig, 1931. (ND: Graz, 1957).
- GANZER 1963 GANZER, Klaus: *Die Entwicklung des auswärtigen Kardinalats im hohen Mittelalter. Ein Beitrag zur Geschichte des Kardinalkollegiums vom 11. bis 13. Jahrhundert*. Tübingen, 1963.
- GANZER 1968 GANZER, Klaus: *Papsttum und Bistumbesetzungen in der Zeit von Gregor IX. bis Bonifaz VIII. Ein Beitrag zur Geschichte der päpstlichen Reservationen*. Köln – Graz, 1968.
- GANZER 1974 GANZER, Klaus: Das Römische Kardinalkollegium. In: *ISTITUZION ECCLESIASTICHE 1974*. 153–184.
- GERGELY 1982 Gergely Jenő: *A pápaság története*. Budapest, 1982.
- GERICS – LADÁNYI 1996 GERICS József – LADÁNYI Erzsébet: A Szentszék és a magyar állam a 11. században. In: *ZOMBORI 1996*. 9–20.
- GOŁĄB 1960 GOŁĄB, Kazimierz: Biskup Filip z Fermo i jego statuty legackye z 1279 R. *Roczniki historyczne* 26. (1960), 255–264.
- GOŁĄB 1985 GOŁĄB, Kazimierz: *Provincial Synodical Legislation in Poland*. In: *Poland in Christian civilization*. Ed. BRAUN, Jerzy. London, 1985. 139–153.
- GOODICH 2008 GOODICH, Michael: The Canonization Policy of Celestine III. In: *Pope Celestine III (1191–1198), Diplomat and Pastor*. Ed. DORAN, John – SMITH, Damian J. Farnham, 2008. 305–316.
- GÖLLER 1907 GÖLLER, Emil: *Die päpstliche Pönitentarie von ihrem Ursprung bis zur ihrer Umgestaltung unter Pius V*, vol. I., Rom, 1907.
- GRIESSER 1961 GRIESSER, Bruno: 'Konrad von Urach'. In: *LThK VI*. 474.
- GROSSO 1973 GROSSO, A. M. Lazzarino del: *Armut und Reichtum im Denken Gerhohs von Reichersberg*. München, 1973.
- [GUILLEMAIN 1952](#) GUILLEMAIN, Bernard: Les chapelains d'honneur des papes d'Avignon. *Mélanges d'archéologie et d'histoire* 64. (1952:1), 217–238.
- GUILLEMAIN 1966 GUILLEMAIN, Bernard: *La cour pontificale d'Avignon (1309–1376). Étude d'une société*. Paris, 1966<sup>2</sup>.

- GYŐRY 1948 Győry János: *Gesta regum – gesta nobilium. Tanulmányok Anonymus krónikájáról*. Budapest, 1948. (Az Országos Széchenyi Könyvtár Kiadványai 29.)
- HAGENER 1963 HAGENER, Othmar: Das päpstliche Recht der Fürstenabsetzung: seine kanonistische Grundlegung. *AHP* 1. (1963), 53–95.
- HAGENER 1967 HAGENER, Othmar: *Die geistliche Gerichtsbarkeit in Ober- und Niederösterreich. Von den Anfängen bis zum Beginn des 15. Jahrhunderts*. Linz, 1967.
- HAGENER 2000 HAGENER, Othmar: Die Register Innozenz' III. In: *FRENY 2000*. 91–102.
- HAIDER 1979 HAIDER, Siegfried: Zu den Anfängen der päpstlichen Kapelle. *Mitteilungen des Österreichischen Instituts für Geschichtsforschung* 87. (1979), 38–70.
- HAYEZ 1983 HAYEZ, Anne-Marie: Boulogne, Gui de. In: *LMA* II. Stuttgart – Weimar, 1983, col. 499.
- HEFELE – LECLERCQ HEFELE, Charles Joseph – LECLERCQ, Henri: *Histoire des conciles d'après les documents originaux*. I–VIII/2. Paris, 1907–1921.
- HC *Hierarchia catholica medii aevii sive summorum pontificum, S.R.E. cardinalium, ecclesiarum antistitum series*. I [1198–1431], II [1431–1503]. Ed. EUBEL, Conrad. Münster, 1913–1914; *Hierarchia catholica medii et recentioris aevii sive summorum pontificum, S.R.E. cardinalium, ecclesiarum antistitum series*. III [1503–1600]. Ed. EUBEL, Conrad. Münster, 1923.
- HERBERS – JASPERT 2007 HERBERS, Klaus – JASPERT, Nikolas: Grenzüberschreitungen im Vergleich. In: *Grenzüberschreitungen im Vergleich: Der Osten und der Westen des mittelalterlichen Lateineuropa*. Ed. HERBERS, Klaus – JASPERT, Nikolas. Berlin, 2007. 9–18.
- HERBERS – JOHRENDT 2009 *Das Papsttum und das vielgestaltige Italien. Hundert Jahre Italia Pontificia*. Ed. HERBERS, Klaus – JOHRENDT, Jochen. Berlin–New York, 2009.
- HERDE 1970 HERDE, Peter: *Audientia litterarum contradictarum. Untersuchungen über die päpstlichen Justizbriefe und die päpstliche Delegationsgerichtsbarkeit vom 13. bis zum Beginn des 16. Jahrhunderts*. Band I. Tübingen, 1970.
- HERDE 2002 HERDE, Peter: Zur päpstlichen Delegationsgerichtsbarkeit im Mittelalter und in der frühen Neuzeit. *ZSRG KA* 119. (2002), 20–43.
- HERVAY 1984 HERVAY, Ferenc Levente: A pálos rend elterjedése a középkori Magyarországon. In: *Mályusz Elemér emlékkönyv*. Szerk.: H. BALÁZS Éva – FÜGEDI Erik – MAKSAY Ferenc. Budapest, 1984. 159–172.
- HERVAY 2007 HERVAY, Ferenc Levente: A pálos rend eredete. In: *Decus solitudinis Pálos évszázadok*. Szerk.: SARBAK Gábor. Budapest, 2007. 57–65.

- HÉNAFF 1993 HÉNAFF, Henri: Les conservateurs apostoliques et les papes dans la seconde moitié du XIII<sup>e</sup> siècle. *Revue de droit canonique* 43. (1993:1), 1-42.
- HÉNAFF 1997 HÉNAFF, Henri: Les conservateurs apostoliques dans la seconde moitié du XIII<sup>e</sup> siècle. Les modalités de leur nomination et de l'exercice de leur fonction. *Revue de droit canonique* 47. (1997:1), 71-88.
- HÉNAFF 2000 HÉNAFF, Henri: Les conservateurs apostoliques et la législation de Boniface VII (1294-1303). *Revue de droit canonique* 50. (2000:2), 283-308.
- HÉNAFF 2005 HÉNAFF, Henri: Les conservateurs apostoliques d'après le concile de Vienne. *Revue de droit canonique* 55. (2005:2), 341-353.
- HIESTAND 1972 HIESTAND, Rudolf: Legat, Kaiser und Basileus. Bischof Kuno von Praeneste und die Krise des Papsttums von 1111/1112. In: *Aus Reichsgeschichte und Nordischer Geschichte. Festschrift für Karl Jordan zum 65. Geburtstag*. Ed. FUHRMANN, Horst – MAYER, Hans Eberhard – WRIEDT, Klaus. Stuttgart, 1972. 141-152. (Kieler Historische Studien 16.)
- HOLTZMANN 1959 HOLTZMANN, Walther : XII. századi pápai levelek kánoni gyűjteményekből. *Századok* 93. (1959), 404-417.
- HUBER 1885 HUBER, Alfons: *Geschichte Österreichs*. II. Gotha, 1885.
- HÜLS 1977 HÜLS, Rudolf: *Kardinäle, Klerus und Kirchen Roms 1049-1130*. Tübingen, 1977. (Bibliothek des Deutschen Historischen Institut in Rom 48.)
- JASPERT 2007 JASPERT, Nikolas: Grenzen und Grenzräume im Mittelalter: Forschungen, Konzepte und Begriffe. In: *Grenzräume und Grenzüberschreitungen im Vergleich: Der Osten und der Westen des mittelalterlichen Lateineuropa*. Ed. HERBERS, Klaus – JASPERT, Nikolas. Berlin, 2007. 43-70.
- JOHRENDT 2012 JOHRENDT, Jochen: Die päpstliche Kapelle als Bindeglied zwischen Kurie und Kirche. In: *ALBERZONI – ZEY 2012*. 261-282.
- JOHRENDT 2014 JOHRENDT, Jochen: Der vierte Kreuzzug, das lateinische Kaiserreich und die päpstliche Kapelle unter Innocenz III. In: *ALBERZONI – MONTAUBIN 2014*. 51-114.
- JOHRENDT-MÜLLER 2008a *Römisches Zentrum und kirchliche Peripherie. Das universale Papsttum als Bezugspunkt der Kirchen von den Reformpäpsten bis zu Innozenz III.* Ed. JOHRENDT, Jochen – MÜLLER, Harald. Berlin – New York, 2008.
- JORDAN 1954 JORDAN, Karl: Die Stellung Wiberts von Ravenna in der Publizistik des Investiturstreits. In: *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung* 62. (1954), 155-164.
- JUGIE 1986 JUGIE, Pierre: *Le cardinal Gui de boulogne (1316-1373) : biographie et études d'une familia cardinalice*. I-III. Paris, 1986. (Thèse de l'École des Chartes)

- [JUGIE 1987](#) JUGIE, Pierre: *L'activité diplomatique du cardinal Gui de Boulogne en France au milieu du XIV<sup>e</sup> siècle*. Paris, 1987. (Bibliothèque de l'École des Chartes 145.)
- JUGIE 1989 JUGIE, Pierre: La légation en Hongrie et en Italie du cardinal Gui de Boulogne (1348–1350). *Il Santo. Rivista antoniana di storia, dottrina, arte* 29. (1989), 29–69.
- [JUGIE 1991](#) JUGIE, Pierre: Le vicariat impérial du cardinal Gui de Boulogne à Lucques en 1369–1370. *Mélanges de l'École française de Rome – Moyen Age* 103. (1991), 261–357.
- JUGIE 1994 JUGIE, Pierre: Un discours inédit du cardinal Gui de Boulogne, légat en Espagne, prononcé devant le roi d'Aragon (24 janvier 1359). In: *Les prélats, l'église et la société, XI<sup>e</sup>–XV<sup>e</sup> siècles. Hommage à Bernard Guillemin*. Ed. BÉRIAC-LAINÉ, Françoise. Bordeaux, 1994. 219–227.
- KALOUS 2017 KALOUS, Antonín: *Late Medieval Papal Legation. Between the Councils and the Reformation*. Roma, 2017.
- KALTENBRUNNER 1889 KALTENBRUNNER, F.: *Aktenstücke zur Geschichte des deutschen Reiches: unter den Königen Rudolf I. und Albrecht I.* Wien, 1889. (Mitteilungen aus dem vaticansichen Archive 1.)
- KAMP 1975 KAMP, Norbert: *Kirche und Monarchie im staufischen Königreich Sizilien. I: Prosopographische Grundlegung: Bistümer und Bischöfe des Königreichs 1194–1266, Teil II, 509–514; Teil III. 1210–1215*. München, 1975. (Münstersche Mittelalter-Schriften, 10.1,2 und 10.1.3)
- KARTUSCH 1948 KARTUSCH, Elfriede: *Das Kardinalskollegium in der Zeit von 1181–1227. Ein Beitrag zur Geschichte des Kardinalates im Mittelalter*. Wien, 1948.
- KEGLEVICH 2012 KEGLEVICH Kristóf: *A garamszentbenedeki apátság története az Árpád- és az Anjou korban (1075–1403)*. Szeged, 2012. (Capitulum VIII.)
- KEHR 1924 KEHR, Paul Fridolin: Papst Gregor VIII als Ordensgründer. In: *Miscellanea Francesco Ehrle. Scritti di storia paleografia, pubblicati sotto gli auspici di S. S. Pio XI in occasione dell'ottantesimo natalizio dell'Emo Cardinale Francesco Ehrle*. II. Rom, 1924. 248–275. (Studi e Testi 38)
- KEHR 2005a KEHR, Paul, Fridolin: *Ausgewählte Schriften*. I–II. Ed. HIESTAND, Rudolf. Göttingen, 2005. (Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften zu Göttingen, Philologisch-Historische Klasse, Dritte Folge 250.)
- KEHR 2005b KEHR, Paul Fridolin: Vier Kapitel aus der Geschichte Kaiser Heinrich III. In: *KEHR 2005a*. II. 1196–1255.
- KÉRY 1999 KÉRY, Lotte: *Canonical Collections of the Early Middle Ages (ca. 400–1140). A Bibliographical Guide to the Manuscripts and Literature*. Washington, 1999.

- KIESEWETTER 2006 KIESEWETTER, Andreas: L'intervento di Niccolò IV, Celestino V e Bonifacio VIII nella lotta per il trono ungherese (1290–1303). In: *BONINCONTRO* 2006. 139–198.
- KIRSCH 1903 KIRSCH, Johann Peter: *Die päpstlichen Annaten in Deutschland während des 14. Jahrhunderts. 1.: Von Johann XXII. bis Innozenz VI.* Paderborn, 1903.
- KISS 2000 KISS Gergely: „Teuzo sancte Romane Ecclesie legatus ... Teuzo cardinalis” Adalékok az I. László-kori pápai-magyar kapcsolatok történetéhez. In: *„Magyaroknak eleiről” Ünnepi tanulmányok a hatvan esztendő Makk Ferenc tiszteletére.* Szerk. PIRI Ferenc, Szeged, 2000. 265–276.
- KISS 2008 KISS Gergely: A pápai legátusok és a magyar egyházjog az Anjou-kor elején (1298–1311). In: *Pécsi történeti katedra. Cathedra historica Universitatis Quinqueecclesiensis.* Szerk. CSABAI Zoltán – DÉVÉNYI Anna – FISCHER Ferenc – HAHNER Péter – KISS Gergely – VONYÓ József, Pécs, 2008. 271–285.
- [Kiss 2010a](#) KISS Gergely: Pápai legátusok a XI–XIII. századi Magyarországon (diplomácia, egyházkormányzat és egyházjog). In: *Fons, skepsis, lex. Ünnepi tanulmányok a 70 esztendő Makk Ferenc tiszteletére.* Szerk. ALMÁSI Tibor – Révész Éva – SZABADOS György. Szeged, 2010. 195–201.
- KISS 2010b KISS, Gergely: Les légats pontificaux en Hongrie au temps des rois Angevins (1298–1311). In: *KORDÉ – PETROVICS* 2010. 101–116.
- KISS 2012 KISS Gergely: Mutatis mutandis? A magyar főpapok jogfelfogásának változásai a 12. század második és a 13. század első felében. In: *„Köztes-Európa” vonzásában. Ünnepi tanulmányok Font Márta 60. születésnapjára.* Szerk. BAGI Dániel – FEDELES Tamás – KISS Gergely. Pécs, 2012. 259–276.
- KISS 2013 KISS Gergely: *Királyi egyházak a középkori Magyarországon.* Pécs, 2013. (Thesaurus Historiae Ecclesiasticae in Universitate Quinqueecclesiensi 3.)
- KISS 2014 KISS Gergely: Meránia és Aquileia között. Berthold kalocsai érsek pályafutásának egyházkormányzati tanulságai. In: *Egy történelmi gyilkosság margójára. Merániai Gertrúd emlékezete, 1213–2013.* Szerk. MAJOROSSY Judit. Szentendre, 2014. (Ferenczy Múzeum kiadványai. A sorozat : Monográfiák 2.) 85–94.
- KISS 2015 KISS Gergely: *Dél-Magyarországtól – Itáliáig: Bánca nembeli István (1205 k. – 1270) váci püspök, esztergomi érsek, az első magyarországi bíboros életpályája.* Pécs, 2015.
- KISS 2017 KISS Gergely: Formation d'une identité politique et de gouvernement chez les officiers clercs de Charles I<sup>er</sup> d'Anjou (royaume de Hongrie) ? In : *Actes du colloque international „Les officiers et la chose publique dans les territoires angevins (XIII<sup>e</sup>–XV<sup>e</sup> siècle) : vers une culture politique ?, Saint-Étienne 17–19 novembre 2016”.* Sous la direction de Thierry Pécout, Mélanges de l'École française de Rome, Rome, 2017. (megjelenés alatt)

- Kiss 2018a Kiss Gergely: *Pápai megbízottak Magyarországon 1294–1378*. Pécs, 2018 (kézirat).
- [Kiss 2018b](#) Kiss Gergely: Kuno pápai legátus és Magyarország az elbeszélő források tükrében. In: *Hadi és más nevezetes történetek. Tanulmányok Veszprémy László tiszteletére*. Szerk. KINCSES Katalin Mária. Budapest, 2018. 253–262.
- Kiss Gábor 2015 Kiss Gábor: A conservatores hivatala, mint a pápai küldöttbíráskodás sajátos megjelenése az érett középkorban. *Fons* 22. (2015), 91–102.
- KLANICZAY 1986 KLANICZAY Gábor: Az 1083. évi szenttéavatások. In: *Művelődéstörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Szerk. FÜGEDI Erik. Budapest, 1986. 15–32
- KLANICZAY 2000 KLANICZAY Gábor: *Az uralkodók szentsége a középkorban. Magyar dinasztikus szentkultuszok és európai modellek*. Budapest, 2000.
- KLANICZAY 2018 KLANICZAY, Gábor: Saint Margaret: Royal and Female Sanctity. In: *Legenda Vetus, Acta Processus Canonizationis et Miracula Sanctae Margaritae de Hungaria. The Oldest Legend, Acts of the Canonization Process, and Miracles of Saint Margaret of Hungary*. Ed. CSEPREGI, Ildikó – KLANICZAY, Gábor – PÉTERFI, Bence, transl. CSEPREGI, Ildikó – FLANIGAN, Clifford – PERRAUD, Louis. Budapest – New York, 2018. 3–30.
- KLEWITZ 1936 KLEWITZ, Hans-Walter: Die Entstehung des Kardinalkollegiums. *ZSRg KA* 25. (1936), 115–221.
- [KOHL 1983](#) KOHL, Benjamin G.: Conti, Ildebrandino. *Dizionario Biografico degli Italiani* 28. (1983), online változat
- [KOPECZNY 2013](#) KOPECZNY, Zsuzsanna: Resedinta regala medievala de la Timisoara. *Analele Banatului* 21. (2013), 211–231.
- KORDÉ – PETROVICS 2010 *La diplomatie des États Angevins aux XIII<sup>e</sup> et XIV<sup>e</sup> siècles. Diplomacy in the Countries of the Angevin Dynasty in the Thirteenth – Fourteenth Centuries. Actes du colloque international de Szeged, Visegrád, Budapest 13–16 septembre 2007*. Ed. KORDÉ, Zoltán – PETROVICS, István. Rome – Szeged, 2010.
- [KOSZTA 1991](#) Koszta László: A pozsegi társaskáptalan tagjai a XIV. század közepéig. *Aetas* 6. (1991:3–4), 40–58.
- KOSZTA 2007 KOSZTA László: Az 1306-os pécsi püspökválasztás. Megjegyzés a pécsi püspökség 14. század eleji archontológiájához. In: KOSZTA László: *Írásbeliség és egyházszervezet. Fejezetek a középkori magyar egyház történetéből*. Szeged, 2007. 59–71. (Capitulum III.)
- KOSZTOLNYIK 1990 KOSZTOLNYIK Zoltán: Rome and the Church in Hungary in 1279. The Synod of Buda. *Annuaire historiae conciliorum* 22. (1990), 68–85.
- Kovács 2013a Kovács Viktória: *Adalékok Niccolò Boccasini és Gentilis de Monteflorum pápai legátusok egyházi bíráskodási tevékenységéhez*. Pécs, 2013. (MA szakdolgozat, kézirat)

- [Kovács 2013b](#) Kovács, Viktória: Causae coram nobis ventilatae. Adalékok Gentilis de Monteflorum pápai legátus magyarországi egyházi bíráskodási tevékenységéhez In: *Kor-szak-határ. A Kárpát-medence és a szomszédos birodalmak (900–1800)*. Szerk. FEDELES Tamás – FONT Márta – KISS Gergely. Pécs, 2013. 75–99.
- KROPF 1901 KROPF Lajos: A magyarországi pápai tizedszedők számadásai a 13. és 14. században. *Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle* 8. (1901), 196–211, 233–266
- KUBINYI 2007 KUBINYI András: Magyarország és a pálosok a XIV–XV. században. In: *Decus solitudinis Pálos évszázadok*. Szerk. SARBAK Gábor. Budapest, 2007. 40–56.
- KUMOROVITZ 1983 KUMOROVITZ, L. Bernát: I. Lajos királyunk 1375. évi havasalföldi (és török) háborúja. *Századok* 117. (1983), 930–974.
- KUTTNER 1937 KUTTNER, Stephan: *Repertorium der Kanonistik (1140–1234)*. Città del Vaticano, 1937. (Studi e testi 7)
- KUTTNER 1945 KUTTNER, Stephan: Cardinalis: The history of a canonical concept. *Traditio* 3 (1945), 129–214. (reed. in: KUTTNER, Stephan: *The History of Ideas and Doctrines of Canon Law in the Middle Ages*. London, 1980. 129–214.)
- KYER 1979 KYER Clifford Ian: *The Papal Legate and the "Solemn" Papal Nuncio 1243–1378: The Changing Pattern of Papal Representation*. Toronto, 1979. (PhD Dissertation)
- KYER 1980 KYER, Clifford Ian: The Legation of Cardinal Latinus and William Duranti's Speculum legatorum. *Bulletin of Medieval Canon Law* 10. (1980), 56–62.
- LE ROUX 2010a LE ROUX, Amandine: *Servire le pape, le recrutement des collecteurs pontificaux dans le Royaume de France et en Provence de la papauté d'Avignon à l'aube de la Renaissance (1316–1521)*. I–III. Nanterre, 2010 (thèse)
- [LE ROUX 2010b](#) LE ROUX, Amandine: Mise en place des collecteurs et des collectories dans le royaume de France et en Provence (1316–1378). *Lusitania Sacra* 22. (2010), 45–62.
- LÉONARD 1932–1936. LÉONARD, Émile-Guillaume: *Histoire de Jeanne Ire, reine de Naples, comtesse de Provence, 1343–1382*, I–III. Paris – Monaco, 1932–1936.
- LONGO 2000 LONGO, Carlo: '771. Jean de Pistoie'. In: *DHGE* 27. (2000), col. 450–451.
- LUNT 1934 LUNT, William Edward: *Papal Revenues in the Middle Ages I–II*. New York, 1934.
- LUNT 1939 LUNT, William Edward: *Financial relations of the papacy with England to 1327*. Cambridge (Mass.), 1939.
- MAJNARIĆ 2008 MAJNARIĆ, Ivan: Papinski kapelan Ivan od Casamarija i bilinopoljska abjuracija 1203. Papinski legat koji to u Bosni nije bio? *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 50. (2008), 1–13.

- MAKK 1978 MAKK Ferenc: Megjegyzések II. Géza történetéhez. *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica* 62. (1978), 3–23.
- MAKK 1990 MAKK Ferenc: *Magyar külpolitika 896–1196*. I–II. Szeged, 1990. (Akadémiai doktori értekezés. Kézirat)
- MALECZEK 1984 MALECZEK, Werner: *Papst und Kardinalkolleg von 1191 bis 1216*. Wien, 1984.
- MALECZEK 2003 MALECZEK, Werner: Die päpstlichen Legaten im 14. und 15. Jahrhundert. In: *Gesandtschafts- und Botenwesen im spätmittelalterlichen Europa* Ed. SCHWINGES, Rainer C. – WRIEDT, Klaus. Konstanz, 2003. (Vorträge und Forschungen 60.) 33–86.
- MALECZEK 2011 MALECZEK, Werner: Die Kardinäle von 1143 bis 1216. Exklusive Papstwähler und erste Agenten der päpstlichen plenitudo potestatis. In: *Geschichte des Kardinalats im Mittelalter*. Hrsg. DENDORFER, Jürgen – LÜTZELSCHWAB, Ralf. Stuttgart, 2011. (Päpste und Papsttum 39) 95–154.
- [MALÉTH 2015](#) MALÉTH Ágnes: Gui de Boulogne magyarországi itineráriuma. *Világtörténet* 5 (37). (2015), 29–42.
- MALÉTH 2019 MALÉTH Ágnes: *I. Károly és a pápaság kapcsolata (1301–1342)*. Pécs, 2019. (DeLegatOnline Könyvek 2.) (megjelenés alatt)
- MÁLYUSZ 2007 MÁLYUSZ Elemér: *Egyházi társadalom a középkori Magyarországon*. Budapest, 2007.
- MANTESE 1949 MANTESE, Giovanni: Un processo a Roma tra vescovo e commune di Vicenza. *Rivista di storia della Chiesa in Italia* 3. (1949), 236–263.
- MANTESE 1954 MANTESE, Giovanni: *Memorie storiche della chiesa Vicentina*. II. Vicenza, 1954.
- MARINKOVIĆ 2008 MARINKOVIĆ, Ana: Celestine III and Dalmatia. In: *Pope Celestine III (1191–1198), Diplomat and Pastor*. Ed. DORAN, John – SMITH, Damian J. Farnham, 2008. 179–188.
- MATHER 1964 MATHER, Richard: The Codicil of Cardinal Comes de Casate and the Libraries of Thirteenth Century Cardinals. *Traditio* 20 (1964), 319–350.
- MATTHEW 1992 MATTHEW, Donald: *The Norman Kingdom of Sicily*. Cambridge, 1992.
- MEZEY 1976 MEZEY László: Az esztergomi érsekség primáciává fejlődése. *Vigília* 41. (1976), 368–374.
- MEZEY 1980 MEZEY, László: Athleta patriae. In: *Athleta Patriae. Tanulmányok Szent László történetéhez*. Szerk. MEZEY László. Budapest, 1980. 19–55.
- MOLLAT 1912a MOLLAT, Guillaume: 'Albornoz (Gil-Alvarez-Carillo)'. In: *DHGE* 1. (1912), col. 1717–1725.
- MOLLAT 1912b MOLLAT, Guillaume: *Les papes d'Avignon (1305–1378)*. Paris, 1912.
- MOLLAT 1921 MOLLAT, Guillaume: *La collation des bénéfices ecclésiastiques sous les papes d'Avignon (1305–1378)*. Paris, 1921.

- MOLLAT 1934 MOLLAT, Guillaume: '56 Bertrand de Saint-Geniès'. In: *DHGE* 8. (1934), col. 1075–1078.
- MOLLAT 1938 MOLLAT, Guillaume: 'Boulogne (Gui de)' In: *DHGE* 10. (1938), col. 101–106.
- MOLNÁR 2004 MOLNÁR Péter: Császárság, pápaság és az itáliai nagypolitika. In: *Európa ezer éve. A Középkor*. I–II. Szerk. KLANICZAY Gábor Budapest, 2004. II. 62–89.
- [MONTECCHI PALAZZI 1986](#) MONTECCHI PALAZZI, Thérèse : Formation et carrière d'un grand personnage de la Curie au XIIe siècle : le cardinal Albinus. *Mélanges de l'Ecole française de Rome. Moyen-Age, Temps modernes*. 98. (1986) 623–671.
- MOORE 2003 MOORE, John C.: *Innocent III (1160/61–1216). To Root Up and to Plant*. Leiden – Boston. 2003. (The Medieval Mediterranean Peoples, Economies and Cultures, 400–1500, 47)
- MOREAU 1909 MOREAU, Édouard de: *L'Abbaye Villers-en-Brabant aux XII<sup>e</sup> et XIII<sup>e</sup> siècles, étude d'histoire religieuse et économique*. Bruxelles, 1909.
- MORONI 1840–1861 MORONI, Gaetano: *Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica da S. Pietro sino ai nostri giorni, specialmente intorno ai principali santi, beati, martiri, padri, ai sommi pontefici, cardinali e più celebri scrittori ecclesiastici, ai varii gradi della gerarchia della Chiesa cattolica, alle città patriarcali, arcivescovili e vescovili, agli scismi, alle eresie, ai concilii, alle feste più solenni, ai riti, alle ceremonie sacre, alle cappelle papali, cardinalizie e prelatizie, agli ordini religiosi, militari, equestri ed ospitalieri, non che alla corte romana ed alla famiglia pontificia*. I–CIII. Venezia, 1840–1861.
- MULDOON 1966 MULDOON, James: Extra Ecclesiam non est Imperium. The Canonists and the Legitimacy of Secular Power. *Studia Gratiana* 9. (1966), 553–580.
- MÜLLER 1950 MÜLLER, Heinrich: *Die Mitglieder des Kardinalskollegiums von 1181–1216*. Göttingen, 1950. (Dissertation)
- MÜLLER 2008a MÜLLER, Harald: Entscheidung auf Nachfrage. Die delegierten Richter als Verbindungsglieder zwischen Kurie und Region sowie als Gradmesser päpstlicher Autorität. In: *JOHRENDT – MÜLLER 2008a*. 108–131.
- MÜLLER 2008b MÜLLER, Harald: Gesandte mit beschränkter Handlungsvollmacht. Zur Struktur und Praxis päpstlich delegierter Gerichtsbarkeit. In: *Aus der Frühzeit europäischer Diplomatie. Zum geistlichen und weltlichen Gesandtschaftswesen vom 12. bis zum 15. Jahrhundert*. Ed. MÄRTL, Claudia – ZEY, Claudia. Zürich, 2008. 41–65.
- NORWICH 1970 NORWICH, *The Kingdom in the Sun 1130–1194*. London, 1970.
- NÜSKE 1974–1975 NÜSKE, Gerd Friedrich: Untersuchungen über das Personal der päpstlichen Kanzlei 1254–1303. *Archiv für Diplomatik, Schriftgeschichte, Siegel- und Wappenkunde* 20. (1974), 39–240, 21. (1975), 249–431.

- OBERMAYER-MARNACH 1948 OBERMAYER-MARNACH, Eva: *Das Kardinalkollegium in der Zeit von 1070 bis 1130. Ein Beitrag zur Geschichte des Kardinalates im Mittelalter*. Wien, 1948 (Dissertation)
- OHNSORGE 1928 OHNSORGE, Werner: *Die Legaten Alexanders III im ersten Jahrzehnt seines Pontifikats (1159–1169)*. Berlin, 1928. (Historische Studien 175.)
- OHNSORGE 1929 OHNSORGE, Werner: *Päpstliche und gegenpäpstliche Legaten in Deutschland und Skandinavien 1159–1181*. Berlin, 1929. (Historische Studien 188.)
- OSZVALD 1957 OSZVALD A./F.: Adatok a magyarországi premontreiek Árpádkori történetéhez. *Művészettörténeti Értesítő* VI. (1957), 231–254.
- PARAVICINI 1979 PARAVICINI BAGLIANI, Agostino: Il „registrum causarum” de Ottaviano Ubaldini et l’amministrazione della giustizia alla curia romane nel secolo XIII. In: *Römische Kurie. Kirchliche Finanzen. Vatikanisches Archiv. Studien zu Ehren von Hermann Hoberg*. I–II. Ed. GATZ, Erwin. Roma. 1979. II. 635–657. (Pontificia Universitas Gregoriana Miscellanea Historiae Pontificae 46.)
- PARAVICINI BAGLIANI 1980 PARAVICINI BAGLIANI, Agostino: *I testamenti dei cardinali del duecento*. Roma, 1980. (Miscellanea della Società Romana di Storia Patria 25.)
- PARAVICINI BAGLIANI 1995 PARAVICINI BAGLIANI, Agostino: *La cour des papes au XIII<sup>e</sup> siècle*. Paris, 1995.
- PAULER 1899 PAULER Gyula: *A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt*. I–II. Budapest, 1899<sup>2</sup>.
- PERRET 2018 PERRET, Noëlle-Laetitia: Le Speculum legatorum de Guillaume Durand (c. 1279). Expérience personnelle et réflexion théorique dans la construction d’un discours normatif. *ZSRg KA* 104. (2018), 410–423.
- PETROVICS 1991 PETROVICS István: Megjegyzések Telegdi Csanád egri püspökké szentelése kapcsán. *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica* 92 (1991), 43–50.
- PÉTERFI 2017 Régi és új oklevelek Árpád-házi Margit szentté avatásának történetéhez (1272–1467). Közzé teszi PÉTERFI Bence. In: *Az első 300 év Magyarországon és Európában: A Domonkos-rend a középkorban*. Szerk. CSURGAI Horváth József. Székesfehérvár, 2017. 305–335.
- PIRHALLA 1899 PIRHALLA Márton: *A szepesi prépostság vázlatos története kezdetétől a püspökség felállításáig*. Lőcse, 1899.
- PÓR 1892 PÓR Antal: *Nagy Lajos, 1326–1382*. Budapest, 1892.
- PÓR 1900 PÓR Antal: *Nagy Lajos király viszonya az aquiléjai pátriárkához*. Budapest, 1900.
- PÓSÁN 1996 PÓSÁN László: *A Német Lovagrend története a 13. században*. Debrecen, 1996.
- PRETE 1967 PRETE, S.: ‘Fermo’. In: *DHGE* 16. (1967), col. 1084–1091.

- PRT *A Pannonhalmi Szent-Benedek-rend története.* Szerk. ERDÉLYI László – SÖRÖS Pongrác. I–XII/B. Budapest, 1902–1916.
- RÁCZ 1996 RÁCZ György: Az Anjou-ház és a Szentszék. In: ZOMBORI 1996. 55–81.
- RENNIE 2013 RENNIE, Kriston R.: *The Foundations of Medieval Papal Legation.* Basingstoke, 2013.
- RESS 2002 REES, Wilhelm: Pápstliche Legaten Berater und Diplomaten. In: *Leistungsstrukturen der katholischen Kirche. Kirchenrechtliche Grundlagen und Reformbedarf.* Ed. RIEDEL-SPANGENBERGER, Ilona. Freiburg im Breisgau – Basel – Wien, 2002. 145–178.
- [RIECKENBERG 1980](#) RIECKENBERG, Hans Jürgen, 'Konrad von Urach'. *Neue Deutsche Biographie* 12. (1979), 551.
- [RIEZLER 1882](#) RIEZLER, Sigmund von: 'Konrad von Urach'. *Allgemeine Deutsche Biographie* 16. (1882), 605–608.
- [RIEZLER 1883](#) RIEZLER, Sigmund von: *Die Geschichte des Hauses Fürstenberg und seiner Ahnen bis zum Jahre 1509.* Tübingen, 1883.
- ROSS 2013 ROSS, Matthew Davis: *The Papal Chapel 1288–1304: A Study in Institutional and Cultural Change.* London, 2013. (PhD dissertation)
- RUSS 1912 RUSS, Karl: *Die rechtliche Stellung der päpstlichen Legaten bis Bonifaz VIII.* Paderborn 1912. (Görres-Gesellschaft zur Pflege der Wissenschaft im katholischen Deutschland. Sektion für Rechts- und Sozialwissenschaft 13. Heft)
- SALMINEN 1998 SALMINEN M. Tapio: In the Pope's Clothes: Legatine Representation and Apostolical Insignia in High Medieval Europe. In: *Roma, magistra mundi. Itineraria culturae medievalis: Mélanges offerts au Père L. E. Boyle à l'occasion de son 75e anniversaire.* Ed. J. HAMESSE – R. J. LONG – T. B. NOONE. Turnhout – Louvain-la-Neuve, 1998. 339–354.
- SALONEN 2016 SALONEN, Kirsi: *The Apostolic Penitentiary.* In: *A Companion to the Medieval Papacy: Growth of an Ideology and Institution.* Ed. Sisson Keith David – LARSSON, Atria A. Leiden, 2016. 259–275.
- SCHIEFFER 1935 SCHIEFFER, Theodor: *Die päpstlichen Legaten in Frankreich von 870 bis zum 1130.* Berlin, 1935. (Historische Studien 263.)
- SCHIMMELPFENNIG 1973 SCHIMMELPFENNIG, Bernhard: *Die Zeremonienbücher der römischen Kurie im Mittelalter.* Tübingen, 1973.
- SCHIMMELPFENNIG 1992 SCHIMMELPFENNIG, Bernhard: Die Bedeutung Roms im päpstlichem Zeremoniell. In: *Rom im hohen Mittelalter. Studien zu den Romvorstellungen und zur Rompolitik vom 10. bis zum 12. Jahrhundert. Reinhard Elze gewidmet zur Vollendung seines siebzigsten Lebensjahres.* Ed. SCHIMMELPFENNIG, Bernhard – SCHMUGGE, Ludwig. Sigmaringen, 1992. 47–63.
- SCHIMMELPFENNIG 2005a SCHIMMELPFENNIG, Bernhard: *Papsttum und Heilige. Kirchenrecht und Zeremoniell. Ausgewählte Aufsätze.* Ed. KREUZER, Georg – WEISS, Stefan. Neuried, 2005.

- SCHIMMELPFENNIG 2005b SCHIMMELPFENNIG, Bernhard: Die Organisation der päpstlichen Kapelle in Avignon. In: *SCHIMMELPFENNIG 2005a*. 30–55
- SCHMIDT 1989 SCHMIDT, Tilmann: *Der Bonifaz-Prozess. Verfahren der Papstanklage in der Zeit Bonifaz' und Clemens' V.* Wien, 1989 (Forschungen zur kirchlichen Rechtsgeschichte und zum Kirchenrecht, 19).
- SCHMIDT 1991 SCHMIDT, U.: 'Lucius III.' In: *LMA V* (1991), 1262–1263.
- SCHMUGGE 1987 SCHMUGGE, Ludwig: Die Dekretale Papst Leos IX. „Relatum est auribus nostris“. JL 4269 in der kanonistischen Tradition (1052–1234). *ZSRg KA* 104 (1987), 41–69.
- SCHMUTZ 1966 SCHMUTZ, Richard Antone: *The foundation of medieval papal representation*. Los Angeles, 1966 (Dissertation)
- SCHMUTZ 1972 SCHMUTZ, Richard Antone: Medieval papal representatives: legates, nuncios and judges-delegate. In: *Studia Gratiana post octava decreti saecularia collectanea historiae canonici XV*. Ed. STRAYER, Joseph R. – QUELLER, Donald E. Roma, 1972. 441–463.
- SCHÖNE 1857 SCHÖNE, Gustav: *Kardinallegat Kuno, Bischof von Praeneste*. Weimar, 1857.
- [SCHRECKENSTEIN 1867](#) SCHRECKENSTEIN, Karl Heinrich Roth von: *Konrad von Urach, Bischof von Porto und S. Rufina als Cardinallegat in Deutschland 1224–1226*
- SCHRÖR 2009 SCHRÖR, Matthias: Metropolitangewalt und papstgeschichtliche Wende. Husum, 2009. (Historische Studien, Band 494.)
- SCHUCHARD 2000 SCHUCHARD, Christiane: *Die päpstlichen Kollektoren im späten Mittelalter*. Tübingen, 2000.
- SCHUMANN 1912 SCHUMANN, Otto: *Die päpstlichen Legaten in Deutschland zur Zeit Heinrichs IV. und Heinrichs V. (1056–1125)*. Marburg, 1912.
- SCHWARZMAIER 1991 SCHWARZMAIER, Hans-Martin: Konrad von Urach. Abt von Clairvaux und Cîteaux, Kardinalbischof von Porto um 1177–1227. In: *Lebensbilder aus Schwaben und Franken*. Ed. TADDEY, Gerhard. Stuttgart, 1991. 1–17.
- SELGE 1967 SELGE, Kurt-Victor: L'aile droite du mouvement vaudois et naissance des pauvres catholiques. *Cahiers de Fanjeaux* 2 (1967), 227–243.
- SIMON 1918 SIMON, André: *L'Ordre des Pénitentes de Ste Marie-Madeleine en Allemagne au XIII<sup>e</sup> siècle*. Fribourg, 1918.
- SOLYMOSI 1996 SOLYMOSI László: Egyházi-politikai viszonyok a pápai hegemonia idején (13. század). In: *ZOMBORI 1996*. 47–54.
- SOLYMOSI 2017 SOLYMOSI László: Szent László király sírja, kultusza és szentté avatása. In: *Szent király, lovagkirály. A Szent László-herma és a koponyaereklye vizsgálatai*. Szerk. KRISTÓF Lilla Alida et al. Győr, 2017. 16–39.
- STUTZ – FEINE 1895 STUTZ, Ulrich – FEINE, Hans-Erich: *Geschichte des kirchlichen Benefizialswesen von seinen Anfängen bis auf die Zeit Alexanders III.* Berlin. 1895.

- SWEENEY 1989 SWEENEY, James Ross: Innocent III., Canon Law and Papal Judges Delegate in Hungary. In: *SWEENEY – CHODOROW 1989*. 26–51.
- SWEENEY 1993 SWEENEY, James Ross: III. Ince és az esztergomi érsekválasztási vita. „A Bone Memorie” II. dekretalia történeti háttere. *Aetas* 8 (1993:1), 147–169.
- SWEENEY 1999 SWEENEY, James Ross: Summa potestas post Deum – Papal Dilectio and Hungarian Devotio in the Reign of Innocent III. In: „...*The Man of Many Devices, Who Wandered Full Many Ways.*” *Festschrift in Honor of János M. Bak*. Ed. NAGY, Balázs – SEBŐK, Marcell. Budapest, 1999. 492–498.
- SWEENEY – CHODOROW 1989 *Popes, Teachers, and Canon Law in the Middle Ages*. Ed. SWEENEY, James Ross – CHODOROW, Stanley. Ithaca – New York. 1989.
- SZABADOS 1999 SZABADOS György: Imre és András. *Századok* 133. (1999), 85–111.
- SZABADOS 2000 SZABADOS, György: Egy elmaradt keresztes hadjáratról. Magyar-szentszéki kapcsolatok 1198–1204 között. In: „*Magyaroknak eleiről*”. *Ünnepi tanulmányok a hatvan esztendősk Makk Ferenc tiszteletére*. Ed. PITI, Ferenc – SZABADOS, György. Szeged 2000. 473–492.
- SZABÓ-BECHSTEIN 1985 SZABÓ-BECHSTEIN, Brigitte: *Libertas ecclesiae. Ein Schlüsselbegriff des Investiturstreits und seine Vorgeschichte 4–11. Jahrhundert*. Róma, 1985. (Studi Gregoriani XII.)
- SZCZUR 2009 SZCZUR, Stanisław: Papal Collectors and State Power in Central Europe during the Fourteenth Century. In: *Central and Eastern Europe in the Middle Ages. A Cultural History*. Ed. GÓRECKI, Piotr – DEUSEN, Nancy van. London – New York, 2009. 125–146.
- SZOVÁK 1996 SZOVÁK Kornél: Pápai-magyar kapcsolatok a 12. században. In: *ZOMBORI 1996*. 21–46.
- SZUROMI 2002 SZUROMI, Szabolcs Anzelm: Zsinati fegyelem és a Szentszék és Magyarország közötti diplomáciai kapcsolat a XII. században. *Vigília* 67. (2002), 512–515.
- SZŰCS 2002 SZŰCS, Jenő: *Az utolsó Árpádok*. Budapest, 2002.
- THOROCZKAY 2014 THOROCZKAY Gábor: A Szent Bölcsesség egyháza. A titeli társaskáptalan története a kezdetektől a XIV. század közepéig. *Fons* 21. (2014), 331–350.
- THOROCZKAY 2016 THOROCZKAY Gábor: László király szentté avatása. In: THOROCZKAY Gábor: *Ismeretlen Árpád-kor. Püspökök, legendák, krónikák*. Budapest, 2016. 119–128.
- TILLMANN 1975 TILLMANN, Helene: Ricerche sull’origine dei membri del Collegio cardinalizio nel XII secolo. II/2. *Rivista di storia della Chiesa in Italia* 29 (1975), 363–402.
- TÓTH 1934 TÓTH László: *Tanulmányok a szegénységi vita forrásainak történetéhez XXII. János pápa korából*. Budapest. 1934.
- TÖRÖK 2003 TÖRÖK József: *A tizenharmadik század magyar egyháztörténete*. Budapest, 2003.

- TURLEJ 2016 TURLEJ, Stanisław: *Justiniana Prima. An underestimated aspect of Justinian's Church Policy*. Kraków, 2016.
- UDVARDY 1991 UDVARDY József: *A kalocsai érsekek életrajza (1000–1526)*. Köln, 1991. (Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae XI.)
- UGHELLI 1717–1722 UGHELLI, Ferdinando: *Italia sacra*. I–IX. Ed. rev.: COLETI, Niccolò, Venezia, 1717–1722.
- VAJK 2003 VAJK, Ádám: Kanizsai III. János. In: *BEKE 2003*. 196–200.
- VAUCHEZ 1981 VAUCHEZ, André: *La sainteté en occident aux derniers siècles du Moyen Age. D'après les procès de canonisation et les documents hagiographiques*. Rome, 1981.
- WALDMÜLLER 1987 WALDMÜLLER, Lothar: *Die Synoden in Dalmatien, Kroatien und Ungarn: Von der Völkerwanderung bis zum Ende der Arpaden (1311)*. Paderborn – München – Wien – Zürich 1987. (Konziliengeschichte, Reihe A. Darstellungen)
- WALEY 1957 WALEY, Daniel: Papal Armies in the Thirteenth Century. *The English Historical Review* 72, nr. 282. (1957), 1–30.
- WALEY 1961 WALEY, Daniel: *The Papal State in the Thirteenth Century*. London – New York. 1961.
- WASNER 1958 WASNER, Franz: Fifteenth-Century Texts on the Ceremonial of the Papal 'Legatus a Latere'. *Traditio* 14. (1958), 295–358.
- WATTERICH *Pontificum romanorum qui fuerunt inde ab exeunte saeculo IX usque ad finem saeculi XIII vitae ab aequalibus conscriptae*. I–II. Ed. WATTERICH, Johann Baptist Mathias. Lipsiae, 1862.
- WEIGAND 1977 WEIGAND, Rudolf: Administrator. In: *LMA* I. col. 155.
- WEISS 1995 WEISS, Stefan: *Die Urkunden der päpstlichen Legaten von Leo IX. bis Coelestin III. 1049–1198*. Köln – Wien, 1995. (Forschungen zur Kaiser- und Papstgeschichte des Mittelalters 13.)
- WILLI 1911–1912 WILLI, Dominikus: *Cistercienser-Päpste, -Kardinäle und -Bischöfe*. Braganza, 1911–1912. (Cistercienser Chronik 23–24.)
- WILLIMAN 1977 WILLIMAN, Daniel: Letters of Etienne Cambarou, Camerarius Apostolicus (1347–1361). *AHP* 15. (1977), 195–215.
- WINKELMANN 1873–1878 WINKELMANN, Eduard August: *Philip von Schwaben und Otto von Braunschweig*. I–II, Leipzig, 1873–1878.
- WINZER 1988 WINZER, Ulrich: *S. Gilles. Studien zum Rechtsstatus und Beziehungsnetz einer Abtei im Spiegel ihrer Memorialüberlieferung*. München, 1988.
- ZÁVODSZKY 1904 ZÁVODSZKY, Levente: *A Szent István, Szent László és Kálmán korabeli törvények és zsinati határozatok. Függelék: A törvények szövege*. Budapest, 1904.
- ZENKER 1964 ZENKER, Barbara: *Die Mitglieder des Kardinalkollegiums von 1130 bis 1159*. Würzburg, 1964.

- ZEY 2008 ZEY, Claudia: Die Augen des Papstes. Zu Eigenschaften und Vollmachten päpstlicher Legaten. In: *JOHRENDT – MÜLLER 2008a*. 77–108.
- ZEY 2012 ZEY, Claudia: Stand und Perspektiven der Erforschung des päpstlichen Legatenwesens im Hochmittelalter. In: *JOHRENDT – MÜLLER 2012a*. 157–166.
- ZIMMERMANN 2002 ZIMMERMANN, Harald: *A középkori pápaság. A középkori pápák története a historiográfia tükrében*. Ford. Bagi Dániel. [Pécs,] 2002.
- ZIMMERMANN 2011 ZIMMERMANN, Harald: *Der Deutsche Orden in Siebenbürgen. Eine diplomatische Untersuchung*. Köln – Weimar – Wien, 2011. (Studia Transylvanica 26.)
- ZOMBORI 1996 *Magyarország és a Szentszék kapcsolatának ezer éve*. Szerk. ZOMBORI, István. Budapest, 1996.
- ZUTSCHI 1984 ZUTSCHI, Patrick: Proctors acting for English Petitioners in the Chancery of the Avignon Popes (1305–1378). *The Journal of Ecclesiastical History* 35. (1984), 15–29.
- [ZUTSCHI 1990](#) ZUTSCHI, Patrick: The political and administrative correspondence of the Avignon popes, 1305–1378: a contribution to papal diplomatic. In: *AVIGNON 1990*. 371–384.
- ZSOLDOS 1997 ZSOLDOS Attila: Téténytől a Hód-tóig. Az 1279 és 1282 közötti évek politikaitörténetének vázlatja. *Történeti Szemle* 39. (1997), 69–98.
- ZSOLDOS 2005 ZSOLDOS Attila: *Az Árpádok és asszonyaik. A királynői intézmény az Árpádok korában*. Budapest, 2005.
- ZSOLDOS 2011 ZSOLDOS Attila: *Magyarország világi archontológiája 1000–1301*. Budapest, 2011.



## SZEMÉLY- ÉS HELYNÉVMUTATÓ

### A

- Abruzzo  
(Olaszország) 94, 95
- Accountius  
pápai káplán, pápai követ 68
- Acholiuss  
püspök (Thesszaloniki), apostoli vikárius  
14
- Adorján  
püspök (Erdély) 88, 89
- Afrika 16, 17, 86
- Agapét  
(I.), pápa 18
- Agaton  
pápa 18
- Akakiosz  
pátriárka (Konstantinápoly) 14, 18
- Alba Fucente  
(Olaszország) 87, 95
- Albano  
(Olaszország) 50, 54, 100
- Albericus  
perjel (S. Lorenzo in Spello) 97
- Albert  
(II.), osztrák herceg 197  
püspök (Passau) 195, 196  
püspök (Włocławek) 127  
Szebeni 57
- Albertinus 108, 115  
Morosini 169
- Albertus  
de Morra, pápai legátus 62, 68, 75
- Albinus  
szerpap- (S. Maria nova), áldozópap- (S.  
Crucis in Jerusalem), püspök-bíboros  
(Albano), pápai legátus 87, 94
- Albornoz  
püspök-bíboros (Sabina), pápai nuntius  
67
- Aldigreto  
da Castelbarco, császári helytartó  
(Vicenza) 172, 173
- Alexander  
Albertinus Morosini unokaöccse 169  
magister 108, 115
- Alexius  
de Vodronio, kanonok (Xanten), az  
apostoli kamara klerikusa, pápai  
adószedő, nuntius 67
- Alland  
(Ausztria) 195
- Alpar  
kun főember 163
- Alpok  
hegység 182
- Altegradus  
de Cataneis de Lendenaria, esperes  
(Padova), püspök (Vicenza), pápai  
káplán, általános ügyhallgató 56, 146,  
167, 168, 169, 170, 171, 172, 173
- Altenburg  
(Németország) 196, 197  
Szt. Lambert bencés apátság 196, 197
- Amalfi  
(Olaszország) 94, 96
- Amatus  
d'Oléron, pápai legátus 22, 25
- Anagni  
(Olaszország) 110
- Anasztaziosz  
püspök (Thesszaloniki), apostoli vikárius  
(Illyricum) 14, 27, 28
- Anatóliusz  
pápai apocrisarius 18
- Ancona  
(Olaszország) 89, 96, 97
- András  
Anjou, nápolyi és szicíliai király 66, 77,  
175, 176, 178, 182, 198  
herceg (Szlavónia), IV. Kun László  
testvére 148  
(II.), magyar király 65, 67, 71, 77, 81, 97,  
98, 99, 104, 105, 110, 113, 133, 134,  
152, 164  
püspök (Eger) 137, 156  
püspök (Győr), érsek (Kalocsa) 71  
püspök (Prága) 84
- Angelus  
Narnai, esperes (Nyitra) 137, 156

Anglia 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 86, 90, 108  
Angoulême  
(Franciaország) 95  
káptalan 95  
püspök 95  
Anibaldo  
Caetani di Ceccano, pápai legátus 183, 193  
Anjou  
dinasztia (Durazzo) 178  
dinasztia (Magyarország) 61, 62, 63, 65, 175, 178, 179, 191, 192  
dinasztia (Nápoly) 42, 178  
dinasztia (Taranto) 178  
Ansegis  
érsek (Sens), apostoli vikárius (Germania) 16  
Anselm  
gróf 107  
Antal  
püspök (Csanád) 169  
Antivari. Lásd Bar  
Antonius  
de Laudis, legátusi jegyző 146  
de Mediolano, pápai nuntius 37  
Antwerpen  
(Belgium) 95  
Miasszonyunk katedrális 95  
Anzelm  
érsek (Canterbury) 40, 41  
Luccai 53  
Anysius  
püspök-vikárius (Illyricum) 14  
Apulia  
(Olaszország) 42, 84, 86, 204  
Aquila  
(Olaszország) 98, 109  
patriarkátus 183  
tartományi zsinat 172  
Aragónia 42  
Arles  
(Franciaország) 15, 16  
püspök 15  
Arnald  
Novelli, alkancellár, bíboros, pápai nuntius 38  
Arnaud  
d'Aux, kamarás, pápai nuntius 38

Arnoldus  
dictus de Puteo, tabellionatus 170  
Arsenius  
pápai követ 14  
Assisi  
(Olaszország) 89, 97  
Athanasziosz 11  
Ausztria 73, 96, 161, 182, 185  
Auxerre  
apát (Szt. Péter kolostor) 101  
(Franciaország) 101  
Aversa  
(Olaszország) 66, 77  
Avignon  
(Franciaország) 38, 39, 44, 46, 63, 64, 171, 176, 178, 182, 183  
Notre-Dame-des-Domes 192  
pápaság 38, 57, 63, 64, 179, 192  
Azelin  
püspök (Sutri) 52  
Azo  
püspök-bíboros (Ostia), bibliothecarius 71

## Á

Ágnes  
apátnő (Veszprémvölgy) 145  
ÉlieTalleyrand de Perigord testvére 178  
Árpád  
dinasztia 7, 61, 62, 63, 64, 74, 93

## B

Babenberg  
dinasztia 65  
Bajorország  
(Németország) 185  
Baldwin  
érsek (Canterbury) 41  
Balkán 68, 69, 103  
Baltikum 134  
Bánk  
bán (horvát-szlavón) 113  
Bar  
érsekség 183  
(Montenegró) 183  
Barbarano  
(Olaszország) 171  
történetíró 172

- Barcaság  
Țăra Bârsei (Románia) 133, 134, 147,  
152
- Bartholomeus  
de Bostario, általános ügyhallgató 182
- Bassano del Grappa  
(Olaszország) 172
- Bécs  
(Ausztria) 123, 128, 131, 133, 134, 152,  
161, 164, 166, 182, 194, 195, 196  
bencés apát 170
- Béla  
(III.), magyar király 65, 81, 86, 88, 91, 92  
(IV.), magyar király 65, 68, 75, 126, 128,  
134, 143, 147, 158, 160, 161, 166
- Belgium 96
- Benedek  
érsek (Esztergom) 140  
prépost (Arad), választott érsek  
(Esztergom) 136, 140, 152  
(XI.), pápa 61, 65, 72, 73, 146, 167, 168,  
169, 170, 171, 173, 176, 179, 180, 183,  
185  
(XII.), pápa 44, 45
- Benedetto  
Gaetani, pápai ügyhallgató 172
- Benevento  
konkordátum 87, 94  
(Olaszország) 87, 96
- Benvenuto  
Orvietói, püspök (Gubbio), pápai legátus  
61, 65
- Beraldus  
áldozópap (Salvatoris de Subora) 108,  
115
- Berard  
érsek (Messina) 101
- Bereg  
egyezmény 70
- Bernard  
Guillemain 176
- Bernardo  
Nicelli, püspök (Vicenza) 172
- Bernardus  
de Bonavella, pápai nuntius 67  
Papiensis (Páviai Bernát), kánonjogász  
26, 33  
Parmensis (Pármai Bernát), kánonjogász  
33  
Rubeus Caraccioli, pápai legátus 65
- Bernát  
áldozópap-bíboros (S. Petrus ad Vincula)  
24
- Bertalan  
püspök (Grosseto), pápai nuntius 43  
püspök (Pécs) 72
- Berthold  
érsek (Kalocsa) 71, 81, 104, 106, 112,  
113
- Bertrand  
apát (Montauban) 171  
de Déaux, áldozópap-bíboros (S. Marcus),  
pápai legátus 176, 177, 181  
de Pujet, pápai legátus 39  
de Saint-Geniès, pátriárka (Aquileia),  
pápai nuntius 66  
de Saint-Geniès, pátriárka (Aquileia),  
pápai nuntius 177, 184, 221
- Bertrandus de Sancto Genesio. Lásd Bertrand  
de Saint-Geniès
- Besançon  
(Franciaország) 31
- Besztercebánya  
Banskej Bystrici (Szlovákia) 161
- Bittinus  
de Coneglano, pápa káplán, esperes  
(Nógrád) 169, 170
- Bizánc 25, 39, 67, 68, 94
- Bobo  
szerpap-bíboros (S. Angelus) 85
- Boleszló  
érsek (Esztergom) 47, 168  
püspök (Vác) 113
- Bologna  
esperes 171  
(Olaszország) 90, 145, 167  
püspökség 183
- Bonaiutus  
de Casentino, pápai adószedő-nuntius  
47, 73
- Bonaventura  
érsek (Raguza), pápai legátus 172
- Bonifác  
pápai apocrisarius 18  
(Szent) 16  
(VIII.), pápa 33, 43, 48, 49, 65, 168, 171
- Bonifatius  
defensor (Szcília), szerpap, pápai  
apocrisarius 17

Bonizo  
de Sutri 53

Bonjohannes  
de Campello, püspök (Bosznia, Fermo),  
pápai nuntius 67

Bootyz  
comes, Márk comes fia 164

Bordeaux  
(Franciaország) 170

Boroszló. Lásd Wrocław

Bosznia-Hercegovina 68, 69, 70, 117, 123,  
157, 165, 183

B. Rainaldo  
Concorreggi, püspök (Vicenza), érsek  
(Ravenna) 169, 170, 172

Brandello  
kastély 173

Brit-szigetek 38

Brúnó  
püspök (Olomouc) 121

Buda 124  
bíró 135  
(Magyarország) 72, 123, 129, 130, 131,  
135, 144, 152, 153, 154, 155, 156, 157,  
158, 162, 163, 164, 165, 177, 182, 198  
plébános 73  
zsinat 72, 76, 121, 124, 126, 127, 128,  
131, 135, 136, 163, 165

Bulgária 68

Burgundia  
(Burgund Szabad Grófság, Franche-  
Comté) 86

Buzita  
Buzica (Szlovákia) 123  
Szt. Márton-egyház 123, 154, 164

## C

Calabria  
(Olaszország) 42, 94

Cammin  
(Németország) 84

Campagna-Marittima  
(Olaszország) 97

Campania  
(Olaszország) 16, 84, 94

Canterbury  
(Anglia) 40, 41, 42  
érsek 30, 46

Capua  
(Olaszország) 94

Carahinus  
prépost (Győr) 141, 153

Casparus  
de Montefia, kanonok (Como), pápai  
rector (Campania, Maritima), Gentile  
pápai legátus káplánja, esperes  
(Szatmár) 56

Catanei  
család 167

Catania  
(Olaszország) 101, 102

Ceccano  
család 96

Celesztin  
(I.), pápa 12  
(III.), pápa 30, 32, 42, 82, 86, 87, 88, 89,  
90, 91, 94, 95, 96, 108

Cencius  
bíboros 90  
Gregorius de Crescentio Caballi  
Marmorei unokaöccse 94, 107, 114

Cencius Roizus  
Gregorius de Crescentio Caballi  
Marmorei testvére 83, 93, 114

Cenzi  
család 93

Cesarius  
püspök (Arles), apostoli vikárius (Gallia,  
Hispania) 15

Châteaurenard  
(Franciaország) 178

Cintius  
áldozópap (S. Laurentius in Lucina) 108

Cirill  
Alexandriai, pápai megbízott 12

Claudius  
Ephebus, pápai megbízott 11

Comes  
de Casate, esperes (Milánó), pápai káplán  
122, 123, 139

Compiègne  
(Franciaország) 52

Crescentius  
család 81, 83, 85, 93  
Gregorius de Crescentio Caballi  
Marmorei testvére 94, 114  
Gregorius de Crescentio Caballi  
Marmorei unokaöccse 93, 107, 114

Crescenzi  
család 93

Crescenzi-Ottaviani  
család 93  
Crosna  
dei Catanei di Lendinaria, Altegradus  
apja 167  
Cumania 117, 121, 122, 123, 133, 183  
Cyprianus  
rector patrimonii (Szicília) 17

## Cs

Csanád  
érsek (Esztergom) 181, 198  
(Magyarország) 72  
püspök 72  
Telegdi, érsek (Esztergom) 47  
Csázma  
Čazma (Horvátország) 56  
éneklőkanonok 56  
prépostság 144, 159, 165  
Csehország 65, 83, 84, 96

## D

Dalmácia  
(Horvátország) 69, 75, 86, 88, 89, 103,  
105, 113, 117, 122, 123, 183  
Damasus  
pápa 14  
Dánia 83  
Dániel  
püspök (Rossi) 87  
dánok 86  
Danyiil  
Romanovics, halicsi király 104  
De la Corre  
kanonok (Verona) 75  
Demeter  
érsek (Esztergom) 159  
közjegyző 159  
Dénesi  
kápolna 168  
Desiderius  
de Montecassino, áldozópap-bíboros 53  
Deusdedit 53  
Dezső  
püspök (Csanád) 113  
Domokos  
Szepesi 140

Dover  
(Anglia) 41  
Drogo  
püspök (Metz), apostoli viákrius (Gallia)  
16  
Dubrovnik  
érsekség 183  
(Horvátország) 172

## E

Edward  
(I.), angol király 43, 44  
(II.), angol király 44  
Efezus  
egyetemes zsinat (II.) 12  
Efraim 111  
Eger  
káptalan 154, 155, 157, 164  
(Magyarország) 154  
püspökség 154  
Egidius  
de Astutavilla 171  
de Boni, pápai nuntius 67  
Egyed  
pápai káplán, pápai követ 68, 69, 71  
Eleonóra  
Aquitániai, VII. Lajos francia király  
felesége 42  
Eneco  
ferences szerzetes, pápai káplán, pápai  
legátus 72  
Enrico  
(VII.) 172  
Erdély 71, 73, 91, 92, 156  
püspök 71, 156  
Erzsébet  
Kun, IV. László anyja 136, 141, 143, 144,  
148, 158, 159, 160, 165  
Łokietek, I. Lajos magyar király anyja  
177, 181, 182, 195  
Este  
(Olaszország) 172  
Esztergom  
érsek 74, 91, 156, 168, 169, 198  
érsekség 181, 199  
káptalan 138, 155, 164

(Magyarország) 47, 72, 74, 125, 126, 130,  
136, 137, 139, 140, 142, 145, 146, 147,  
150, 153, 155, 156, 157, 158, 159, 160,  
161, 164, 165, 166, 198  
zsinat (III.) 76  
Európa 63, 81, 83, 167, 176  
Euszebiosz 11  
Eutyches  
archimandrita (Konstantinápoly) 12  
Exaquio  
apát 171

## É

Élie  
Talleyrand de Périgord, áldozópap- (S.  
Petrus ad Vincula), püspök-bíboros  
(Albano), pápai legátus 46  
Talleyrand de Périgord, áldozópap- (S.  
Petrus ad Vincula), püspök-bíboros  
(Albano), pápai legátus 176, 178

## F

Fábián  
ferences inkvizítor 69  
Fabianus  
pápa 51  
Fantinus  
defensor (Szcília) 17  
Félix  
(III.), pápa 18  
Ferdinánd  
éneklókanonok (Szepes) 142, 153, 154  
Ferenc  
Assisi, Szent 108  
püspök (Triest), pápai nuntius 177, 180,  
184  
Fermo  
(Olaszország) 89, 117, 121, 122  
püspök 89  
Ferrara  
(Olaszország) 95  
püspök 95  
püspökség 183  
Ferreto  
de' Ferreti, történetíró 172  
Flandria  
(Belgium) 44

flandriaiak 86  
Fortunatus  
pápai megbízott 11  
Fossanova  
(Olaszország) 96  
Franciaország 14, 15, 22, 31, 39, 40, 42, 43, 45,  
65, 86, 96, 108  
Franciscus  
de Amelia, pápai nuntius 66  
Francucci  
Crescentinus; Gregorius, Cencius Roizus  
és Crescentius apja 114  
Frascati  
(Olaszország) 54  
Fridericus  
de Lotaringia, áldozópap-bíboros 53  
Friesach  
(Ausztria) 199  
Frigyes  
érsek (Mainz) 16  
(I.) Barbarossa, német-római császár 65,  
86, 107  
(II.), német-római császár és szicíliai  
király 43, 82, 84, 90, 102  
frízek 86  
Fülöp  
érsek (Esztergom) 75  
érsek (Milánó) 95  
(II., Ágost) francia király 86, 96  
(III.), francia király 42  
(IV.), francia király 43, 44  
püspök (Fermo), pápai legátus 33, 49,  
61, 62, 70, 72, 75, 76, 117, 119, 120,  
121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128,  
129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136,  
137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144,  
145, 146, 147, 148, 152, 153, 154, 155,  
156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163,  
164, 165  
püspök (Vác) 75  
Türje nembeli, érsek (Esztergom) 136  
(V.), francia király 44

## G

Gabii  
(Olaszország) 50  
Gaeta  
(Olaszország) 87, 94

- Galhardus  
de Carceribus, pápai adószedő-nuntius  
47, 73
- Galícia. Lásd Halics
- Gallia  
régio 15, 16
- Garamszentbenedek  
apátság 106  
Hronský Beňadik (Szlovákia) 105, 109,  
113
- Garics  
Garić (Horvátország) 126, 158, 165
- Gaucelme  
de Jean, bíboros 37
- Gdańsk  
(Lengyelország) 127
- Gellért  
kanonok (Székesfehérvár), prépost  
(Óbuda) 138  
(Szent), püspök (Csanád) 75
- Genf  
(Svájc) 15
- Genova  
érsekség 183  
(Olaszország) 96, 181
- Gentile  
de Montefiori, áldozópap-bíboros (S.  
Martinus in montibus), pápai legátus  
56, 61, 65, 72, 73, 146, 176, 179, 180,  
183, 185
- Geraldus  
de Ostia, pápai legátus 20
- Gerardus  
Odonis, ferences rendfőnök 70
- Gergely  
(I.), pápa 15, 16, 17, 18, 29  
(II.), pápa 19  
(III.), pápa 15, 19  
(VII.), pápa 20, 21, 22, 23, 25, 26, 34, 75,  
118, 136  
(VIII.), pápa 107  
(IX.), pápa 30, 31, 32, 34, 54, 67, 69, 70,  
89, 92, 102, 134, 152, 164  
(X.), pápa 54, 121, 122, 136  
(XI.), pápa 39, 66, 176  
prépost (Csázma), püspök (Csanád) 66  
püspök (Csanád) 138, 162
- Gertrúd  
(Merániai), II. András felesége 81, 104
- Gerzence  
Garešnica (Horvátország) 156, 165
- Géza  
(I.), magyar király 75  
(II.), magyar király 86, 88, 92
- Giacomo  
Marcabruno da Vivaro törvénytelen fia  
173
- Giffredus 108, 115
- Gilles  
Albornoz, pápai legátus 39
- Gilles d'Estouteville. Lásd Egidius de  
Astutavilla
- Gleink  
apátság 197  
(Ausztria) 197
- Gniezno  
káptalan 128  
(Lengyelország) 128, 145
- Goffredus  
kánonjogász 33
- Gorica  
esperes 199
- Gölnichánya  
Gelnica (Szlovákia) 157, 165
- Görgey  
család 153
- Grado  
érsekség 183
- Gratianus  
kánonjogász 16, 24, 27, 28, 29, 30
- Gravina  
konkordátum 87, 94
- Gregorius  
de Crescentio Caballi Marmorei, szerpap-  
(S. Maria in Aquiro), áldozópap-  
bíboros (S. Vitalis), pápai legátus 65,  
71, 81, 83, 85, 86, 88, 93, 94, 95, 96, 97,  
98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105,  
106, 107, 109, 110, 111, 112, 113, 114  
de Crescentio, szerpap-bíboros (S.  
Teodorus), pápai legátus, Gregorius  
de Crescentio Caballi Marmorei  
unokaöccse 81, 82, 83, 84, 85, 93, 107  
de Gualgano, szerpap- (S. Teodorus),  
áldozópap-bíboros (S. Anastasia),  
pápai legátus 81, 82, 83, 84, 85  
de Monte Carello, szerpap-bíboros (S.  
Georgius ad velum aureum) 83, 85,  
86

de Sancto Apostolo, szerpap-bíboros (S. Maria in Porticu), pápai legátus 71, 75, 81, 82, 83, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92  
szerpap-bíboros (S. Angelus) 83, 85, 86  
Grenoble  
(Franciaország) 15  
Grimerius  
Visconti, kanonok (Párizs) 169  
Guala  
pápai legátus 42  
Gubbio  
(Olaszország) 89  
Gui  
de Boulogne, áldozópap-bíboros (S. Caecilia), pápai legátus 61, 66, 73, 175, 176, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199  
Guido  
püspök (Ferrara) 171  
Guillaume  
de Gascogne, pápai nuntius 67  
de la Jugie, szerpap- (S. Maria in Cosmedin), áldozópap-bíboros (S. Caecilia) 198  
de Nogaret 171  
Durand, kánonjogász 35, 36, 119  
Mollat 176  
Guillelmus  
de Brixia, pápai subdiaconus, kanonok (Konstanz), szerpap-bíboros (S. Nicolaus in carcere Tulliano) 171  
de Brixia, pápai subdiaconus, kanonok (Konstanz), szerpap-bíboros (S. Nicolaus in carcere Tulliano) 170, 171  
Guy  
érsek (Vienne), pápai legátus 40  
Foulques. Lásd IV. Kelemen pápa

## Gy

Győr  
(Magyarország) 85, 161  
prépost 194  
püspök 85, 181, 198  
György  
pápai apocrisarius 19  
pap, pápai követ 18  
Rác 175

Gyula  
(I.), pápa 11  
ispán (Bodrog) 113  
Gyulafehérvár  
Alba Iulia (Románia) 125  
Szt. Mihály-székesegyház 125

## H

Hadrián  
(II.), pápa 13  
(IV.), pápa 94  
Haidershofen  
(Ausztria) 197  
Szt. Szeverin plébániatemplom 197  
Hainburg  
(Ausztria) 128, 130, 161, 166  
Hájszentlőrinc  
(Magyarország) 72  
prépostság 72  
Halics 103, 104, 113, 117, 122, 123, 183  
Halics-Volhínia 104  
Harpenus  
éneklőkanonok (Szepes) 141  
Hartvik  
püspök (Győr) 75  
Havasalföld  
(Románia) 133  
Hédervári  
nemzetség 136  
Heiligenkreuz  
apátság 195  
(Ausztria) 195  
Helebrun (Hellbrunn)  
plébános 170  
Henricus  
Boydini, pápai nuntius 37  
Henrik  
Brémai, érsek (Gniezno) 128  
(I.), angol király 41  
(II.), angol király 96  
(III.), angol király 42, 43  
Kőszegi, Héder nembeli, bán (horvát-szlavón) 123, 131, 136, 154, 164  
(Máltai) 102  
prépost 196  
püspök (Veszprém) 47  
(VI.), német-római császár 87, 89, 94, 101, 102, 107

(VII.), német-római császár 44  
Henrykóv  
  (Lengyelország) 129, 131  
Hérakleiosz  
  bizánci császár 18  
Hermann  
  apát (Pannonhalma) 168  
Hilarius  
  püspök (Arles), apostoli vikárius (Gallia)  
  15  
Hispania  
  régio 15  
Hód-tó  
  (Magyarország) 133  
Honorátusz  
  pápai apocrisarius 18  
Honorius  
  (III.), pápa 67, 83, 85, 108, 133, 134, 152,  
  164  
  (IV.), pápa 42, 172  
Hormisdasz  
  pápa 15  
Horvátország 113, 117, 122, 123, 156, 157,  
  158, 183  
Hostiensis  
  kánonjogász 33, 35, 119  
Hube  
  Romualdus 127  
Hubert  
  Walter, érsek (Canterbury) 41  
Hugo  
  Candidus, pápai legátus 20  
Hugó  
  áldozópap-bíboros (SS. Silvestrus et  
  Martinus) 95  
Huguccio  
  kánonjogász 28  
Hugues  
  de Die, pápai legátus 22, 25, 34  
  de Remiremont, áldozópap-bíboros 53  
Humbert  
  (II.), dauphin (Vienne) 70  
Humbertus  
  bíboros (Silva Candida) 52  
  Moyenmoutier, bíboros (Silva Candida)  
  52

## I

Ibériai-félsziget 16, 17, 181  
Ildebrandino  
  Conti, püspök (Padova), pápai nuntius,  
  Gui de Boulogne pápai legátus  
  helyettese 181, 182, 194, 198  
Illyricum  
  régio 14, 16  
Imre  
  herceg, (Szent), István fia 75  
  magyar király 65, 68, 81, 97, 98, 99, 110  
  Mykud bán testvére 162, 166  
  püspök (Várad) 168  
Ince  
  (II.), pápa 118  
  (III.), pápa 24, 27, 28, 30, 31, 32, 39, 55,  
  56, 62, 65, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 89,  
  90, 92, 93, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101,  
  102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109,  
  110, 111, 112, 114  
  (IV.), pápa 33, 35, 48, 104, 150, 189  
  (V.), pápa 137  
  (VI.), pápa 66  
Isakios  
  Angelos, (II.), bizánci császár 86  
Isnard  
  püspök (Théba) 171  
István  
  Bánca nb., püspök (Vác) 68, 69  
  (I.), (Szent), magyar király 75, 159, 160,  
  195  
  (III.), magyar király 76  
  (III.), pápa 50, 52  
  Kotromanić, bán (Bosznia) 69  
  (V.), magyar király 65, 75, 154  
Itália 35, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 66, 82, 93,  
  96, 97, 101, 117, 125, 169, 171, 176, 177,  
  178, 183  
  hadjárat 175, 177  
Ivo  
  apát (Garamszentbenedek) 105, 107,  
  113  
  Chartres-i 27, 28  
  püspök (Krakkó) 84

Í

Írország 37

J

Jacobinus

Manuelis de Cataneis Lendenaria,  
klerikus (Zadar), Altegradus  
unokaöccse 167  
püspök (Modena) 171

Jacobus

Berengarii, pápai adószedő 47, 73  
de Normannis, pápai nuntius 43

Jacques

Duèse, püspök (Avignon) 171

Jakab

olvasókanonok (Szepes) 141  
pápai káplán, kánonjogi doktor, prépost  
(Csázma) 144, 157, 159, 165  
pápai subcollector 57  
Pecorari, püspök-bíboros (Preneste),  
pápai legátus 62, 68, 69, 70, 71, 75,  
134, 148, 152

János 154, 164

bíboros-pap (S. Prisca), püspök-bíboros  
(Sabina) 108, 114

Domonkos fia, olvasókanonok (Eger)  
198

érsek (Kalocsa) 113

esperes (Zágráb) 141, 153

gróf (Gravina) 178

(I.), Földnelküli, angol király 96, 108

írnok 108, 114

Kanizsai, érsek (Esztergom) 62

káplán (Padova) 182

magister 198

órkanonok (Szepes) 141

pápai írnok 115

prépost (Óbuda), érsek (Kalocsa) 137,  
138, 139, 155, 162, 164

püspök-bíboros (Tusculum), pápai  
legátus 43

püspök (Dax), pápai nuntius 66, 67

püspök (Nyitra) 169

püspök (Prága) 47

püspök (Trogir) 88

szerpap, pápai követ 18

(VIII.), pápa 13, 15, 118

Viterbói, püspök-bíboros (S. Clemens)  
89

(XXI.), pápa 136, 137

(XXII.), pápa 39, 44, 45, 69, 180, 196

Januarius

de Benevento, pápai megbízott 11

Jászó

Jasov (Szlovákia) 141  
konvent 141

Jean

Cholet, pápai legátus 42

Gualbert 89

le Moine, pápai nuntius 44

Jeruzsálem 111, 179

pátriárka 31

Szt. Sír-templom 179, 192

Jeszenák

család 163

Jób

püspök (Pécs) 72

Johanna

(I.), Anjou András felesége 178, 181

Johannes

bíboros (SS. Marcellus et Petrus) 171

Ciamini, szerzetes (Lucano) 168

de Amelio, pápai legátus 163

de Anagni, pápai legátus 41

de Aretio, kanonok (Osimo), általános  
ügyhallgató 56, 146

de Casamaris, pápai káplán, pápai követ  
68

de Civitella, pápai legátus 72

de Crema, pápai legátus 41

de Illici, apostoli vikárius (Tarragona) 15

de Philadelphia, apostoli vikárius  
(Palesztina) 15

de Pistoia, pápai nuntius 66

de Plaza, kanonok (Arras) 169

Diaconus 51

Lombardus, áldozópap- (S. Clementis),  
püspök-bíboros (Albano) 100, 101

Polliacus 196

püspök-bíboros (Porto, S. Rufina) 170

Teutonicus, kánonjogász 28, 29

Ugoccione, pápai legátus 65

Waldeshausen, domonkos szerzetes,  
püspök (Bosznia) 68

Johannes Mancinus  
Gregorius de Crescentio Caballi  
Marmorei unokaöccse 94, 107, 114

Jordanus  
áldozópap-bíboros (S. Pudentiana) 95,  
96, 97

Júda 111

Judit  
apátnő (Veszprémvölgy) 145

Julianus  
pápai apocrisarius 17, 18

Julius  
kardinális, pápai legátus 61, 62, 64, 65,  
76

Jusztinianosz  
(I.), bizánci császár 14

## K

Kachyna 154, 164

Kalán  
püspök (Pécs) 113

Kalderbach. Lásd Kolbach

Kalenda  
püspök (Veszprém) 113

Kálmán  
herceg, II. András magyar király fia 104  
magyar király 160

Kalocsa  
érsek 74, 103  
érsekség 181  
káptalan 104  
(Magyarország) 74, 109, 112, 113, 137,  
145

Kamin (Wollin)  
püspökség 84

Kán  
nemzetség 136

Karoling  
birodalom 19  
dinasztia 13

Károly  
Durazzói 178  
(I.) Anjou, magyar király 61, 63, 65, 69,  
72, 73, 77, 176  
(I.) Anjou, nápolyi és szicíliai király 42,  
125  
(IV.), német-római császár 44

Martell, Anjou András fia 181  
örkanonok (Szepes) 140

Kasztília 39, 40

Katapán  
püspök (Eger) 113

Kázmér  
(III.), lengyel király 47  
Szepesi, Szepesi Domokos fia 140

Kelemen  
(III.), pápa 32, 82, 83, 85, 86, 87, 91, 94,  
96, 107  
(IV.), pápa 43, 54, 72  
püspök (Róma) 11  
(V.), pápa 44, 65, 170, 171, 173, 179  
(VI.), pápa 45, 70, 175, 177, 178, 179,  
180, 181, 182, 183, 184, 198

Kelet-Mediterráneum 39

Khalkédon  
egyetemes zsinat 12, 17, 18

Kijevi Rusz 103

Klosterneuburg  
(Ausztria) 195, 196

Kolbach  
Studenec (Szlovákia) 141, 142, 143, 153,  
164

Konrad  
Eubel 82, 83, 84  
von Urach, püspök (Porto), pápai legátus  
71, 134

Konrád  
érsek (Mainz) 98  
püspök (Würzburg) 95  
remete (Ágoston rend) 143, 160

Konstancia  
(Aragóniai), II. Frigyes német-római  
császár felesége 102  
II. Roger szicíliai király utószülött lánya  
82, 90, 94, 101, 102

Konstantin  
(IV.), bizánci császár 18  
(V.), bizánci császár 19

Konstantinápoly  
egyetemes zsinat (I.) 14  
egyetemes zsinat (III.) 18  
patriarchátus 14  
pátriárka 14, 18  
(Törökország) 12, 14, 17, 18, 19, 43, 96  
zsinat 12, 18

- Konstantius  
pápai követ 18
- Konstanz  
egyházmegye 171  
(Németország) 170
- Korinthosz  
(Görögország) 11
- Korzika  
(Franciaország) 16
- Köln  
érsek 43  
(Németország) 96
- Körös  
folyó 132
- Krakkó  
(Lengyelország) 84, 126  
Szentháromság templom 84
- Kruszwica  
(Lengyelország) 126
- Kuno  
püspök-bíboros (Preneste), pápai legátus  
64
- L**
- Lajos  
Anjou, János durazzói herceg fia 178  
(I.) Anjou, magyar király 62, 66, 70, 159,  
175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182,  
186, 188  
(IV.) Bajor, német-római császár 44, 185,  
189, 190  
(VII.), francia király 42  
(IX.), francia király 42  
kanonok (Laon) 182, 198
- Lambert  
kanonok (Antwerpen) 95
- Lando  
bíró 114
- Lanfranc  
érsek (Canterbury) 40
- Lanfrancus  
kanonok (Bologna) 90
- Laon  
püspök 198
- László  
(I.), (Szent), magyar király 71, 75, 81, 86,  
88
- (IV.), (Kun), magyar király 70, 77, 118,  
120, 121, 123, 124, 125, 126, 128, 131,  
132, 135, 136, 139, 141, 148, 154, 156,  
157, 158, 162, 163, 164, 165  
prépost (Esztergom) 155  
püspök (Pécs) 47  
Szepesi, Szepesi Domokos fia 140
- Laterán  
egyetemes zsinat (III.) 54, 107, 187  
egyetemes zsinat (IV.) 24, 25, 85, 179  
Szt. Megváltó egyház 50, 51  
(Vatikán) 24, 25, 50, 51, 54, 92, 109, 110,  
192, 193
- Latino  
Malabacra, püspök-bíboros (Ostia,  
Velletri), pápai legátus 35
- Latium  
(Olaszország) 84
- Lebus  
(Lengyelország) 84  
püspökség 84
- Lengyelország 47, 83, 96, 117, 122, 123, 126,  
127, 129, 147, 183, 198
- Leo  
Brancaleonis, ádozópap-bíboros, pápai  
legátus 68  
de Monumento 107, 114  
Gregorius de Crescentio Caballi  
Marmorei unokaöccse 93, 107, 114
- Leó  
(III.), bizánci császár 14, 19  
(II.), pápa 18  
(I.), pápa 12, 14, 15, 18, 27, 118  
(IX.), pápa 52  
(VI.), bizánci császár 19
- Leonicus  
egyház 171
- Leopold  
von Ledebur 127
- Lephardus  
dékán (Włocławek) 127
- Limoges  
(Franciaország) 198
- Linz  
(Ausztria) 196, 197
- Lipót  
(VI.), osztrák herceg 98, 99
- Lipowa  
(Lengyelország) 129, 131

Lippa

Šuplja Lipa (Horvátország) 143, 144,  
157, 158, 159, 165

Lodi

(Olaszország) 90

Lodomér

püspök (Várad), érsek (Esztergom) 72,  
75, 137, 138, 139, 145, 146, 156, 159,  
160, 161, 162, 165

Lodoméria 113, 117, 122, 123, 183

Lombardia

(Olaszország) 65, 89, 90, 100, 187, 189,  
190, 191

London

(Anglia) 41

konkordátum 41

Loránd

ispán (Szepes) 140

Lőcse

Levoča (Szlovákia) 152, 153, 158

Lőrinc 154, 164

Luca

Fieschi, szerpap-bíboros (S. Maria in via  
Lata) 37, 180

Lucius

(III.), pápa 68, 87, 96

Ludovicus

apát (Melk) 196, 197

Lukács

érsek (Esztergom) 71  
prépost (Esztergom), királynéi kancellár  
143, 158

Lund

érsekség 84  
(Svédország) 84

Lübeck

(Németország) 84  
püspökség 84

## Ly

Lyon

egyetemes zsinat (I.) 33, 35, 41  
egyetemes zsinat (II.) 54, 138, 150  
(Franciaország) 31, 33, 35, 41, 54

## M

Magyarország 7, 8, 39, 40, 47, 49, 57, 61, 62,  
63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74,  
75, 76, 77, 81, 82, 84, 86, 88, 89, 91, 92, 93,  
97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105,  
106, 109, 110, 111, 113, 117, 118, 119, 120,  
121, 122, 123, 124, 128, 133, 134, 135, 137,  
139, 144, 146, 147, 148, 152, 156, 164, 165,  
167, 168, 169, 175, 176, 177, 178, 179, 180,  
181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 189, 190,  
191, 194, 198

Manasses

érsek (Reims) 21, 22

Manfréd

Lavagnai, pápai legátus 62, 64, 65, 71, 76

Manfredo

Dalesmanini, podestà (Padova) 172

Mantova

(Olaszország) 122

Marcabruno

da Vivaro 173

Marche

(Olaszország) 94

Margit

IV. Béla lánya 75

Márk

comes 164  
előljáró (Kolbach) 141, 142, 153, 154,  
164

Markward

Anweileri 96, 102, 107, 108

Maros

folyó 132

Martino

ispán (Keve) 113

Martinus

(Márton) pauper 88

Márton

érsek (Gniezno) 128  
(I.), pápa 15, 18  
ispán (Bács) 113  
(IV.), pápa 42, 128, 137, 138, 139, 162

Mátéfalva/Mateóc

Matejovce (Szlovákia) 154

Mathaeus

Parisiensi, bencés szerzetes, krónikaíró  
41

Matteo

Ribaldi, püspök (Verona), pápai nuntius  
177, 180

- Rosso Orsini, római szenátor 54
- Mátyás  
magyar király 156, 158  
plébános (Torna) 154, 164  
prépost (Szepes) 140, 152  
Zágrábi 69
- Mauretánia  
(Afrika) 86
- Maximianus  
de Syracus, püspök (Syracusa), apostoli  
vikárius (Szicília) 15, 16, 17
- Meissen  
(Németország) 84  
püspökség 84
- Melk  
(Ausztria) 197
- Merclinus  
éneklőkanonok (Szepes) 141, 142, 143,  
153, 154, 164
- Meskó  
püspök (Veszprém) 145
- Messina  
(Olaszország) 87
- Mihály  
pápai apocrisarius 18  
püspök (Faro) 90  
püspök (Veszprém) 159  
vajda (Erdély) 113
- Miklós 154, 164  
(I.), pápa 13, 14, 118  
(II.), pápa 52, 53  
(III.), pápa 43, 117, 122, 123, 125, 133,  
135, 136, 137, 138, 148, 155, 156, 160,  
164  
Interamnei Raynerius fia, közjegyző 169
- Kán nembeli, prépost (Erdély), választott  
érsek (Esztergom) 123, 136, 137, 155,  
164  
László bán fia, pap 155  
Loránd szepesi ispán officialisa 141  
prépost (Szerém) 141, 153  
püspök (Győr) 47  
püspök (Tusculanum) 108, 114  
remete (Ágoston rend) 182, 198  
szerpap (Sancta Agatha in Monasterio  
(dei Goti) egyház) 102, 108, 115
- Mikulin  
püspök (Győr) 71
- Milánó  
érsek 87, 95  
érsekség 183  
esperes 169  
(Olaszország) 24, 87, 89, 122, 182
- Milicz  
(Lengyelország) 129, 130
- Milkó  
Milcovul (Románia) 133  
püspökség 133, 147
- Milo  
mester 108, 114
- Milutin  
(II.), szerb király 69
- Miser  
Szt. Márton-egyház 168
- Moch  
ispán (Pozsony) 113
- Modena  
püspökség 126, 183
- Monticelli  
család 93
- Moyenmoutier  
(Franciaország) 52
- Moys  
ispán (Szepes), királynéi tárnokmester  
154  
ispán (Vasvár) 113
- Muthmer  
prépost (Szepes) 140, 141, 142, 143,  
153, 154
- Mykud  
bán 162, 166

## N

- Nagyszombat  
Trnava (Szlovákia) 181, 195
- Nagyttény  
generalis congregatio 131  
(Magyarország) 131
- Nagyvárad  
káptalan 138  
Oradea (Románia) 72, 81, 88, 91, 166  
püspök 156  
püspökség 137, 139

Napoleone  
Orsini, pápai ügyhallgató 172

Nápoly  
(Olaszország) 61, 62, 65, 66, 69, 70, 94,  
175, 176, 177, 178, 181, 186

Narbonne  
(Franciaország) 15  
sekrestyés 171

Narnia  
kanonok 87  
(Olaszország) 87

Nehemiás  
érsek (Esztergom) 75

Német Lovagrend 47, 71, 133, 134, 147, 152,  
161, 164, 166

Német-római Császárság 39, 40, 52, 53, 82,  
83, 101

Nernardo  
püspök-bíboros (Porto), pápai legátus  
172

Niccolò  
Boccasini, pápai legátus. Lásd XI.  
Benedek pápa

Nicolaus  
Capoccis, bíboros-nuntius 46  
de Guarcino, legátusi jegyző 146, 155

Nigropontis  
föld 198

Nomentum  
(Olaszország) 50

Normandia  
(Franciaország) 96

Normann-szicíliai Királyság 41

Nyitra  
Nitra (Szlovákia) 134

## O

Ochuz  
ispán (Sopron) 113

Octavian  
püspök-bíboros (Ostia) 96, 107, 108

Octobonus  
de Ferrara, legátusi jegyző 146

Oddo  
Johannes fia, bíró 114

Odilo  
apát (Saint Gilles), pápai apocrisarius,  
pápai legátus 64

Odo  
de Anagnia, kanonok (Konstanz) 171

püspök-bíboros (Tusculum), pápai  
legátus 42

Olaf  
(III.), dán király 22

Olmütz. Lásd Olomouc

Olomouc  
(Csehország) 84  
püspökség 84

Omiš  
(Horvátország) 69

Orbán  
(II.), pápa 40, 52, 53, 64  
(III.), pápa 87, 96  
(IV.), pápa 65, 72  
(V.), pápa 66

Orléans  
dékán 101  
(Franciaország) 101

Osius  
pápai megbízott 11

Ostia  
(Olaszország) 35, 50, 54, 107

Otto  
apát (Zwettl) 196, 197  
pápai legátus 42

Ottó  
(I.), burgund gróf 86

Ottobuono  
Fieschi szerpap-bíboros (S. Adrianus),  
V. Adorján pápa, pápai legátus 38, 42,  
43, 137

Ottokár  
(I.), cseh király 84  
krónikás 121, 124

## Ó

Óbuda  
káptalan 138  
(Magyarország) 137, 138  
prépostság 137

Ófalu  
(Magyarország) 199

**P**

- Padova  
 apát (Szt. Jusztina apátság) 169  
 (Olaszország) 167, 168, 169, 172, 173, 181, 182  
 podestà 172  
 püspök 169  
 Szt. Jusztina apátság 169
- Paglierini  
 történetíró 172
- Pál 154, 164  
 prépost (Kalocsa) 168  
 prépost (Veszprém) 136  
 püspök (Pécs) 168, 169  
 püspök (Veszprém) 145, 159, 162
- Palermo  
 (Olaszország) 87
- Palestrina. Lásd Preneste
- Palesztina 15
- Pandulphus  
 de Sabello, prépost (Chableyarum) 171
- Pannonhalma  
 apát 185, 194  
 apátság 71, 74, 85, 168, 185, 194, 195
- Párizs 96  
 apát (Sainte-Geneviève monostor) 100  
 (Franciaország) 83  
 püspök 100
- Parma  
 (Olaszország) 90, 96, 169  
 püspökség 183
- Pascasius  
 prépost (Pozsony) 125, 157
- Paschalis  
 (II.), pápa 53, 118
- Paschaniusz  
 pápai megbízott 12
- Paskaz  
 prépost (Pozsony) 165
- Passau  
 egyházmegye 195  
 káptalan 196  
 (Németország) 196  
 püspök 180, 194, 195  
 püspökség 185
- Patroklosz  
 püspök (Arles), apostoli vikárius (Gallia) 15
- Pavia  
 püspökség 183
- Pécs  
 (Magyarország) 71, 73
- Pelágiusz  
 szerpap, pápai apocrisarius, (I.), pápa 18
- Peregrinus  
 pátriárka (Aquilaia) 99, 101
- Perugia  
 (Olaszország) 89
- Péter 154, 164  
 áldozópap-bíboros (S. Laurentius in Damaso) 87  
 áldozópap-bíboros (S. Petrus in Vincoli) 96  
 alszerpap (Róma), rector patrimonii (Szcília) 16, 17, 29  
 érsek (Split) 88, 90  
 ispán (Pozsony, Moson), királyi asztalnokmester 157  
 Kőszegi, püspök (Veszprém), választott érsek (Esztergom) 136, 137, 145, 159, 162, 165  
 Mizói, kardinális, pápai legátus 61, 64, 65, 68, 76  
 püspök (Erdély) 162  
 püspök (Győr) 113  
 püspök (Viterbo), pápai nuntius 177, 180  
 Szt., apostol 111, 112
- Petrus  
 Capuanus, szerpap-bíboros (S. Maria in Via Lata), bíboros (S. Marcellus) 82, 90, 96, 97  
 Damiani, bíboros (Ostia), pápai legátus 20, 25, 52  
 de Begonis, pápai nuntius 66, 198  
 de Bonzanne 170  
 érsek (Patt), pápai nuntius 67  
 Gervasii, pápai adószedő-nuntius 73, 180  
 Lombardus 180  
 Veroli, executor 56
- Petrus Pauli Cencius  
 Gregorius de Crescentio Caballi Marmorei unokaöccse 93
- Philippus  
 de Sardinia, kanonok (Arbore), általános ügyhallgató 56, 146

Piacenza  
(Olaszország) 82, 90, 96  
püspökség 183

Pierre  
Bertrand, áldozópap-bíboros (Szt. Kelemen bazilika), pápai legátus 177, 178  
de Calesio, prépost (Oesa), pápai nuntius 67

Piers  
Gaveston, II. Edward angol király bizalmasa 44

Pietro  
di Ugolino, pápai ügyhallgató 172  
Saraceno, püspök (Vicenza) 172

Pisa  
(Olaszország) 87, 96

Pistoia  
(Olaszország) 96

Poitiers  
(Franciaország) 28  
Szt. Hilarius egyház 28

Pok  
nádor, ispán (Moson) 113

Póka  
püspök (Szerém) 138, 162

Poppo  
prépost (Aquileia) 98

Porto  
(Olaszország) 50, 54

Pósa  
püspök (Bosznia), pápai legátus 68, 69

Pozsony  
prépost 168  
(Szlovákia) 72, 124, 157, 168, 169, 181, 182, 194, 195  
Szt. Megváltó prépostság 157, 168  
zsinat 72

Pöhlde  
(Németország) 25  
zsinat 25

Prága  
püspökség 84  
Szt. Ferenc-ispotály 47

Preneste  
(Olaszország) 50, 54

Proculus  
S. (Szt.), apát 90

Provence  
(Franciaország) 178

Puglia  
(Olaszország) 94

## R

Radolphus  
de Grosparmi, pápai legátus 42

Raguza. Lásd Dubrovnik

Raimbald  
pápai legátus 20

Raimundus  
de Bonofato, pápai adószedő 47, 73

Rainerio  
de Vichio, pápai ügyhallgató 172

Raitenhaslach  
(Németország) 194

Rákos  
gyűlés 120  
(Magyarország) 120

Rama 117

Ráma 113, 122, 123

Ratzeburg  
(Németország) 84  
püspökség 84

Ravenna  
érsek 19  
Exarchátus 19  
(Olaszország) 96, 168

Reggio Emilia  
(Olaszország) 183

Rhenaldus  
prépost (Esztergom) 141, 153, 155

Richard  
érsek (Canterbury) 41  
püspök (Orvieto), Albinus közeli rokona 87

Richárd  
(I.), Oroszlánszívű, angol király 86, 90, 96

Ried im Innkreis  
(Ausztria) 195

Rigaud  
d'Asserio, kanonok (Orléans), pápai ügyhallgató, pápai nuntius 37

Rimini  
(Olaszország) 89

Robert  
Grosseteste, teológus 41

- Róbert  
Durazzói, János durazzói herceg fia 178  
érsek (Esztergom), pápai legátus 69, 70  
püspök (Veszprém) 145, 159, 162
- Robertus  
bíró 108, 115
- Roger  
Aubert 86, 103  
(I.), szicíliai király 41, 42  
(II.), szicíliai király 94
- Roland  
ispán (Szepes) 141
- Róma  
(Olaszország) 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18,  
19, 20, 22, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 32, 33,  
36, 39, 44, 50, 51, 52, 54, 57, 66, 87,  
89, 90, 91, 92, 93, 95, 96, 97, 101, 102,  
103, 104, 105, 107, 111, 112, 113, 114,  
118, 123, 136, 137, 155, 156, 171, 177,  
180, 182, 183, 193, 199  
S. Laurentius in Lucina egyház 87  
S. Maria Maggiore bazilika 51  
Szt. Lőrinc bazilika 51  
Szt. Pál bazilika 51  
Szt. Péter bazilika 51, 192, 193  
zsinat 52
- Román  
esperes (Hont) 137, 156
- Romanus  
de Bonaventura, pápai legátus 42  
defensor (Szcília) 17
- Rostagnus  
érsek (Arles), apostoli vikárius 15
- Rostardus  
általános ügyhallgató (Apostoli Kúria)  
146, 160
- Rouen  
érsek 96  
(Franciaország) 96  
püspök 118
- Röhrnbach  
Ausztria 196
- Rudolf  
(I.), Habsburg, német király 43, 134, 148  
pápai legátus 20
- Rufinus  
pápai adószedő 57, 180
- Ruszkínóc  
Ruskovce (Szlovákia) 141
- Ruténia 103, 106, 111
- S**
- Sabina  
(Olaszország) 50, 54, 93, 108
- Salamon  
magyar király 75
- Salerno  
(Olaszország) 108
- Salvi  
püspök (Perugia), pápai követ 68, 69
- Salzburg  
(Ausztria) 180, 181, 187  
érsek 180, 194  
érsekség 180, 181, 183, 189, 191, 193  
káptalan 180
- Sancta Agatha dei Goti  
(Olaszország) 102
- Sancto Apostolo  
család 86
- Sándor  
(II.), pápa 20, 53  
(III.), pápa 27, 30, 32, 54, 56, 61, 62, 64,  
81, 91, 93, 118  
(IV.), pápa 48  
pápai apocrisarius 18
- San Salvatore  
(Olaszország) 182
- Sáros  
Šariš (Szlovákia) 124
- Sátoraljaújhely  
(Magyarország) 161, 166
- Scaligeri  
család 172
- Schleswig  
(Németország) 84
- Schwerin  
(Németország) 84  
püspökség 84
- Sergius  
defensor (Szcília) 17
- Sesto Calende  
apát (S. Donato di Scozola in Sesto-  
Calende) 95  
(Olaszország) 95  
S. Donato di Scozola in Sesto-Calende  
apátság 95

Silva Candida  
(Olaszország) 50, 54

Similis  
apát (Pannonhalma) 71

Simon  
de Brion. Lásd IV. Márton pápa  
püspök (Várad) 113

Simplicius  
pápa 50

Siriacus  
pápa 14

Sixtus  
(III.), pápa 27

Skandinávia 84

Skócia 37, 41

Soffredus  
szerpap (S. Maria in Via Lata),  
áldozópap-bíboros (S. Praxedis) 96,  
97

Somogy  
apát (Szt. Egyed monostor) 194  
(Magyarország) 85, 146, 160, 166, 185,  
194

Spalato. Lásd Split

Spello  
(Olaszország) 97  
S. Lorenzo in Spello monostor 97

Split  
érsekség 183  
(Horvátország) 67, 89, 109  
kanonokok 105  
káptalan 98, 109

Spoletinus 108, 115

Spoletto  
(Olaszország) 89, 97

Stephanus  
áldozópap-bíboros (S. Chrysogonus) 53  
de Dor, apostoli vikárius (Palesztina) 15

Strögen  
(Ausztria) 196, 197

St. Rufina. Lásd Silva Candida

Svédország 83

Symmachus  
pápa 15, 16, 29

Symon  
Alamanni de Bononia, kanonok (Vicenza)  
170

## Sz

Szabiánusz  
pápai apocrisarius 18

Szabolcs  
zsinat 75

Szaladin  
szultán (Egyiptom) 86

Szalók  
Slavkovce (Szlovákia) 154

Szamaria 111  
szaracénok 86

Szászváros  
ferences gárdián 156  
Orăștie (Románia) 156, 165

Seben  
prépost 47, 74, 88, 89, 92  
prépostság 71, 88, 90, 91  
Sibiu (Románia) 47, 71, 88, 91

Székesfehérvár  
(Magyarország) 72, 195  
prépostság 72, 75, 184, 195

Szentföld 39, 67, 68, 69, 96, 162, 166, 179,  
192

Szentmárton. Lásd Pannonhalma

Szentmiklós  
birtok 162

Szentpétervár  
(Oroszország) 127

Szepes  
karthauzi kolostor 199  
prépost 169  
prépostság 75, 123, 140, 141, 142, 143,  
152, 153, 154, 158, 164, 165  
(Szlovákia) 72, 141, 142, 143, 153, 154,  
157, 158, 160, 165

Szepeshely  
Spišská Kapitula (Szlovákia). Lásd  
Szepes (prépostság)

Szepesség. Lásd Szepes

Szepesváralja  
Spišské Podhradie (Szlovákia) 143  
Szűz Mária-egyház 143, 153

Szerafin  
prépost (Pozsony) 168, 169

Szerbia 68, 113, 117, 122, 123, 183  
király 148  
nagyzsupán 103

Szerdika  
(Bulgária) 11, 12, 27, 29

zsinat 11, 27, 29, 118  
Szerém  
  püspökség 68, 71  
  régio 71  
Szergiusz  
  (I.), pápa 18  
Szeverinusz  
  pápa 18  
Szicília 86  
  (Olaszország) 16, 17, 29, 41, 42, 82, 84,  
  87, 90, 94, 96, 98, 101, 102  
Szilézia  
  régio 84, 122, 126, 128, 129  
Szimcs  
  adománybirtok 165  
Szimpliciusz  
  pápa 15  
Szíria 98  
Szlovákia 152, 153, 158, 161  
Szolgagyőr  
  Posádka (Szlovákia) 134  
Szt. Florián  
  kolostor 195

## T

Tamás  
  ferences szerzetes, pápai nuntius 67  
  prépost (Vasvár), püspök (Várad) 137,  
  138, 139, 162, 166  
  püspök (Vác) 138, 139  
  püspök (Wrocław) 124, 145  
  Spalatói 86, 88  
  Szepesi 140  
Tankréd  
  Szicíliai (Leccei), szicíliai király 42, 87,  
  94, 95, 101  
Tarantaise  
  (Franciaország) 15  
Tatamér  
  prépost (Székesfehérvár) 47, 73  
Tatwin  
  érsek (Canterbury) 15  
Temes  
  folyó 132  
Teobald  
  püspök-bíboros (Ostia, Velletri), pápai  
  legátus 71  
Teodor  
  pap, pápai követ 18

Terracina  
  (Olaszország) 52, 95  
Teuzo  
  bíboros, pápai legátus 64  
Theobald  
  érsek (Canterbury) 41  
Theobaldus  
  Frederici de Archo, scholaris (Trento),  
  Altegradus unokaöccse 167  
Theodoricus  
  de Bonavilla, pápai és birodalmi  
  közjegyző 182  
Theodórosz  
  (I.), pápa 15, 18  
Theodosziosz  
  (III.), bizánci császár 19  
Thesszaloniki  
  (Görögország) 14, 15, 16, 17  
  vikárius 14, 18  
Thomas  
  érsek (Canterbury) 41  
Timót  
  püspök (Zágráb) 126, 143, 144, 156, 157,  
  158, 159, 165  
Tisza  
  folyó 132  
Tolon  
  kun előljáró 131, 162  
Toplica  
  apát 56  
  Varaždinske Toplice (Horvátország) 56  
Toporc  
  Toporec (Szlovákia) 153  
Torna  
  Turňa nad Bodvou (Szlovákia) 124  
Toscana Romana  
  (Olaszország) 97  
Tournai  
  (Belgium) 95  
  főesperes 95  
  kancellár 95  
  kántor 95  
Tours  
  érsek 25  
  (Franciaország) 171  
  Szt. Márton-egyház 171  
Trana  
  (Olaszország) 30

Trau. Lásd Trogir  
Treviso  
(Olaszország) 167, 168, 173, 182  
Trier  
(Németország) 15, 96  
Trogir  
(Horvátország) 71, 88, 91  
káptalan 71  
püspök 71, 88  
Troia  
(Olaszország) 101  
Turóc  
prépostság 126, 147, 160, 161, 166  
Turiec (Szlovákia) 126, 161  
Tuscia  
(Olaszország) 89  
Tusculanum  
(Olaszország) 50, 54  
Tvrtko  
(I.), boszniai király 70

## U

Ubaldo  
Allucingoli. Lásd III. Lucius pápa  
Ugolinus  
de Segni. Lásd IX. Gergely pápa  
Ugone  
di Buglione, pápai ügyhallgató 172  
Ugrin  
Csák nembeli, királyi tárnokmester 155,  
164  
érsek (Kalocsa) 68  
Umberto  
Banchi, pápai káplán, kanonok  
(Piacenza) 75  
Uppsala  
érsekség 84  
(Svédország) 84  
Usuk  
kun elöljáró 131, 162  
Uzur  
kun főember 163

## V

Valence  
(Franciaország) 15  
Valerius  
Bitó, pápai megbízott 11

Valter  
ferences szerzetes, pápai káplán, pápai  
legátus 72  
Vanizeno  
dei Lanfranchi da Pisa, császári helytartó  
(Vicenza) 172, 173  
Várad. Lásd Nagyvárad  
Varasd  
Varaždin (Horvátország) 99  
Vasvár  
(Magyarország) 138  
prépostság 138  
Vatikán  
Róma 163  
Velasco  
pápai legátus 65  
Velence  
(Olaszország) 67, 86, 96, 102, 107, 182  
Velletri  
(Olaszország) 35, 50, 54  
Verona  
(Olaszország) 87, 177  
püspök 95  
zsinat 89  
Verőce  
ferences gvárdián 158, 165  
ferences gvárdián) 144  
Virovitica (Horvátország) 143, 144, 157,  
158, 159, 165  
Veszprém  
káptalan 145, 146, 160, 162, 166  
(Magyarország) 88, 91, 92  
püspök 71, 181, 198  
Veszprémvölgy  
(Magyarország) 145, 159, 160, 162, 165,  
166  
Szűz Mária-apáca kolostor 145, 159, 160,  
162  
Vézelay  
apát (Szt. Péter kolostor) 101  
(Franciaország) 101  
Vicenza  
egyház 171  
(Olaszország) 167, 168, 169, 170, 171,  
172, 173  
Szt. Péter bencés monostor 171  
Vienne  
érsek 15  
(Franciaország) 15, 31, 48

zsinat 48, 189

Viktor  
(II.), pápa 53  
(IV.), ellenpápa 54, 93

Vilmos  
de Judicis. Lásd Guillaume de la Jugie  
(I.) Hódító, angol király 40  
(II.), angol király 40  
(I.), Rossz, szicíliai király 42, 94  
(II.), Jó, szicíliai király 86, 87, 94

Vince  
pépost (Lucano) 168

Vincentius  
de Capua, pápai megbízott 11

Visegrád  
(Magyarország) 70

Vitaliánosz  
pápa 18

Vitalus  
du Four, ferences szerzetes 171

Viterbo  
(Olaszország) 96, 100, 109, 110, 111,  
112, 177

Vivian  
pápai legátus 41

Vratislav  
cseh fejedelem 20

**W**

Wąchock  
ciszterci monostor 126  
(Lengyelország) 126

Waldhausen  
(Ausztria) 196  
konvent 196, 197  
St. Georgen am Walde plébániatemplom  
196, 197

Waldkirchen  
(Németország) 195

Wales 37

Walter  
(III.), Brienne-i 102  
(Paleáriai), püspök (Troia, Catania) 101,  
102  
püspök (Albano), pápai legátus 40

Werner  
Maleczek 99, 100, 103, 176

Wieluń  
(Lengyelország) 129, 130, 131

William  
érsek (Canterbury) 41

Willigis  
érsek (Mainz) 16

Wittelsbach  
dinasztia 185

Włocławek  
(Lengyelország) 126, 127  
püspökség 127, 128  
zsinat 126

Wlostibor  
választott érsek (Gniezno) 128

Wrocław  
apát (Szt. Vince-kolostor) 145  
(Lengyelország) 84, 129, 130, 131, 198

Wulcerus  
dict. Schober de Hanburt, pap (passaui  
egyházmegye) 170

Würzburg  
(Németország) 43  
zsinat 43

**Y**

York  
(Anglia) 41

**Z**

Zadar  
érsek 74  
érsekség 183  
(Horvátország) 74, 123, 125, 177

Zágráb  
apát (OCist.) 199  
commendator (Szűz Mária német  
lovagrendi rendház) 199  
(Horvátország) 72, 156, 157, 158  
perjel (Szent Miklós konvent) 199  
püspök 85, 199  
püspökség 85, 143, 199  
székeskáptalan 199

Zakariás  
pápa 19

Zára. Lásd Zadar

Zenon

de Hispalis, püspök (Sevilla), apostoli  
vikárius (Hispánia) 15

Zirc

apát 75

(Magyarország) 75

Znojmo

(Csehország) 196, 197

Zobor

apát 161

Zobor, Szlovákia 161

Zozimosz

pápa 15

Żukowo

(Lengyelország) 127

Zwentendorf

(Ausztria) 196

Szt. István egyház 196

Zwettl

(Ausztria) 196

